

باسمه تعالی

بررسی ظرفیت‌ها و فرصت‌های همکاری اقتصادی ایران با سوریه

فروردین ۱۴۰۰

خلاصه مدیریتی

سرزمین سوریه به صورت کلی به دو بخش تقسیم می‌شود: نیمی اقلیم بیابانی (شرق سوریه) که غیرقابل کشت اما دارای حوزه‌های نفت و گازی است؛ و نیمی دیگر (غرب سوریه) اقلیمی سرسبز و مناسب برای کشاورزی است.

سوریه پس از دوران درگیری نیابتی، اکنون در آستانه حل مسایل امنیتی خود قرار دارد و این مرحله مقدمه ورود به فاز اقتصادی و بازسازی این کشور است. دولت سوریه تمهیدات ویژه‌ای برای حضور فعالان اقتصادی ایرانی اندیشیده است. فرصتی که برای حضور ایران در بازار این کشور مغتنم است. کشورهای ایران و سوریه همواره به دنبال افزایش سطح مبادلات تجاری با یکدیگر بوده‌اند. این موضوع با رجوع به تفاهم‌نامه‌ها و سندهای امضاشده بین دو طرف قابل اثبات است.

با این حال عدم وجود متولی واحد و مسئول جهت پیگیری و عملی‌سازی این تفاهم‌نامه‌ها سبب شده است که روابط اقتصادی ایران و سوریه در سطح غیر قابل قبول کنونی باقی بماند. صادرات غیرنفتی ایران به سوریه در سال ۱۳۹۹، تنها حدود ۱۲۲.۵ و واردات از این کشور، حدود ۱۷.۵ میلیون دلار است. همین موضوع سوریه را به بیست و پنجمین مقصد صادراتی کالاهای ایرانی تبدیل کرده است. این درحالی است که طبق آخرین آمار واردات سوریه در سال ۲۰۱۹ بالغ بر ۵.۵ و صادرات آن بالغ بر ۱.۹ میلیارد دلار بوده است؛ در واقع سهم ایران از بازار سوریه، تنها ۲.۳ درصد است.

بازارهایی مانند سوریه به دلیل همسانی و مشابهتی که با ظرفیت‌ها و توان تولیدی کشور ما دارند، و همچنین به دلیل نزدیکی سیاسی و اجتماعی دو کشور، راهبردی‌ترین ابزار در راستای توسعه اهداف بازرگانی و اقتصادی ایران به شمار می‌روند. افزون بر این، سوریه دروازه ورود به بازار گسترده‌ای از سرزمین‌های عربی است. با ظرفیت صادرات مجدد از سوریه و مهم‌تر از آن ورود به اقتصاد این کشور از طریق سرمایه‌گذاری، می‌توان با یک بازار ۳۵۰ میلیون نفری روبرو شد.

مناطق آزاد سوریه به دلیل موقعیت جغرافیایی این کشور و مجاورت آن با دریای مدیترانه، از اهمیت بازاری بالایی برخوردارند. در حال حاضر سوریه دارای ۹ منطقه آزاد است: شهر دمشق، فرودگاه بین‌المللی دمشق، عدرا، طرطوس، لاذقیه، بندر لاذقیه، حسیا، یعربیه و حلب. سرمایه‌گذاری مشترک برای توسعه این مناطق آزاد یک ظرفیت اقتصادی برای کشور ایران است که در این زمینه مذاکراتی نیز صورت گرفته است. همچنین حلب که بزرگترین شهرک صنعتی غرب آسیا یعنی شیخ نجار را در خود جای داده، بر اثر جنگ تا بیش از ۶۰ درصد تخریب شده است و این نیز ظرفیت مناسبی برای صادرات خدمات و فنی مهندسی است.

علاوه بر مناطق آزاد مذکور، یک بندر خشک در مرکز سوریه در نظر گرفته شده تا بر پایه اتصال خط آهن تهران - بغداد - مرز التنف به سوریه و ایجاد یک شبکه راه‌آهن میان سه کشور ایران، عراق و سوریه عمل نماید. اما به دلیل شرایط خاص فعلی، در حال حاضر تعطیل است.

در خصوص روابط اقتصادی و تجاری ایران و سوریه باید گفت که این کشور تنها کشوری است که ایران با آن توافقنامه تجارت آزاد (به استثنای ۱۴ قلم محصولات کشاورزی و ۷۴ قلم کالای صنعتی) دارد. در سال ۱۳۹۸ بنا به درخواست طرف سوری، مقرر شد ۸۸ قلم کالایی که از توافقنامه مستثنی شده بود، از حالت استثنا خارج شود تا تجارت بین دو کشور توسعه یابد که همچنان این موضوع به مرحله عملیاتی نرسیده است.

از سوی دیگر با توجه به امضای موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی راهبردی بلندمدت ایران و سوریه به همراه امضاء ۱۱ سند و یادداشت تفاهم همکاری بین این دو کشور در بهمن‌ماه ۱۳۹۷، ظرفیت مناسبی برای همکاری در بخش‌های مختلفی از اقتصاد سوریه وجود دارد؛ هرچند این موافقتنامه‌ها در حال حاضر یا با سرعتی اندک در حال پیگیری و اجرایی شدن هستند و یا اینکه در حال حاضر اقدامی برای عملیاتی شدن آن‌ها صورت نگرفته است.

با توجه به تجربه پروژه نفوذ اقتصادی ایالات متحده آمریکا در کشورهای مختلف تحت عنوان بازسازی اروپا و طرح مارشال می‌توان گفت یکی از نقاط قوت و علل موفقیت این طرح، ارائه یک طرح جامع و اجرایی کردن آن از مسیر یک نهاد متولی قدرتمند بود؛ رشد اقتصادی آمریکا وابسته به حمایت از رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه است که این روش یک استراتژی مؤثر برای دولت آمریکا در طول زمان بوده است. البته برنامه‌های آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده الزاماً به صورت مستقیم از رشد اقتصادی آمریکا پشتیبانی نمی‌کنند بلکه آن‌ها برنامه‌های دیگری را تکمیل می‌کنند که توسط خود کشورها و سایر کمک‌کنندگان برای تأمین و جذب سرمایه‌های خصوصی انجام می‌شود.

با توجه به تجربیات آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده، جمهوری اسلامی ایران با داشتن یک طرح جامع و ایجاد یک نهاد متولی قدرتمند برای گسترش تبادلات اقتصادی در سطح منطقه می‌تواند به اهدافی از قبیل ارتقای امنیت و رفاه در سطح ملی و منطقه‌ای، افزایش اشتغال، ایجاد بازار صادراتی برای کالای ایرانی، تأمین مواد اولیه برای صنایع داخلی، خروج از رکود از طریق رشد صادرات، بی‌اثر شدن تحریم‌ها و تأمین امنیت غذایی کشور دست یابد.

در این میان در مسیر توسعه تجارت خارجی با کشور سوریه موانعی نیز وجود دارد که بخش خصوصی را از این بازار دور می‌کند. اولین مشکل عمده‌ای که در روابط اقتصادی با سوریه وجود دارد آن است بازارهای ایران و سوریه نیازسنجی و ظرفیت سنجی مناسبی از یکدیگر ندارند؛ به عبارت دیگر عدم شناخت مناسب سبب عدم شکل‌گیری همکاری اقتصادی و تجاری میان دو کشور شده است. در کنار این مانع، مشکلات دیگری نیز مانع توسعه روابط اقتصادی با سوریه شده‌اند که مهمترین آن‌ها عبارتند از:

- مشکلات بانکی و موضوع جابه جایی پول بین ایران و سوریه؛
- موانع مربوط به مسیرهای ارتباطی جهت حمل و نقل جاده‌ای و دریایی و لجستیک آن؛
- عدم وجود امنیت کامل در شهرهای مختلف سوریه؛
- آزاد نبودن رفت و آمد به این کشور برای تجار و سرمایه گذاران؛
- بروکراسی پیچیده و عدم وجود نهاد تصمیم گیرنده و مسئول واحد در خصوص این کشور؛

- عدم اطلاع‌رسانی مناسب از فرصت‌های همکاری موجود میان دو کشور. از این رو ضروری است با توجه به برنامه‌ریزی آمریکا برای ایجاد فشار اقتصادی از طریق تحریم دو کشور ایران و سوریه و در عین حال نفوذ نرم در کشور سوریه و تلاش برای کاهش همکاری‌های ایران و سوریه از طریق فعالیت‌های مختلف آژانس USAID و سایر نهادها، جمهوری اسلامی ایران با نگاهی کلان و جامع به فعالیت در سوریه در ابعاد مختلف بپردازد. ایران می‌تواند با برنامه‌ای منسجم و از طریق یک نهاد متمرکز در دوران بازسازی در کنار سوریه حاضر باشد و علاوه بر کسب منافع اقتصادی جدی برای خود، به خنثی‌سازی برنامه‌های آمریکا در این کشور بپردازد. در همین راستا پیشنهاد می‌شود این نهاد اقدامات زیر را در اولویت پیگیری قرار دهد:

- **پیگیری تأسیس بانک مشترک و زیرساخت پرداخت مستقل:** کانال تبادلات مالی بخش خصوصی با سوریه همچنان از طریق صرافی‌هاست؛ این در حالی است که نزدیک به ۳ سال از مذاکرات تأسیس بانک مشترک ایران و سوریه به نام «الآمان» می‌گذرد و هنوز این بانک به مرحله بهره‌برداری نرسیده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود اقداماتی از جمله توسعه سازوکار استفاده از اتاق تهاتر در روابط اقتصادی با سوریه، مبادله با پول‌های ملی و حذف دلار از مبادلات طرفین و ایجاد خط اعتبار مالی و بانکی مستقل توسط نظام بانکداری مورد پیگیری قرار گیرد.

- **توانمندسازی مجدد ظرفیت‌های اقتصادی به کمک سرمایه‌گذاری یا تولید مشترک:** پیشنهاد می‌شود نهاد متمرکز متولی توسعه تجارت با کشور سوریه در میان انواع ممکن همکاری‌های اقتصادی، توجه ویژه‌ای به توانمندسازی مجدد ظرفیت‌های اقتصاد این کشور به صورت سرمایه‌گذاری یا تولید مشترک داشته باشد؛ چراکه این موضع راه حل بهتری از صادرات مستقیم بویژه برای بازارهایی مشابه بازار سوریه است. کارشناسان معتقدند تولید مشترک با کشور عراق و سوریه دروازه ورود کالای ایرانی به بازارهای منطقه‌ای مخصوصاً کشورهای اتحادیه عرب و در ادامه ورود به بازارهای جهانی است. در صورتی که دولت از صندوق ضمانت صادرات ایران که با صدور ضمانت‌نامه سعی در پوشش ریسک سیاسی دارد به خوبی پشتیبانی کند، این صندوق می‌تواند زمینه را برای حضور فعالین اقتصادی ایران در سوریه به نحو شایسته‌ای فراهم آورد.

- **توسعه صادرات خدمات فنی مهندسی با اولویت راه و ساختمان‌سازی:** رشد قابل ملاحظه‌ای در بخش ساخت و ساز کشور سوریه دیده می‌شود. در بسیاری از شهرها عملیات بازسازی از هم اکنون آغاز شده است که به دلیل افزایش تقاضا، معضلاتی به همراه داشته است. ایران با ورود به این عرصه در کشور سوریه می‌تواند علاوه بر مباحث فنی و مهندسی، به صادرات فولاد، سیمان، کاشی و سرامیک و انواع لوازم مورد نیاز در احداث ساختمان ورود نماید. همچنین با انعقاد قراردادهای بلند مدت می‌توان کارخانجات متعدد مرتبط با این محصولات را در کشور سوریه احداث نموده و از مواد اولیه ایرانی استفاده نمود. این ابرپروژه می‌تواند با کمک بخش‌های دولتی اقتصاد و با تجربه شرکت‌های انبوه‌ساز و دست‌اندرکاران مسکن مهر به سرانجام بهتری برسد.

- **توسعه توافقنامه تجارت ایران و سوریه:** ایران در سال ۱۳۹۰، توافقنامه تجارت آزاد با سوریه منعقد نمود که ۸۸ قلم کالا از آن مستثنا شده بود. اما از آن زمان تاکنون هیچ موافقتنامه تجارت آزادی

با این کشور برای بهبود اوضاع تجارت یا کاهش کالاهای مستثنا شده وجود نداشته است. تعرفه گمرکی سوریه با بسیاری از کشورهای منطقه صفر اما با ایران ۴ درصد است. بنابراین پیشنهاد می‌شود موافقتنامه و تفاهم‌نامه‌های ویژه مواد اولیه با گمرک صفر با کشور سوریه منعقد شود و همچنین تعداد اقلام کالا استثناسده از توافق (۱۴ محصول کشاورزی و ۷۴ محصول صنعتی) کاهش و به تعداد صفر برسد.

- **ایجاد بستر آشنایی کامل و حضور فیزیکی فعالان اقتصادی دو کشور در بازار مقصد: عدم آشنایی فعالان اقتصادی دو کشور یکی دیگر از موانع حضور فعالان ایران در اقتصاد سوریه است. شرکت در نمایشگاه‌های بین‌المللی و برپایی نمایشگاه‌های تخصصی و دائمی در این کشور به منظور فراهم آوردن امکان تبلیغ و معرفی محصولات غیرنفتی و شناخت ذوق، سلیقه و قدرت خرید مشتریان، شرکت در همایش‌های تجاری که توسط دستگاه‌های ذیربط دو کشور برگزار می‌گردد به منظور شناخت فرصت‌ها و مزیت‌های فراروی همکاری‌ها در بخش‌های مختلف، حضور در ترکیب هیأت‌های تجاری اعزامی به کشور سوریه به منظور بررسی زمینه‌های لازم جهت توسعه فعالیت‌های تجاری در بخش‌های مختلف، پایش همه‌جانبه فعالیت رقبا در بازار این کشور و مهم‌تر از همه توجه به اصول بازاریابی نوین در صدور کالا و خدمات به سوریه، با در نظر گرفتن اینکه اصلی‌ترین کالاهای صادراتی ایران به سوریه شامل محصولات و صنایع کارخانه‌ای پایه می‌باشد که مطابق با نیازهای وارداتی سوریه نیز به شمار می‌رود، از مهم‌ترین اقدامات است که باید به سرعت اجرایی شود.**

فهرست مطالب

۱- درباره سوریه.....	۱۳
۱-۱- تاریخچه اقتصادی.....	۱۳
۱-۱-۱- وضعیت اقتصاد در دوره حافظ اسد.....	۱۴
۱-۱-۲- اصلاحات اقتصادی در دوره بشار اسد.....	۱۴
۱-۱-۳- کاهش حمایت اجتماعی با حذف یارانه سوخت، سلامت و آموزش.....	۱۶
۲-۱- شاخص‌های اقتصادی کشور سوریه.....	۱۷
۲-۱-۱- تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی.....	۱۷
۲-۲-۱- نرخ تورم در دوران جنگ نیابتی علیه سوریه.....	۱۹
۲-۲-۳- متوسط هزینه‌های ماهیانه خانوار به تفکیک استان.....	۱۹
۲-۲-۴- آمار اشتغال در بین افراد بالای ۱۵ سال.....	۲۰
۳-۱- بانکداری در سوریه.....	۲۱
۳-۱-۱- بانک‌های دولتی (تخصصی) در سوریه.....	۲۵
۳-۱-۲- بانک‌های اسلامی در سوریه.....	۲۶
۴-۱- بازار ارز.....	۲۸
۵-۱- بازار سرمایه.....	۳۲
۵-۱-۱- بورس اوراق بهادار دمشق (DSE).....	۳۲
۵-۱-۲- مدیریت بورس اوراق بهادار سوریه.....	۳۳
۵-۱-۳- انواع اوراق بهادار در کشور سوریه.....	۳۴
۲- تجارت و سرمایه‌گذاری در سوریه.....	۳۵
۲-۱- شرایط سرمایه‌گذاری در سوریه.....	۳۵
۲-۱-۱- قانون سرمایه‌گذاری.....	۳۵
۲-۱-۲- شورای سرمایه‌گذاری.....	۳۶
۲-۱-۳- پنجره واحد شورای سرمایه‌گذاری.....	۳۷
۲-۲- شاخص‌های کسب‌وکار.....	۳۸
۲-۲-۱- متغیرهای موثر بر شاخص فضای کسب‌وکار.....	۳۸
۲-۲-۲- شاخص فضای کسب‌وکار کشور سوریه.....	۴۰
۲-۲-۳- تغییرات مربوط به فضای کسب‌وکار در سوریه.....	۴۰
۳-۲- آمار مبادلات و تراز تجاری سوریه.....	۴۱
۴-۲- قوانین گمرکی.....	۴۳
۵-۲- منطقه‌های آزاد سوریه.....	۴۳
۵-۲-۱- منطقه آزاد شهر دمشق.....	۴۵

- ۲-۵-۲- منطقه آزاد فرودگاه بین‌المللی دمشق ۴۶
- ۲-۵-۳- منطقه آزاد عدرا ۴۷
- ۲-۵-۴- منطقه آزاد طرطوس ۴۸
- ۲-۵-۵- منطقه آزاد بندری لاذقیه ۴۸
- ۲-۵-۶- منطقه آزاد داخلی لاذقیه ۴۹
- ۲-۵-۷- منطقه آزاد حسیاء ۵۰
- ۲-۵-۸- منطقه آزاد حلب ۵۱
- ۲-۵-۹- منطقه آزاد یعربیه ۵۲
- ۳- روابط اقتصادی ایران و سوریه ۵۴
- ۳-۱- مبادلات تجاری ایران و سوریه ۵۴
- ۳-۱-۱- مهمترین محصولات صادراتی ایران به سوریه ۵۵
- ۳-۱-۲- مهمترین محصولات وارداتی ایران از سوریه ۵۵
- ۳-۱-۳- کمیسیون‌های مشترک اقتصادی ایران و سوریه تا انتهای سال ۹۷ ..... ۵۵
- ۳-۱-۴- زیرساخت‌های اقتصادی و بازرگانی ایران و سوریه ۵۷
- ۳-۲- خطوط اعتباری ایران و سوریه ۵۹
- ۳-۲-۱- تاریخچه خطوط اعتباری ایران-سوریه ۶۱
- ۳-۳- صدور خدمات مسکن‌مهر به سوریه و عراق ۶۲
- ۳-۴- آغاز دوران جدید روابط اقتصادی ایران و سوریه از سال ۱۳۹۵ ..... ۶۳
- ۳-۴-۱- ساخت و تعمیر نیروگاه‌های برق ۶۴
- ۳-۴-۲- بانک مشترک ایران- سوریه ۶۴
- ۳-۴-۳- مناطق آزاد مشترک ایران و سوریه ۶۵
- ۳-۵- موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی راهبردی بلندمدت ایران و سوریه در سال ۱۳۹۷ ..... ۶۷
- ۳-۶- بررسی تجربه ایالات متحده و حضور آن در کشورهای جنگ‌زده ۷۰
- ۳-۶-۱- تشکیل آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID) ۷۰
- ۳-۶-۲- طرح مارشال و اداره کل همکاری‌های اقتصادی (ECA) ۷۱
- ۳-۶-۳- سیر تحول در رویکرد اقتصادی آژانس طی دهه‌های مختلف تشکیل ۷۲
- ۳-۶-۴- منافع اقتصادی آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده آمریکا برای این کشور ۷۳
- ۳-۶-۵- توسعه تجارت، رشد اقتصادی و اشتغال آمریکا در اثر فعالیت USAID ۷۴
- ۳-۶-۶- ارتقای شاخص‌های اقتصادی و رفاهی کشورهای هدف در اثر فعالیت USAID ۷۶
- ۳-۷- نگاهی به واقعیت عملکرد آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا در سوریه ۸۲
- ۴- ظرفیت‌های همکاری اقتصادی ایران و سوریه ۸۵
- ۴-۱- نیازسنجی کشور سوریه ۸۵
- ۴-۱-۱- نیازهای بخش اجتماعی ۸۶

- ۸۷..... ۲-۱-۴- نیازهای بخش تولیدی
- ۸۹..... ۳-۱-۴- نیازهای زیربنایی
- ۹۱..... ۲-۴- اهمیت تمرکز فعالان ایرانی در اقتصاد سوریه بر روی سرمایه‌گذاری
- ۹۲..... ۱-۲-۴- بخش معادن
- ۹۲..... ۲-۲-۴- بخش کشاورزی
- ۹۳..... ۳-۲-۴- بخش حمل و نقل
- ۹۴..... ۴-۲-۴- بخش خدمات فنی و مهندسی
- ۹۵..... ۳-۴- موانع پیش روی تجارت و سرمایه‌گذاری فعالان ایرانی در سوریه
- ۹۵..... ۱-۳-۴- ریسک سیاسی
- ۹۶..... ۲-۳-۴- مسیرهای ارتباطی
- ۹۷..... ۳-۳-۴- جابه‌جایی پول
- ۹۷..... ۴-۳-۴- عدم وجود متولی واحد و قدرتمند
- ۹۹..... ۴-۴- پیشنهادهای اجرایی
- ۹۹..... ۱-۴-۴- توسعه زیرساخت‌های پولی و مالی
- ۹۹..... ۲-۴-۴- برنامه‌ریزی نهادها برای هدف‌گیری بازار سوریه
- ۱۰۰..... ۳-۴-۴- سود پایدار در توانمندسازی اقتصاد سوریه با سرمایه‌گذاری و تولید مشترک
- ۱۰۱..... ۴-۴-۴- رعایت قواعد بازاریابی و بسته‌بندی مناسب بازار سوریه
- ۱۰۱..... ۵-۴-۴- توسعه صادرات خدمات فنی مهندسی با اولویت راه و ساختمان‌سازی
- ۱۰۱..... ۶-۴-۴- ضرورت حضور فیزیکی فعالان اقتصادی در بازار مقصد
- ۱۰۲..... ۷-۴-۴- بسترسازی نهادهای حاکمیتی برای حضور فعالان اقتصادی در بازار سوریه
- ۱۰۲..... ۸-۴-۴- سایر پیشنهادها
- ۱۰۳..... ۵- جمع‌بندی
- ۱۰۶..... ۶- پیوست الف: درباره سوریه
- ۱۰۶..... ۱-۶- ویژگی‌های جغرافیایی سوریه
- ۱۰۶..... ۱-۱-۶- مرزهای کشور
- ۱۰۶..... ۲-۱-۶- آب و هوای کشور
- ۱۰۷..... ۳-۱-۶- رشته‌کوه‌ها
- ۱۰۸..... ۴-۱-۶- رودخانه‌ها
- ۱۰۸..... ۵-۱-۶- دریاچه‌ها
- ۱۰۹..... ۲-۶- مردم‌شناسی کشور سوریه
- ۱۰۹..... ۱-۲-۶- جمعیت
- ۱۱۰..... ۲-۲-۶- زبان‌های رایج
- ۱۱۱..... ۳-۲-۶- اقوام ساکن

- ۱۱۲..... ۳-۶- ادیان و مذاهب در کشور سوریه.
- ۱۱۲..... ۱-۳-۶ اسلام .....
- ۱۱۳..... ۲-۳-۶ مسیحیت .....
- ۱۱۳..... ۳-۳-۶ دروزیان .....
- ۱۱۳..... ۴-۳-۶ یهودیت .....
- ۱۱۳..... ۵-۳-۶ ایزدیان .....
- ۱۱۴..... ۴-۶- سیاست در سوریه .....
- ۱۱۵..... ۱-۴-۶ قوه مجریه .....
- ۱۱۸..... ۲-۴-۶ قوه مقننه .....
- ۱۲۱..... ۵-۶- تقسیمات اداری در سوریه .....
- ۱۲۱..... ۱-۵-۶ مدیریت استانی در کشور سوریه .....
- ۱۲۲..... ۲-۵-۶ استان‌های سوریه .....
- ۱۳۶..... ۶-۶- شاخص‌های جمعیتی سوریه .....
- ۱۳۷..... ۱-۶-۶ توزیع سنی و جنسیتی .....
- ۱۳۸..... ۲-۶-۶ متوسط تعداد اعضای خانواده در سوریه .....
- ۱۳۹..... ۳-۶-۶ نرخ رشد جمعیت سوریه از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸ .....
- ۱۴۰..... ۴-۶-۶ توزیع سکونت به تفکیک نوع اقامت و جنسیت .....
- ۱۴۰..... ۵-۶-۶ توزیع نسبی جمعیت به تفکیک وضعیت تأهل و جنسیت افراد بالای ۱۰ سال .....
- ۱۴۱..... ۶-۶-۶ میانه سنی جمعیت در کشور سوریه طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۵۰ .....
- ۱۴۲..... ۷-۶-۶ امید به زندگی از سال تولد در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ .....
- ۱۴۳..... ۸-۶-۶ توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی به تفکیک استان‌ها .....
- ۱۴۴..... ۹-۶-۶ توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی با توجه به مناطق شهری/روستایی .....
- ۱۴۵..... ۱۰-۶-۶ نرخ باروری در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ .....
- ۱۴۵..... ۱۱-۶-۶ نرخ زاد و ولد در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ .....
- ۱۴۵..... ۱۲-۶-۶ نسبت شهرنشینی در کشور سوریه طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸ .....
- ۱۴۷..... ۷- پیوست ب: تأسیس شرکت در سوریه.....
- ۱۴۷..... ۱-۷- انواع شرکت‌های قانونی در سوریه .....
- ۱۴۸..... ۲-۷- مراحل و اسناد مورد نیاز برای ثبت شرکت با مسئولیت محدود در سوریه .....
- ۱۵۰..... ۳-۷- مقررات ثبت شعب، دفاتر و نمایندگی‌های خارجی شرکت‌ها و سازمان‌ها در سوریه.....
- ۱۵۲..... ۸- پیوست پ: قانون جدید سرمایه‌گذاری در سوریه .....
- ۱۶۹..... منابع .....

فهرست جداول

- جدول ۱. متوسط هزینه‌های ماهیانه خانوار (لیر سوریه) به تفکیک استان در سال ۲۰۱۷ (هر ۵۲۰ لیر ۱ دلار)..... ۲۰
- جدول ۲. آمار اشتغال افراد بالای ۱۵ سال..... ۲۱
- جدول ۳. فهرست و مشخصات بانکهای سوریه..... ۲۲
- جدول ۴. شرح معیارهای موثر در سنجش فضای کسب‌وکار..... ۳۹
- جدول ۵. تغییرات عمده فضای کسب‌وکار در کشور سوریه..... ۴۰
- جدول ۶. مبادلات تجاری سوریه با جهان از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹..... ۴۱
- جدول ۷. مهمترین اقلام صادراتی سوریه به جهان در سال ۲۰۱۹..... ۴۱
- جدول ۸. مهمترین اقلام وارداتی سوریه از جهان در سال ۲۰۱۹..... ۴۲
- جدول ۹. مبادلات تجاری ایران و سوریه از سال ۱۳۸۸ لغایت ۱۳۹۸ (میلیون دلار)..... ۵۴
- جدول ۱۰. مهمترین محصولات صادراتی ایران به سوریه در سال ۱۳۹۹..... ۵۵
- جدول ۱۱. مهمترین محصولات وارداتی ایران از سوریه در سال ۱۳۹۹..... ۵۵
- جدول ۱۲. کمیسیون‌های مشترک اقتصادی ایران و سوریه تا انتهای سال ۹۷..... ۵۵
- جدول ۱۳. زیرساخت‌های اقتصادی و بازرگانی ایران و سوریه..... ۵۷
- جدول ۱۴. مهم‌ترین قراردادها و توافقی‌های ایران و سوریه در دوره بازسازی..... ۶۴
- جدول ۱۵. مبادلات تجاری سوریه با جهان از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹ (میلیارد دلار)..... ۸۸
- جدول ۱۶. تخمین میزان خسارت در مناطق صنعتی مختلف سوریه..... ۸۹
- جدول ۱۷. آمار جمعیت کشور سوریه تا سال ۲۰۱۹..... ۱۰۹
- جدول ۱۸. نتایج آرای همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه از سال ۱۹۴۹..... ۱۱۵
- جدول ۱۹. نتایج آخرین انتخابات ریاست جمهوری سوریه..... ۱۱۷
- جدول ۲۰. مشخصات سران قوای اجرایی سوریه..... ۱۱۸
- جدول ۲۱. تعداد کرسی‌های هر استان در مجلس خلق سوریه..... ۱۱۸
- جدول ۲۲. آمار منتخبین مجلس خلق سوریه بر اساس احزاب..... ۱۲۰
- جدول ۲۳. کمیسیون‌های مجلس سوریه و رؤسای آنها..... ۱۲۰
- جدول ۲۴. آمار نسبت جنسیتی مردم سوریه در سنین مختلف..... ۱۳۷
- جدول ۲۵. تعداد اعضای خانواده در استان‌های مختلف..... ۱۳۸
- جدول ۲۶. توزیع سکونت به تفکیک نوع اقامت و جنسیت..... ۱۴۰
- جدول ۲۷. توزیع نسبی جمعیت به تفکیک وضعیت تأهل و جنسیت برای افراد ۱۰ سال و بیشتر..... ۱۴۰
- جدول ۲۸. توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی به تفکیک استان‌ها..... ۱۴۳
- جدول ۲۹. توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی (درصد)..... ۱۴۴
- جدول ۳۰. هزینه‌های ثبت شعب، دفاتر و نمایندگی‌های شرکت‌های خارجی و سازمان‌ها..... ۱۵۱

فهرست اشکال

- شکل ۱. عبدالله درداری معاون وقت نخست وزیر در امور اقتصادی..... ۱۶
- شکل ۲. کارت اعتباری بانک اسلامی بین المللی سوریه..... ۲۸
- شکل ۳. یکی از فروشگاه‌های زنجیره‌ای موسسه السوریه للتجارة..... ۳۰
- شکل ۴. شرکت تجارت خارجی سوریه..... ۳۰
- شکل ۵. بیانیه بانک مرکزی سوریه در رابطه با اصلاح قیمت ارز..... ۳۱
- شکل ۶. تغییرات ارزش دلار آمریکا در مقابل لیر سوریه طی ۵۰ سال گذشته تا ۲۰۱۹..... ۳۲
- شکل ۷. تغییرات ارزش دلار آمریکا در مقابل لیر سوریه طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۱..... ۳۲
- شکل ۸. شاخص بورس دمشق طی سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰..... ۳۳
- شکل ۹. تصویری از ساختمان هیئت سرمایه گذاری در سوریه..... ۳۷
- شکل ۱۰. تصویری از سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری در سوریه..... ۳۸
- شکل ۱۱. معیارهایی که در محاسبه شاخص کسب‌وکار مورد استفاده قرار می‌گیرند..... ۳۹
- شکل ۱۲. شاخص‌های فضای کسب‌وکار سوریه..... ۴۰
- شکل ۱۳. نماد سازمان مناطق آزاد سوریه..... ۴۴
- شکل ۱۴. امضای توافقنامه بین بانک مرکزی دو کشور ایران و سوریه..... ۶۵
- شکل ۱۵. انعقاد موافقتنامه راهبردی بین ایران و سوریه در سال ۱۳۹۷..... ۶۷
- شکل ۱۶. هیئت ایرانی منعقد کننده توافقنامه ۱۳۹۷ در کنار هیئت سوری..... ۶۸
- شکل ۱۷. حضور دکتر حسن دانایی فر (دبیر ستاد توسعه روابط اقتصادی ایران با عراق و سوریه) و کیوان کاشفی (رئیس اتاق بازرگانی مشترک ایران و سوریه) در هیات ایرانی..... ۶۹
- شکل ۱۸. صادرات آمریکا به کشورهای در حال توسعه ۱۱.۵ میلیون شغل برای آمریکا ایجاد کرده است..... ۷۵
- شکل ۱۹. فعالیت‌های آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در برخی کشورهای منطقه..... ۸۲
- شکل ۲۰. برنامه‌های ادعایی آژانس USAID برای سوریه..... ۸۴
- شکل ۲۱. علمای مذاهب مختلف سوریه در کنار رئیس جمهور..... ۱۱۲
- شکل ۲۲. آرامگاه شیخ عدی در لالش، شمال عراق..... ۱۱۴
- شکل ۲۳. اولین انتخابات پس از اصلاح نظام تک‌حزبی در سوریه..... ۱۱۷
- شکل ۲۴. نسبت اعضای مجلس بر اساس گروه‌های مردم..... ۱۱۹
- شکل ۲۵. نقاط باستانی استان حمص..... ۱۲۸
- شکل ۲۶. تصویری از مرکز آمار سوریه..... ۱۳۶

فهرست نمودارها

- نمودار ۱. تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت در سوریه طی سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ (میلیون لیره)..... ۱۸
- نمودار ۲. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سوریه طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷..... ۱۸
- نمودار ۳. پیش‌بینی افزایش نرخ تولید ناخالص داخلی سوریه تا سال ۲۰۲۳..... ۱۹
- نمودار ۴. تخمین میزان تورم از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۶..... ۱۹
- نمودار ۵. مقاصد اصلی صادرات کشور سوریه در سال ۲۰۱۷..... ۴۲
- نمودار ۷. روش اعتبارات اسنادی (LC)..... ۶۰
- نمودار ۸. جمعیت ساکنان سوریه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ به تفکیک جنسیت..... ۱۱۰
- نمودار ۹. جمعیت کشور سوریه طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۱۰۰..... ۱۱۰
- نمودار ۱۰. هرم سنی و جنسیتی کشور سوریه در سال ۲۰۱۷..... ۱۳۸
- نمودار ۱۱. نرخ رشد جمعیت سوریه از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸..... ۱۳۹
- نمودار ۱۲. میانه سنی جمعیت در کشور سوریه طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۵۰..... ۱۴۱
- نمودار ۱۳. امید به زندگی از سال تولد در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷..... ۱۴۲
- نمودار ۱۴. امید به زندگی از سال تولد در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ به تفکیک جنسیت..... ۱۴۳
- نمودار ۱۵. نرخ باروری در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷..... ۱۴۵
- نمودار ۱۶. نرخ زاد و ولد در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷..... ۱۴۵
- نمودار ۱۷. نسبت شهرنشینی در کشور سوریه طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸..... ۱۴۶

فهرست نقشه‌ها

نقشه ۱. موقعیت چهارراهی کشور سوریه.....	۴۴
نقشه ۲. موقعیت جغرافیایی مناطق آزاد سوریه.....	۴۵
نقشه ۳. منطقه آزاد شهر دمشق.....	۴۶
نقشه ۴. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد فرودگاه بین‌المللی دمشق.....	۴۷
نقشه ۵. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد عدرا.....	۴۸
نقشه ۶. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد طرطوس.....	۴۸
نقشه ۷. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد بندری لاذقیه.....	۴۹
نقشه ۸. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد داخلی لاذقیه.....	۴۹
نقشه ۹. پروژه توسعه منطقه آزاد داخلی لاذقیه.....	۵۰
نقشه ۱۰. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حسیاء و نزدیکی آن به کشور لبنان.....	۵۱
نقشه ۱۱. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حسیاء.....	۵۱
نقشه ۱۲. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حلب.....	۵۲
نقشه ۱۳. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حلب در یعربیه.....	۵۳
نقشه ۱۴. اتصال خط آهن تهران - دمشق.....	۶۶
نقشه ۱۵. موقعیت، همسایگان و تقسیمات کشوری سوریه.....	۱۰۷
نقشه ۱۶. پراکندگی ادیان و مذاهب در سوریه.....	۱۱۴
نقشه ۱۷. تقسیمات استانی کشور سوریه.....	۱۲۲
نقشه ۱۸. مشخصات استان دمشق و موقعیت آن نسبت به ریف دمشق.....	۱۲۳
نقشه ۱۹. مشخصات استان ریف دمشق و موقعیت آن نسبت به دمشق.....	۱۲۴
نقشه ۲۰. استان قنیطره.....	۱۲۴
نقشه ۲۱. استان درعا.....	۱۲۵
نقشه ۲۲. استان سویداء.....	۱۲۶
نقشه ۲۳. استان حمص.....	۱۲۸
نقشه ۲۴. استان طرطوس.....	۱۲۹
نقشه ۲۵. استان لاذقیه.....	۱۳۰
نقشه ۲۶. استان حماه.....	۱۳۱
نقشه ۲۷. استان ادلب.....	۱۳۲
نقشه ۲۸. استان حلب.....	۱۳۳
نقشه ۲۹. استان رقه.....	۱۳۴
نقشه ۳۰. استان دیر الزور.....	۱۳۴
نقشه ۳۱. استان حسکه.....	۱۳۵
نقشه ۳۲. منابع آبی استان حسکه.....	۱۳۵

۱- درباره سوریه

کشور سوریه به لحاظ جغرافیایی در یک موقعیت چهارراهی قرار دارد. از سویی بوسیله دریا و خشکی با اروپا مرتبط است و از سوی دیگر از طریق کشور عراق به آسیا و خلیج فارس، از طریق کشور اردن به دریای سرخ و خلیج عدن و از طریق ساحل غربی به دریای مدیترانه وصل می‌شود.

سوریه مدرن ابتدا به صورت یک کشور تحت قیمومیت فرانسه در سال ۱۹۲۰ ایجاد شد و در سال ۱۹۴۶ به استقلال رسید. بعد از آن بیش از دو دهه منازعه برای قدرت بین گروه‌های مختلف در جریان بود و تعدادی کودتا رخ داد تا اینکه در سال ۱۹۶۳ حزب بعث روی کار آمد. نبرد بر سر قدرت در درون حزب بعث نیز تا سال ۱۹۷۰ ادامه یافت تا اینکه حافظ اسد قدرت را در دست گرفت و یک حکومت اقتدارگرا ایجاد کرد که به مدت ۳۰ سال حکومت را در سوریه در دست داشت. بعد از فوت وی در سال ۲۰۰۰ بشار اسد به عنوان کاندیدای اصلی حزب بعث طی یک همه‌پرسی در سال ۲۰۰۱ به قدرت رسید.

اطلاعات مربوط به جغرافیا، مردم‌شناسی، ادیان و مذاهب، سیاست و حکمرانی، تقسیمات اداری و شاخص‌های جمعیتی کشور سوریه در «پوست الف: درباره سوریه» مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۱- تاریخچه اقتصادی

به قدرت رسیدن حزب بعث در سال ۱۹۶۳ در حالی رخ می‌داد که دولت سوریه یک کشور چندپاره از لحاظ خطوط هویتی محسوب می‌شد. در آن زمان فاصله طبقاتی شدیدی بین طبقات اجتماعی وجود داشت: طبقه زمیندار حاکم، طبقه الیگارش تجاری، طبقه فقیر دهقانی، و یک طبقه متوسط در حال ظهور که به تدریج بر ارتش مسلط شد. با شکل‌گیری حزبی نظامی از ارتشیان، طیف وسیعی از ناصریست‌ها^۱، اسلام‌گرایان و لیبرال‌ها جذب آن شدند. افسرانی از فرقه اقلیت علوی با توجه به جذب بیشتر در ارتش و شکاف‌های منطقه‌ای و طبقاتی بین گروه‌های مختلف سنی به تدریج بر ارتش مسلط شدند.

حاکمیت سوریه برای خروج از انزوای دست به یک سری اصلاحات از جمله شامل اصلاحات ارضی و ملی کردن صنایع زد تا حمایت توده دهقانان و طبقات کارگر و متوسط را جلب کند. سرمایه‌گذاری در بخش بهداشت و آموزش عمومی نیز باعث بهبود سطح سواد و امید به زندگی شد. در واقع حاکمیت سوریه به طور موازی با اتخاذ سیاست ملی‌گرایانه عربی و قرار دادن خود در صف مقدم نبرد با رژیم صهیونیستی درصدد کسب مشروعیت برای خود برآمد، هر چند شکست در جنگ ۱۹۶۷ و از دست دادن بلندی‌های جولان تا حدودی از این مشروعیت کاست.

همین مسئله باعث شد تا یک شاخه واقع‌گرایانه در ارتش تحت رهبری حافظ اسد در دهه ۱۹۷۰ ظهور پیدا شود که بتواند با قدرت بیشتری با رژیم صهیونیستی مبارزه کند. حافظ اسد از طریق تمرکز قدرت در قالب

^۱ یک ایدئولوژی ملی‌گرایانه سوسیالیستی عربی که در سایه دولت عبدالناصر در مصر پدید آمد و شعارهای آن «آزادی، سوسیالیسم و اتحاد کشورهای عربی» بود.

یک سیستم پادشاهی-ریاستی به دنبال آن بود تا یک دولت قوی ایجاد و جایگزین دولت بی‌ثبات قبلی کند. او با ایجاد تغییراتی در ساختار ارتش، فرقه خود یعنی علوی‌ها را به صدر ارتش رساند. این هسته از طریق نهادهای بوروکراتیک و حزبی-صنفي، شکاف‌های قومی و شهری-روستایی را پوشش می‌داد.^۲

طی سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰، تمرکز یک بعدی بر توسعه قدرت نظامی در سوریه سبب شد که این کشور از توسعه اقتصادی باز بماند. از طرف دیگر منازعه با رژیم صهیونیستی نیز باعث تیرگی روابط با غرب و افت سرمایه‌گذاری شده بود. البته دولت حافظ اسد سعی می‌کرد تا با جذب رانت خارجی یعنی کمک‌های کشورهای خلیج فارس و سلاح‌های ارزان روسی مبالغی را به اقتصاد خود تزریق کند.

۱-۱-۱- وضعیت اقتصاد در دوره حافظ اسد

آسیب‌پذیری‌های اقتصادی کشور سوریه با بحران اقتصادی دهه ۱۹۸۰ سر باز کرد. دولت سیاست ریاضت اقتصادی را در پیش گرفت و این باعث شد تا بخش عمومی، خدمات اجتماعی و قدرت خرید کارمندان دولتی طبقه متوسط افول پیدا کند؛ تا دهه ۱۹۹۰ مخارج دولتی از نصف تولید ناخالص داخلی به یک چهارم کاهش یافت. یک اجماع در درون حکومت شکل گرفت مبنی بر اینکه تنها راه حل خروج از مشکلات اقتصادی، احیای بخش خصوصی به عنوان تنها موتور محرکه رشد است، اما این اجماع به نتیجه مشخصی درباره چگونگی رسیدن به این لیبرال‌سازی اقتصادی نرسید.

پس از سقوط شوروی، حامی سوریه، در پایان جنگ سرد و شروع روند «صلح خاورمیانه» در دهه ۱۹۹۰ کمک‌های خارجی کاهش پیدا کرد و سیاست حزب ملی‌گرای بعث این شد که چگونه سرمایه‌های داخلی را به‌عنوان جایگزین جذب کند. درآمد حاصل از منابع کم نفتی مانع از پیشبرد این سیاست شد، اما این منابع هم طبق پیش‌بینی‌ها تا دهه ۲۰۰۰ بیشتر دوام نمی‌آورد.

۱-۱-۲- اصلاحات اقتصادی در دوره بشار اسد

بشار اسد چنین وضعیتی را به ارث برد. او مجبور بود برای بقای حاکمیت، منابع مالی لازم را فراهم کند و بنابراین باید اقتصاد را (به شیوه اصلاح از بالا) بهبود می‌بخشید. اما او باید این اقدام را به گونه‌ای انجام می‌داد که قدرت حاکمیت و سیاست خارجی ملی‌گرایانه و سیاست عوام‌گرایانه‌اش نیز دچار مشکل نشود. این معمای پیچیده‌ای بود که بشار باید آن را حل می‌کرد. پروژه بشار پس از به قدرت رسیدن، این بود که اقتصاد سوریه را اصلاح و به سمت بازار جهانی باز کند و کشورش را با فرایند جهانی‌شدن هماهنگ سازد. ایدئولوژی بعثی کنار گذاشته شد، اما چون برنامه جایگزین مشخصی نداشت از راه آزمون و خطا وارد عمل شد.

^۲ البته سلطه سیاسی اقلیت علوی باعث انزجار اکثریت سنی به‌خصوص تاجران شهری و گروه اسلام‌گرای اخوان المسلمین شد که در دهه ۱۹۸۰ در شهرهای شمالی سوریه شورش‌هایی را علیه دولت مرکزی انجام دادند. سرکوب خشونت بار شورش‌های مذکور موفقیت‌آمیز بود، چون ارتش، دمشق و وابستگان روستایی حزب بعث وفادار باقی ماندند.

بشار به دلیل مواجهه با واکنش‌های احتمالی در داخل دولت، سعی کرد از قبل کادر مدرن درون ارتش و نهادهای دولتی را از طریق اصلاحات اداری تقویت کند. در واقع حاکمیت یک راه میانه را در پیش گرفت؛ توسعه بخش خصوصی، اصلاح بخش عمومی و حفظ حمایت‌های عمومی در طول آزادسازی اقتصادی.

قانون اقتصادی بازار اجتماعی در سوریه در سال ۲۰۰۵ تصویب شد، اما دولت استراتژی دقیق و برنامه ریزی شده‌ای برای اجرای آن نداشت.

پروژه اصلاحات اقتصادی بشار که در ابتدا با بازسازی روابط با اروپای غربی آغاز شد، با فروپاشی روند صلح به مخاطره افتاد و روابط با ایالات متحده هم خدشه دار شد. سوریه برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، به رابطه با عراق در زمان صدام حسین روی آورد تا از طریق خط لوله عراق - سوریه عوایدی به دست آورد. با حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ و حمایت سوریه از عراق، این امر نیز به نوبه خود هزینه‌های اقتصادی زیادی برای سوریه دربرداشت. تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه سوریه برای منزوی کردن آن، سرمایه‌گذاری خارجی غربی و به ویژه بخش خدمات مالی و صنعت ارتباطات راه دور را در این کشور با مشکل مواجه ساخت.

ترور رفیق حریری نخست وزیر لبنان، که دولت سوریه به عنوان یکی از مظنون‌های ترور شناخته شده بود، حضور نظامی سوریه در لبنان را پایان داد. این مسئله روابط سوریه با اتحادیه اروپا و آمریکا را باز هم تیره‌تر ساخت.

بشار اسد برای مقابله با سیاست‌های منزوی‌کننده غرب، سیاست متنوع سازی را در روابط اقتصادی در پیش گرفت و به شرق گرایش پیدا کرد. هدف سوریه این بود که از کشورهای عربی، مهاجران سوری در کشورهای خارجی و هر منبع غیرغربی به جذب سرمایه بپردازد. قوانین جدیدی برای آزادسازی اقتصادی و تجاری و خصوصی سازی وضع شد. وزارت مهاجران برای تشویق آنها به بازگشت و سرمایه‌گذاری در بانک‌های خصوصی و بازار بورس تأسیس شد. در اواسط دهه ۲۰۰۰ که تصور می‌شد سوریه آسیب پذیرتر و منزوی تر باشد، تجارت خارجی سوریه به نحو قابل توجهی افزایش یافت؛ البته با چرخش به سمت چین، ایران، ترکیه و جهان عرب و موافقت نامه‌های تجاری جدید با آنها.

در سال ۲۰۰۵ سوریه چهارمین دریافت کننده سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای عربی بود؛ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از ۱۱۱ میلیون دلار در سال ۲۰۰۱ به ۱.۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۶ رسید. این سرمایه‌گذاری در بخش تجارت، مسکن، بانکداری و توریسم به کار گرفته شد. سیاستی که بشار اسد با استفاده از تکنوکرات‌های اصلاح‌طلب به رهبری عبدالله درداری^۳ انجام داد نوعی سیاست نئولیبرال بود که بر انباشت ثروت و رشد به جای مساوات و توزیع تأکید داشت.

^۳ عبدالله درداری، اقتصاددان سوری، از برجسته‌ترین چهره اقتصاد سوریه، معاون نخست وزیر در امور اقتصادی است. وی تجربه بسیاری در امور اقتصادی سوریه و بین‌المللی دارد. گفته می‌شود درداری دوست و همکلاسی باسل اسد (پسر ارشد حافظ اسد) بود. درداری ریاست کمیسیون برنامه‌ریزی کشور و همچنین دستیار نماینده دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد در سوریه بود.

شکل ۱. عبدالله درداری معاون وقت نخست وزیر در امور اقتصادی

اصلاح‌طلبان سوریه در واقع به دنبال این بودند که این کشور را به مرکزی برای بانکداری، توریسم و تجارت بین منطقه‌ای (همانند لبنان) تبدیل کنند. البته بیشتر سرمایه‌گذاری‌ها در بخش‌های غیرتولیدی مانند مسکن، هتلداری، تجارت و خدمات صورت گرفت.

فقط ۱۳ درصد سرمایه‌گذاری در بخش تولید صنعتی صورت گرفت. با این حال سوریه در سال ۲۰۰۶ رشد ۵ درصدی و در سال ۲۰۰۷ رشد ۴ درصدی را تجربه کرد. اما این رشد بیشتر به نفع سرمایه‌داران بود و برای وضعیت مردم عادی بهبود قابل ملاحظه‌ای دربرداشت.

البته در نظام پس از اصلاحات، همچنان فساد نظام دولتی باقی ماند. در واقع آزادسازی اقتصادی به نوعی محدودیت‌های سابق در زمینه فساد را برطرف کرد اما ابعاد رفاهی سیاست‌های دولت نیز ادامه یافت. با این حال اگرچه مدیران بانک‌ها و مشاغل جدید حقوق‌های بالا دریافت می‌کردند، اما میزان مالیات نیز نسبتاً بالا بود تا از طریق یارانه به اقشار فقیر جامعه تزریق شود.

۱-۱-۳- کاهش حمایت اجتماعی با حذف یارانه سوخت، سلامت و آموزش

اواسط دهه ۲۰۰۰ با کاهش منابع نفتی پیش‌بینی شده در سوریه، ضرورت جدیدی برای اصلاحات احساس شد. اولین هدف نیز یارانه سوخت بود. این امر به خودی خود مشقت‌هایی را برای اقشار گسترده‌ای از جامعه از کشاورزان گرفته تا راننده‌های تاکسی ایجاد می‌کرد. سرمایه‌گذاری در بخش سلامت، آموزش و امنیت اجتماعی نیز مشمول سیاست ریاضتی شد.

به هر حال، دولت از زیر بار مسئولیت‌های مربوط به حمایت اجتماعی شانه خالی می‌کرد. همزمان بخش خصوصی برای به عهده گرفتن مدارس و دانشگاه‌های دولتی و تسهیلات بهداشتی مورد تشویق قرار گرفت.

برداشتن یارانه‌های بخش کشاورزی و کاهش محصولات در این زمینه با خشکسالی بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۰ همراه شد. این مسئله منجر به افت شدید تولید در زمینه کشاورزی شد. همزمان با هجوم مردم به شهرها و عدم کنترل مناسب بخش مستغلات، قیمت مسکن به نحو سرسام‌آوری مانند بمب ساعتی بالا می‌رفت.

بشار اسد در واقع علی‌رغم اینکه به بازسازی ساختار اجتماعی-اقتصادی در سوریه همت گمارد و اقتصاد دولتی را به سمت اقتصاد خصوصی و سرمایه‌داری پیش برد، اما از لحاظ سیاسی توازن لازم را برقرار نکرد و برعکس در عرصه سیاسی با افزایش قدرت ریاست جمهوری و وارد کردن وفادارترین افراد در ارتش و نیروهای امنیتی، اقتدارگرایی را افزایش داد. شهرهای مهم دمشق و حلب، از لحاظ سرمایه‌گذاری، توریسم و مصرف‌گرایی شکوفا شدند. طبقات متوسط دو شهر اصلی سوریه (دمشق و حلب) بشار اسد را به عنوان یک مصلح می‌شناختند، اما حومه آنها هر از چندگاهی بستر شورش و ناآرامی بود.

افزون بر همه این مسائل، پیوندی غیرقابل انکار بین دولت‌های عرب در یک فضای عمومی منفرد وجود داشت که تحت تاثیر انقلاب «بیداری اسلامی/بهار عربی» آغاز شده در تونس، سبب شد تا مواردی همچون خانواده‌های حاکم خودبزرگ‌بین، توده‌های فقیر گسترده و زیر پا گذاشته شدن شرافت معترضان توسط نیروهای امنیتی در سراسر کشور، مورد توجه معترضان قرار گیرد. به علاوه، سرنگونی رؤسای جمهور در کشورهای مختلف منطقه پتانسیل اعتراض‌های توده‌ای را نشان داد. هنگامی که مشخص شد دولت سوریه نمی‌تواند به سرعت اعتراض‌ها را مدیریت کند، نیروهای خارجی نیز به خیل معترضان پیوستند. «اپوزیسیون خارج‌نشین» نقش کلیدی در اعتراضات سوریه داشتند و با کمک پول و سلاح، معترضان داخلی را تهییج می‌کردند. با توسعه این اتفاقات، جنگ نیابتی علیه دولت و مردم سوریه مجال گسترش پیدا کرد.^۴

در ادامه این فصل به بررسی اقتصاد سوریه از نگاه آمار و ارقام پرداخته می‌شود. نکته مهم این است که در تحلیل و استفاده از داده‌های اقتصادی کشور سوریه، باید شکاف طبقاتی و وضعیت اجتماعی این کشور طی سال‌های گذشته نیز مورد توجه قرار گیرد.

۱-۲- شاخص‌های اقتصادی کشور سوریه

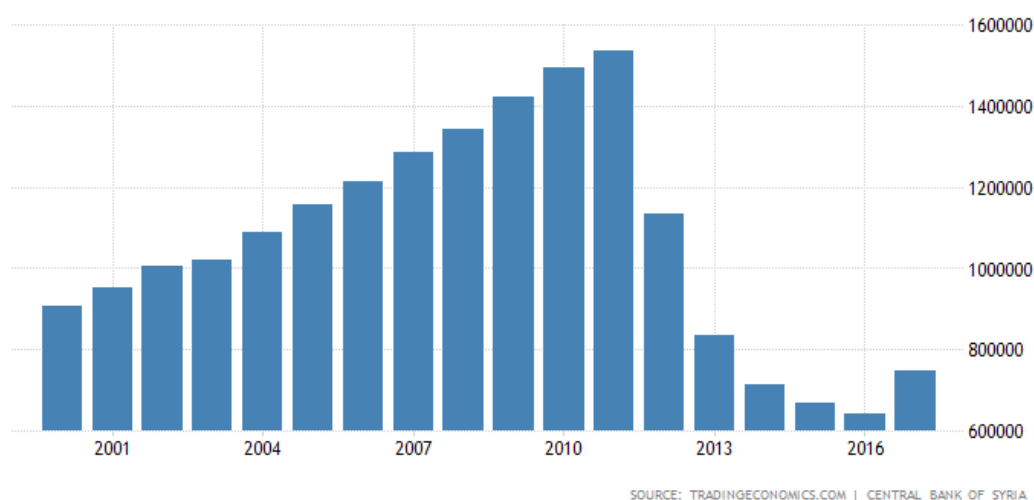
در این بخش به بررسی مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی کشور سوریه در دوره اخیر پرداخته می‌شود.

۱-۲-۱- تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی

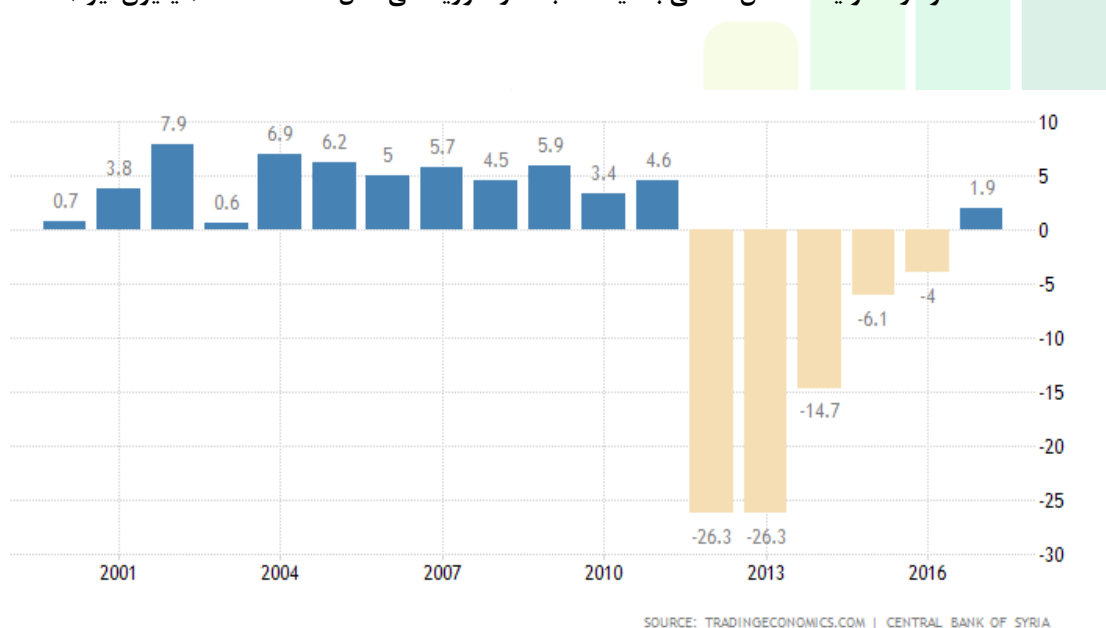
ارزش کالاها و خدمات نهایی تولیدشده در یک کشور در یک دوره زمانی معین را تولید ناخالص داخلی یا به اختصار GDP می‌گویند. این شاخص شامل مخارج عمومی و خصوصی، ساختار سرمایه و تغییر در صادرات و واردات می‌شود. GDP یکی از مهم‌ترین متغیرهای اقتصاد کلان است؛ زیرا به واسطه ارزش ایجادشده و محیط کسب‌وکار، ثبات اقتصادی یک کشور را منعکس می‌کند. نمودار زیر تولید ناخالص داخلی واقعی کشور سوریه به قیمت ثابت را تا سال ۲۰۱۷ نشان می‌دهد. طبق نمودار زیر تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت در سوریه

^۴ مهدی عباس زاده فتح آبادی، توسعه نامتوازن و ناآرامی سیاسی در سوریه، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، پاییز ۱۳۹۳

از ۶۴۱۶۴۰ میلیون لیر سوریه در سال ۲۰۱۶ (معادل ۱۴ میلیارد دلار) به ۷۴۷۹۴۹ میلیون لیر سوریه در سال ۲۰۱۷ (معادل ۱۵.۲ میلیارد دلار) افزایش یافته است.

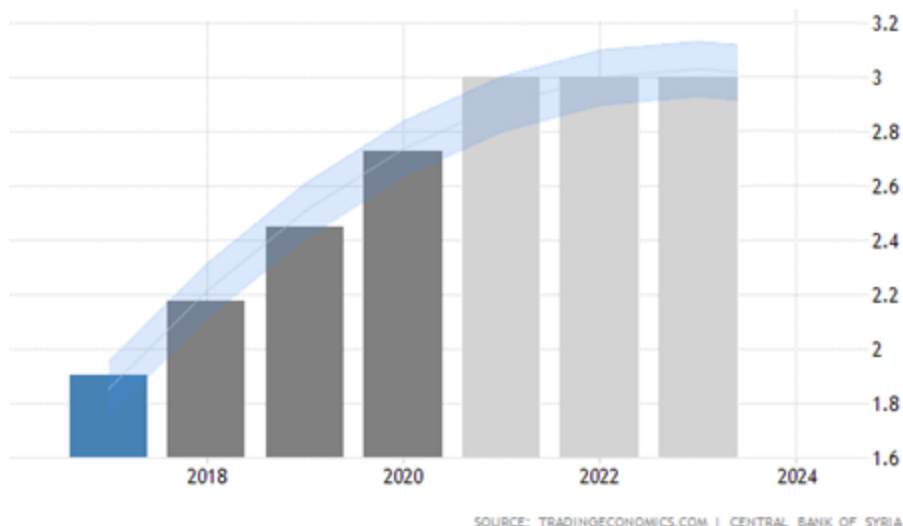
نمودار ۱. تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت در سوریه طی سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ (میلیون لیره)

نمودار ۲. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سوریه طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷

همانگونه که مشاهده می‌شود، GDP کشور سوریه در واکنش به جنگ نیابتی علیه این کشور با کاهش چشمگیری مواجه بوده است. با کاهش اثرات جنگ و شروع بازسازی در کشور سوریه، پیش‌بینی می‌شود GDP این کشور نیز با رشد همراه باشد.

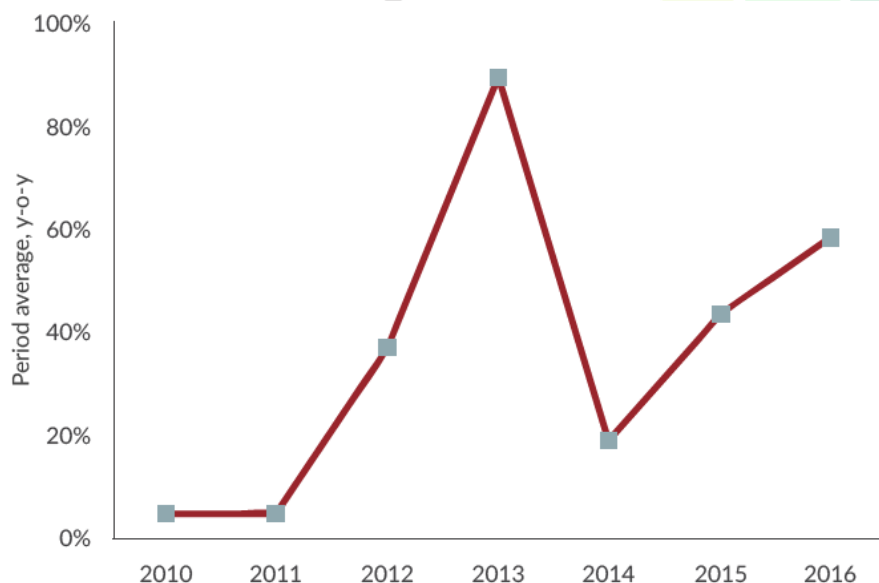
پیش‌بینی می‌شود نرخ رشد GDP سالیانه کشور سوریه با رشد ۳ درصدی در سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳ همراه باشد.

نمودار ۳. پیش‌بینی افزایش نرخ تولید ناخالص داخلی سوریه تا سال ۲۰۲۳^۵

۱-۲-۲- نرخ تورم در دوران جنگ نیابتی علیه سوریه

نمودار زیر تورم را به وسیله شاخص قیمت مصرف کننده اندازه‌گیری کرده است. مقادیر بر اساس میانگین سالانه تورم توسط صندوق بین‌المللی پول و کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل محاسبه شده است.

نمودار ۴. تخمین میزان تورم از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۶

۱-۲-۳- متوسط هزینه‌های ماهیانه خانوار به تفکیک استان

آمارهای سال ۲۰۱۷ نشان می‌دهد که در کشور سوریه متوسط هزینه ماهیانه خانوارها حدوداً ۱۱۶ هزار لیر سوریه بوده است. هزینه‌های مربوط به غذا و خورد و خوراک عموماً حدود ۵۸.۷ درصد از کل هزینه‌ها را

^۵ پایگاه آماری و اطلاع‌رسانی <https://tradingeconomics.com>

تشکیل می‌دهند که ۴۱.۳ درصد هزینه‌ها برای کالاهای و مصارف غیرغذایی است. به طور کلی، مخارج مربوط به خانواده‌های استان دمشق بالاترین میزان و کمترین آن برای خانواده‌های ساکن در استان القنيطرة است.

جدول ۱. متوسط هزینه‌های ماهیانه خانوار (لیر سوریه) به تفکیک استان در سال ۲۰۱۷ (هر ۵۲۰ لیر ۱ دلار)

استان / شهر	متوسط هزینه‌های غیرغذایی	متوسط هزینه‌های غذایی	متوسط هزینه‌های ماهیانه خانوار
دمشق	۵۹۶۹۷	۷۷۰۹۱	۱۳۶۷۸۸
حلب	۴۵۰۴۵	۵۶۳۴۴	۱۰۱۳۹۰
ریف دمشق	۵۳۲۴۹	۷۷۱۵۴	۱۳۰۴۰۲
حمص	۵۵۹۵۰	۷۴۳۵۱	۱۳۰۳۰۲
حماء	۳۷۷۲۰	۵۷۵۳۵	۹۵۲۵۵
اللاذقیة	۵۰۴۲۸	۶۹۹۵۶	۱۲۰۳۸۴
الحسکة	۳۹۱۴۷	۷۲۰۰۶	۱۱۱۱۵۲
طرطوس	۵۵۵۲۲	۷۵۰۰۱	۱۳۰۵۲۳
درعا	۴۷۷۴۰	۷۲۲۴۲	۱۱۹۹۸۲
السويداء	۵۰۵۶۶	۶۲۸۲۰	۱۱۳۳۸۶
القنيطرة	۳۱۳۲۹	۵۳۷۲۰	۸۵۰۴۹
مجموع	۴۷۸۵۴	۶۸۰۲۰	۱۱۵۸۷۴

با این حال دفتر مرکزی آمار سوریه در سال ۲۰۱۸ اعلام کرد که متوسط هزینه تخمینی خانوارهای سوریه برای سال ۲۰۱۸ بالغ بر ۳۲۵ هزار لیر (معادل ۶۲۰ دلار) در ماه است. این در حالیست که در همان سال متوسط دستمزدها در سوریه بین ۳۰ تا ۴۰ هزار لیر سوریه (معادل ۷۰ دلار) در بخش دولتی و ۶۵ هزار لیر در بخش خصوصی تخمین زده می‌شود. به عبارت دیگر شکافی ۸ برابری بین درآمد و هزینه واقعی خانوار در سوریه وجود دارد.^۶

۱-۲-۴- آمار اشتغال در بین افراد بالای ۱۵ سال

طبق گزارش مرکز آمار سوریه، نرخ بیکاری در سطح کل نمونه آماری مورد مطالعه در سن ۱۵ سال و بالاتر به ۱۵.۲ درصد می‌رسد. بیشترین نرخ بیکاری در استان‌های القنيطرة و الحسکة وجود دارد که حدود ۲۸ درصد

است، این در حالیست که کمترین نرخ بیکاری در استان‌های حماه و شهر حلب است که نرخ بیکاری به کمتر از ۱۰ درصد می‌رسد.

جدول ۲. آمار اشتغال افراد بالای ۱۵ سال

استان/شهر	دارای شغل	بیکار	مجموع	متوسط بیکاری (درصد)
دمشق	۴۰۱۴۳۸	۵۴۲۶۴	۴۵۵۷۰۲	۱۱.۹
حلب	۳۷۷۱۹۶	۴۰۲۰۶	۴۱۷۴۰۲	۹.۶
ریف دمشق	۸۰۹۲۶۸	۱۳۳۶۷۷	۹۴۲۹۴۵	۱۴.۲
حمص	۳۷۸۳۴۸	۴۵۵۰۷	۴۲۳۸۵۴	۱۰.۷
حماة	۴۵۵۸۰۵	۴۸۱۰۱	۵۰۳۹۰۶	۹.۵
اللاذقیة	۴۴۰۹۵۷	۷۶۰۹۸	۵۱۷۰۵۴	۱۴.۷
الحسكة	۲۵۳۱۱۲	۹۶۴۷۹	۳۴۹۵۹۱	۲۷.۶
طرطوس	۳۱۲۳۵۵	۹۰۳۷۸	۴۰۲۷۳۳	۲۲.۴
درعا	۱۳۸۴۳۸	۳۸۸۸۳	۱۷۷۳۲۱	۲۱.۹
السويداء	۱۱۴۶۹۱	۳۶۴۳۷	۱۵۱۱۲۸	۲۴.۱
القنيطرة	۸۲۵۴	۳۱۸۹	۱۱۴۴۳	۲۷.۹
مجموع	۳۶۸۹۸۶۲	۶۶۳۲۱۷	۴۳۵۳۰۷۹	۱۵.۲

۱-۳- بانکداری در سوریه

با روی کار آمدن بشار اسد و آغاز اصلاحات اقتصادی کشور سوریه، بخش بانکداری نیز به عنوان شریان حیاتی اقتصاد این کشور شاهد تغییر و تحولاتی بود. آغاز این کار با صدور قانون شماره ۲۸ در سال ۲۰۰۱ میلادی رخ داد. قانونی که تاسیس بانک‌های خصوصی را به صورت «شرکت‌های سهامی خاص بی‌نام» یا «شرکت‌های جمعی سهامی بی‌نام» اجازه می‌داد. البته در بند ۱ این قانون اذعان می‌شود که بانک‌های تازه‌تاسیس، تحت نظارت بانک مرکزی سوریه و نظامنامه اصلی پول (مصوبه شماره ۸۷ سال ۱۹۵۳) فعالیت دارند. پس از این قانون، قانون احیای مجدد شورای پول و اعتبار نیز در سال ۲۰۰۲ صادر شد که بر اساس آن، وظیفه سازماندهی نهادهای پول و اعتبار در جمهوری عربی سوریه و ۸ وظیفه بسیار مهم دیگر در رهبری بازار پول را بر عهده شورای پول و اعتبار گذاشت. مهمترین این وظایف، سیاستگذاری پولی و مدیریت آن در جمهوری عربی سوریه بر طبق راهبرد کل کشور و نیازهای اقتصاد ملی است.

با تصویب این دو قانون، گروهی از بانک‌های خصوصی به بازار سوریه وارد شدند و به فعالیت در کنار بانک‌های بخش دولتی پرداختند. پس از آن، بانک‌های اسلامی نیز طبق قانون شماره ۳۵ سال ۲۰۰۵ رسماً آغاز به کار کردند.

همچنین آیین‌نامه شماره ۳۴ سال ۲۰۰۵ نیز بیان می‌کند که همه بانک‌های فعال در جمهوری عربی سوریه از جمله بانک‌های فعال در مناطق آزاد سوریه، باید تحت قوانین محرمانه‌بودن کار بانکی فعالیت کنند. پس از آن، بانک‌ها تحت شرایطی که در قانون بانک مرکزی سوریه و نظامنامه اصلی پول به شماره ۲۳ سال ۲۰۰۲ و قوانین ویژه مبارزه با پول‌شویی و حمایت مالی از تروریسم (مصوب سال ۲۰۰۵)، بر آن تصریح شده است، به فعالیت ادامه دادند.

بانک مرکزی تا به امروز، مقام عالی پول در سوریه به شمار می‌آید؛ به‌طوری که قدرت تصمیم‌گیری و امکانات لازم برای دخالت و تأثیرگذاری در بانک‌ها را از طریق تغییر نرخ سود یا ابزارهای پولی از طریق نظارت بر کار این بانک‌ها را در اختیار دارد.

بانک‌های کشور سوریه در سه دسته کلی تقسیم بندی می‌شوند: دسته اول بانک‌های دولتی تخصصی که بر اساس سیاست‌های دهه ۱۹۶۰، در ساختاری عمومی به گروه‌هایی تقسیم شدند که هر کدام در تخصص مربوط به خود، خدمات‌دهی می‌کند. دسته دوم، بانک‌های فراگیر (عام) و دسته سوم، بانک‌های اسلامی هستند.

برخی از این بانک‌ها دارای ماهیت بین‌المللی هستند یا با همکاری کشورهای خارجی تاسیس و اداره می‌شوند. ایران و سوریه نیز بنا دارند بانک مشترکی تحت عنوان «الامان» تاسیس کنند که در سال ۱۳۹۸ وارد فاز اجرایی شد. در حال حاضر ۲۰ بانک در سوریه فعالیت دارند که مشخصات آن‌ها در جدول زیر گردآوری شده است.

جدول ۳. فهرست و مشخصات بانک‌های سوریه

ردیف	بانک	نشان	سرمایه (میلیارد لیر سوریه) آمار سال ۲۰۱۸	
			پایه شده	پایه شده
۱	تجارت سوریه	 المصرف التجاري السوري Commercial Bank of Syria	۷۰	۷۰
۲	صنعت	 المصرف الصناعي Industrial Bank	۲۰۲	۱۰

۱۱.۲	۲۰		کشاورزی	۳
۲.۳۳	۱۰		اعتباری مردمی	۴
۱۰	۱۰		املاک	۵
۲.۵۱	۱۰		پس‌انداز	۶
۶.۵	۱۰		سوریه و المهجر	۷
۶	۱۰		بانک بیمو السعودی الفرنسی	۸
۵.۲۵	۱۰		بانک بین‌المللی تجارت و دارایی	۹
۵.۰۵	۱۰		بانک عربی - سوریه	۱۰
۵.۷۲۴	۱۰		بانک عوده-سوریه	۱۱

۶.۱۲۰	۱۰		بانک بیلوس-سوریه	۱۲
۳.۸۵۰	۱۰		بانک سوریه و خلیج فارس	۱۳
۵.۲۵۰	۱۵		بانک اسلامی شام	۱۴
۱۳.۷	۱۵		بانک بین المللی اسلامی سوریه	۱۵
۳	۱۰		بانک اردن - سوریه	۱۶
۵.۲۵۰	۱۰		بانک فرانسابانک-سوریه	۱۷
۲.۷۵۰	۱۰		بانک شرق	۱۸
۱۵	۱۵		بانک ملی قطر، سوریه	۱۹
۵	۱۵		بانک اسلامی برکت سوریه	۲۰

۱-۳-۱- بانک‌های دولتی (تخصصی) در سوریه

۱-۱-۳-۱- بانک تجارت سوریه

این بانک علاوه بر صدور اوراق قرضه عمومی و فروش آن، وظیفه حمایت مالی از فرآیندهای تجارت داخلی و تجاری و قبول سپرده‌ها و همه انواع ذخایر ملی، تجارت با ارز و فلزهای گران‌بها را بر عهده دارد. لازم به ذکر است که بانک تجارت سوریه تنها بانک دولتی سوریه است که امکان فعالیت با ارزهای خارجی را دارد.

۱-۲-۳-۱- بانک صنعت سوریه

این بانک با افزایش توجه حاکمیت به بخش صنعتی و با هدف تشویق تولید صنعتی تأسیس شد. وظایف این بانک عبارتند از سهم‌شدن در تأسیس شرکت‌های سهامدار در صنعت، اعطای وام (در مواردی وام بدون سود) به بخش صنعتی با هدف توسعه تأسیسات موجود یا احداث تأسیسات جدید و دادن وام برای خرید مواد اولیه. طبیعتاً در کنار این وظایف به این بانک اجازه داده شده است تا همه انواع سپرده‌ها را قبول و برای بیمه کردن سرمایه‌گذاری‌های موفق برای این سپرده‌ها فعالیت کند.

۱-۳-۱-۳- بانک املاک سوریه

هدف از این بانک، حمایت مالی از فعالیت‌های مربوط به املاک است که عبارتند از: ساخت مسکن، ساخت هتل، احداث ساختمان‌های لازم برای صنعت، کمک کردن به افرادی با موجودی کم برای خانه‌دار شدن و تعمیر آن از طریق اعطای وام. در واقع این بانک برای مدتی توانست در تحول ساخت‌وساز و عمران کشور نقش ایفا کند.

۱-۴-۱-۳- بانک کشاورزی سوریه

این بانک از قدیمی‌ترین بانک‌های فعال در سوریه است؛ به طوریکه قدمتش به دوران اشغال سوریه توسط عثمانی‌ها بر می‌گردد. با صدور قانون تخصصی‌شدن بانک‌ها، این بانک به موارد زیر اهتمام ورزید: حمایت مالی از انواع گوناگون فعالیت‌های کشاورزی از طریق اعطای وام، فراهم‌سازی لوازم تولید کشاورزی، اعطای وام‌های بلندمدت بدون سود برای پروژه‌های اصلاحات ارضی و درختکاری پیوسته. از سوی دیگر این بانک به قبول انواع سپرده‌های کشاورزان نیز مشغول است.

۱-۵-۱-۳- بانک اعتباری مردمی سوریه

هدف از تأسیس این بانک، ارائه تسهیلات اعتباری به تجار، صاحبان مشاغل، کارمندان و بقیه افراد کم درآمد است. همچنین این بانک، گواهی‌نامه‌های سرمایه‌گذاری را با هدف تشویق پس‌انداز صادر می‌کند.

۱-۳-۱- بانک پس‌انداز سوریه

این بانک تا چندی پیش به عنوان یک نهاد سپرده‌گذاری تحت عنوان یک صندوق پس‌انداز بود که اهدافی از جمله: جمع‌آوری پس‌اندازهای کوچک و متوسط از ۱۰۰ لیر (کمتر از ۰.۵ دلار) به بالا و توقف قاچاق پول ملی به خارج با به‌کارگیری آن در فعالیت‌های غیرتولیدی از جمله خرید جواهرآلات، املاک و اتومبیل را دنبال می‌کرد. این نهاد به تازگی به بانک پس‌انداز تغییر نام داده و شروع به فرآیندهای وام‌دهی و ارائه تسهیلات کرده است.

۱-۳-۲- بانک‌های اسلامی در سوریه

با توسعه خدمات بانکی در سوریه نوع دیگری از بانک‌ها در سوریه آغاز به کار کردند که از سازوکار اسلامی استفاده می‌کنند که با توجه به بافت اسلامی و سنتی ملت سوریه، انتظار می‌رود از رونق روزافزونی برخوردار شوند، هر چند در حال حاضر فعالیت این بانک‌ها به دلائلی با چالش روبروست که مهمترین آن‌ها عبارتند از: شباهت کار بانک‌های اسلامی با بانک‌های معمولی، عدم بروز و ظهور نتایج مثبت در بهبود زندگی سپرده‌گذاران، بیشتر بودن هزینه‌های خدمات بانکی در بانک‌های اسلامی و محدودیت شعبات در داخل و خارج کشور.

به طور کلی کشور سوریه ۳ بانک خصوصی اسلامی به نام‌های بانک برکت، بانک اسلامی بین‌المللی و بانک شام دارد که در یک نگاه می‌توان گفت: بانک برکت از نظر سرمایه و گستردگی جغرافیایی مزیت خوبی دارد، بانک اسلامی بین‌المللی سوریه از لحاظ اتخاذ تصمیمات استراتژیک مورد توجه است و بانک شام نیز به عنوان یک بانک خصوصی اسلامی چندملیتی مطرح است.

۱-۳-۲-۱- بانک اسلامی البرکه

ایده ساختن بانک برکه سوریه از طریق کنفرانس اول سرمایه‌گذاران عرب مطرح گردید که در سال ۱۹۹۳ در دمشق به ریاست شیخ صالح عبد الله کامل (متولد عربستان) رئیس گروه دله البرکه برگزار شد.

گروه دله البرکه یک شرکت هلدینگ عربستانی است که از طریق شرکت‌های تابعه و فرعی خود، در زمینه ارائه خدمات مالی، بانکداری و بیمه، خدمات گردشگری، مدیریت رسانه‌های گروهی و توسعه املاک و مستغلات فعالیت می‌کند. این گروه در سال ۱۹۶۹ توسط

صالح عبدالله کامل تأسیس شد و در حال حاضر مالک چندین شرکت تابعه، مؤسسه مالی و بانک است. شناخته شده‌ترین آنها، شرکت‌های البرکه و البرکه ترک می‌باشند. دفتر مرکزی گروه البرکه در شهر جده قرار دارد و مالکیت کلیه سهام آن در اختیار صالح عبدالله کامل می‌باشد.

بانک البرکه، زیرمجموعه این گروه، در سال ۱۹۷۸ راه‌اندازی شد و هم‌اکنون مالک شبکه‌ای از ۴۷۹ شعبه بانکداری در کشورهای بحرین، ترکیه، اردن، اندونزی، پاکستان، تونس، الجزایر، آفریقای جنوبی، سودان، سوریه، لبنان و مصر می‌باشد. تمرکز اصلی این بانک بر ارائه

خدمات بانکداری خرد، بانکداری اسلامی، بانکداری شرکتی، بانکداری سرمایه‌گذاری و مدیریت سرمایه‌گذاری است. شعبه مرکزی این بانک در شهر منامه (بحرین) قرار دارد و سهام آن در بازار بورس بحرین و دبی (نزدک) معامله می‌شود. گروه البرکه مالک بانک البرکه ترک، یکی از بزرگترین بانک‌های ترکیه نیز می‌باشد.

۱-۳-۲- بانک اسلامی بین‌المللی سوریه

بانک اسلامی بین‌المللی سوریه در چارچوب همکاری استراتژیک بین بخش‌های خصوصی دولت سوریه و قطر تأسیس شد. ۴۹ درصد از مالکیت این بانک در اختیار قطری‌ها (۳۰ درصد بانک اسلامی بین‌المللی قطر و ۱۹ درصد سایر کارگزاران و شرکت‌های قطری) و ۵۱ درصد آن در اختیار سوری‌ها است. بنیانگذار اصلی استراتژیک این بانک نیز بانک اسلامی بین‌المللی قطر است.

بانک خصوصی اسلامی بین‌المللی سوریه بزرگترین بانک خصوصی از نظر سرمایه و تعداد سهامداران است. این بانک در زمینه ارائه خدمات بانکداری الکترونیک از جمله کارت‌های اعتباری و دستگاه‌های ATM از بانک‌های پیشرو در سوریه است.

شکل ۲. کارت اعتباری بانک اسلامی بین المللی سوریه

۱-۳-۲-۳- بانک شام

این بانک در سال ۲۰۰۶ و با سرمایه‌گذاری کلان بانک‌ها، شرکت‌ها و افراد حقیقی از کشورهای کویت، سوریه و عربستان تأسیس شد. بانک تجارت کویت سهامدار عمده این بانک است که ۳۲ درصد از سهام این بانک را در اختیار دارد.

در ادامه به بررسی بازارهای مالی در سوریه یعنی بازار ارز و بازار سرمایه پرداخته می‌شود.

۱-۴- بازار ارز

نرخ ارز یا به عبارت دقیق‌تر، نرخ برابری پول ملی یکی از مهم‌ترین متغیرهایی است که همواره بر شاخص‌های کلان اقتصادی اثرگذار است. اهمیت نرخ ارز در اقتصاد ملی آن جایی دوچندان می‌شود که تغییرات این متغیر از طرفی بر کسب‌وکار گروه‌های مختلف اثر می‌گذارد و از سوی دیگر تصمیمات آتی سیاستگذاران کشور را در اموری مانند تدوین بودجه و سیاست‌های پولی تحت تأثیر قرار می‌دهد.

همچنین نوسانات این بازار عامل موثری در شکل‌گیری تورم انتظاری افراد است، چراکه در چنین شرایطی افراد نگران حفظ ارزش دارایی‌های خود هستند. با توجه به دامنه گسترده اثر تحولات بازار ارز بر تصمیمات اقتصادی

در سطوح خرد و کلان در هر جامعه‌ای، اطلاع از شرایط این بازار می‌تواند نقش موثری در فرآیندهای تصمیم‌سازی ایفا کند.

۱-۱-۴-۱- تغییرات نرخ دلار در سوریه

با افزایش تورم و کاهش ارزش پول کشور سوریه در حال حاضر در این کشور به طور کلی می‌توان چهار قیمت برای ارز در نظر گرفت که بسته به شرایط سیاسی و اقتصادی کشور ممکن است این قیمت‌ها مشابه یا متفاوت باشند.

۱. نرخ ارز رسمی از طرف بانک مرکزی در بانک‌ها و صرافی‌ها
۲. نرخ ارز جهت واردات کالاهای اساسی
۳. نرخ ارز خرید حواله‌های خارجی (مطابق قانون ۲۵۰ سال ۲۰۲۰)
۴. نرخ ارز بازار آزاد (بازار سیاه)

با کاهش ارزش لیر سوریه و افزایش روزافزون قیمت دلار آمریکا در بازار سیاه سوریه، بانک مرکزی سوریه در ۲۶ مارس سال ۲۰۲۰ میلادی^۷ با صدور بیانیه‌ای خبر از یکسان‌سازی نرخ ارز داد. بر این اساس در کلیه معاملات بانکی و صرافی‌ها از جمله حواله‌ها و نقل‌وانتقالات ارزی اعم از تجاری و غیر تجاری، حواله‌های نهادها و سازمان‌های بین‌المللی، خرید و فروش ارز خارجی و تامین اعتبار وارداتی نرخ هر یک دلار برابر ۷۰۰ لیر سوریه بوده است. قیمت ارز در بانک و صرافی‌ها با اندکی اختلاف (به طور متوسط ۷۰۴ لیر) معامله می‌شد. نرخ ارز خرید حواله‌های دریافتی از خارج سوریه نیز ۷۰۰ لیر سوریه اعلام شد. دولت سوریه جهت واردات کالاهای اساسی طبق قراردادهای منعقدشده بین مؤسسه *السوريه للتجارة* (ذیل وزارت تجارت داخلی و حمایت از مصرف‌کننده) و شرکت تجارت خارجی سوریه (ذیل وزارت اقتصاد سوریه) نرخ ارز دلار را ۴۳۸ لیر سوریه اعلام کرده بود.

^۷ همزمان با گسترش شیوع ویروس کرونا و چند ماه پیش از اجرایی شدن تحریم سزار علیه سوریه

شکل ۳. یکی از فروشگاه‌های زنجیره‌ای موسسه السوریه للتجارة

شکل ۴. شرکت تجارت خارجی سوریه

در تاریخ ۱۷ ژوئن ۲۰۲۰ و پس از فاصله‌ای ۳ ماهه، بانک مرکزی سوریه با انتشار بیانیه‌ای به اصلاح قیمت ارزهای خارجی در مقابل لیر سوریه اقدام کرد. بانک مرکزی سوریه در بیانیه‌ای علت این امر را چنین بیان کرد که این اصلاحیه پس از مطالعه شاخص‌های اقتصادی و با هدف پرکردن شکاف بین قیمت بازار و قیمت حواله و جذب آن‌ها از طریق روش‌های رسمی، انجام می‌شود. همچنین اقدامات تحریمی ذیل قانون قیصر (سزار) و ادامه بحران اقتصادی در لبنان که منجر به خروج ارز از بازار سوریه شده است نیز از جمله دلایل این موضوع بیان شده است.^۸

^۸ منبع: <https://b2n.ir/660963>

Syrian Arab Republic
Central Bank of Syria

الجمهورية العربية السورية
مصرف سورية المركزي

نشرة المصارف والصرافة

2020/06/16

Banks & Financial Institutions Mid Foreign Exchange Quotations

-Quoted In Syrian Pounds-

Bulletin NO. /119/	التنشرة رقم: /119/	العملة	الوسطى	رمز العملة	Currency
US DOLLAR	USD	الدولار الأمريكي	1256.00		
EURO	EUR	اليورو	1413.38		
STERLING POUND	GBP	الجنيه الاسترليني	1574.69		
JAPANESE YEN/100	JPY	الين الياباني / المائة	1169.51		
SWISS FRANC	CHF	الفرنك السويسري	1319.88		
CANADIAN DOLLAR	CAD	الدولار الكندي	925.69		
DANISH KRONE	DKK	الكروون الدانمركي	189.53		
SWEDISH KRONA	SEK	الكروون السويدي	133.66		
NORWEGIAN KRONE	NOK	الكروون النرويجي	130.68		
KUWAITI DINAR	KWD	الدinar الكويتي / جديد	4076.36		
SAUDI RIYAL	SAR	الريال السعودي	334.25		
JORDANIAN DINAR	JOD	الدinar الاردني	1768.53		
BAHRAINI DINAR	BHD	الدinar البحريني	3320.68		
UAE DIRHAM	AED	الدرهم الاماراتي	341.37		
QATARI RIYAL	QAR	الريال القطري الجديد	344.43		
OMANI RIYAL	OMR	الريال العماني	3256.00		
EGYPTIAN POUND	EGP	الجنيه المصري	77.50		
AUSTRALIAN DOLLAR	AUD	الدولار الاسترالي	861.61		
CHINESE YUAN	CNY	اليوان الصيني	176.80		
RUSSIAN RUBLE	RUB	الروبل الروسي	17.93		
LEBANESE POUND/100	LBP	الليرة اللبنانية/المائة	82.82		

صادرة بتاريخ 2020/06/17

سعر شراء الدولار الأمريكي لتسليم الحوالات الشخصية الواردة من الخارج بالليرات السورية هو:

1 دولار أمريكي = 1250.00 ل.س.

سعر شراء الدولار الأمريكي لتسليم الحوالات الواردة من الخارج بالليرات السورية وفق السعر التفضيلي هو:

1 دولار أمريكي = 1250.00 ل.س.

مدير مديرية العمليات المصرفية

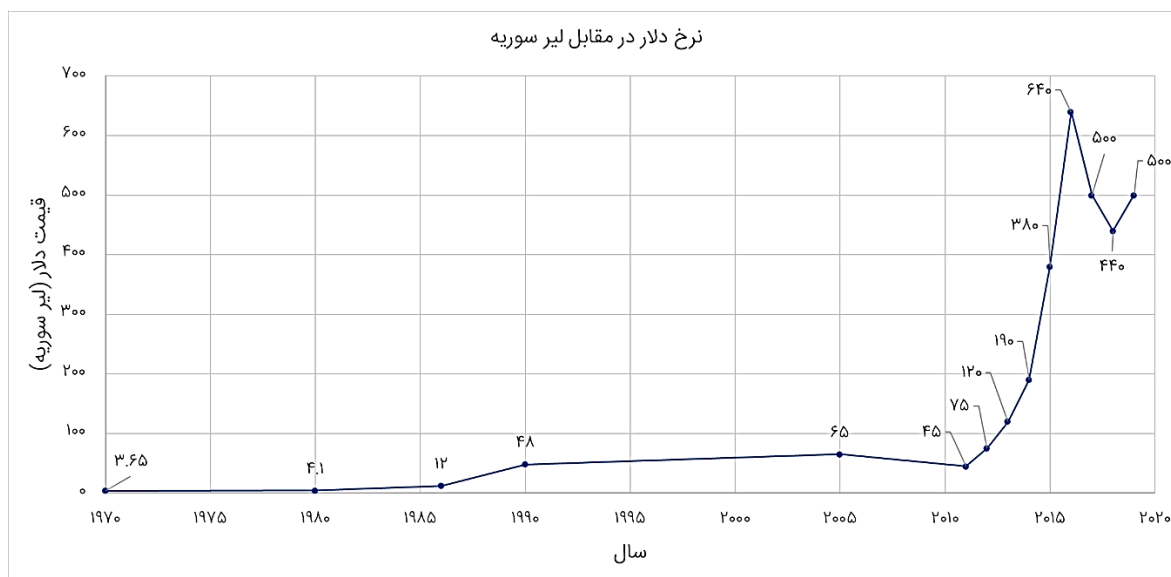
شكل ٥. بيانیه بانک مرکزی سوریه در رابطه با اصلاح قیمت ارز^٩

مطابق نرخ جدید صادره از طرف بانک مرکزی سوریه (۲۷ خرداد ۱۳۹۹)، در کلیه معاملات بانکی و صرافی‌ها از جمله حواله‌ها و نقل و انتقالات ارزی اعم از تجاری و غیر تجاری، حواله‌های نهاده‌ها و سازمان‌های بین‌المللی، خرید و فروش ارز خارجی و تامین اعتبار وارداتی، نرخ هر یک دلار آمریکا برابر ۱۲۵۶ و نرخ ارز خرید حواله‌های دریافتی از خارج سوریه نیز ۱۲۵۰ لیر سوریه اعلام شد. این در حالی است که کمتر از یکسال بعد یعنی در ۲۶ فروردین ۱۴۰۰، بانک مرکزی سوریه نرخ رسمی ارز دلار را ۲۵۱۲ لیر سوریه به ازای یک دلار اعلام کرد.

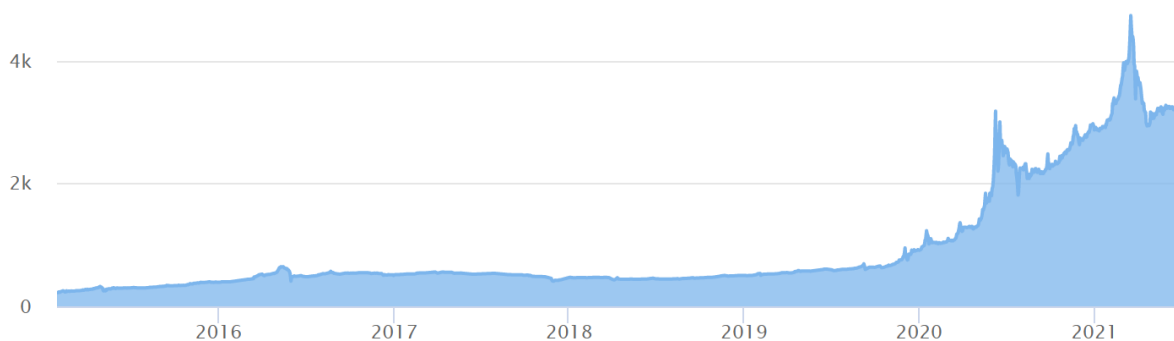
با این وجود ارز در بازار آزاد سوریه نیز با قیمت خودش خرید و فروش می‌شود و بسته به شرایط سیاسی و اقتصادی با افزایش یا کاهش قیمت همراه است. در تیرماه ۱۴۰۰ نرخ ارز آزاد دلار در سوریه، در کمترین حالت ۳۲۴۰ لیر و در بالاترین حالت ۳۲۷۰ قیمت‌گذاری شد. نرخ ارز آزاد دلار طی یکسال گذشته با رشد ۵۵ درصدی همراه بوده است. نمودارهای زیر قیمت ارز طی ۵۰ و ۶ سال گذشته را نشان می‌دهد.

^۹ منبع: <https://b2n.ir/087061>

شکل ۶. تغییرات ارزش دلار آمریکا در مقابل لیر سوریه طی ۵۰ سال گذشته تا ۲۰۱۹

شکل ۷. تغییرات ارزش دلار آمریکا در مقابل لیر سوریه طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۱^{۱۰}

۱-۵- بازار سرمایه

بورس اوراق بهادار سوریه رسماً در تاریخ ۲۰۰۹/۰۳/۱۰ آغاز به کار کرد. این سازمان تحت عنوان بورس اوراق بهادار دمشق به فعالیت می‌پردازد. بر اساس اعلام صندوق بین‌المللی پول، بین مارس ۲۰۱۱ که درگیری داخلی در این کشور آغاز شد تا ماه مه ۲۰۱۲، ارزش سهام بورس دمشق ۴۰ درصد کاهش یافت.

۱-۵-۱- بورس اوراق بهادار دمشق (DSE)

مجوز تأسیس بورس اوراق بهادار دمشق (DSE) بر اساس مصوبه قانونی شماره ۵۵ سال ۲۰۰۶ صادر شد. این حکم تصریح می‌کرد که:

- بازار اوراق بهادار دمشق شخصیت حقوقی کاملاً مستقلی از نظر مالی و اداری دارد؛
- با سازمان بورس و اوراق بهادار سوریه در ارتباط است و تحت نظارت آن فعالیت می‌کند؛

^{۱۰} منبع: https://sp-today.com/en/currency/us_dollar

- دفتر مرکزی بورس اوراق بهادار در شهر دمشق واقع شده است.

بورس اوراق بهادار در نظر دارد جهت حمایت از اقتصاد ملی با فراهم آوردن فرصت‌هایی برای پس‌اندازهای داخلی، افزایش سرمایه‌گذاری، توسعه بازار اولیه و افزایش سرمایه شرکت‌ها، روند توسعه اقتصادی را راهبری کند و سطح زندگی را برای همه گروه‌های جامعه بالا ببرد.

بورس اوراق بهادار سوریه رسالت خود را افزایش اعتبار خود به عنوان بخشی از استراتژی ملی سوریه با هدف توسعه بازار کشور جهت تبدیل شدن به مرکزی پیشرو در امور مالی منطقه‌ای در بین کشورهای عربی و جهان عنوان کرده است.^{۱۱}

شکل ۸. شاخص بورس دمشق طی سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰

۱-۵-۲- مدیریت بورس اوراق بهادار سوریه

بورس اوراق بهادار سوریه توسط یک هیئت مدیره نه نفره اداره می شود که با انتصاب از طرف نخست وزیر، به پیشنهاد هیئت رئیسه کمیسیون بازارهای مالی و اوراق بهادار سوریه معرفی می شود. همچنین مدیر اجرایی بازار و معاون وی نیز با تصمیم نخست وزیر بنا به توصیه هیئت رئیسه کمیسیون و پیشنهاد هیئت مدیره بورس اوراق بهادار سوریه منصوب می شوند.

کمیسیون بازارهای مالی و اوراق بهادار سوریه طبق قانون شماره ۲۲ سال ۲۰۰۵ به عنوان یک نهاد نظارتی تحت نظارت نخست وزیر تاسیس شد که شخصیت حقوقی مستقل از جهت مالی و اداری دارد و در دمشق مستقر است. این کمیسیون نقشی اساسی در نظارت و کنترل بخش اوراق بهادار و فعالیتهای مرتبط، سازماندهی

^{۱۱} منبع: http://www.dse.sy/market/executive_management

و توسعه فعالیت‌های بازار اولیه و سایر مؤلفه‌های مرتبط دارد. به عبارت دیگر فعالیت آن در ارتباط با شرکت‌های بورسی، شرکت‌های خدمات‌دهنده حوزه بورس، واسطه‌گری مالی و کارگزاری‌ها و همچنین بازرسان است.^{۱۲}

۱-۵-۳- انواع اوراق بهادار در کشور سوریه

انواع اوراق بهادار در کشور سوریه به شرح زیر است:

۱. سهام شرکت‌های سهامی قابل معامله در بورس سوریه
  ۲. اوراق بهادار بدهی قابل معامله صادره از سوی شرکت‌های بورسی
  ۳. ابزار بدهی عمومی قابل معامله صادره توسط دولت جمهوری عربی سوریه
  ۴. واحدهای سرمایه‌گذاری سوریه صادره توسط صندوق‌ها و شرکت‌های سرمایه‌گذاری
  ۵. هر نوع اوراق بهادار مربوط به کشور سوریه یا کشور دیگر که به عنوان اوراق بهادار شناخته شده است که لازم است توسط کمیسیون سازمان بورس اوراق بهادار و بازارهای مالی سوریه تأیید شوند.
- در حال حاضر شرکت‌های درج‌شده در بورس سوریه شامل بخش‌های بانکی (قطاع البنوك)، بخش بیمه (قطاع التأمين)، بخش صنعتی (قطاع الصناعي)، بخش کشاورزی (قطاع الزراعي) و بخش خدمات (قطاع الخدمات) می‌شوند.
- همچنین بورس اوراق بهادار سوریه به بازارهای (۱) بازار عادی (النظامية) (۲) بازار موازی الف و (۳) بازار موازی ب تقسیم می‌شود.

۲- تجارت و سرمایه‌گذاری در سوریه

با توجه به آغاز رسمی دوران بازسازی در سوریه، کارشناسان بین‌المللی انتظار دارند که علاوه بر بازیگران قدرتمند در عرصه سوریه، حتی کشورهای حامی جنگ در سوریه نیز به جمع سرمایه‌گذاران بازسازی در سوریه خواهند پیوست. این موضوع را می‌توان از سرمایه‌گذاری پرسود قطری‌ها در سوریه و آغاز رایزنی‌ها برای گشایش کنسولگری امارات متحده در دمشق نیز نتیجه گرفت.

۲-۱- شرایط سرمایه‌گذاری در سوریه

در ابتدا به قوانین، ویژگی‌ها و شرایط سرمایه‌گذاری در سوریه پرداخته می‌شود.

۲-۱-۱- قانون سرمایه‌گذاری

این قانون در خصوص سرمایه‌گذاری شهروندان سوری و اتباع کشورهای خارجی در چارچوب طرح‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و سیاسی کشور قابل اجراست. احکام این قانون که به تأیید شورای سرمایه‌گذاری سوریه رسیده، در زمینه‌های زیر قابل اجراست:

- طرح‌های کشاورزی (گیاهی یا دامی) از جمله طرح‌های ساخت تولیدات کشاورزی
- طرح‌های صنعتی بخش‌های خصوصی و مشترک (اشتراک بخش خصوصی و دولتی)
- طرح‌های حمل و نقل
- طرح‌هایی که با تصمیم شورا مشمول این قانون می‌گردد.

جهت اعلام موافقت با طرح‌های مذکور، موارد زیر باید لحاظ گردد:

- طرح باید در راستای اهداف برنامه توسعه کشور باشد؛
- طرح حتی‌المکان از منابع داخلی قابل دسترس در اقتصاد ملی استفاده کند؛
- در افزایش درآمد ملی و فرصت‌های شغلی سهیم باشد؛
- موجب افزایش صادرات و سامان بخشیدن به واردات گردد؛
- از ماشین‌آلات و فناوری نوین و متناسب با نیازهای اقتصاد ملی استفاده کند.

بر اساس این قانون ارزش اقلام ثابتی که قرار است در طرح مورد استفاده قرار گیرد از قبیل (ماشین‌آلات، ابزار، تجهیزات، دستگاه‌ها، خودروهای ویژه طرح و سایر وسایل تولیدی که منحصراً برای طرح از خارج خریداری شده است) نباید از ۱۰ میلیون لیر سوری (معادل ۸۰۰۰ دلار) کمتر باشد. این رقم توسط شورای وزیران قابل اصلاح است.

طبق ماده ۱۱ این قانون، طرح‌هایی که مجوز احداث دریافت می‌نمایند، حق وارد کردن اقلام ذیل را خواهند داشت:

- تمام نیازمندیهای طرح به ماشین آلات و دستگاه‌ها و تجهیزات و خودروهای مورد نیاز و اتوبوس و مینی‌بوس و سایر اقلام لازم برای اجرا یا توسعه یا مدرنیزه کردن طرح
- خودروهای سرویس دهی سیاحتی
- مصالح و اقلام لازم برای راه اندازی طرح

سرمایه گذار می‌تواند برای طرح خود، مطابق مقررات معمول از بانک‌های کشور پول رایج محلی استقراض کند. سرمایه گذاران کشورهای خارجی مجازند پنج سال پس از پایان یافتن مدت سرمایه‌گذاری در طرح، ارزش خالص سهم خود را به صورت ارز و براساس ارزش فعلی طرح در تاریخ انصراف و مطابق دستورالعمل‌های اجرایی شورا در این خصوص به خارج عودت دهند.

سود و بهره ای که عاید سرمایه خارجی سرمایه‌گذار می‌گردد، همه ساله طبق احکام این قانون قابل ارسال به خارج است. سرمایه‌گذاران اتباع کشورهای خارجی، می‌توانند دارایی‌های سرمایه‌گذاری شده خود در طرح‌های تصویب شده را نزد موسسه عربی تضمین سرمایه‌گذاری یا هر موسسه دیگر بیمه نمایند.

این قانون مصوب شورای سرمایه‌گذاری سوریه است که در ادامه به بررسی این شورا پرداخته می‌شود.

البته قانون سرمایه‌گذاری در کشور سوریه طی ماه‌های ابتدایی سال ۲۰۲۱ تغییر یافته است. متن قانون جدید سرمایه‌گذاری کشور سوریه در پیوست پ: **قانون جدید سرمایه‌گذاری در سوریه**، به طور کامل آورده شده است.

۲-۱-۲- شورای سرمایه‌گذاری

شورای سرمایه‌گذاری سوریه به عنوان گامی در چارچوب توسعه و بهبود وضعیت سرمایه‌گذاری در سوریه ایجاد شده است. یکی از مهمترین اهداف این هیئت اجرای سیاست‌های سرمایه‌گذاری ملی و توسعه فضای سرمایه‌گذاری از راههای زیر است:

- ساده‌سازی رویه‌ها برای سرمایه‌گذاران از طریق خدمات پنجره واحد (النافذة الواحدة)
- تهیه نقشه سرمایه‌گذاری طرح‌های اولویت‌دار ملی با هماهنگی مقامات ذی‌ربط
- مشارکت در ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری جدید و معرفی آن‌ها به سرمایه‌گذاران با هماهنگی مقامات ذی‌ربط
- ارائه مشاوره، داده و اطلاعات لازم به سرمایه‌گذاران
- پیگیری اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری و رفع موانع احتمالی
- ارتقای فضای سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌گذار داخلی و خارجی از طریق ابزارهای مختلف تبلیغاتی از جمله سمینارها، همایش‌ها، کارگاه‌های آموزشی، نمایشگاه‌ها، بازدیدها و جلسات.

شکل ۹. تصویری از ساختمان هیئت سرمایه‌گذاری در سوریه

شورای سرمایه‌گذاری سوریه طبق مصوبه شماره ۹ سال ۲۰۰۷ میلادی تشکیل شد. این هیئت شخصیت حقوقی مستقلی دارد و از نظر مالی و اداری نیز از استقلال برخوردار است و زیر نظر نخست‌وزیر فعالیت می‌کند. قانون تشکیل این هیئت در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ نیز مورد اصلاح واقع شد.

این هیئت مرجع سیاست‌گذاری جهت ارتقای سرمایه‌گذاری در سوریه است و به نحوی بازوی اجرایی دولت جهت فعال کردن نقش سرمایه‌گذاری در فرایند توسعه به طور عام و پیاده‌سازی سیاست‌های سرمایه‌گذاری به طور خاص است.

۲-۱-۳- پنجره واحد شورای سرمایه‌گذاری

پنجره واحد محلی برای تهیه سازوکار سهولت و کاهش زمان و هزینه سرمایه‌گذاری در سوریه است که وزارت‌خانه‌های مرتبط در آن دارای نماینده است. نمایندگان وزارت‌خانه‌ها وظیفه دارند که با تهیه راهنمای سرمایه‌گذاری (شامل کلیه قوانین مربوطه، دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها و...) مراحل اداری سرمایه‌گذاری را به حداقل برسانند. همچنین نماینده وزارت‌خانه نسبت به ارائه خدمات و پاسخگویی در زمینه آماده‌سازی عملیاتی طرح‌ها و پروژه‌ها مسئول است. تهیه شیوه همکاری مشترک وزارت‌خانه‌ها و همچنین همکاری وزارت‌خانه‌ها با نهادهای عمومی و حاکمیتی در طرح‌های سرمایه‌گذاری مشترک و طرح‌های کلان ملی نیز در پنجره واحد صورت می‌گیرد.

احصائیات

100000+

فرصة عمل

3600+ مليار

التكاليف الاستثمارية

1950+

مشروع منفذ

114+

فرصة استثمارية

شکل ۱۰. تصویری از سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری در سوریه

بر اساس اطلاعات هیئت سرمایه‌گذاری سوریه، از بدو تاسیس این هیئت تا انتهای سال ۲۰۱۹، بیش از ۱۹۵۰ پروژه‌ی اجراشده که ماحصل آن جذب بیش از ۳۶۰۰ میلیارد لیر سرمایه‌گذاری و اشتغال ۱۰۰ هزار نفری بوده است. در حال حاضر نیز بیش از ۱۱۴ فرصت سرمایه‌گذاری جدید وجود دارد.

۲-۲- شاخص‌های کسب‌وکار

ارزیابی فضای کسب و کار یکی از مهم‌ترین متغیرها در تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاری در یک کشور است؛ زیرا همه عوامل موثر در فضای کسب و کار را در نظر می‌گیرد و فرآیند تصمیم‌گیری را برای سرمایه‌گذار آسان‌تر می‌کند.

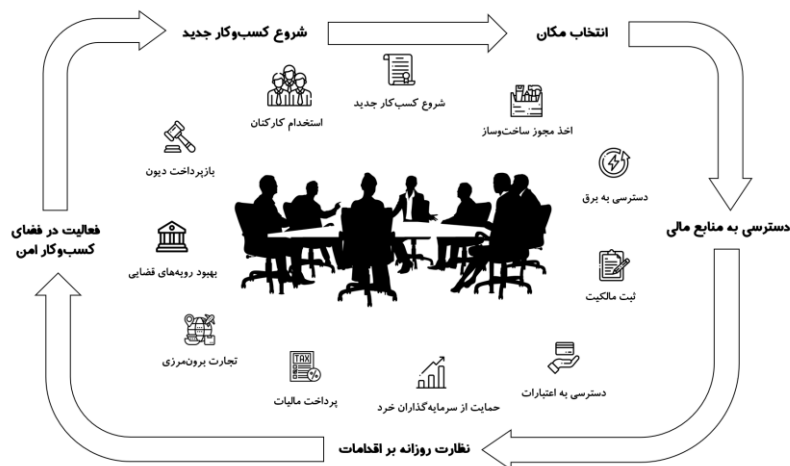
به‌منظور ارزیابی فضای کسب و کار در کشورهای مختلف یک شاخص بسیار شناخته‌شده و کاربردی مورد استفاده قرار می‌گیرد که همه جوانب مربوط به قوانین تجاری و کاربردهای آن‌ها را به منظور تاسیس یک بنگاه اقتصادی مد نظر قرار می‌دهد. این شاخص با عنوان شاخص کسب و کار یا Doing Business Index شناخته می‌شود که هر سال از سوی بانک جهانی برای همه کشورها محاسبه و منتشر می‌شود. در این گزارش نیز به منظور ارزیابی استاندارد فضای کسب و کار در سوریه، از این شاخص استفاده می‌شود.

نکته مهم در مورد شاخص کسب و کار این است که این شاخص همه عوامل موثر بر تصمیم‌های مربوط به کسب و کار در یک کشور را ارزیابی نمی‌کند، بلکه عواملی بر تصمیم‌های را در نظر می‌گیرد که تحت کنترل سیاست‌گذاران یک کشور است.

۲-۲-۱- متغیرهای موثر بر شاخص فضای کسب‌وکار

شاخص کسب‌وکار ۱۱ عامل را در نظر می‌گیرد که به طور خلاصه در نمودار زیر آورده شده‌اند. جزئیات بیشتر مربوط به هر یک از این شاخص‌ها نیز در جدول زیر آورده شده است. این ۱۱ عامل میزان اثرگذاری و کیفیت مقررات کسب‌وکار را اندازه‌گیری می‌کنند. علاوه بر این، شاخص فضای کسب‌وکار پوشش، محدوده و کیفیت اطلاعات اعتباری موجود در بانک‌ها و موسسات مالی و اعتباری را نیز ارزیابی می‌کند.

شکل ۱۱. معیارهایی که در محاسبه شاخص کسب‌وکار مورد استفاده قرار می‌گیرند

جدول زیر نیز شرح معیارهای موثر در سنجش فضای کسب و کار است.

جدول ۴. شرح معیارهای موثر در سنجش فضای کسب‌وکار

ردیف	معیار	توضیحات
۱	شروع کسب‌وکار جدید	رویه‌ها، زمان، هزینه و حداقل سرمایه مورد نیاز برای شروع یک شرکت با مسئولیت محدود
۲	اخذ مجوز ساخت‌وساز	رویه‌ها، زمان و هزینه برای تکمیل همه مراحل رسمی به منظور ساختن انبار و مرکز کنترل کیفیت و سازوکارهای ایمنی در سیستم مجوز ساخت‌وساز
۳	دسترسی به برق	رویه‌ها، زمان و هزینه برای اتصال به شبکه برق، اعتبار عرضه برق و شفافیت تعرفه‌ها
۴	ثبات مالکیت	رویه‌ها، زمان و هزینه به منظور انتقال مالکیت و کیفیت سیستم مدیریت زمین
۵	دسترسی به اعتبارات	قوانین ضمانت منقول و سیستم‌های اطلاعاتی اعتبارات
۶	حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران خرد در مبادلات گروه مربوطه و در اقتدار حقوقی
۷	پرداخت مالیات	پرداخت‌ها، زمان و نرخ کل مالیات برای یک بنگاه به منظور رعایت همه مقررات مالیاتی و نیز فرآیندهای متعاقب آن
۸	تجارت برون‌مرزی	زمان و هزینه برای صادرات محصول دارای مزیت نسبی و واردات مواد مورد نیاز
۹	بهبود رویه‌های قضایی	زمان و هزینه برای حل و فصل دعوی تجاری و کیفیت فرآیندهای قضایی
۱۰	بازپرداخت دیون	زمان، هزینه، نتیجه و بهبود نرخ نکول دیون تجاری و تقویت چارچوب قانونی نکول دیون
۱۱	استخدام کارکنان	انعطاف‌پذیری در مقررات اشتغال و جوانب کیفی کار

۲-۲-۲- شاخص فضای کسب‌وکار کشور سوریه

کشور سوریه طی یکسال گذشته با افزایشی ۰.۵ واحدی در شاخص کسب‌وکار، به شاخص ۴۲ دست یافته است که باعث شده این کشور در میان ۱۹۰ کشور مورد ارزیابی، رتبه ۱۷۶ را به خود اختصاص دهد.^{۱۳}

شکل ۱۲. شاخص‌های فضای کسب‌وکار سوریه

۳-۲-۲- تغییرات مربوط به فضای کسب‌وکار در سوریه

کشور سوریه از سال‌های گذشته تغییراتی در فضای کسب‌وکار خود انجام داده است که برخی موارد به بهبود و برخی به تضعیف شاخص فضای کسب‌وکار منجر شده است. خلاصه‌ای از این تغییرات در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۵. تغییرات عمده فضای کسب‌وکار در کشور سوریه

سال	شرح	تاثیر
۲۰۰۸	افزایش زمان، هزینه و مراحل ثبت شرکت	✗
۲۰۰۹	کاهش پیگیری‌های حقوقی و زمان، هزینه و مراحل ثبت شرکت، ساده‌سازی امور مالیاتی	✓
۲۰۱۰	کاهش حداقل سرمایه مورد نیاز، گسترش استفاده از فرم‌های ثبت نام آنلاین	✓
۲۰۱۱	کاهش حداقل سرمایه مورد نیاز، ساده‌سازی روند ثبت شرکت	✓

^{۱۳} جهت کسب اطلاعات بیشتر رجوع شود به: b2n.ir/x47084

۲۰۱۷	افزایش زمان، هزینه و مراحل ثبت شرکت	✗

۲-۳- آمار مبادلات و تراز تجاری سوریه

بررسی مبادلات تجاری سوریه با جهان طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹ نشان‌دهنده کاهش شدید ارزش صادرات این کشور است که بدون شک یکی از دلایل عمده آن، ۹ سال جنگ در این کشور بوده است. همچنین به طور کلی ارزش مبادلات تجاری این کشور نیز با کاهش چشمگیر روبرو بوده است به طوریکه حجم مبادلات این کشور از ۲۹.۹۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۸ به ۴.۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۹ رسیده است. جدول زیر مبادلات تجاری سوریه با جهان از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹ را نشان می‌دهد.

جدول ۶. مبادلات تجاری سوریه با جهان از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹

سال	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
صادرات	۱۵.۹۷	۱۳.۱	۱۲.۸۴	۸.۱۲	۴.۹	۱.۵	۱.۰۳	۰.۶۵	۱.۰۷	۱.۸	۰.۷	۰.۳
واردات	۱۳.۹۷	۱۰.۱۳	۱۳.۵۷	۱۲.۹۳	۱۰.۰۱	۶.۵	۷.۲۱	۴.۸۶	۵.۵	۵.۶	۶	۴.۳
حجم مبادلات	۲۹.۹۴	۲۳.۲۳	۲۶.۴۱	۲۱.۰۵	۱۴.۹۱	۸	۸.۲۴	۵.۵۱	۶.۵۷	۷.۴	۶.۷	۴.۶
تراز تجاری	۲	۲.۹۷	-۰.۷۳	-۴.۸۱	-۵.۱۱	-۵	-۶.۱۸	-۴.۲۱	-۴.۴۳	-۳.۸	-۵.۳	-۴

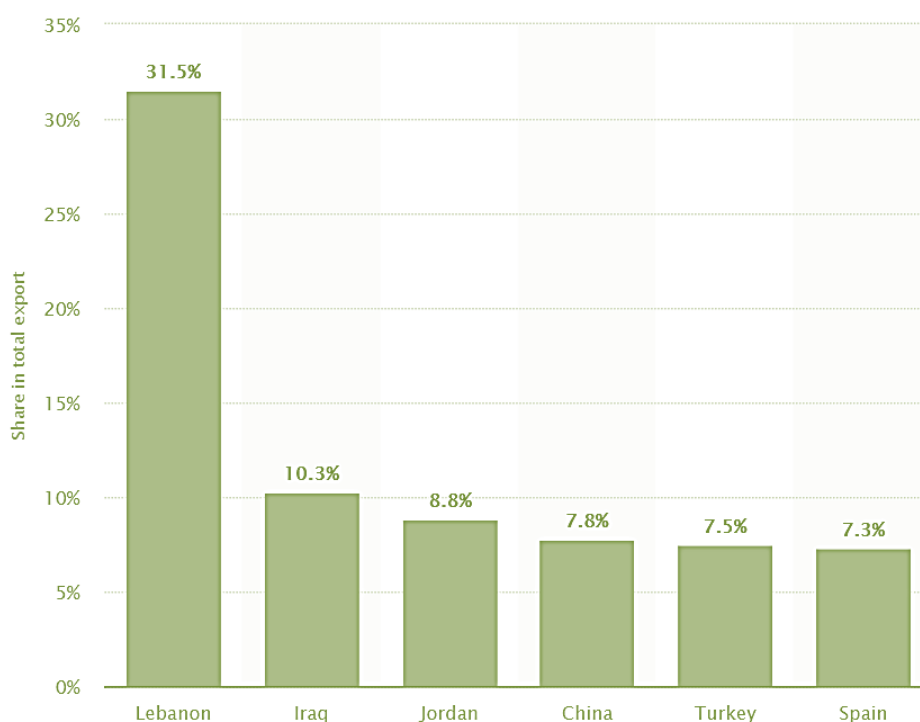
مهمترین اقلام صادراتی سوریه به جهان در سال ۲۰۱۹ به شرح زیر است.

جدول ۷. مهمترین اقلام صادراتی سوریه به جهان در سال ۲۰۱۹

ردیف	نام کالا	ارزش (میلیون دلار)
۱	قهوه، چای، مات و ادویه‌جات	۱۲۸
۲	میوه و آجیل خوراکی؛ پوست مرکبات یا خربزه	۱۱۹
۳	چربی‌ها و روغن‌های گیاهی و حیوانی	۷۶
۴	سبزیجات خوراکی و برخی از ریشه‌ها	۶۵
۵	کتان	۴۵
۶	دانه‌های روغنی و میوه‌های حبوبات	۲۰

۲۰	صابون، مواد آلی سطح فعال، مواد شستشو	۷
۱۷	پوشاک و لوازم جانبی	۸
۱۴	مس	۹
۱۰	محصولات لبنی تخم مرغ پرندگان عسل طبیعی	۱۰
۱۰	سنگ، گچ، سیمان، آزیست	۱۱

همچنین مقاصد اصلی صادرات کشور سوریه در سال ۲۰۱۷ در شکل زیر نشان داده شده است.

نمودار ۵. مقاصد اصلی صادرات کشور سوریه در سال ۲۰۱۷^{۱۴}

همچنین مهمترین اقلام وارداتی سوریه از جهان در سال ۲۰۱۹ نیز به شرح زیر است.

جدول ۸. مهمترین اقلام وارداتی سوریه از جهان در سال ۲۰۱۹

ردیف	نام کالا	ارزش (میلیون دلار)
۱	ماشین آلات و تجهیزات الکتریکی و قطعات آن، ضبط و پخش صوت، تلویزیون	۳۰۳
۲	وسایل نقلیه غیر از قطار راه آهن یا تراموا، و قطعات و لوازم جانبی آنها	۲۹۵

^{۱۴} منبع: <https://www.statista.com/statistics/326639/most-important-export-partner-countries-for-syria>

۳	پلاستیک و محصولات آن	۲۶۶
۴	ماشین آلات، وسایل مکانیکی، راکتورهای هسته ای، دیگهای بخار	۲۴۶
۵	شکر و شکر قنادی	۲۰۶
۶	چربی ها و روغن های گیاهی و حیوانی	۱۸۵
۷	قهوه، چای، مات و ادویه جات	۱۶۴
۸	غلات	۱۴۸
۹	آهن و فولاد	۱۴۵
۱۰	پارچه های بافتنی یا قلاب دوزی	۹۸
۱۱	محصولات دارویی	۹۶
۱۲	دخانیت و جایگزین های تنباکو	۹۴

۲-۴- قوانین گمرکی

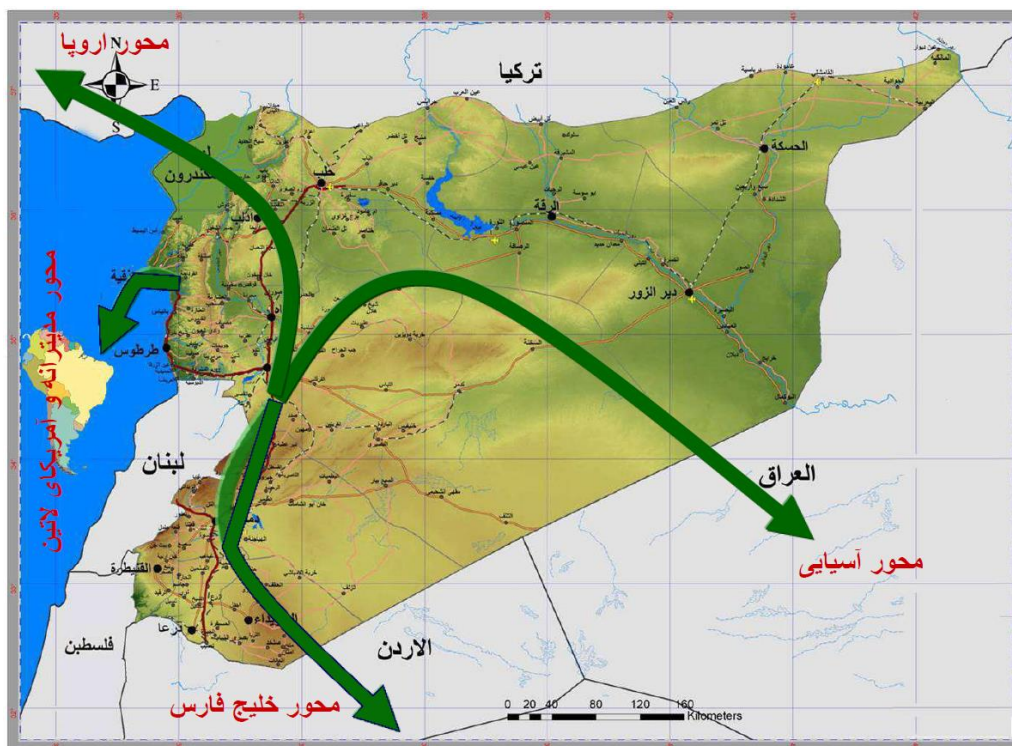
دولت سوریه در موارد ذیل، اجازه ورود موقت کالا از سایر کشورها بدون پرداخت مالیات را اعطا می‌کند:

- ۱- پروژه‌های خارجی: یک شرکت خارجی مجری پروژه در سوریه، میتواند برای تکمیل پروژه‌های مورد نیاز سوریه اقدام به واردات تجهیزات یا کالای مورد نظر نماید، مشروط بر اینکه پس از خاتمه کار آن تجهیزات یا کالا را Re-Export نماید.
- ۲- سازمانهای بین المللی: این سازمانها میتوانند اقدام به واردات تجهیزات یا وسایل مورد نظر نمایند، مشروط بر آنکه آن تجهیزات یا وسایل Re-Export گردد.
- ۳- توریست: افرادی که به عنوان توریست به سوریه سفر می‌نمایند، میتوانند برای تردد از وسایل نقلیه شخصی به مدت ۳ ماه و با قابلیت ۱ ماه تمدید استفاده نمایند.
- ۴- نمایشگاه‌های تجاری: شرکت کنندگان در این نمایشگاه می‌توانند کالاهای خود را برای بازدید بدون پرداخت مالیات، به سوریه وارد نمایند مشروط بر آنکه در خاتمه تمامی کالاها Re-Export گردند.
- ۵- کارخانجات: کارخانجات فعال در سوریه می‌توانند مواد خام مورد نیاز خود را بدون پرداخت مالیات وارد این کشور نمایند، مشروط بر اینکه با هدف صادرات محصولات خود در این کشور فعالیت نمایند.

۲-۵- منطقه‌های آزاد سوریه

مناطق آزاد سوریه به دلیل موقعیت جغرافیایی کشور و مجاورت آن با دریای مدیترانه، از اهمیت بازاری بالایی برخوردارند. موقعیت سوریه یک موقعیت چهارراهی است که از سویی از طریق دریا و خشکی به اروپا وصل

می‌شود و از سوی دیگر از طریق کشور عراق به آسیا و خلیج فارس، از طریق کشور اردن به دریای سرخ خلیج عدن و از طریق ساحل غربی به دریای مدیترانه وصل می‌شود.

نقشه ۱. موقعیت چهارراهی کشور سوریه

شکل ۱۳. نماد سازمان مناطق آزاد سوریه

سازمان کل مناطق آزاد سوریه در سال ۱۹۷۲ میلادی تأسیس شد و از نظر سازمانی تابع وزارت اقتصاد و تجارت خارجی سوریه قرار گرفت. تعریف منطقه آزاد در قانون سوریه عبارت از یک محیط اختصاصی و دیوارکشی شده در جغرافیای سوریه است که در آن بر اساس نظام سرمایه‌گذاری خارجی سوریه، فعالیت‌های تجاری، صنعتی و خدماتی در آن صورت می‌گیرد. اداره آن یا مستقیماً زیر نظر سازمان کل مناطق آزاد است و یا بر اساس اجازه این سازمان و با عنوان منطقه آزاد خاص با همکاری گمرکات سوریه اداره می‌شود.

هدف از ایجاد سازمان کل مناطق آزاد سوریه، اداره امور اجرایی مناطق آزاد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی در مناطق آزاد، هماهنگ نمودن فعالیت‌های تجاری، صنعتی، خدماتی و سرمایه‌گذاری در درون مناطق آزاد و حل مشکلات، ایجاد انبارهای لازم و پیشنهاد ایجاد مناطق آزاد جدید و یا لغو برخی از مناطق آزاد موجود می‌باشد.

فایده ایجاد مناطق آزاد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، انتقال فناوری و بومی سازی آن، پشتیبانی از واردکنندگان محلی و توسعه فنون و مهارت‌های نیروی کار داخلی، ایجاد محیط رقابت اقتصادی، افزایش حجم

تجارت و صادرات کالا و رشد و توسعه اقتصادی، هم چنین توسعه علایق اقتصادی و دیپلماتیک با دولت‌های عربی و دوست با هدف آسان‌سازی فعالیت‌های تجاری می‌باشد.

مناطق آزاد در سوریه از نظر توزیع جغرافیایی، به طور کلی بین پایتخت، نقاط استراتژیک جغرافیایی، بنادر، فرودگاه‌ها و مناطق مرزی توزیع شده‌اند.

در حال حاضر سوریه دارای ۹ منطقه آزاد به شرح زیر است:

نقشه ۲. موقعیت جغرافیایی مناطق آزاد سوریه

۲-۵-۱- منطقه آزاد شهر دمشق

منطقه آزاد شهر دمشق که به موجب قانون شماره ۱۲۰ مورخ ۱۹۵۲/۷/۱۲ در محیطی به مساحت ۷۷۵۰۰ مترمربع ایجاد شده و دارای فعالیت‌های صنعتی، خدماتی و تجاری است. در بخش خدمات، خدمات هوایی، نفت، حمل و نقل و ترانزیت، ایجاد نمایندگی برای شرکت‌های خارجی، مطالعات اقتصادی و ورود در مناقصه‌ها و مزایده‌ها وجود دارد. در بخش صنعتی آن، به صنایع لباس دوزی، جوراب بافی، داروسازی، برنامه ریزی و تجميع قطعات رایانه ای، دوبلاژ و مونتاژ و تولید پرداخته می‌شود. در بخش تجاری آن گرچه همه اشکال تجاری به لحاظ قانونی مجاز است، اما فعالیت کمی وجود دارد. از فعالیت‌های موجود در این رابطه می‌توان به ایجاد مرکز تجار ایرانی اشاره نمود که بناست به عنوان نمایشگاه دائمی محصولات ایرانی در آینده نزدیک ایفاء نقش نماید تا تجار و صنعتگران سوری، لبنانی و اردنی به جای سفر به ایران از طریق بازدید از این مرکز و نمایشگاه دائمی آن بتوانند خریدهای خود را انجام دهند.

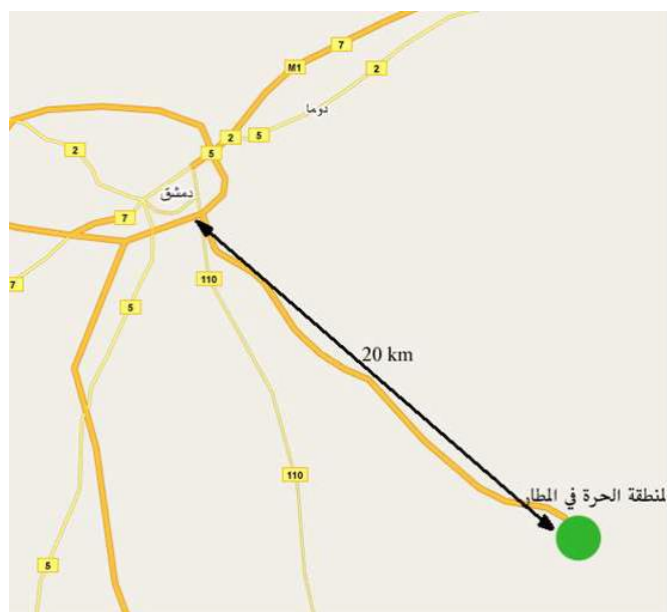

نقشه ۳. منطقه آزاد شهر دمشق

۲-۵-۲- منطقه آزاد فرودگاه بین‌المللی دمشق

منطقه آزاد فرودگاه بین‌المللی دمشق که بر اساس قانون شماره ۱۸۱۰ مورخ ۱۹۶۹/۸/۲۶ در داخل فرودگاه بین‌المللی دمشق در محیطی به مساحت ۲۴ هزار متر مربع و در بیست کیلومتری شهر دمشق ایجاد شده است. همه اشکال تجاری، ساخت صنایع کوچک و مصرفی مانند بدلیجات، چوب‌های تزئینی، صنایع مواد ضدعفونی‌کننده و ایجاد نمایندگی برای شرکت‌های خارجی و ورود در مناقصات و مزایده‌ها برای آن مجاز در نظر گرفته شده است.

نقشه ۴. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد فرودگاه بین‌المللی دمشق

۲-۵-۳- منطقه آزاد عدرا

منطقه آزاد عدرا به موجب قانون شماره ۱۶۵۹ مورخ ۱۹۷۷/۸/۷ در شمال شرقی شهر دمشق و در استان ریف دمشق در محیطی به مساحت ۱۰۲۷۰۰۰ مترمربع ایجاد شده است و به همه اشکال تجاری، ایجاد انواع صنایع، بازار دست اول و دست دوم خودروهای سبک و سنگین و ماشین آلات و تعمیر انواع خودرو و ماشین آلات می‌پردازد.

نقشه ۵. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد عدرا

۲-۵-۴- منطقه آزاد طرطوس

منطقه آزاد طرطوس بر اساس قانون شماره ۱۰۷۰ مورخ ۱۹۶۹/۵/۲۰ در بندر طرطوس و در مسیر اتوبان بین المللی طرطوس به لاذقیه، در کنار دریای مدیترانه و در محیطی به مساحت ۴۳۶ هزار متر مربع ایجاد شده است. همه امور تجاری به ویژه تجارت اتومبیل، آهن، روغن و غلات و نیز همه اشکال خدمات و صنایع مانند تخمیر، براق سازی و بسته‌بندی سبزیجات و میوه‌جات، ضد عفونی کردن برنج و صنایع روغن‌کشی در این منطقه قرار دارد.

نقشه ۶. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد طرطوس

۲-۵-۵- منطقه آزاد بندری لاذقیه

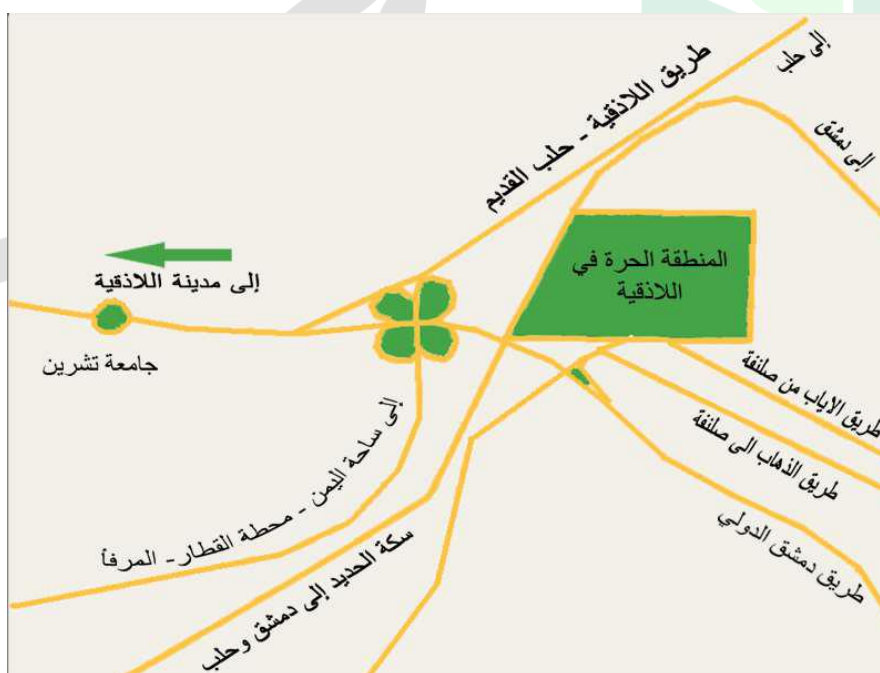
منطقه آزاد بندری لاذقیه بر اساس قانون شماره ۳۱۵ مورخ ۲۰۰۲/۹/۱۶ در بندر لاذقیه و در محیطی به مساحت ۲۶۳ هزار مترمربع در ۱۷ کیلومتری فرودگاه باسل ایجاد شده است. همه نوع تجارت از جمله واردات کالاهای تجاری و تجارت خودرو و ماشین آلات در آن انجام می‌شود. صنایع تولید برق از منابع باد، آهن کشی و خدمات ایجاد نمایندگی برای شرکتها، ترخیص گمرک، حمل و نقل و ترانزیت از دیگر فعالیت‌های این منطقه است.

نقشه ۷. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد بندری لاذقیه

۲-۵-۶- منطقه آزاد داخلی لاذقیه

منطقه آزاد داخلی لاذقیه بر اساس قانون شماره ۳۸۶ مورخ ۱۹۵۲/۸/۲۸ در مدخل شرقی شهر لاذقیه و بر سر راه منتهی به استان‌های دمشق و حلب در محیطی به مساحت ۲۸۲ هزار مترمربع ایجاد شده است.

نقشه ۸. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد داخلی لاذقیه

بناست زمین مجاور این منطقه به مساحت ۳۰۰ هزار متر مربع که امور زیرساختی آن انجام نشده، در آینده به آن ملحق شود.

نقشه ۹. پروژه توسعه منطقه آزاد داخلی لاذقیه

تجارت عام و واردات کالاهای تجاری و خودرو و ماشین آلات، صنایع نساجی، داروسازی، بسته‌بندی سبزیجات و میوه‌ها و ایجاد نمایندگی برای شرکت‌های خارجی، خدمات ترخیص گمرکی و حمل و نقل و ترانزیت در این منطقه در جریان است.

۲-۵-۷- منطقه آزاد حسیاء

طراحی منطقه آزاد حسیاء از سال ۲۰۱۱ شروع شده است. این منطقه در استان حمص در مرکز سوریه و در فاصله یک کیلومتری شهر صنعتی حسیاء در کنار اتوبان بین المللی دمشق به حمص قرار دارد. فاصله این منطقه از شهرهای دمشق و حمص به ترتیب ۱۲۰ و ۴۰ کیلومتر است. مساحت این منطقه ۴۷۴ هزار متر مربع است و ۱۵۵۴۲۴ مترمربع از آن برای افزای به ۷۶ واحد سرمایه گذاری در نظر گرفته شده است. در مرحله اول توسعه، نیاز به ایجاد زیرساخت برای ۳۷۸ هزار متر مربع وجود دارد و به طول ۴.۵ کیلومتر دیوارکشی منطقه انجام شده است.

نقشه ۱۰. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حسیاء و نزدیکی آن به کشور لبنان

نقشه ۱۱. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حسیاء

۲-۵-۸- منطقه آزاد حلب

منطقه آزاد حلب در مسلمیه به موجب قانون شماره ۲۰۵۴ مورخ ۱۹۶۹/۹/۲۲ در شمال شهر حلب و در نزدیکی مسلمیه در مجاورت مرز ترکیه ایجاد شده است و شعبه‌ای از خط آهن نیز به آن می‌رسد. این منطقه در مساحت ۱۱۵۰۰۰۰ مترمربع قرار دارد و همه اشکال تجاری، نیز صنایع لباس‌های آماده، دانه‌های پلاستیکی، عطرها و مواد آرایشی، صنایع چاپ، چرم‌سازی، روغن‌کشی، عدل‌بندی لباس‌های مستعمل و خدمات ایجاد

نماینده‌گی برای شرکت‌های خارجی، حمل و نقل و ترانزیت در آن قابل انجام است. این منطقه آزاد در حال حاضر تعطیل است.

نقشه ۱۲. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حلب

۲-۵-۹- منطقه آزاد یعربیه

منطقه آزاد یعربیه به موجب قانون شماره ۳۰۱ مورخ ۲۰۰۲/۹/۷ در استان حسکه و در مجاورت مرز سوریه و عراق در کنار اتوبان بین المللی حلب به موصل در محیطی به مساحت ۱۰۳۰۰۰۰ مترمربع ایجاد شده است. همه اشکال تجاری، صنایع سیمان (کلینکر) و بسته بندی سیمان و خدمات ترانزیت و ترخیص کالا از گمرک در آن قابل انجام می‌باشد. با این حال این منطقه در حال حاضر و به دنبال بحران داخلی فعال نیست.

نقشه ۱۳. موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد حلب در یعربیه

از نظر سرمایه‌گذاری و تعرفه‌های گمرکی، مناطق آزاد سوریه مانند منطقه آزاد کیش در ایران از تعرفه وارداتی کالاها معاف هستند و با شرکت‌های واقع در آن‌ها مانند شرکت‌های خارجی رفتار می‌شود. همچنین کلیه امور اداری مانند ثبت شرکت‌های مقیم در داخل منطقه آزاد از طریق پنجره واحد انجام می‌شود.

تاکنون نزدیک به هزار مورد سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد سوریه ثبت شده است که ۴۹۵ مورد از آن‌ها در منطقه آزاد دمشق، ۳۴۵ مورد در منطقه آزاد عدرا و بقیه در مناطق آزاد طرطوس، لاذقیه و حسیاء صورت گرفته‌اند.

۳- روابط اقتصادی ایران و سوریه

بنابر اعلام منابع رسمی همچون مرکز آمار، گمرک و سازمان توسعه تجارت، کل صادرات ۹ ماه ابتدایی سال ۹۸ ایران به سوریه ۱۱۵ میلیون دلار بوده که در سال ۹۹ به ۸۵ میلیون دلار کاهش یافته‌است. در حالیکه سوریه در همین مدت حدود ۳ میلیارد دلار واردات داشته‌است. به عبارت دیگر طرف ایرانی بر اساس آمار اراده لازم را برای همکاری اقتصادی با سوریه نشان نمی‌دهد. سوریه بیست و چهارمین کشوری است که ایران به آن صادرات دارد.

از طرفی واردات ایران از سوریه نیز در مدت مشابه تنها ۱۵ میلیون دلار بوده است. گفته می‌شود سوریه چیزی برای صادرات به ما ندارد در حالی که این کشور در این مدت بیش از ۱.۲ میلیارد دلار صادرات داشته است. به گفته مسئول دفتر اقتصادی ایران در حلب سوریه، توافقات تجاری که سوریه با اتحادیه کشورهای عرب، چین، هند، مصر، اردن و سریلانکا دارد از توافقی‌هایی که با ایران دارد بهتر است.

ایران در سال ۱۳۹۰، یک توافقنامه تجارت آزاد با سوریه منعقد نمود که ۸۸ قلم کالا از آن مستثنا شده‌بود. در سال ۱۳۹۸ بنا به درخواست طرف سوری، مقرر شد ۸۸ قلم کالایی که از توافقنامه مستثنی شده بود، از حالت استثنا خارج شود تا تجارت بین دو کشور توسعه یابد. اما به گفته مسئول دفتر اقتصادی ایران در حلب سوریه تاکنون هیچ اصلاحی بر روی موافقتنامه تجارت آزادی با این کشور برای بهبود اوضاع تجارت یا کاهش کالاهای مستثنا شده نداشته‌ایم. تعرفه گمرکی سوریه با بسیاری از کشورهای منطقه صفر است اما با ایران ۴ درصد است. ایران برای آنکه بتواند با سایر طرف‌های تجاری سوریه رقابت کند باید این وضعیت را تغییر دهد. در ادامه به مرور مهم‌ترین شاخص‌ها، توافقات و فعالیت‌های دو کشور در سالهای اخیر پرداخته می‌شود.

۳-۱- مبادلات تجاری ایران و سوریه

آمار نشان می‌دهد سطح مبادلات تجاری ایران و سوریه پس از پایان جنگ با داعش، به مراتب از پیش از جنگ پایین‌تر است.

جدول ۹. مبادلات تجاری ایران و سوریه از سال ۱۳۸۸ لغایت ۱۳۹۸ (میلیون دلار)

سال	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
صادرات	۳۷۷	۵۱۶	۳۶۵	۱۵۹	۱۱۵	۱۰۰	۱۴۹	۲۶۵	۱۷۲	۹۹	۱۶۲	۱۲۲.۵
واردات	۲۰	۲۹	۲۶	۲۴	۱۰	۹	۸	۹	۱۳	۶.۷	۱۱	۱۷.۵
حجم مبادلات	۳۹۷	۵۴۵	۳۹۱	۱۸۳	۱۲۵	۱۰۹	۱۵۷	۲۵۶	۱۸۵	۱۰۵.۷	۱۷۳	۱۴۰
تراز تجاری	+۳۵۷	+۴۸۶	+۳۳۹	+۱۳۵	+۱۰۵	+۹۱	+۱۴۱	+۲۴۷	+۱۵۹	+۹۲.۳	+۱۵۱	+۱۰۵

۳-۱-۱- مهمترین محصولات صادراتی ایران به سوریه

جدول ۱۰. مهمترین محصولات صادراتی ایران به سوریه در سال ۱۳۹۹

ردیف	نام کالا	ارزش (دلار)
۱	صنایع دارویی و پزشکی	۳۹,۶۴۰,۵۳۶
۲	صنایع فلزی	۲۲,۴۲۷,۲۳۷
۳	مواد غذایی	۱۲,۸۵۲,۱۳۳
۴	صنایع الکتریکی	۸,۶۶۵,۳۸۲
۵	مواد پلیمری و شیمیایی آلی	۸,۲۸۶,۱۵۳
۶	قطعات خودرو و ماشین آلات	۷,۳۶۱,۵۵۳
۷	ساخت و ساز و لوازم خانگی و ساختمانی	۵,۱۸۷,۲۴۷
۸	متفرقه	۳,۳۶۰,۶۷۰

۳-۱-۲- مهمترین محصولات وارداتی ایران از سوریه

جدول ۱۱. مهمترین محصولات وارداتی ایران از سوریه در سال ۱۳۹۹

ردیف	نام کالا	ارزش (هزار دلار)
۱	فسفات کلسیم طبیعی، فسفات آلومینوکلسیک طبیعی و گل سفید فسفات آسیاب شده	۱۷۳۳۹
۲	سایر دانه ها میوه ها و نطفه ها برای کشت که در جای دیگری مذکور یا مشمول نباشند	۷۴
۳	پولک دگمه و سایر اجزاء و قطعات این اشیاء، دگمه تکمیل نشده	۱

۳-۱-۳- کمیسیون‌های مشترک اقتصادی ایران و سوریه تا انتهای سال ۹۷

تا پیش از آغاز بحران سوریه در ۲۴ اسفند ماه ۱۳۸۹ در مجموع ۱۳ اجلاس کمیسیون مشترک در سطح وزیران در تهران و دمشق برگزار شد که بعد از اوج گرفتن ناآرامی‌ها و درگیر شدن مقام‌های سوری در بحران جنگ، این کمیسیون‌ها به طور منظم برگزار نشد و فقط به رفت و آمد وزرای دو کشور در زمینه‌های مختلف و نیل به برخی توافق‌ها و همکاری‌ها بسنده شد. خلاصه‌ای از جلسات کمیسیون‌های مشترک اقتصادی ایران و سوریه تا انتهای سال ۹۷ در جدول زیر گردآوری شده است.

جدول ۱۲. کمیسیون‌های مشترک اقتصادی ایران و سوریه تا انتهای سال ۹۷

ردیف	اجلاس کمیسیون مشترک	تاریخ	محل برگزاری

۱	نخستین اجلاس کمیسیون مشترک دو کشور	اردیبهشت ۱۳۷۵	دمشق
۲	دومین اجلاس کمیسیون مشترک دو کشور	اسفند ۱۳۷۵	تهران
۳	سومین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی	مهر ۱۳۷۷	دمشق
۴	چهارمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی	آذر ۱۳۷۸	تهران
۵	پنجمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی	خرداد ۱۳۸۰	دمشق
۶	ششمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی	بهمن ۱۳۸۲	دمشق
۷	هفتمین اجلاس کمیته عالی سیاسی اقتصادی مشترک	بهمن ۱۳۸۳	تهران
۸	هشتمین اجلاس کمیسیون مشترک و سومین اجلاس کمیته عالی سیاسی و اقتصادی	اسفند ۱۳۸۴	دمشق
۹	نهمین اجلاس کمیسیون مشترک و چهارمین اجلاس کمیته عالی سیاسی و اقتصادی	اسفند ۱۳۸۵	تهران
۱۰	دهمین اجلاس کمیته عالی همکاریهای اقتصادی دو کشور	اسفند ۱۳۸۶	دمشق
۱۱	یازدهمین اجلاس کمیته عالی همکاریهای اقتصادی دو کشور	اسفند ۱۳۸۷	تهران
۱۲	هفتمین نشست کمیته پیگیری و توسعه همکاریهای اقتصادی دو کشور	تیر ۱۳۸۸	تهران
۱۳	هشتمین نشست کمیته پیگیری و توسعه همکاریهای اقتصادی دو کشور	دی ۱۳۸۸	تهران
۱۴	دوازدهمین اجلاس کمیته عالی همکاریهای اقتصادی دو کشور	اردیبهشت ۱۳۸۹	دمشق
۱۵	سیزدهمین اجلاس کمیته عالی همکاریهای اقتصادی دو کشور	اسفند ۱۳۸۹	تهران
۱۶	نهمین نشست کمیته پیگیری و توسعه همکاریهای اقتصادی دو کشور	اسفند ۱۳۹۰	تهران
۱۷	اجلاس کمیته مشترک ایران و سوریه برای بررسی مشکلات پروژه های ایرانی فعال در آن کشور	آبان ۱۳۹۲	تهران
۱۸	دور دوم اجلاس تدوین موافقتنامه همکاری های بلند مدت اقتصادی دو کشور	خرداد ۱۳۹۷	تهران
۱۹	دور سوم اجلاس تدوین موافقتنامه همکاری های بلند مدت اقتصادی دو کشور	شهریور ۱۳۹۷	دمشق
۲۰	چهاردهمین اجلاس کمیته عالی همکاریهای اقتصادی دو کشور	بهمن ۱۳۹۷	دمشق

تشکیل و برگزاری اجلاس کمیسیون مشترک بین دو کشور به سال ۱۳۷۵ بازمی‌گردد که اولین اجلاس در دمشق بین مقام‌های جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه به ریاست وزیر مسکن و شهرسازی ایران و وزیر اقتصاد و بازرگانی جمهوری این کشور برگزار شد.

ریاست این کمیسیون‌ها را از ابتدای تشکیل وزیر راه و شهرسازی بر عهده دارد و بر اساس توافق به طور معمول هر سال در یکی از پایتخت‌های دو کشور برگزار می‌شود.

تا پیش از آغاز بحران سوریه در ۲۴ اسفند ماه ۱۳۸۹ در مجموع ۱۳ اجلاس کمیسیون مشترک در سطح وزیران در تهران و دمشق برگزار شد که آخرین آن یک هفته پیش از شروع بحران در سوریه یعنی به تاریخ ۱۷ اسفند ماه ۱۳۸۹ در تهران به ریاست علی نیکزاد وزیر مسکن و شهرسازی ایران و خانم لمیاء مرعی عاصی وزیر اقتصاد و بازرگانی جمهوری عربی سوریه بود و بعد از آن به خاطر اوج گرفتن ناآرامی‌ها و درگیر شدن مقام‌های سوری در بحران جنگ برگزار نشد و فقط به رفت و آمد وزرای دو کشور در زمینه‌های مختلف و برخی توافق‌ها و همکاری‌ها بسنده شد. به این ترتیب از سال‌های گذشته همواره موضوع مشارکت در پروژه‌های کشور سوریه و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی ایران در این کشور مورد توجه دولت‌های دو کشور بوده است.

۳-۱-۴- زیرساخت‌های اقتصادی و بازرگانی ایران و سوریه

کشورهای ایران و سوریه از زیرساخت‌های اقتصادی و بازرگانی مناسبی برخوردار هستند که خلاصه‌ای از آن‌ها در جدول زیر قابل مشاهده است.

جدول ۱۳. زیرساخت‌های اقتصادی و بازرگانی ایران و سوریه

عنوان	شامل	وضعیت	توضیحات
برگزاری اجلاس‌ها و کمیته‌های مشترک تخصصی	اجلاس کمیسیون عالی	✓	در سال ۱۳۹۷ برگزار گردید
	اجلاس کمیسیون مشترک همکاری‌های اقتصادی و بازرگانی	✓	چهاردهمین دوره در سال ۱۳۹۷ برگزار گردید
	کمیته مشترک بازرگانی و صنعتی	✓	با حضور دو وزیر در سال ۹۵ برگزار گردید
	سایر کمیته‌های تخصصی	✓	بهمن ۹۷ کمیته موافقتنامه همکاری‌های بلند مدت برگزار گردید/ کمیته سرمایه گذاری در سال ۱۳۸۵
موافقتنامه‌ها و یادداشت تفاهم	تجارت آزاد	✓	اسفند ماه ۱۳۸۹ امضا و از سال ۱۳۹۱ اجرایی شد
	یادداشت تفاهم صنعتی	✓	در سال ۹۵ امضا شد

در سال ۱۳۸۴ امضا شده است و از ۱۳۸۸ لازم الاجراست	✓	تجارت ترجیحی	های تجاری و صنعتی
در سال ۱۳۷۵ امضا شد	✓	بازرگانی	
تمدید مجدد در بهمن ۹۷ امضا شد	✓	یادداشت تفاهم همکاری نمایشگاهی	
نامشخص	✗	یادداشت تفاهم همکاری سازمان توسعه تجارت	
در بهمن ۹۷ امضا شد	✓	موافقتنامه همکاری های بلند مدت	
در بهمن ۹۷ امضا شد	✓	یادداشت تفاهم همکاری ژئوماتیک	
در سال ۱۳۷۵ امضا شد	✓	اجتناب از اخذ مالیات مضاعف	موافقتنامه ها و یادداشت تفاهم اقتصادی و مالی
در سال ۱۳۷۶ و ۱۳۹۷ امضا شد.	✓	تشویق و حمایت متقابل از سرمایه گذاری خارجی	
در سال ۱۳۸۳ امضا شد.	✓	گمرکی	
در بهمن ۹۷ امضا شد.	✓	تفاهم نامه ترتیبات بانکی	
	✓	تفاهمنامه همکاری صندوق های ضمانت صادرات	
در بهمن ۹۷ امضا شد	✓	یادداشت تفاهم مبارزه با پولشویی	
در سال ۱۳۷۶ امضا شد	✓	هوایی	موافقتنامه‌های حمل و نقل
در سال ۱۳۷۸ امضا شد	✓	دریایی	
در سال ۱۳۶۳ امضا شد	✓	زمینی	
در سال ۱۳۷۹ و ۱۳۹۷ و درتیر ۹۸ امضا شد	✓	ریلی	
تشکیل شد	✓	اتاق مشترک بازرگانی	همکاریهای اتاق بازرگانی
در اتاق بازرگانی در حال برگزاری می‌باشد.	✓	شورای مشترک بازرگانی	

تأسیس مرکز تجاری	✓	توسط اتاق ابران تشکیل گردید
تأسیس شعبه بانکی ایرانی	✗	در حال مذاکره
بانک مشترک	✗	در حال مذاکره
کارگزاری	✓	بانک توسعه صادرات، بانک ملی، بانک صادرات با بانک تجارت سوریه
میزان خطوط اعتباری تخصیصی		در چند مرحله و مجموعاً بیش از ۶ میلیارد دلار
همکاری‌های استاندارد	✓	یادداشت تفاهم استاندارد در سال ۱۳۸۴ امضا شد

۲-۳- خطوط اعتباری ایران و سوریه

بنابر تعریف «خط اعتباری» به عنوان یکی از انواع «خدمات اعتباری»، تمهیدی است که بین یک مؤسسه مالی و مشتری برقرار می‌شود و بیانگر حداکثر میزان وامی است که مشتری مذکور می‌تواند استقراض نماید که به حالت‌های مختلف مانند اضافه برداشت، تسهیلات فوری، اعتبار با اهداف خاص، اعتبار بسته‌بندی صادرات، تسهیلات مدت‌دار، اعتبار تنزیلی، خرید اسناد تجاری، حساب کارت اعتبار گردش سنتی و غیره انجام پذیر است.^{۱۵}

بنا بر تعریفی دیگر، ریفاینانس خطوط اعتباری کوتاه مدتی است که بین بانک‌ها برقرار می‌گردد. واردکنندگان (مشتریان بانک‌ها) می‌توانند با موافقت بانک کشور مقصد (تسهیلات گیرنده) و از طریق گشایش اعتبار اسنادی دیداری^{۱۶} به نفع فروشندگان از این خطوط اعتباری استفاده نمایند، بدین ترتیب که وجه کالای مورد سفارش توسط بانک تسهیلات دهنده (کشور مبدا) در مقابل ارائه اسناد منطبق با شرایط اعتبار و قوانین بین‌المللی، نقداً به فروشنده/ صادرکننده پرداخت شده و بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات مذکور به بانک تسهیلات‌دهنده، ظرف مهلت مورد توافق بین دو بانک (مثلاً ۱ سال یا کمتر/بیشتر) توسط خریدار از طریق بانک تسهیلات گیرنده انجام خواهد شد.^{۱۷}

^{۱۵} بانکی پدیا <https://b2n.ir/629037>

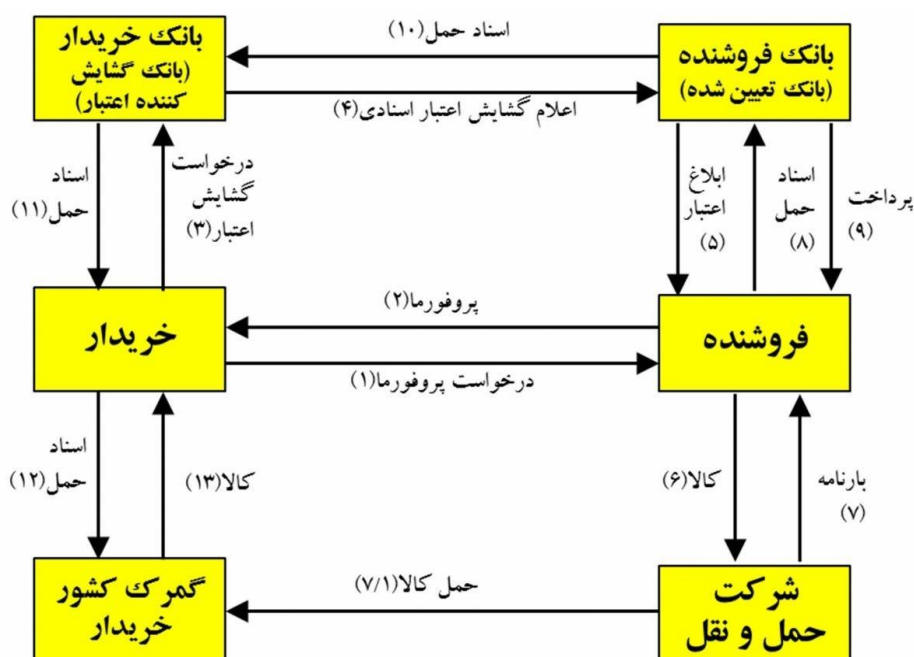
^{۱۶} At sight LC

^{۱۷} بانک تجارت <https://b2n.ir/080830>

بنابراین اگر خطوط اعتباری ایران و سوریه را به عنوان ریفایننس در نظر بگیریم، واردکننده سوری با موافقت بانک طرف حساب در این خط اعتباری و از طریق گشایش LC به نفع صادرکننده ایرانی می‌تواند از این اعتبار استفاده کند. به این ترتیب با ارائه اسناد منطبق با شرایط اعتبار از طرف صادرکننده، وجه کالا توسط بانک ایرانی به حساب صادرکننده ایرانی واریز می‌شود و کالا برای مشتری در سوریه ارسال می‌گردد. بازپرداخت اصل و فرع این تسهیلات به بانک ایرانی، ظرف مدت معینی توسط خریدار سوری و از طریق بانک سوری انجام می‌شود.

شکل زیر روش پرداخت و مراحل به شیوه اعتبارات اسنادی (LC) را نشان می‌دهد.

نمودار ۶. روش اعتبارات اسنادی (LC)

در این شیوه بانک گشایش‌کننده (سوریه) به درخواست خریدار (واردکننده سوری) و بر اساس دستورات وی نسبت به گشایش LC اقدام می‌کند. از آنجا که گشایش اعتبار اسنادی به منزله‌ی تعهد بانک (سوریه) مبنی بر پرداخت مبلغ اعتبار تحت شرایط مقرر است، طبیعتاً بانک از متقاضی تضمین مناسب (تمام/ بخشی از مبلغ پروفورما^{۱۸} به صورت یکجا/ طی چند مرحله) دریافت و نزد خود سپرده‌گذاری می‌کند.

در حال حاضر و با تخصیص خط اعتباری ایران - سوریه (و در صورت فعال بودن آن)، عملاً صادرکننده ایرانی می‌تواند محصولات خود (اعم از کالا یا خدمات) را به کشور سوریه صادر و با ارائه اسناد، وجه را (به ریال یا ارز دیگر) از بانک ایرانی دریافت کنند. در مقابل نیز واردکننده سوری با بررسی اسناد و جهت تحویل اسناد حمل

^{۱۸} پروفورما یا پیش‌فاکتور صورتحسابی است که در آن قیمت به وسیله صادرکننده به مشتری بالقوه خود در خارج داده می‌شود.

هزینه را (به لیر یا ارز دیگر) به بانک سوری پرداخت می‌کند. در پایان دوره‌ی در نظر گرفته‌شده برای خط اعتباری، بانک‌های ایران و سوریه حساب‌های خود را با یکدیگر تسویه می‌کنند.

بدیهی است که روش‌های پرداخت دیگری به کمک ظرفیت خط اعتباری قابل بررسی و استفاده توسط طرف‌های ایرانی و سوری است که با منوط به تایید آن توسط سیستم بانکداری ایران و سوریه و قوانین مربوطه است.

۳-۲-۱- تاریخچه خطوط اعتباری ایران-سوریه

در تعریفی ساده، خط اعتباری ایران-سوریه وامی است که به شرکت‌های ایرانی (دولتی یا خصوصی) داده می‌شود که به سرمایه‌گذاری و بازسازی کشور سوریه می‌پردازند و بعدها بازپرداخت این وام توسط طرف‌های سوری و از طرف دولت سوریه تضمین می‌شود.^{۱۹}

طبق اطلاعات منتشرشده توسط رسانه‌های داخلی و خارجی، در اسفند ۱۳۹۱، راه‌اندازی خط اعتباری یک میلیارد دلاری در پارلمان سوریه به تصویب رسید. قرارداد راه‌اندازی این خط اعتباری قبل از این در تهران میان بانک تجارت سوریه و بانک توسعه صادرات ایران امضا شده بود.^{۲۰} در اردیبهشت سال ۱۳۹۲ اعلام شد که بیش از نیمی از این مبلغ تا آن تاریخ مصرف شده است.^{۲۱}

پس از آن در مرداد سال ۱۳۹۲ خبرگزاری رسمی دولت سوریه (سانا) اعلام کرد که با امضای بانک‌های مرکزی ایران و سوریه، یک خط اعتباری به ارزش ۳ میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار بین این دو کشور برقرار می‌شود. براساس قرارداد مذکور، سوریه قرار است این وام نفتی را از طریق صدور مجوز سرمایه‌گذاری ایران در بخش‌های مختلف سوریه پس بدهد.^{۲۲}

به گفته برخی از فعالان بخش خصوصی، عمده ۲ خط اعتباری تخصیص‌یافته از ایران به سوریه در سال‌های ۹۱ و ۹۲ بیشتر جهت فروش نفت و فرآورده‌های نفتی و به شرکت‌های دولتی اختصاص پیدا کرده و بخش خصوصی کمتر از این منابع جهت افزایش صادرات و تجارت با سوریه بهره‌مند شده است که البته با توجه به شرایط امنیتی آن روزهای سوریه، دور از انتظار نیز نبوده است.^{۲۳}

در تیرماه سال ۱۳۹۴ سومین خط اعتباری ایران-سوریه به ارزش یک میلیارد دلار برای واردات کالا و انجام پروژه‌ها در این کشور برقرار شد. این خط اعتباری نیز میان بانک تجارت سوریه و بانک توسعه صادرات ایران امضاء شده بود.^{۲۴} همچنین در ارتباط با استفاده بخش خصوصی از ظرفیت این خط اعتباری نایب رئیس وقت اتاق بازرگانی ایران در مصاحبه‌ای اعلام کرد: به رغم اینکه ما با سوریه توافق‌نامه ترجیحی داریم و یک خط

^{۱۹} تابناک؛ کدخبر: ۷۶۷۸۰۲

^{۲۰} عصر ایران؛ asriran.com/00160T

^{۲۱} فراو <https://b2n.ir/692135>

^{۲۲} ایسنا <https://www.isna.ir/news/92050904687>

^{۲۳} ایمن، به نقل از رییس اتاق بازرگانی اصفهان www.imna.ir/news/326851

^{۲۴} تابناک <https://b2n.ir/109637>

اعتباری یک میلیارد دلاری در اختیار آنها قرار دادیم اما سوریه در صادرات محصولات ایرانی یک‌سری محدودیت‌هایی ایجاد می‌کند که عملاً نتوانیم جنس خود را صادر کنیم و در حال حاضر (آذرماه سال ۱۳۹۶) بازار سوریه توسط کالای قاچاق ترکیه اشباع شده و سوری‌ها نیز تمایل به مصرف آن کالاها دارند.^{۲۵} همچنین در شهریور سال ۱۳۹۶ اعلام شد که ۱۸۰ میلیون دلار از این خط اعتباری در بخش صنایع هزینه خواهد شد.^{۲۶}

در آبان ۱۳۹۸ کیوان کاشفی، رئیس اتاق مشترک ایران و سوریه ضمن پیشنهاد اختصاص یک خط اعتباری دیگر به ارزش یک میلیارد دلار جهت تجارت شرکت‌های ایرانی با سوریه و افزایش پروازهای بین دو کشور، گفت که دستیابی به تجارت ۵۰۰ میلیون تا یک میلیارد دلاری بین دو کشور طی دو سال آینده دست یافتنی و امکان‌پذیر است و به این موضوع نیز اشاره کرد که امروزه (آبان ۱۳۹۸) شرکت‌های ایرانی به طور عمده در حوزه زیرساخت‌ها، انرژی و بازسازی این کشور حضور دارند.^{۲۷} همچنین در اواخر سال ۱۳۹۸ اعلام شد که قرارداد برخی از شرکت‌های ایرانی با طرف‌های سوری منتظر گشایش خط اعتباری است.^{۲۸}

در همین راستا شنبه ۳۱ خرداد ۱۳۹۹، رسانه‌ها از نهایی شدن خط اعتباری یک میلیارد دلاری میان ایران و سوریه خبر دادند. در این خط اعتباری قرار است دولت سوریه مایحتاج وزارتخانه‌های خود را از بازار و واحدهای تولیدی ایرانی تامین می‌کند. تهیه خطوط تولید و کالاهای اساسی و کالاهای صنعتی منحصراً از تولیدات ایرانی تامین خواهد شد که فرصت منحصربه‌فردی برای حضور در بازار و توسعه نقشه تجاری ایران در سوریه برای شرکت‌های ایرانی فراهم می‌کند.^{۲۹}

۳-۳- صدور خدمات مسکن‌مهر به سوریه و عراق

حدود ۱۰ سال پیش و در ایام آغازین بحران جنگ نیابتی در سوریه، وزارت مسکن و شهرسازی ایران رایزنی‌هایی در خصوص تکرار تجربه ساخت مسکن‌مهر در سوریه داشتند که ظاهراً حصول به توافق نهایی به دلیل اختلاف نظر بر سر قیمت ساخت، با مشکلاتی همراه بود و عملاً بدون نتیجه بود که پس از آن اجرای انبوه‌سازی ایران در عراق مورد پیگیری واقع شد و جهت جلوگیری از بروز مشکلی که روند تفاهم بر سر ساخت مسکن ارزان قیمت در کشور سوریه را با موانع اساسی روبه‌رو کرده بود، برگزاری مناقصه بین حداقل ۵۰ و حداکثر ۱۰۰ شرکت ایرانی انبوه‌ساز به عنوان بخشی از پروتکل «صدور خدمات مسکن‌مهر» اعلام شد.^{۳۰}

^{۲۵} اقتصاد آنلاین <https://www.eghtesadonline.com/n/1BOL>

^{۲۶} ایسنا <https://www.isna.ir/news/isfahan-65920>

^{۲۷} ایرنا www.irna.ir/news/83551691

^{۲۸} ایرنا www.irna.ir/news/83707924

^{۲۹} فرهیختگان <http://fdn.ir/42426>

^{۳۰} دنیای اقتصاد <https://www.donya-e-eqtasad.com/fa/tiny/news-439084>

۳-۱-۱- درخواست سوریه از قرارگاه خاتم الانبیاء (ص) جهت اجرای پروژه

مهندس مظفری فرمانده وقت قرارگاه سازندگی خاتم الانبیاء (ص) نیز در آذر سال ۱۳۹۱ در مصاحبه‌ای اعلام کرد: در مبنای سند راهبرد سازندگی که به تایید مقام معظم رهبری رسیده است یکی از اهداف قرارگاه در این سند «سازندگی در کشورهای همسو و مسلمان» است که متناسب با شرایط کشورها و نیاز آن‌ها این قرارگاه در امر سازندگی حضور پیدا کرده و اخذ پروژه می‌کند. وی گفت در همین زمینه از سوی کشور سوریه نیز درخواست‌هایی به منظور حضور ما برای سازندگی در این کشور شده بود اما با توجه به شرایط این کشور در حال حاضر امکان حضور ما در آنجا فراهم نیست.

با بحرانی‌تر شدن اوضاع سیاسی و امنیتی در سوریه، فعالیت و همکاری‌های اقتصادی ایران و سوریه کم‌رونق‌تر از گذشته شدند و جای خود را به حمایت‌های مستشاری و سیاسی دادند.

۳-۴- آغاز دوران جدید روابط اقتصادی ایران و سوریه از سال ۱۳۹۵

در سال ۱۳۹۵ و همزمان با کاهش بحران، کشور سوریه دوران پسابحران خود را آغاز کرده و چرخ‌های اقتصاد و صنعت این کشور رفته‌رفته به حرکت در آمده بود. در همین حال و در کنار آزادی سایر مناطق تحت اشغال تروریست‌ها در بخش‌های شمال غربی و شرقی، مسئولان دو کشور ایران و سوریه به دنبال برداشتن گامی بلندتر برای متوازن‌ساختن مناسبات اقتصادی با روابط سیاسی در دوران جدید و شروع مرحله نو از فصل مناسبات اقتصادی بین تهران - دمشق با امضای موافقت‌نامه راهبردی بلندمدت بودند.

در همین راستا جمهوری اسلامی ایران در زمینه بازسازی کشور سوریه، قراردادهای قابل توجهی با دولت سوریه منعقد کرد. در دی ماه ۱۳۹۵ پنج سند همکاری بین ایران و سوریه به امضا رسید. تفاهم‌نامه‌های امضا شده شامل ساخت یک نیروگاه برق در لاذقیه، بازسازی نیروگاه برق حرارتی در حلب و نیروگاه‌های برق حمص و دیرالزور، واگذاری اپراتور سوم تلفن همراه به ایران و استخراج فسفات از شرق سوریه، واگذاری ۵ هزار هکتار زمین به ایران برای توسعه کشاورزی و هزار هکتار برای ساخت مخازن نفت و گاز است و همچنین سرمایه‌گذاری در بخش بنادر سوریه جزء موارد این تفاهم‌نامه‌ها بوده است.^{۳۱}

در مرداد ۱۳۹۷ با سفر یک هیئت ایرانی به دمشق ابعاد همکاری‌های مشترک در زمینه صنعت، فناوری اطلاعات و ارتباطات، ایجاد بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEها)، مطالعه در خصوص شبکه آبرسانی، ایجاد پست‌های جدید خطوط انتقال برق، صادرات صنایع دستی و بازسازی زیرساخت‌های سوریه مورد بررسی قرار گرفت و توافق‌نامه اولیه در خصوص آن‌ها امضا شد. در همان ایام پروژه ساخت ۳۰ هزار واحد مسکونی در استان‌های دمشق، حلب و حمص به پیمانکاران ایرانی سپرده شد.^{۳۲}

^{۳۱} خبرگزاری صدا و سیما <https://www.iribnews.ir/0069wz>

^{۳۲} مشرق mshrgh.ir/888999

۳-۴-۱- ساخت و تعمیر نیروگاه‌های برق

در مهر ۱۳۹۷ نیز تفاهم‌نامه ساخت نیروگاه سیکل ترکیبی ۵۴۰ مگاواتی در لاذقیه سوریه به همراه خط لوله انتقال گاز بین موسسه تولید برق سوریه و گروه مپنا ایران به ارزش ۴۱۱ میلیون یورو به امضا رسید. گروه مپنا پیش از آن ۹۰۰ مگاوات نیروگاه را در شرایط جنگی در کشور سوریه ساخته و به مدار آورده بود. همچنین وزیر نیروی ایران در خلال مراسم امضای این تفاهم‌نامه از آمادگی دو طرف جهت شروع روند اجرایی پروژه نیروگاه ۱۲۵ مگاواتی گازی در منطقه حلب و مذاکره جهت احداث نیروگاه بادی ۵۰ مگاواتی خبر داد. تا مهرماه ۱۳۹۷ بالغ بر ۸۰۰ مگاوات نیروگاه مختلف در سوریه برای مراحل بازسازی و تعمیرات معرفی شده بود^{۳۳}.

جدول ۱۴. مهم‌ترین قراردادهای توافق‌های ایران و سوریه در دوره بازسازی

ردیف	قرارداد/ توافق‌نامه	مجری	تاریخ انعقاد
۱	توافق‌نامه همکاری‌های بلندمدت	دولت‌های ایران و سوریه	۲۰۱۹
۲	قرارداد نیروگاه سیکل ترکیبی ۵۴۰ مگاواتی حلب	شرکت مپنا	۲۰۱۸
۳	توافق‌نامه واگذاری مدیریت بندر لاذقیه به ایران	دولت ایران	۲۰۱۷
۴	واگذاری اپراتور سوم سوریه به کنسرسیوم ایرانی	گروه توسعه اعتماد مبین	۲۰۱۷
۵	توافق‌نامه بهره‌برداری از معادن فسفات در تدمر	دولت ایران	۲۰۱۷

۳-۴-۲- بانک مشترک ایران - سوریه

در تاریخ ۳۰ خرداد ۱۳۹۷، ولی‌اله سیف رییس کل وقت بانک مرکزی با اشاره به سوابق مربوط به مذاکرات انجام شده در مورد تاسیس بانک مشترک ایران و سوریه تحت عنوان «الامان» که به دلیل شرایط ایجاد شده در سوریه متوقف مانده است، پیشنهاد از سرگیری مذاکرات جهت تاسیس این بانک را به وزیر امور اقتصادی سوریه داد. پس از آن در دی ماه همان سال، عبدالناصر همتی، رییس کل وقت بانک مرکزی در دیدار با وزیر اقتصاد سوریه از گسترش روابط بانکی دو کشور بر مبنای توافق‌نامه همکاری اقتصادی منعقد شده خبر داد.

^{۳۳} ایلنا <https://www.ilna.news/fa/tiny/news-675204> و مپنا <https://b2n.ir/778866>

شکل ۱۴. امضای توافقنامه بین بانک مرکزی دو کشور ایران و سوریه

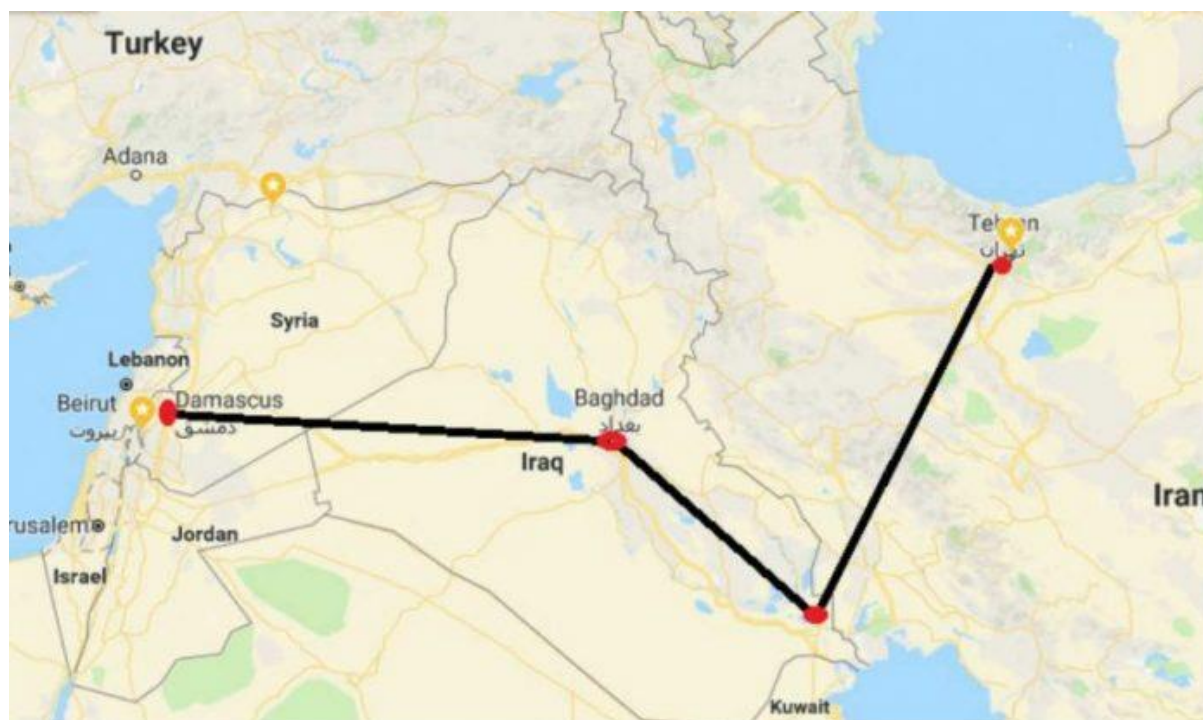
در شهریور سال ۱۳۹۸ نیز در دیدار رئیس بانک مرکزی ایران و سوریه ایجاد بانک مشترک ایران و سوریه و اجرای مفاد تفاهم نامه بانک های مرکزی ایران و سوریه در دیدار نمایندگان بانک های دو کشور مورد بررسی قرار گرفت؛ به عبارت دیگر روابط بانکی ایران و سوریه در فاز اجرایی قرار گرفت. در این دیدار افزایش روابط بانکی دو کشور، راه اندازی سیستم سپام بین بانک‌های دو کشور، ایجاد بانک مشترک ایران و سوریه، استفاده از ارزهای ملی در مبادلات تجاری دو کشور، تقویت خطوط اعتباری بین بانک‌های دو کشور، رفع مشکلات ضمانت‌های بانکی طرفین و راه اندازی سیستم کارت‌های پرداخت مشترک بین شهروندان دو کشور مورد بررسی قرار گرفت که مقرر شد کمیته مشترک بانکی متشکل از نمایندگان بانک‌های ایران و سوریه با هدایت بانک‌های مرکزی دو کشور ایجاد شود و اجرای مفاد توافقات صورت گرفته را پیگیری کند.

۳-۴-۳- مناطق آزاد مشترک ایران و سوریه

در فروردین سال ۱۳۹۹، در دیدار سفیر سوریه در تهران با دبیر شورای عالی مناطق آزاد تجاری، صنعتی و ویژه اقتصادی ایران، درباره افزایش سرمایه‌گذاری‌های مشترک در مناطق آزاد یا احداث مناطق صنعتی و تجاری مشترک بحث و تبادل نظر شد. افزایش همکاری‌های مشترک اقتصادی ایران-سوریه و استفاده از ظرفیت کشور سوریه در اتحادیه اقتصادی ۲۲ کشور عربی جهت توسعه بازار صادرات ایران از جمله مزایای احداث مناطق آزاد مشترک است.

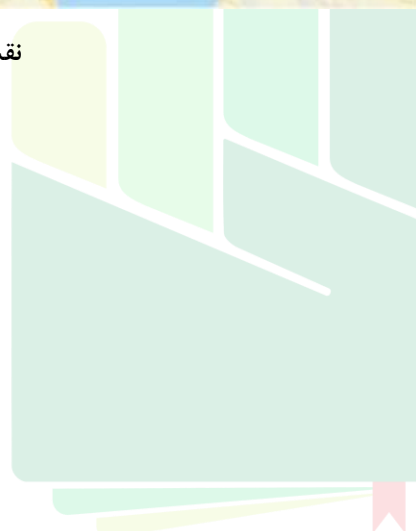
همچنین در کنار مناطق آزاد ۹ گانه به شرح بالا، یک بندر خشک هم در مرکز سوریه در نظر گرفته شده که در اصل می‌بایست بر اساس اتصال خط آهن تهران، بغداد، التنف به سوریه و ایجاد یک شبکه راه‌آهن میان سه کشور ایران، عراق و سوریه عمل نماید که به دلیل بحران و شرایط خاص فعلی، در حال حاضر تعطیل است.

نقشه ۱۴. اتصال خط آهن تهران - دمشق

اقتصاد مقاومتی
اندیشکده

۳-۵- موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی راهبردی بلندمدت ایران و سوریه در سال ۱۳۹۷

شکل ۱۵. انعقاد موافقتنامه راهبردی بین ایران و سوریه در سال ۱۳۹۷

شروع دوران بازسازی سوریه و نیازمندیهای این کشور به کالا، خدمات و سرمایه‌گذاری، باید سبب شود تا تبادلات اقتصادی بین ایران و سوریه به مراتب بیشتر شود. در این راستا تفاهم‌نامه‌هایی بین دو کشور به امضاء رسیده اما در عمل آن‌طور که باید اتفاق قابل‌توجهی رخ نداده است. از سوی دیگر نقشه راه جامعی برای بازسازی سوریه طراحی نشده است تا بر مبنای آن بخش‌های اصلی اقتصاد این کشور، احیا شوند.

موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی راهبردی بلندمدت ایران و سوریه به همراه امضاء ۱۱ سند و یادداشت تفاهم همکاری بین این دو کشور در بهمن‌ماه ۱۳۹۷ و طی سفر معاون اول رئیس‌جمهور به دمشق رسانه‌ای شد که به شرح زیر است:^{۳۴}

- یادداشت تفاهم همکاری‌های ژئوماتیک در زمینه نقشه‌برداری
- یادداشت تفاهم همکاری سینمایی
- سند برنامه همکاری اجرایی در زمینه آموزش و پرورش
- یادداشت تفاهم همکاری‌های مبارزه با پولشویی و تامین مالی تروریسم
- یادداشت تفاهم همکاری‌های مسکن و خدمات عمومی
- یادداشت تفاهم همکاری‌های ریلی
- یادداشت تفاهم در زمینه تشویق سرمایه‌گذاری مشترک
- یادداشت تفاهم همکاری‌های نمایشگاهی
- یادداشت تفاهم برنامه اجرایی همکاری‌های فرهنگی
- یادداشت تفاهم چهاردهمین اجلاس کمیته عالی همکاری‌های اقتصادی دو کشور
- موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی راهبردی بلند مدت ایران و سوریه

^{۳۴} دفتر معاون اول رئیس‌جمهوری fvpresident.ir/fa/news/6592

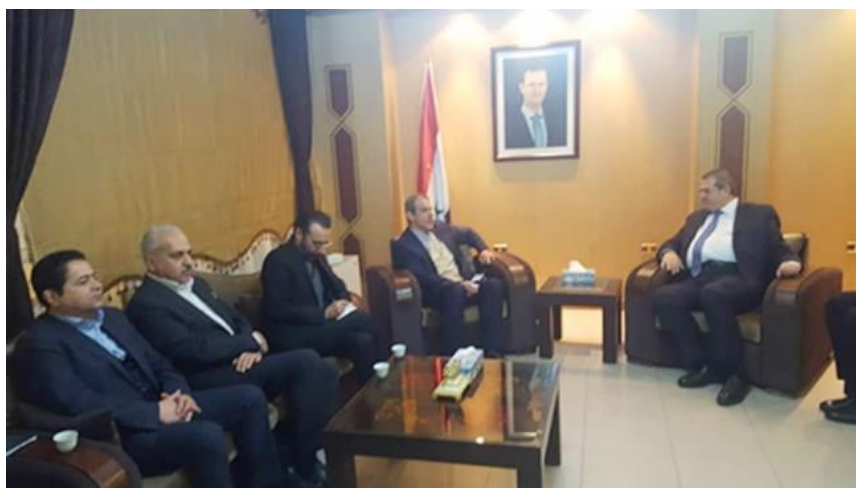
پیش از امضای رسمی موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی راهبردی بلند مدت ایران و سوریه، محمد سامر الخلیل، وزیر اقتصاد و تجارت خارجی سوریه با حضور در تهران و طی نشست‌های اعلام کرد که مهم‌ترین محور این قرارداد محورهای اقتصادی، سرمایه‌گذاری مالی و بانکی بین دو کشور است و زمان این توافق‌نامه بیش از ۲۰ سال است.

شکل ۱۶. هیئت ایرانی منعقد کننده توافقنامه ۱۳۹۷ در کنار هیئت سوریه

این اولین باری بود که کشور سوریه چنین توافق‌نامه‌ای راهبردی و بلندمدت با یک کشور دیگر امضاء می‌کند و به اعتقاد وزیر اقتصاد سوریه، تسهیل‌کننده تبادلات تجاری بین دو کشور و رفع‌کننده موانع موجود در راه همکاری‌های مشترک اقتصادی، مالی و بانکی ایران و سوریه است.^{۳۵}

همچنین همزمان با حضور هیئت سوریه در ایران، هیئتی از ایران نیز به سوریه سفر کرده و درباره ابعاد این توافق‌نامه و ظرفیت‌های بخش خصوصی در بازسازی سوریه به بحث و مذاکره پرداختند.

شکل ۱۷. حضور دکتر حسن دانایی‌فر (دبیر ستاد توسعه روابط اقتصادی ایران با عراق و سوریه) و کیوان کاشفی (رئیس اتاق بازرگانی مشترک ایران و سوریه) در هیأت ایرانی پیگیری جدی توافقنامه‌های اقتصادی امضا شده با کشور سوریه، به خصوص توافقنامه همکاری بلندمدت، نیازمند توجه به دو نکته است:

۱- نخست آنکه این همکاری محتاج نقشه راه منسجم، متمرکز و عینی است. کشورهایی مثل آمریکا، بارها با ناامن کردن سرزمین‌های مختلف، به دخالت در اوضاع آن کشور پرداخته‌اند و از مصیبتی که عامدانه به بار آمده، در جهت تقویت اقتصادی ایالات متحده استفاده کردند. در واقع در بسیاری از موارد بازار خارجی پدید آمده در اثر بحران کشور هدف، توانسته اقتصاد آمریکا را از رکود خارج کند. این در حالی است که جمهوری اسلامی ایران بارها با سیاست تأمین ثبات در منطقه، به هنگام وقوع بحران به کمک کشورهای همسو شتافته، اما نتوانسته آنچنان که شایسته است منافع ملی خود را از این سیاست استیفا کند. راز این اختلاف آنجاست که ایالات متحده، با نقشه قبلی و چینش یک سازمان منسجم اقتصادی دست به دخالت در کشورهای بحران زده می‌زند و بنابراین می‌تواند منافع فراوانی از این اقدام ببرد. حال آنکه جمهوری اسلامی ایران فاقد یک دیپلماسی اقتصادی منسجم، متمرکز و بلندمدت است.

۲- نکته دوم آنکه بخشی از برنامه منسجم ایالات متحده برای در چنگ گرفتن بازار کشور بحران زده، اقناع افکار عمومی کشور هدف با این موضوع است که «دخالت آمریکا در آن کشور نه تنها به ضرر آنها نیست، بلکه منافع کشور بحران زده را تا حد بالایی تأمین می‌کند». در واقع آمریکا پس از ایجاد یک بحران انسانی، با یک نقشه راه بلندمدت کاری می‌کند تا کشور هدف در ابعاد مختلف رفاهی و اقتصادی رشد آشکاری را تجربه کند. به این ترتیب مردمی که بسیاری از اوقات خود در ابتدا قربانی آمریکا شدند، این کشور را به چشم یک منجی اقتصادی می‌بینند. فرایندی که در سطح دنیا به آن ملت‌سازی آمریکایی گفته می‌شود.

برای روشن‌تر شدن موضوع، در ادامه به بررسی تجربه ایالات متحده در بهره‌مند شدن از اقتصاد کشورهای بحران زده و در عوض بالا بردن سطح شاخص‌های اقتصادی و رفاهی در کشور هدف پرداخته می‌شود. فعالیت

آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID) هرچند در نیت، با سیاست‌های جمهوری اسلامی همخوان نیست، اما توجه به تجربه عملیاتی این فعالیت‌ها از دو نظر برای ایران مهم است:

الف) در بررسی ساختارها و تجارب این سازمان، درس‌های مهمی برای فعالیت‌های جمهوری اسلامی ایران وجود دارد. به عبارت دیگر می‌تواند از جهت برنامه‌ریزی این کشور برای تأمین منافع طرفین درس‌آموز باشد.

ب) به موازات فعالیت جمهوری اسلامی ایران در کشورهای منطقه، این نهاد آمریکایی نیز در اکثر این کشورها فعال است. فعالیت‌های این نهاد موجب کاهش نفوذ منطقه‌ای و به خطر افتادن منافع جمهوری اسلامی ایران می‌شود.

۳-۶- بررسی تجربه ایالات متحده و حضور آن در کشورهای جنگ‌زده^{۳۶}

تجربه ۷۰ ساله ایالات متحده در ملت‌سازی ایجاب می‌کند که دیگر کشورهایی که قصد توسعه حضور بین‌المللی خود را دارند از این تجارب بهره گیرند. با توجه به گسترش نفوذ منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر و تبدیل آن به یک قدرت منطقه‌ای لازم است راهبردی جامع و هماهنگ را در کشورهای منطقه دنبال کند.

ایالات متحده پس از جنگ جهانی دوم از فرصت به وجود آمده در بازسازی کشورها برای توسعه نفوذ بین‌المللی خود استفاده کرد. این کشور در فرآیند بازسازی به توسعه نفوذ و سلطه‌ی خود در کشورها اقدام نمود و در کنار استفاده از قدرت نظامی با ابزارهایی از قبیل اصلاحات سیاسی و توسعه اقتصادی به توسعه نفوذ در کشورهای هدف پرداخت. از این راهبرد ایالات متحده در سال‌های بعد با عنوان «ملت‌سازی» در سطح دنیا یاد شده است. به عبارت دقیق‌تر ملت‌سازی راهبرد اصلی ایالات متحده و کشورهای غربی در تغییر حاکمیت کشورها برای گسترش دموکراسی و ایجاد امنیت پایدار در آن‌ها است. این کشور در اجرای این راهبرد از تجربه بالایی برخوردار است به نحوی که در دهه‌های اخیر، ملت‌سازی در کشورهای بیش‌تری دنبال می‌شود و تعداد این کشورها افزایش چشم‌گیری یافته است. اثرات فرآیندهای ملت‌سازی ایالات متحده را می‌توان در کویت، سومالی، هائیتی، بوسنی، کوزوو، افغانستان و عراق دید. آمریکا در فرآیند اجرای ملت‌سازی از همکاری سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل، بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و... بهره می‌گیرد و نوک پیکان برنامه‌ریزی و اجرای این فرآیند آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID) است.

۳-۶-۱- تشکیل آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID)

پس از جنگ جهانی دوم، آمریکا به واسطه طرح مارشال و اصل ۴ ترومن، نفوذ اقتصادی خود را در جهان گسترش داد. این طرح‌ها از طریق ایجاد یک زیرساخت قانونی، تخصیص بودجه کلان و تأسیس یک نهاد متمرکز، اجرایی

^{۳۶} محمد مهدی خانوار و حسین حاجیلو، راهکار گسترش نفوذ منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و توانمندسازی محور مقاومت با استفاده از ظرفیت دوران بازسازی سوریه، هفتمین همایش سالانه اقتصاد مقاومتی، بهمن ۱۳۹۹

شد. نهادهای مختلفی مانند اداره همکاریهای اقتصادی (ECA³⁷)، اداره همکاریهای فنی (TCA³⁸)، آژانس امنیت متقابل (MSA³⁹)، اداره عملیات خارجی (FOA⁴⁰) و اداره همکاریهای بین‌المللی (ICA⁴¹)، در این سالها برای پیشبرد نفوذ آمریکا در جهان ایجاد شد.

پس از گسترش برنامه‌های توسعه‌ای آمریکا در کشورهای مختلف جهان، در نهایت در سال ۱۹۶۱، همه برنامه‌های توسعه‌ای خارجی آمریکا ذیل نهادی تحت عنوان «آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID⁴²)» تجمیع شد که در طول دهه‌های اخیر، گسترش مأموریت این نهاد از اقتصادی به سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، منجر به قدرتمند و مؤثرتر شدن این نهاد شده است.

آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID) مهم‌ترین نهاد توسعه‌ای برون‌مرزی آمریکا است که در بیش از ۱۰۰ کشور فعالیت دارد. این نهاد در موضوعات اقتصادی، آموزش، بهداشت، محیط‌زیست، دموکراسی، حقوق بشر، حکمرانی، زنان و... فعالیت می‌کند. در حقیقت USAID بازوی قدرتمند آمریکا برای گسترش نفوذ و سلطه در کشورهای جهان است. در این بخش تلاش می‌شود تاریخچه تشکیل USAID و نهادهای مالی ذیل آن بررسی گردد.

۳-۶-۲- طرح مارشال و اداره کل همکاری‌های اقتصادی (ECA)

آمریکا در جنگ جهانی دوم از کانون‌های اصلی درگیری دور بود و خسارات کمی به این کشور وارد شد. به همین دلیل توانسته بود به تأمین‌کننده نیازمندیهای نظامی و غیرنظامی کشورهای درگیر در جنگ تبدیل شود. پس از جنگ، این ایده مطرح شد که همچنان این کمکها به صورت بلاعوض و وام به کشورهای دیگر ادامه پیدا کند. در نتیجه‌ی این دیدگاه، در آوریل ۱۹۴۸، «قانون کمکهای خارجی»⁴³ در کنگره آمریکا به تصویب رسید. ذیل این قانون، اداره همکاریهای اقتصادی (ECA) تشکیل، و اجرای طرح مارشال آغاز شد.

طرح مارشال، طرحی برای بازسازی اروپای غربی پس از ویرانیهای جنگ جهانی دوم بود که توسط وزیر خارجه وقت آمریکا (جرج مارشال) مطرح و پیگیری شد. مارشال بزرگ‌ترین طرح سیاست خارجی آمریکا تاکنون بوده است. اداره همکاریهای اقتصادی (ECA) برای اجرای طرح مارشال زیر نظر رئیس‌جمهور ایجاد شد. تعیین مدیر اداره‌ی کل توسط رئیس‌جمهور پس از مشورت و موافقت سنا انجام می‌گرفته و جایگاه این اداره کل در دولت هم‌تراز یک وزارتخانه‌ی اجرایی بوده است. مدیرکل این اداره و وزیر امور خارجه باید یکدیگر را به‌طور مستمر از اوضاع مطلع می‌کردند و در امور خارجه به این نتیجه می‌رسید که هر اقدام یا پیشنهاد یا عدم اقدامی توسط مدیر با اهداف سیاست خارجی آمریکا مغایر است، باید با مدیر ریزنی می‌نمود و چنانچه تضاد آراء برطرف نمی‌شد،

³⁷ Economic Cooperation Administration

³⁸ Technical Cooperation Administration

³⁹ Mutual Security Agency

⁴⁰ Foreign Operations Administration

⁴¹ International Cooperation Administration

⁴² United States Agency for International Development

⁴³ Foreign Assistance Act

موضوع باید به رئیس‌جمهور برای تصمیم‌نهایی ارجاع می‌شد و بالعکس. یک سفیر سیار به‌عنوان نماینده اداره کل و نماینده ارشد دولت آمریکا در کشورهای اروپایی تعیین شده بود.

آمریکا در قالب طرح مارشال، حدود ۱۳ میلیارد دلار به‌صورت بلاعوض و ۲ میلیارد دلار به‌صورت وام طی ۴ سال به کشورهای اروپایی کمک کرد که ارزش کنونی این کمک‌ها در سال ۲۰۲۰ بیش از ۱۴۰ میلیارد دلار برآورد می‌شود. آمریکا به‌واسطه طرح مارشال، توانست با نفوذ کمونیسم در اروپا مقابله کند، ایجاد اروپای متحد را تسریع کند، برای محصولات صنعتی آمریکا بازار مصرفی گسترده‌ای ایجاد کند، زمینه‌سازی لازم برای حاکم شدن دلار به‌عنوان ارزی جهان را انجام دهد و از همه مهم‌تر، نفوذ بسیار زیادی در این کشورها به دست آورد.

در تدوین و اجرای طرح مارشال آموزه‌های مفیدی برای سایر کشورها وجود دارد مانند:

- ایجاد یک‌نهاد قوی، در رده یک وزارتخانه برای تحقق و پیگیری طرح در دولت و تعیین مدیر آن توسط رئیس‌جمهور
- تعیین یک سفیر به‌عنوان نماینده اداره کل و نماینده ارشد دولت آمریکا در کشورهای اروپایی
- استفاده از توان و مشارکت خود کشورها در کنار کمک‌های خارجی
- نظارت مستمر کنگره بر اجرای طرح و انتشار گزارش‌های عملکرد ماهانه توسط اداره کل
- مدیریت هوشمند کمک‌های مالی، به‌عنوان نمونه دادن مجوز خرید اقلام موردنیاز از تأمین‌کنندگان آمریکایی و ممانعت از دادن وجه نقد
- زمینه‌سازی فرهنگی برای طرح از طریق ساخت فیلم و تبلیغات مختلف رسانه‌ای
- ایجاد سازوکار بازچرخش منابع در پروژه‌های زیرساختی جدید به این صورت که هر شرکت تجاری خصوصی یا آژانس دولتی که نیاز وارداتی داشت، با استفاده از اعتباری که اداره کل همکاری‌های اقتصادی آمریکا در اختیارش قرار می‌داد، واردات می‌کرد و پس‌از آن هنگامی که خریدش را تحویل می‌گرفت، هزینه‌ی آن را به دولت‌ش با پول ملی خود (وجوه متقابل) تحویل می‌داد. این وجوه در یک حساب مشخص ذخیره می‌شد و با تأیید اداره کل همکاری‌های اقتصادی آمریکا در طرح‌های دیگر بازسازی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

۳-۶-۳- سیر تحول در رویکرد اقتصادی آژانس طی دهه‌های مختلف تشکیل

در سال ۱۹۶۱، قانون «کمک‌های خارجی» جایگزین قانون «امنیت متقابل» شد و با تلفیق ICA و DLF، صورت نهایی این مجموعه یعنی آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID) تشکیل شد. پس از تشکیل آژانس، کمک‌های بین‌المللی رشد چشم‌گیری داشت.

هدف و تمرکز آژانس در دهه ۱۹۶۰ کمک‌های فنی و مالی بود. در دهه ۱۹۷۰ بیش‌تر در حوزه نیازهای اساسی (غذا و تغذیه، برنامه ریزی جمعیت، سلامت، تحصیلات و توسعه منابع انسانی) و در دهه ۱۹۸۰ به موضوع گسترش بازارهای آزاد (تثبیت ارزها و سیستم‌های مالی) تکیه داشت. در این دهه اصول مبتنی بر بازار را برای

بازسازی سیاست‌ها و نهادهای کشورهای در حال توسعه ترویج میکرد و از طریق احیای کشاورزی و گسترش بازارهای داخلی، فرصت‌های اشتغال و درآمد ایجاد میکرد. در این دوره، فعالیت‌های توسعه‌ای به‌طور فزاینده‌ای از طریق سازمان‌های داوطلب خصوصی (PVO)^{۴۴} هدایت می‌شدند. در دهه ۱۹۹۰، توسعه پایدار، تبدیل به اولویت اصلی USAID شد. این آژانس بعد از فروپاشی شوروی، نقش اصلی را برای توسعه نفوذ آمریکا در حکمرانی کشورهای باقیمانده از شوروی داشت.

در دهه ۲۰۰۰ با وقوع جنگ‌های افغانستان و عراق، به‌صورت همه‌جانبه از USAID خواسته شد تا به بازسازی دولت، زیرساخت‌ها، جامعه مدنی و خدمات اساسی مانند مراقبت‌های بهداشتی و آموزش در آن دو کشور بپردازد. آژانس با بیشترین تخصیص بودجه شروع به بازسازی کرد. همچنین اقداماتی برای همکاری با سازمان‌های شریک جدید - از جمله بخش خصوصی و بنیادها - در راستای گسترش کمک‌های خارجی آغاز شد.

امروزه USAID در بیش از ۱۰۰ کشور در سراسر جهان در راستای پیشبرد منافع سیاست خارجی آمریکا (گسترش هژمونی، گسترش لیبرال دموکراسی و بازارهای آزاد) فعالیت دارد و از طریق سرمایه‌گذاری‌هایی که بازارهای صادراتی ایالات متحده را گسترش می‌دهد، اقتصاد آمریکا را ارتقا می‌دهد.

۳-۶-۴- منافع اقتصادی آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده آمریکا برای این کشور

دولت آمریکا هدف اولیه کمک‌های خارجی خود را، ارتقای امنیت و رفاه در سطح ملی و جهانی از طریق تقویت ثبات اقتصادی، سیاسی و افزایش اعتماد به نفس کشورهای در حال توسعه عنوان می‌کند. اما حقیقت این است که سرمایه‌گذاری در «توسعه جهانی» در واقع برای امنیت ملی خود ایالات متحده حیاتی است. کمک‌های خارجی دولت این کشور از طریق آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده (USAID) به نفع اقتصاد و اشتغال ایالات متحده است. آژانس با حمایت از رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، به ایجاد بازارهای مقاوم و جدی برای دریافت صادرات آمریکا کمک می‌کند. به‌علاوه این آژانس با هدف توسعه زنجیره‌های تأمین مواد اولیه استراتژیک برای صنایع خاص ایالات متحده از کشورهای در حال توسعه فعالیت می‌کند.

آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده به همراه سازمان‌های همکار و دولت‌های دیگر، یک رهبری جهانی قوی در توسعه و کمک‌های بین‌المللی فراهم کرده است. وضعیت و مکانیسم‌های کمک در طول زمان تغییر کرده و منجر به بهبود اثربخشی کمک‌های توسعه‌ای و برنامه‌های توسعه بین‌المللی ایالات متحده شده است. آژانس در کشورهای هدف دو اقدام کلی «جذاب کردن آن کشور برای سرمایه‌گذاران آمریکایی» و «ادغام کشورها در زنجیره عرضه جهانی شرکت‌های بزرگ آمریکایی» را انجام می‌دهد.

در طول این سال‌ها بسیاری از کشورهای تحت حمایت آژانس از چتر حمایتی خارج شده‌اند و دیگر نیازی به کمک ندارند و تعدادی هم در حال توانمند شدن هستند. ایالات متحده مدعی است آژانس توسعه بین‌المللی این کشور سرمایه‌گذاری‌ها و برنامه‌های خود را به صورتی طراحی نموده است که منجر به پایداری اقتصادی

^{۴۴} Private Voluntary Organization

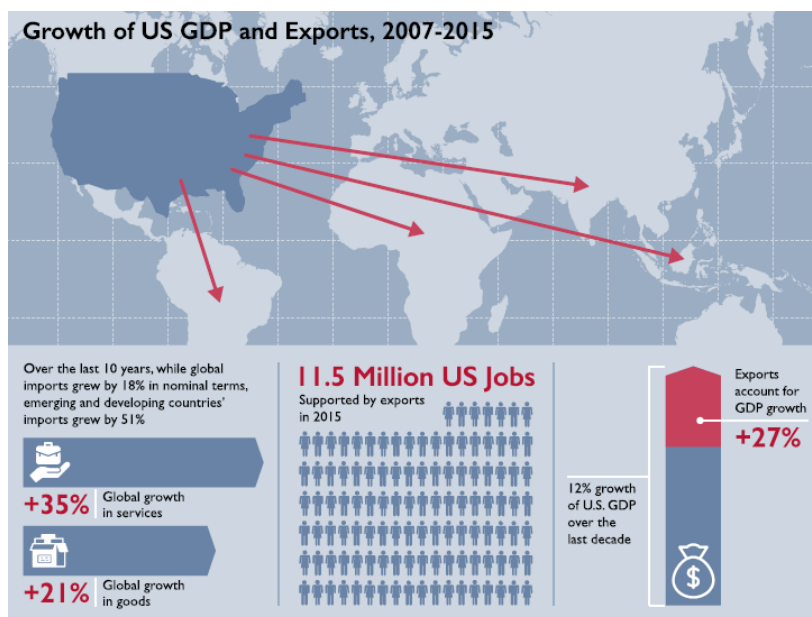
دریافت‌کننده کمک در میان‌مدت و بلندمدت می‌شود و بعد از قطع کمک‌ها هم رشد اقتصادی و رفاه باقی می‌ماند.

امروزه بازارهای جهانی بسیار رقابتی شده‌اند؛ آمریکا به‌عنوان دومین صادرکننده بزرگ جهان برای حفظ و توسعه صادرات خود نیاز به بازارهای جدید دارد. از طرفی کالاهای آمریکایی دارای کشش درآمدی بالایی هستند؛ به‌عبارت دیگر هر چه کشورها ثروتمندتر بشوند، صادرات آمریکا به آن‌ها افزایش پیدا می‌کند. به‌عنوان نمونه در ۱۰ سال گذشته تقریباً دوسوم رشد صادرات کالاهای آمریکایی به شرکای آژانس توسعه بوده است. لذا ارائه کمک‌های توسعه‌ای که موجب رشد صادرات آمریکا می‌شود، یک عامل حیاتی برای خروج اقتصاد این کشور از رکودهای اخیر است.

۳-۶-۵- توسعه تجارت، رشد اقتصادی و اشتغال آمریکا در اثر فعالیت USAID⁴⁵

آمارهای صندوق بین‌المللی پول نشان می‌دهد ۹۵ درصد مصرف‌کنندگان و ۸۰ درصد قدرت خرید دنیا خارج از آمریکا است؛ بر این اساس رشد اقتصادی و تضمین شغلی در آمریکا به گسترش تجارت و فرصت‌های سرمایه‌گذاری این کشور در بازارهای جهانی بستگی دارد. در ۱۰ سال گذشته گسترش صادرات کالا و خدمات به کشورهای در حال توسعه از مشاغل آمریکایی حمایت کرده و از مهم‌ترین پیشران‌های رشد اقتصادی آمریکا بوده است. به‌عنوان نمونه طی یک دهه گذشته از ۲۰۰۵-۲۰۱۵، تولید ناخالص داخلی آمریکا ۱۲ درصد رشد داشته است که از این رقم ۲۹ درصد ناشی از صادرات کالا و خدمات است. این موضوع نتیجه گسترش سریع بازارها در کشورهای در حال توسعه است. برای مثال در دهه گذشته رشد واردات کشورهای در حال توسعه ۵۱ درصد بوده؛ این در حالی محقق شده که مجموع واردات جهانی، تنها ۱۸ درصد رشد داشته است.

⁴⁵ منبع: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1870/FINAL_Version_of_Shared_Interest_6_2018.PDF

شکل ۱۸. صادرات آمریکا به کشورهای در حال توسعه ۱۱.۵ میلیون شغل برای آمریکا ایجاد کرده است. صادرات کالاهای آمریکایی به کشورهای با درآمد کم و متوسط در یک دهه گذشته ۴۰ درصد رشد داشته که به دلیل رشد رفاه در این کشورها محقق شده است. این مناطق همان مکان‌هایی هستند که USAID برنامه‌های اصلاحی مالی، سلامت، آموزش و توسعه را اجرا کرده است. به‌عنوان مثال صادرات آمریکا به آسیای شرقی و اقیانوس آرام ۶۲ درصد، آمریکای لاتین و دریای کارائیب ۵۰ درصد، کشورهای جنوب صحرای آفریقا ۲۳ درصد و به کشورهای آسیای شرقی و مرکزی ۲۰ درصد رشد داشته است^{۴۶}. حتی کشورهایی که برنامه‌های آژانس در آن‌ها به پایان رسیده و دیگر خدمات دریافت نمی‌کنند نیز واردات خود را از آمریکا به میزان قابل توجهی افزایش داده‌اند. در سال ۱۹۹۵ واردات ۱۱ کشور اروپایی و اوراسیایی از آمریکا کمی بیش از ۲ میلیارد دلار بود که این میزان در سال ۲۰۱۵ به بیش از ۱۰ میلیارد دلار افزایش پیدا کرده است.

صادرات خدمات نقش بسیار مهمی در برنامه‌های آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده دارد؛ اما داده‌های تجارت، صادرات کالاها را شامل می‌شوند و غالباً صادرات خدمات را گزارش نمی‌کنند. سهم خدمات در کل تجارت جهانی رو به رشد است و ایالات متحده آمریکا یک تأمین‌کننده اصلی آن است. درحالی‌که رشد صادرات کالاها در سطح جهانی از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۵ کم‌تر از یک‌چهارم (۲۱ درصد) بوده است، صادرات خدمات بیش از یک‌سوم (۳۵ درصد) رشد داشته است. در بین شرکای اصلی آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده، برزیل ۱۴۶ درصد، هند ۸۴ درصد، اندونزی ۴۳ درصد و فیلیپین ۱۴ درصد رشد را در این زمینه داشته‌اند که بخش‌های اصلی آن شامل گردشگری، ارتباط از راه دور، هزینه استفاده از دارایی‌های معنوی و خدمات مالی می‌شود.

همچنین افزایش تقاضا در کشورهای در حال توسعه باعث ایجاد شغل در ایالات متحده شده است. صادرات آمریکا به آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین باعث ایجاد ۱۱.۵ میلیون شغل در آمریکا است که در این میان صادرات به آسیا

⁴⁶ Calculated from USITC Dataweb , World Bank (income classifications)

به‌تنهایی باعث ایجاد و حفظ ۳.۴ میلیون شغل در آمریکا شده است. به‌طور خلاصه بسیاری از مشاغل در این کشور از طریق عملکرد صادراتی شرکت‌های آمریکایی در بازارهایی است که آژانس در کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده است.

۳-۶-۶- ارتقای شاخص‌های اقتصادی و رفاهی کشورهای هدف در اثر فعالیت USAID

آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده رویکرد خود برای ایجاد رشد در کشورهای شریک را، فعالیت در محورهای «ثبات اقتصاد کلان کشور مقصد، تقویت بازارهای مالی آن، افزایش دسترسی به انرژی، تقویت کشاورزی، بهبود محیط کسب‌وکار برای مشاغل خصوصی، ارتقای آموزشی، بهبود خدمات بهداشتی و مقابله و کمک در بحران‌ها» عنوان کرده است. در ادامه به بررسی فعالیت این آژانس در هر یک از موارد پیش‌گفته پرداخته می‌شود:

۳-۶-۶-۱- ثبات اقتصاد کلان

یکی از ارکان رشد اقتصادی ثبات اقتصاد کلان است. از طرفی کشورهای در حال توسعه معمولاً با مشکلات ارزی و تراز پرداخت‌ها^{۴۷} مواجه هستند که تأثیرات منفی قابل‌توجهی بر رشد و ثبات اقتصادی دارند. این بحران‌ها می‌توانند نتیجه «شوک ناگهانی» یا ناشی از «مشکلات اساسی ساختاری» باشند که توانایی کشور را در برآورده کردن مطالبات وارداتی و بازپرداخت بدهی بین‌المللی کاهش می‌دهند.

کمک‌های کلان مالی آژانس (MFA)^{۴۸} معمولاً به‌عنوان مکمل کمک‌های کلان اقتصادی چندجانبه مورد استفاده قرار می‌گیرد و از طریق مکانیسم‌های مختلف از جمله «کمک بلاعوض»، «تضمین اوراق بهادار»، «تسویه بدهی» و «وام دولت‌به‌دولت» ارائه می‌شود. آژانس برخلاف روش سنتی، دیگر در پروژه‌های خاص شرکت نمی‌کند، بلکه نیازهای عمومی تأمین اعتبار یا نیازهای تأمین مالی در بخش‌های خاص را برطرف می‌کند. در سال‌های اخیر تمرکز کمک‌های آژانس در حوزه ثبات اقتصاد کلان بر تضمین اوراق بهادار بوده است. به‌عنوان نمونه اخیراً کشورهای تونس، اردن و اوکراین از این کمک‌ها بهره‌مند شده‌اند. تضمین اوراق بهادار از ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۶ از ۶ کشور به ۱۲ کشور افزایش پیدا کرده است که در طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ مبلغی بالغ بر ۲۲.۸ میلیارد دلار را شامل می‌شود.

۳-۶-۶-۲- تقویت بازارهای مالی

کشورها برای رشد اقتصادی، نیاز به یک سیستم مالی قوی، متنوع و تنظیم‌شده دارند. این سیستم مالی قوی دسترسی آسان و ارزان به سرمایه و جذب سرمایه‌های خصوصی به کشورها را محقق می‌کند و در نتیجه رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد. در کشورهای در حال توسعه، «محدودیت‌های بازار» و «ضعف نظارتی»، فعالیت سیستم مالی کشور را بسیار دشوار می‌کند. این موضوع سرمایه‌گذاری در مسائل زیربنایی کشورها را کاهش

^{۴۷} ترازپرداخت‌های خارجی، صورت‌حساب مالی است که کلیه مبادلات اقتصادی ساکنین یک کشور را با ساکنین بقیه کشورهای جهان، در یک مدت معین مثلاً یک سال نشان می‌دهد. بنابراین تراز پرداخت‌ها نشان‌دهنده کلیه روابط اقتصادی یک کشور با خارج در طول یک زمان مشخص است. اشخاص حقیقی و حقوقی، شرکت‌ها، مؤسسات، بانک‌ها و ارگان‌های دولتی در طول یک سال، معاملات و مبادلاتی با اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی انجام می‌دهند. این معاملات و مبادلات شامل صدور و ورود کالاها و خدمات، اعطاء یا اخذ وام، انجام سرمایه‌گذاری و گرفتن و یا اهداء هدایای بلاعوض است.

^{۴۸} Macro-Financial Assistance

می‌دهد. در این کشورها مؤسسات مالی چند نوع محدود از تسهیلات و آن‌هم با نرخ‌های بهره بالا و هزینه مبادله^{۴۹} زیاد را به مشتریان خود پیشنهاد می‌کنند. در نتیجه نسبت تسهیلات به تولید ناخالص داخلی در سرمایه‌گذاری مشاغل خصوصی پایین می‌آید و کاهش رشد اقتصادی را به دنبال دارد؛ زیرا بدون دسترسی به تسهیلات مالی بنگاه‌های جدید نمی‌توانند وارد بازار شوند و بنگاه‌های موجود هم توان انجام طرح‌های توسعه‌ای را ندارند. از طرفی بنگاه‌های کوچک و متوسط^{۵۰} به علت نداشتن سیستم حسابداری استاندارد و دارایی‌های بالارزش، نمی‌توانند برای دریافت تسهیلات وثیقه گذاری انجام دهند.

یکی از اهداف اصلی ایالات متحده تشویق و هدایت سرمایه‌های بخش خصوصی آمریکا به سمت بازارهای هدف USAID است. با این حال، نهادهای تأمین سرمایه خصوصی آمریکایی برای ارائه وام به متقاضیان نیاز به دریافت وثایق معتبر دارند. به این منظور مؤسسه اعتباری توسعه (DCA) که یکی از بخش‌های آژانس بود با استفاده از صدور ضمانت‌نامه به تشویق مؤسسات مالی خصوصی برای دادن تسهیلات به وام‌گیرندگان تحت حمایت می‌پرداخت که این اقدام رشد اقتصادی و دسترسی به تسهیلات را در کشورهای هدف افزایش داد. آفریقا با ۴۷ درصد و آسیا با ۳۲ درصد بزرگ‌ترین دریافت‌کنندگان تضمین‌های DCA بوده‌اند و بخش کشاورزی با ۳۳ درصد و بخش انرژی با ۱۹ درصد بیشترین حجم را از دریافت تسهیلات به خود اختصاص داده‌اند. از طرفی نرخ نکول^{۵۱} این تسهیلات بسیار پایین (۲.۶ درصد) بوده است که نشان از موفقیت آژانس در انتخاب وام‌گیرندگان و نظارت صحیح بر طرح‌های آن‌ها دارد. به عنوان مثال DCA از سال ۱۹۹۹ تا سال ۲۰۱۸، مبلغ ۴.۸ میلیارد دلار سرمایه خصوصی برای ۷۶ کشور و ۲۴۶.۰۰۰ قرض‌گیرنده تأمین کرده است. به ازای هر یک‌دلاری که دولت آمریکا در اختیار آژانس قرار داده، DCA توانسته ۸.۶ دلار سرمایه خصوصی جذب کند. در این فرآیند DCA با استفاده از منابع در اختیار خود و اهرم قرار دادن آن‌ها توانسته نزدیک به ۹ برابر این منابع تأمین مالی انجام دهد^{۵۲}. ضمانت‌نامه‌های صادرشده این توانایی را به سرمایه‌گذاران و بنگاه‌های آمریکایی می‌دهند تا به راحتی و بدون دغدغه در کشورهای در حال توسعه وارد شوند.

۳-۶-۶-۳- افزایش دسترسی به انرژی

از عوامل مهم رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه، عرضه کافی انرژی است و عرضه ناکافی انرژی فرآیند توسعه و رشد را با کندی مواجه می‌کند. رشد مصرف انرژی در کشورهای در حال توسعه سرعت بالایی دارد؛ به عنوان نمونه تا سال ۲۰۴۰ حدود ۶۵ درصد مصرف انرژی جهان توسط این کشورها انجام خواهد شد. همچنین کشورها با درآمد سرانه پایین با دو مشکل «کسری عرضه انرژی» و «کمبود سرمایه‌گذاری در بخش برق» مواجه هستند که ناشی از دسترسی نداشتن به تأمین مالی بلندمدت و ناکارآمدی ساختارهای تنظیم‌گری است. آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده از تجاری‌سازی بیش‌تر تأسیسات انرژی حمایت می‌کند که درآمد،

⁴⁹ Transaction Cost

⁵⁰ Small and Medium-Sized Enterprises

⁵¹ Default Rate

⁵² محاسبات بر اساس آمار و اطلاعات سیستم‌های مدیریت اعتبار در DCA است که بر همه ضمانت‌ها و مشارکت‌های انجام‌شده از طریق DCA نظارت می‌کند.

پاسخگویی و سرمایه‌پذیری در این صنعت و نیز سرمایه‌گذاری خصوصی را در بخش برق افزایش می‌دهد. با رشد سریع تقاضای انرژی، سرمایه‌گذاری خصوصی در صنعت انرژی برای پاسخگویی به این تقاضای فزاینده ضروری است. آژانس برای جذب سرمایه‌گذاری خصوصی در بخش تولید برق و سیستم توزیع به بهسازی، توانمندسازی محیط و حمایت از معاملات اقدام می‌کند و برای تحقق این هدف در کشورهای ذینفع به شکل‌دهی سیاست‌ها، قوانین، چارچوب‌های تنظیم‌گری و بازارهای ملی و محلی انرژی می‌پردازد. به این منظور اقداماتی را از قبیل «بازسازی بخش انرژی»، «افزایش دسترسی از طریق گسترش شبکه و توسعه روش‌های تولید غیرمتمرکز برق»، «ارتقای امنیت انرژی»، «یکپارچه‌سازی خدمات انرژی برای توسعه سایر بخش‌ها» و... انجام می‌دهد.

گسترش بازارهای انرژی در کشورهای در حال توسعه فرصتی مطلوب برای شرکت‌های آمریکایی به منظور صادرات تجهیزات و نرم‌افزارهای بخش انرژی فراهم می‌کند. صادرات زیرساخت‌های بخش برق به کشورهای همکار آژانس در سال ۲۰۱۵ به میزان ۳.۶ میلیارد دلار بوده است. پیش‌بینی‌ها نشان می‌دهد تا سال ۲۰۳۰ از محل طرح‌های انرژی آژانس در کشورهای در حال توسعه، ۳۶۰۰۰ شغل و ۶.۲ میلیارد دلار سود برای شرکت‌های آمریکایی به دست خواهد آمد. به عنوان مثال در سال ۲۰۱۳ فقط از محل معاملات تجهیزات تولید برق شرکت GE Energy Management با آفریقا ۱۵۰۰۰ شغل و ۲۵۰ میلیون دلار صادرات برای آمریکا ایجاد شده است. آژانس بین شرکت‌های آمریکایی و دولت‌ها ارتباط ایجاد می‌کند و به شرکت‌ها برای برنده شدن در مناقصه‌ها کمک می‌کند.

۳-۶-۶-۴- تقویت کشاورزی

بخش بزرگی از تولید ناخالص داخلی و بیش از نیمی از اشتغال کشورهای در حال توسعه در بخش کشاورزی است. آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده با سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی سعی دارد تا رشد اقتصادی کشورها را با افزایش کیفیت محصولات و کاهش هزینه کشاورزان افزایش دهد. برای تحقق این هدف نیاز به افزایش بهره‌وری است که خود دو اثر اقتصادی دارد: به صورت مستقیم به افزایش درآمد روستائیان منجر می‌شود و به صورت غیرمستقیم از طریق کاهش قیمت محصولات کشاورزی هزینه زندگی تمام مردم را کاهش می‌دهد. از طرفی آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در کنار ۱۰ عضو دیگر دولت آمریکا در طرح «Feed the Future» مسئول تأمین امنیت غذایی آمریکا شدند. در این طرح از کشاورزان خرد در کشورهای در حال توسعه با هدف افزایش بهره‌وری و تأمین امنیت غذایی حمایت می‌شود. این طرح درآمد کشاورزان را افزایش و فقر در مناطق روستایی را کاهش می‌دهد. آژانس برای تحقق این اهداف، اقدامات زیر را انجام می‌دهد:

سرمایه‌گذاری در تحقیقات علمی و فناوری‌های پیشرفته کشاورزی که توسط دانشگاه‌ها و شرکت‌های آمریکایی برای تهیه بذرها و کودهای بهتر انجام می‌شود. این تحقیقات کیفیت و کمیت محصولات کشاورزی را افزایش می‌دهند؛

توسعه بازارهای کشاورزی، گسترش تجارت و استفاده از تلفن‌های همراه برای فراهم‌سازی و اطلاع‌رسانی قیمت‌های واقعی که به وسیله آن کشاورزان می‌توانند محصولات خود را با سود بیش‌تری بفروشند؛

فراهم آوردن دسترسی به سرمایه و گسترش خدمات که بر اساس آن، کشاورزان می‌توانند مزارع را گسترش دهند، تجهیزات خریداری کنند و بهترین تکنیک‌ها را برای رشد و ذخیره محصولات زراعی بیاموزند؛ کمک به کشورها برای طراحی و اجرای استانداردهای گیاهی، اطمینان از امنیت عرضه داخلی و صادرات این محصولات.

در نتیجه این اقدامات تنها در سال ۲۰۱۶ یازده میلیون کشاورز در کشورهای همکار آژانس با فناوری‌های جدید و روش‌های مدیریتی آشنا شدند و میزان فروش محصولات کشاورزی در بازارهای داخلی کشورهای هدف ۹۰۶ میلیون دلار افزایش یافت.

۳-۶-۵- بهبود محیط کسب و کار برای مشاغل خصوصی

توسعه بخش خصوصی از طریق بهبود محیط کسب و کار و حمایت کارآفرینی از مهم‌ترین عوامل رشد اقتصادی است. در نبود حکمرانی مناسب، خانواده‌ها، کارگران و بنگاه‌ها با ریسک بالاتر، حمایت کمتر و محدودیت دسترسی به شبکه تامین اجتماعی روبه‌رو می‌شوند. از طرفی پایین بودن امنیت نگهداری زمین و حقوق مالکیت ضعیف موجب کاهش دسترسی خانواده‌ها به سرمایه می‌شود. حمایت‌های ضعیف یا ناکافی از کارگران، آنان را در معرض اشتغال ناامن و با خطرات بالقوه بالا قرار می‌دهد و اجرای ضعیف قراردادهای مانع از رشد شرکت‌ها و جلوگیری از سرمایه‌گذاری عمومی - خصوصی می‌شود. همکاری بین بخش‌های دولتی و خصوصی از اهمیت ویژه‌ای برای افزایش بهره‌وری برخوردار است. اما در صورت عدم وجود نهادهای قدرتمند، این اتحاد می‌تواند ناکارآمد شود و هر دو بخش در جهت افزایش سود خود دست به تبانی بزنند. این تبانی موجب فشار به مصرف‌کنندگان و سرمایه‌گذارانی می‌شود که خارج از حلقه تبانی هستند. در صورتی که کشوری محیط کسب و کار مناسب نداشته باشد، تلاش‌های دولت‌های دوست نتیجه‌ای در جذب سرمایه‌گذاری خصوصی به این کشورها ندارد.

ایجاد و حفظ یک محیط کسب و کار توانمند و مؤثر، نیاز به یک چارچوب نظارتی قوی و شفاف برای معاملات تجاری دارد. آژانس با حمایت از «اصلاحات قانون تجارت»، «توانمندسازی اقتصادی زنان»، «ساده‌سازی پروانه‌ها»، «گسترش روش‌های اتوماسیون» و «ساده‌سازی رویه‌های مالیاتی و گمرکی» به کشورها در مسیر بهبود فضای کسب و کار کمک می‌کند. این اصلاحات هزینه‌های راه‌اندازی کار و انجام تجارت را کم می‌کند و زمینه مناسبی برای فعالیت‌های سرمایه‌گذاران بخش خصوصی ایجاد می‌گردد.

صربستان یک نمونه خوب از فعالیت‌های آژانس در این زمینه است که از سال ۲۰۱۱ پروژه فعال‌سازی مشاغل توسط آژانس در این کشور شروع و در این پروژه اقداماتی از قبیل «تغییر روش بودجه‌ریزی برای افزایش شفافیت و پاسخگویی»، «تهیه و اجرای قانون بازارهای سرمایه»، «تهیه قانون کار جدید» انجام شد. در نتیجه این اقدامات، کشور صربستان در رتبه‌بندی سهولت انجام کسب و کار، بانک جهانی از رتبه ۸۹ در سال ۲۰۱۱ به رتبه ۵۹ در سال ۲۰۱۶ ارتقا یافت.

۳-۶-۶-۶- ارتقای آموزشی

آموزش با افزایش کمیت و کیفیت «سرمایه انسانی»، «ظرفیت نوآورانه» و «فناوری‌های جدید» رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به‌عنوان مثال هر سال افزایش در تحصیلات موجب ۱۰ درصد افزایش در درآمد فرد می‌شود. سرمایه‌گذاری در حوزه آموزش روی سایر حوزه‌ها از قبیل کشاورزی، دارایی، بهداشت و ... اثر می‌گذارد. در کشورهای در حال توسعه باید دسترسی و کیفیت آموزشی در دو سطح آموزش عالی و ابتدایی گسترش یابد تا به رشد اقتصادی منجر شود. افزایش متوسط تحصیلات عالی یک کشور به میزان یک سال می‌تواند نیم درصد رشد تولید ناخالص داخلی را اضافه کند. علاوه بر کمیت آموزش، کیفیت هم اهمیت بالایی دارد؛ در بسیاری از کشورهای در حال توسعه تلاش زیادی برای گسترش آموزش اتفاق افتاده که کیفیت کافی را نداشته است و دانش آموزان بعد از گذراندن تحصیلات ابتدایی حتی توان خواندن یک کلمه را هم نداشته‌اند.

آژانس به بهبود دسترسی عادلانه و کیفیت آموزش در کشورهای همکار می‌پردازد. در سال ۲۰۱۱ در ۱۹ کشور ۷ میلیون کودک آموزش داده شده‌اند که این رقم در سال ۲۰۱۵ در ۴۱ کشور به ۲۲.۷ میلیون نفر رسیده است. از طرفی آژانس در کنار گسترش تحصیلات ابتدایی در بخش تحصیلات تکمیلی هم در کشورهای همکار فعال است. تاکنون ۷۲ برنامه تحقیقاتی مشترک بین آمریکا و مؤسسات آموزش عالی کشورهای همکار برای پیشبرد رشد و پایداری اقتصادی در زمینه‌های کشاورزی، انرژی و بهداشت توسط آژانس شکل گرفته است.

۳-۶-۶-۷- بهبود خدمات بهداشتی

سلامت جامعه یک نیاز اساسی در تحقق رشد اقتصادی است. بیماری پیامدهای طولانی‌مدت قابل توجهی بر بهره‌وری و بازده اقتصاد یک کشور دارد. به‌عنوان نمونه افزایش امید به زندگی به میزان یک سال موجب افزایش ۴ درصدی تولید ناخالص داخلی سرانه می‌شود. سلامتی در سطوح مختلف جامعه اثرات مهمی دارد برای مثال کودکان سالم و برخوردار از تغذیه مناسب روزهای بیش‌تری به مدرسه می‌روند و کمیت و کیفیت آموزش آن‌ها افزایش پیدا می‌کند. کارگران بیمار روزهای کمتری می‌توانند کار کنند و اگر دچار بیماری‌های مزمن شوند به کلی از جمعیت نیروی کار خارج می‌شوند. درعین حال سلامتی والدین موجب اختصاص پول و زمان بیش‌تری به تربیت کودکان می‌شود.

در کشورهای فقیر به علت منابع مالی کم و شبکه تأمین اجتماعی ضعیف، شوک‌های بهداشتی موجب اثرات قابل توجه و جبران‌ناپذیری برای خانواده‌ها می‌شود. بحران‌ها و بیماری‌های همه‌گیر تهدیدات جدی برای امنیت اقتصادی به شمار می‌روند. تخمین زده می‌شود بیماری ایدز به‌تنهایی موجب کاهش ۲ تا ۴ درصدی تولید ناخالص داخلی کشورهای جنوب صحرای آفریقا خواهد شد.

دفتر جهانی بهداشت آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در کشورهای در حال توسعه به گسترش تحقیقات در زمینه‌های بهداشتی و مشارکت و تقویت سیستم‌های تأمین مالی بخش بهداشت می‌پردازد. به‌عنوان نمونه در سال ۲۰۱۵ آژانس ۱۸ میلیون کودک را از سوءتغذیه نجات داد و تقریباً از ۶.۲ میلیون یتیم و خانواده آسیب‌پذیر حمایت کرد. اقدامات آژانس از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ موجب کاهش ۲۲ درصدی مرگ‌ومیر ناشی از

بیماری سل، کاهش ۲۱ درصدی شیوع این بیماری و نجات جان ۴۹ میلیون نفر شده است. تقریباً هفت میلیون مرگ‌ومیر ناشی از مالاریا در سطح جهان و ۷۱ درصد مرگ‌ومیر ناشی از مالاریا در کودکان زیر پنج سال در کشورهای جنوب صحرای آفریقا کاهش پیدا کرده است.

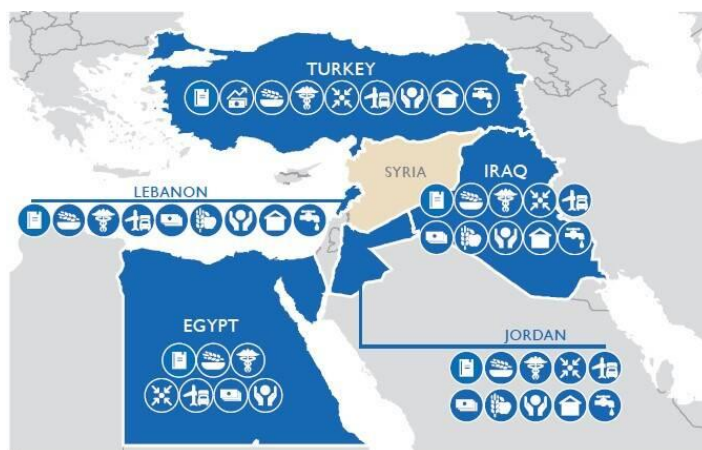
۳-۶-۶-۸- مقابله و کمک در بحران‌ها

فجایع و حوادث، درآمد کشورهای را برای طولانی‌مدت کاهش می‌دهند و چشم‌انداز رشد بلندمدت آن‌ها را به خطر می‌اندازند. در مواجهه با بلایای طبیعی و جنگ، تثبیت اوضاع اقتصادی موجب کاهش نوسانات رشد و بهبود روند رشد متوسط در بلندمدت می‌شود. کشورهای با درآمد کم منابع کمی برای کنترل اوضاع و کاهش تأثیر شوک در اختیار دارند.

جنگ اثرات بسیار زیاد و عمیقی بر اقتصاد می‌گذارد. به‌عنوان مثال جنگ سوریه منجر به ضرری معادل ۲۰ تا ۳۸ میلیارد دلار به ظرفیت تولید ناخالص داخلی این کشور شده است. بهبود این میزان خسارات زمان زیادی طول می‌کشد و تأثیرات منفی ناشی از تخریب پیوندهای زیرساختی لازم برای تولید، تجارت و حمل‌ونقل تا سال‌ها باقی می‌ماند. بی‌ثباتی ناشی از درگیری همچنین یک تهدید قابل‌توجه برای کشورهای همسایه ایجاد می‌کند و بر ثبات و رشد منطقه اثرگذار است. از طرفی خروج نیروی انسانی و پناهندگی در کشورهای دیگر اثرات جدی بر سرعت بازسازی و کیفیت آن دارد. تخمین‌ها نشان می‌دهند حتی شش سال پس از اتمام جنگ هم تولید ناخالص داخلی سرانه حداقل ۱۵ درصد پایین‌تر از حد متوسط در حالت نبود جنگ است.

به خطر افتادن امنیت غذایی یک تهدید جدی در جنگ‌ها و بلایای طبیعی است و کمک‌های بشردوستانه و غذایی به کاهش اثرات آنی بلایای طبیعی کمک می‌کند. آمارهای آژانس USAID می‌گوید این نهاد در سال ۲۰۱۶ میزان ۱.۴ میلیارد دلار در ۵۲ فاجعه هزینه کرده است. کشورهایی مانند سوریه، سودان جنوبی، عراق، یمن، اتیوپی، آفریقای جنوبی و اکوادور این کمک‌ها را دریافت کرده‌اند. آژانس مدعی است در این جهت کمک‌های فوری غذایی انجام می‌دهد؛ همچنین در کشورهای آسیب‌دیده بر روی راهکارهای تأمین امنیت غذایی برای بلندمدت سرمایه‌گذاری می‌کند تا امنیت غذایی آن‌ها تأمین شود.

تحولات ناپایدار سیاسی یکی از تهدیدات جدی برای ثبات اقتصادی به شمار می‌رود. آژانس مدعی است از فرصت به وجود آمده برای ایجاد دموکراسی و صلح در کشورها استفاده می‌کند و با همکاری مقامات دولتی به ایجاد پایه‌های توسعه بلندمدت می‌پردازد. همچنین آژانس مدعی است متخصصان در حوزه انتخابات و حکمرانی را برای مشاوره به مقامات حکومت‌های نوپای ناشی از بحران و انتقال سیاسی ارسال می‌کند.

شکل ۱۹. فعالیت‌های آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در برخی کشورهای منطقه^{۵۳}

مطابق شکل بالا، آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در کشورهای مصر، لبنان، اردن، عراق و ترکیه در فعالیت‌های مختلفی در حوزه‌هایی از جمله کشاورزی، بازآفرینی ساختار اقتصادی، سیستم‌های بازار و وضعیت معیشت مردم، آموزش و تحصیلات، کمک غذایی، بهداشت و سلامت، مدیریت و انتشار آمار و اطلاعات بشردوستانه، مطالعات و تجزیه و تحلیل آماری در حوزه حقوق بشر، کمک‌های نقدی، کالاهای پشتیبانی و امدادی لجستیکی، حفاظت و تامین امنیت، ساخت پناهگاه و تامین آب و بهداشت محیط انجام داده است. گزارش این کمک‌ها و فعالیت‌ها به‌طور مشروح در پایگاه اطلاع‌رسانی آژانس USAID به آدرس www.USAID.gov منتشر می‌شود.

۳-۷- نگاهی به واقعیت عملکرد آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا در سوریه

از سال ۲۰۱۱ و با شروع بحران سوریه، آژانس USAID در این کشور مشغول به فعالیت بوده و تاکنون حدود ۱۲ میلیارد دلار در این کشور هزینه کرده است^{۵۴}. این فعالیت‌ها و کمک‌ها تحت عنوان کمک‌های بشردوستانه در مناطق شمال شرقی سوریه که تحت تسلط نیروهای دموکراتیک سوریه در بخش کردستان این کشور قرار دارد انجام شده است و شامل بخش‌های تحت تسلط دولت قانونی سوریه نمی‌شود. این کمک‌های آمریکا در حالی است که آن‌ها طی سالهای اخیر، حدود ۱۰۰ هزار بشکه نفت در روز از میادین نفتی سوریه به تاراج برده‌اند^{۵۵}. در واقع، آن‌ها نه تنها به سوریه کمکی نکرده‌اند بلکه بیش از هزینه‌های خود در این کشور، تنها از منابع نفتی سوریه سرقت کرده‌اند.

آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در آخرین گزارش‌های خود از فعالیت در سوریه ادعا کرده است که ۴.۸ میلیون نفر به صورت ماهرانه از کمک‌های این آژانس استفاده می‌کنند. ۲.۱ میلیون نفر نیز تحت حمایت سایر سازمان‌های آمریکایی در سوریه قرار دارند و در مجموع جمعیتی در حدود ۶.۹ میلیون نفر در سوریه تحت حمایت و کمک‌های دولت آمریکا هستند. این در حالی است که طبق آمار سازمان ملل بیش از ۱۱ میلیون نفر

^{۵۳} به نقل از: <https://reliefweb.int/map/syrian-arab-republic/syria-usg-response-complex-emergency-last-updated-121820>

^{۵۴} به نقل از سایت آژانس USAID: <https://www.usaid.gov/syria/fact-sheets/syria-country-profile>

^{۵۵} به نقل از خبرگزاری مهر: mehrnews.com/xtQ7L

از مردم سوریه نیازمند کمک‌های بشردوستانه هستند و بیش از ۹ میلیون نفر از مردم این کشور از تغذیه ناکافی رنج می‌برند و نیازمند کمک‌های غذایی هستند. آمارها نشان دهنده وجود ۶.۷ میلیون نفر آواره داخلی در سوریه و ۵.۴ میلیون نفر آواره سوری در کشورهای همسایه این کشور است.^{۵۶}

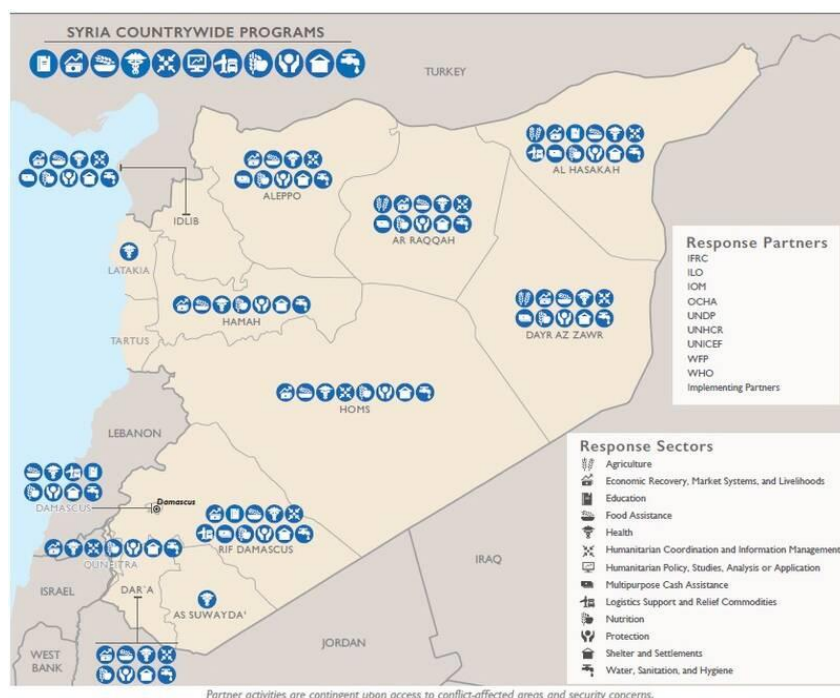
۳-۷-۱-۱- اهداف غیر اعلامی آژانس در سوریه

اگرچه این آژانس در برنامه اعلامی خود برای تمام کشور سوریه برنامه‌ریزی نموده است ولی تاکنون فقط در بخش‌های تحت تسلط کردها و مخالفان حکومت سوریه برنامه‌های خود را پیاده کرده و در سایر مناطق فعالیتی انجام نداده است. این فعالیت‌های آژانس در سوریه در حالی است که آمریکا، تحریم سزار را بر این کشور تحمیل کرده و مانع حضور کشورهای مختلف برای بازسازی سوریه شده است.

آمریکا چند هدف کلی را در سوریه دنبال می‌کند. با تحریم سوریه به دنبال ایجاد فشار بر حاکمیت این کشور برای خروج از محور مقاومت و تغییر رفتار سوریه است. در عین حال این کشور به انجام فعالیت اقتصادی و بشردوستانه در مناطق تحت تسلط مخالفین جدایی طلب سوریه می‌پردازد تا با ایجاد اهرم فشار بر حکومت مرکزی سوریه، امتیازهایی از این کشور دریافت و گرایش‌های تجزیه‌طلبانه را تقویت نماید.

در شکل زیر برنامه آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده و حتی جزئیات کمک‌ها و برنامه‌های آمریکا برای کشور سوریه آمده است که به دولتمردان سوریه این پیام را می‌رساند که در صورت همراهی با ایالات متحده، بازسازی و کمک به سوریه اتفاق می‌افتد.

^{۵۶} به نقل از سایت آژانس USAID؛ <https://www.usaid.gov/syria/fact-sheets/syria-country-profile>

شکل ۲۰. برنامه‌های ادعایی آژانس USAID برای سوریه^{۵۷}

مطابق شکل بالا، آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در کشور سوریه فعالیت‌های مختلفی در حوزه‌هایی از جمله کشاورزی، بازآفرینی ساختار اقتصادی، سیستم‌های بازار و وضعیت معیشت مردم، آموزش و تحصیلات، کمک غذایی، بهداشت و سلامت، مدیریت و انتشار آمار و اطلاعات بشردوستانه، مطالعات و تجزیه و تحلیل آماری در حوزه حقوق بشر، کمک‌های نقدی، کالاهای پشتیبانی و امدادی لجستیکی، حفاظت و تامین امنیت، ساخت پناهگاه و تامین آب و بهداشت محیط انجام داده است. لازم به ذکر است که این آژانس صراحتاً یکی از اهداف برنامه‌های خود را بیرون‌راندن آنچه که خود «نیروهای نیابتی ایران» می‌خواند عنوان کرده است.^{۵۸}

در مجموع و با توجه به برنامه‌ریزی آمریکا برای ایجاد فشار اقتصادی و نفوذ نرم در کشور سوریه و خروج این کشور از محور مقاومت از این طریق، لازم است جمهوری اسلامی ایران با نگاهی کلان و جامع به فعالیت در سوریه در ابعاد مختلف بپردازد و به همان صورتی که در دوران جنگ نظامی در کنار دولت و ملت سوریه بود در دوران بازسازی نیز در کنار آنها باشد تا علاوه بر کسب منافع اقتصادی برای خود به خنثی‌سازی برنامه‌های آمریکا در این کشور بپردازد.

^{۵۷} به نقل از: <https://reliefweb.int/map/syrian-arab-republic/syria-usg-response-complex-emergency-last-updated->

۴- ظرفیت‌های همکاری اقتصادی ایران و سوریه

اقتصاد سوریه در مرحله بازسازی قرار دارد و تعلل در ورود به بازار سوریه موجب از دست رفتن سرمایه منطقه‌ای بدست آمده از تلاشهای نظامی و امنیتی ایران در یک دهه گذشته در این کشور است. با افزایش بازیگران خارجی در سوریه، انتظار می‌رود که ایران سریعتر نقش خود را در زمین اقتصادی سوریه بازی کند. سوریه نیز تمهیدات ویژه‌ای برای حضور فعالان اقتصادی ایرانی اندیشیده است.

به گفته مدین دیاب رئیس سازمان سرمایه‌گذاری سوریه حین حضورش در ایران، این کشور برای برخی پروژه‌های سرمایه‌گذاری معافیت‌هایی را در نظر دارد که برحسب شرایط تا ۵۰ درصد تخفیف در زمینه مالیات بر سود دارد. برخی از این معافیت‌های مالیاتی مربوط به اشتغال‌زایی است. به عنوان مثال سرمایه‌گذاری که برای ۷۵ کارگر اشتغال ایجاد کند از درصدی از معافیت برخوردار خواهد بود و سرمایه‌گذار دیگری که برای ۱۵۰ نفر اشتغال ایجاد کند از درصد بالاتری معافیت مالیاتی برخوردار خواهد شد.

برای شناخت بهتر ظرفیت‌های حضور اقتصادی ایران در سوریه، ابتدا باید نیازهای این کشور مورد بررسی قرار بگیرد.

۴-۱- نیازسنجی کشور سوریه

در سوریه جنگ نیابتی و دخالت نظامی خارجی در مقایسه با کشوری مانند عراق، صدمات بیشتری را موجب شده است؛ به طوری که هم اکنون در این کشور بیش از ۱۳.۵ میلیون نفر از مردم نیازمند کمک‌های بشردوستانه هستند که از این تعداد، ۴.۶ میلیون نفر در شرایط بسیار سختی قرار دارند. از جمعیت تقریباً ۲۰ میلیونی پیش از جنگ سوریه ۱۱.۱ میلیون نفر در دیگر شهرهای سوریه و کشورهای دیگر (۴/۸ میلیون نفر به عنوان پناهنده و ۶/۳ میلیون نفر آواره داخلی) آواره و پناهنده شده‌اند.

با این حال مشابه وضعیتی که در عراق می‌توان شاهد بود، خسارت در تمام شهرها یکسان نیست. با این توضیح که میزان آسیب در برخی نقاط بسیار پایین و در برخی بسیار بالا برآورد شده است. برآوردهای متعددی از هزینه‌های بازسازی سوریه ارائه شده است. به طور مثال بانک جهانی پیش‌بینی کرده است که حداقل ۲۲۶ میلیارد دلار لازم است تا دولت سوریه به شرایط عادی بازگردد. اما عمده پیش‌بینی‌ها، هزینه‌هایی بین ۲۰۰ تا ۳۵۰ میلیارد دلار را در بر می‌گیرد.^{۵۹}

در حال حاضر اقتصاد سوریه از دو عامل کلیدی رنج می‌برد: یکی کاهش شدید و از بین رفتن ذخایر ارزی، و دوم بدهی‌های بالای عمومی، که هر دو ناشی از جنگ هفت ساله و تحریم‌های بین‌المللی است. از آنجا که اقتصاد سوریه یک اقتصاد دولتی است، این دو عامل باعث فقدان منابع مالی کافی برای تولید و در نتیجه کاهش

⁵⁹ Delen B., Flanders P.C. (2018) Reconstruction Calling? Towards a different EU role in rebuilding Syria, page 3.

تولید و به تبع آن کاهش صادرات سوریه شده است. بر اساس آمارها صادرات سوریه بین سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ حدود ۹۲ درصد کاهش داشته است.

بنا بر گزارش بانک جهانی از عوارض جنگ در سوریه، ده شهر بیشترین آسیب را در دوران جنگ دیده‌اند و اطلاعات و گزارش‌ها نیز بر مبنای بررسی این ده شهر جمع آوری شده است. شرح نیازها و خسارات وارده در بخش‌های مختلف اقتصادی سوریه بنا بر این گزارش در ادامه مرور خواهد شد.

۴-۱-۱- نیازهای بخش اجتماعی

۴-۱-۱-۱- مسکن

طبق گزارش بانک جهانی، در شهر حلب در مجموع ۳۱ درصد و بعد از آن در شهر حمص، ۲۷ درصد منازل مسکونی آسیب دیده‌اند.^{۶۰} در ده شهر مورد بررسی حدود ۷۸،۳۳۹ واحد مسکونی کاملاً تخریب شده‌اند و ۲۳۸،۳۱۱ واحد نیز تا حدودی آسیب دیده‌اند.

۴-۱-۱-۲- سلامت و بهداشت

بررسی‌ها توسط گروه بانک جهانی نشان می‌دهد در ۱۰ شهر دارای بیشترین آسیب، ۶ مرکز از هر ۱۰ مرکز درمانی شامل بیمارستان‌ها، کلینیک‌ها و... در اثر جنگ آسیب دیده‌اند. این زیرساخت‌ها از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند. به نحوی که ۱۶ درصد از کل زیرساخت‌های بهداشتی و درمانی سوریه به کلی تخریب شده و ۴۲ درصد از آن‌ها آسیب دیده‌اند.

وضعیت بهداشت در استان‌های مختلف، متفاوت است. استان حماه از وضعیت مطلوبی در این زمینه برخوردار است و در مقابل، استان‌های حمص و قنیطره بدترین وضعیت بهداشت را دارند و ساکنان آن از کمبود پزشک و دارو و مراکز درمانی رنج می‌برند.

۴-۱-۱-۳- آموزش

بخش آموزش سوریه در طول سال‌های بحران به شدت آسیب دیده است. از دلایل اصلی این آسیب می‌توان به مواردی مثل ویرانی مدارس و ساختمان‌های آموزشی، تخریب زیرساخت‌ها و از دست دادن تعداد زیادی از کارمندان نظام آموزشی، افزایش ترک تحصیل و عدم اشتیاق دانش آموزان به حضور در مدارس به علت شرایط زندگی خانواده‌های خود اشاره کرد. جنگ سوریه در مدت چند سال باعث تخریب و ویرانی بیش از ۷۰۰۰ مدرسه به‌طور کامل یا نسبی شده است.

یکی از علل تخریب مدارس، تبدیل شدن آن‌ها به پایگاه‌های نظامی در دوران جنگ بود که باعث می‌شد حجم بالایی از آن‌ها مورد هدف نیروی مقابل قرار بگیرد. در حال حاضر بیش از ۳ میلیون کودک و کارکنان بخش آموزش نیازمند دسترسی به سیستم آموزشی می‌باشند. از هر ۳ مدرسه، ۱ مدرسه آسیب دیده یا تخریب

⁶⁰ World Bank (2017), The Toll of War: The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria, Page 22.

شده و یا به عنوان پناهگاه استفاده می‌شود. پیش از جنگ، بیش از ۲۲ هزار مدرسه در سرتاسر کشور فعالیت داشتند؛ اما پس از شروع جنگ، هزاران کلاس درس، دیگر برای اهداف آموزشی قابل استفاده نبود. همانطور که گفته شد، هم‌اکنون بیش از ۷۰۰۰ مدرسه در سرتاسر سوریه تعطیل و غیرقابل دسترسی می‌باشند. اکنون در سرتاسر سوریه بیش از ۱۵۰ هزار نفر از کارکنان بخش آموزش، نیازمند کمک می‌باشند.

۴-۱-۲- نیازهای بخش تولیدی

۴-۱-۲-۱- کشاورزی و دامداری

تولید محصولات کشاورزی یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی سوریه، پیش از بحران داخلی بوده است. طبق گزارش فائو در اکتبر سال ۲۰۱۶، بخش کشاورزی سوریه در سال ۲۰۱۰، ۱۸ درصد از تولید ناخالص ملی، ۲۳ درصد از صادرات و همچنین، ۱۷ درصد از اشتغال این کشور را به خود اختصاص داده بود که این رقم پس از جنگ بیشتر نیز شده است.

بخش کشاورزی سوریه در کنار تولیدات زراعی، زنبورداری، دامداری و پرورش کرم ابریشم را نیز شامل می‌شود. گفتنی است پنبه در کنار گندم و زیتون از جمله محصولات مهم تولیدی سوریه در این بخش است.^{۶۱} سوریه تنها کشور عربی صادرکننده پنبه به کشورهای عربی و سایر کشورهای جهان است و پنبه این کشور از مرغوب‌ترین پنبه‌های جهان محسوب می‌شود.

تنوع آب و هوایی و تنوع حیوانات از جمله مزیت‌های مهم سوریه برای رونق بخش کشاورزی است. طبق آمارها، سوریه از بیش از ۵۰۰ هزار تن زیتون تولیدی، حدود ۱۵۰ هزار تن روغن زیتون تولید می‌کند که ۷۰ هزار تن آن قابلیت صادراتی دارد.^{۶۲}

لازم به ذکر است که در روزهای پس از جنگ، کشت گلخانه‌ای در سوریه رونق فراوانی گرفته است و بسیاری از کشاورزان به این نوع از کشت رو آورده‌اند. با این حال، چه در خصوص کشت گلخانه‌ای و چه در مورد زمین‌های کشاورزی سوریه، نیازهایی وجود دارد که توسعه این بخش را با چالش‌های متعددی همراه کرده است. از جمله این نیازها می‌توان به کمبود انواع سم، کود و بذر اشاره کرد. همچنین نبود فناوری‌های نوین کشاورزی، آب‌پاش و سایر ابزارها و ماشین‌آلات مورد نیاز، باعث شده تا سوریه در بخش کشاورزی نتواند با حداکثر ظرفیت کار خود را از سر بگیرد. بر اساس گزارش فائو در سال ۲۰۱۷ و نیز گزارش وزارت کشاورزی سوریه، بخش کشاورزی در این کشور، در حدود ۱۶ میلیارد دلار آسیب دیده و بین ۱۱ تا ۱۷ میلیارد دلار برای احیای این بخش نیاز است.

۴-۱-۲-۲- بازرگانی

در کنار جنگ نیابتی در سوریه، این کشور تحت تحریم‌های بین‌المللی شدیدی نیز قرار گرفت. به طوری که تجارت خارجی این کشور در برهه‌هایی از جنگ، مختل شد. سوریه در دهه ۹۰ میلادی از درآمدهای بالای

^{۶۱} اطلاعات آماری سازمان توسعه تجارت ایران، قابل مشاهده در: <http://farsi.tpo.ir/uploads/arabic/g-syria-1.pdf>

^{۶۲} خبرگزاری رسمی جمهوری عربی سوریه (سانا): <https://mail.sanasyria.org/fa/?p=153564>

نفتی بهره‌مند بود، اما در سال‌های اخیر، کاهش تولید نفت و افزایش واردات منجر به کسری تجاری این کشور شده است.

کالاهای اصلی صادراتی سوریه شامل نفت خام و محصولات فرآوری شده نفت، ورقه‌های مسی، جواهرآلات، پنبه، زیتون، روغن زیتون، صابون، سبزیجات، پوشاک، میوه و آجیل می‌شوند.

سوریه در سال ۲۰۱۵، ۰/۶۵ میلیارد دلار صادرات و ۴/۸۶ میلیارد دلار واردات داشته است و این یعنی تراز تجاری سوریه در سال ۲۰۱۵، ۴۰۲۱- میلیارد دلار بوده است.

جدول ۱۵. مبادلات تجاری سوریه با جهان از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹ میلادی (میلیارد دلار)^{۶۳}

سال	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
صادرات	۱۵/۹۷	۱۳/۱	۱۲/۸۴	۸/۱۲	۴/۹	۱/۵	۱/۰۳	۰/۶۵	۱/۰۷	۱/۸	۰/۷	۰/۳
واردات	۱۳/۹۷	۱۰/۱۳	۱۳/۵۷	۱۲/۹۳	۱۰/۰۱	۶/۵	۷/۳۱	۴/۸۶	۵/۵	۵/۶	۶	۴/۳
حجم مبادلات	۲۹/۹۴	۲۳/۲۳	۲۶/۴۱	۲۱/۰۵	۱۴/۹۱	۸	۸/۳۴	۵/۵۱	۶/۵	۷/۴	۶/۷	۴/۶
تراز تجاری	۲	۲/۹۷	-۰/۷۳	-۴/۸۱۸	-۵/۱۱	-۵	-۶/۱۸	-۴/۲۱	-۴/۴	-۳/۸۲	-۵/۳	-۴

۴-۱-۲-۳- صنعت

تأثیر جنگی که از چند سال پیش در سوریه به وقوع پیوسته، تنها به خسارات انسانی و اجتماعی محدود نمی‌شود، بلکه صنایع سوریه که در گذشته شهرت جهانی داشته‌اند، از جمله صنایعی مانند شیشه، صفحات مسی، بافندگی، تولید صابون و... نیز تحت تأثیر قرار گرفته‌اند.

تروریسم، بخش صنعت و خدمات سوریه را تا حد زیادی نابود کرده است و به منابع فیزیکی و انسانی این بخش آسیب چشمگیری وارد کرده است. گروه‌های تروریستی به صورت متمرکز و سازماندهی شده اقدام به تخریب تجهیزات بخش تولید، در کنترل گرفتن آنها، و سرقت و تخریب هر آنچه از آنها باقی مانده بود می‌کردند. خسارت‌های بخش خصوصی صنعت، تخریب قابل توجهی در مناطق صنعتی سوریه به ویژه در حلب ایجاد کرده است. بسیاری از شهرهای سوریه به طور مشخص به عنوان مناطق صنعتی تعیین شده‌اند و در برخی موارد مناطق صنعتی فاصله اندکی با شهر دارند. حلب که مرکز تولیدات کارخانه‌ای سوریه از جمله تولید داروها، منسوجات و پوشاک، مواد شیمیایی و محصولات کشاورزی بوده است آسیب‌های شدیدی دیده است.

در سال ۲۰۱۴، دولت تصمیم گرفت تا دو منطقه جدید صنعتی در لاذقیه به مساحت ۳۵۰ هزار و ۲۲۵ هزار متر مربع ایجاد نماید و بانک‌های خصوصی گزارش دادند آمادگی اعطای وام برای انتقال کارخانه‌ها به مناطق امن مانند لاذقیه و طرطوس را دارند. با این حال، بسیاری از تولید کنندگان، خط تولید خود را به سایر

^{۶۳} TradeMap.

کشورهای همسایه مانند ترکیه، مصر و اردن منتقل کردند. مصر به طور ویژه کسب و کار بخش پوشاک و نساجی حلب را به سوی خود جذب کرده است.

جنگ در سوریه منجر به نابودی بیش از ۱۰۱۴ واحد صنعتی خصوصی و وارد شدن خسارتی به ارزش بیش از ۳ میلیارد دلار شده است.

جدول ۱۶. تخمین میزان خسارت در مناطق صنعتی مختلف سوریه^{۶۴}

شهر	مناطق صنعتی	درصد خسارات
حلب	شیخ نجار	۸۱
حلب	راموسه	۷۳
حلب	شقیف	۷۰
حلب	لیرمون	۶۷
دیرالزور	دیر الزور	۵۴
تدمر	تدمر	۴۳
کوبانی (عین العرب)	کوبانی	۳۹
حسکه	صناعیه	۳۴
حلب	جبرین	۱۸
درعا	درعا	۸
رقه	رقه	۴
دوما	دوما	۳
حمه	حمه ۲	۳
حمه	حمه ۱	۱

۴-۱-۳- نیازهای زیربنایی

۴-۱-۳-۱- نفت و گاز

به گفته وزیر نفت سوریه، از سال ۲۰۱۱ تاکنون، صنعت نفت سوریه در حدود ۷۴ میلیارد دلار آسیب دیده است. از این میزان، حدود ۱۴ میلیارد دلار آن مستقیم (آسیب به سیستم‌های تولید و پالایش نفت) و در حدود ۶۰ میلیارد دلار، غیر مستقیم (ضرر ناشی از عدم بهره برداری) بوده است.^{۶۵}

همچنین، بنا بر آمارهای اعلامی از سوی وزیر برق سوریه، صنعت برق این کشور نیز در حدود ۴ میلیارد دلار آسیب دیده است. در مجموع، سوریه در حوزه انرژی با آسیبی حدوداً ۸۰ میلیارد دلاری روبرو شده است.^{۶۶}

^{۶۴} World Bank, (2017), The toll of War: The economic and social consequences of the conflict in Syria, World Bank, Page: 61.

^{۶۵} <https://www.syria-oil.com/10776/>

^{۶۶} <https://b2n.ir/681635>

خسارت‌ها در این بخش به دو قسمت تقسیم می‌گردد. خسارت‌هایی که به صورت مستقیم و به واسطه تخریب زیرساخت‌ها یا سرقت آن‌ها وارد شده است و خسارت‌های غیر مستقیم که در اثر عدم استخراج و فروش نفت و گاز، به این کشور وارد آمده است. بنابراین میزان خسارت را هم می‌توان به تفکیک برآورد کرد.

۱. خسارت یا زیان مستقیم: ۳.۵ میلیارد دلار

۲. خسارات غیر مستقیم: ۲۰ میلیارد دلار

با کاهش تولید، بخش انرژی سوریه تقریباً به طور کامل از بین رفته است. عمده آسیب‌های این بخش متاثر از عواقب جنگ و تحریم‌های اتحادیه اروپا و آمریکا بوده است.

در حوزه گاز نیز، شواهد نشان می‌دهد که زیرساخت‌های مربوط به گاز، به ویژه از میانه سال ۲۰۱۶، آسیب‌های شدیدی متحمل شده است. در تابستان ۲۰۱۶، پس از شکست داعش، میدان گازی «شاعر» که یکی از دو میدان اصلی و بزرگ گاز سوریه است خسارت قابل توجهی متحمل گردید. در ژانویه ۲۰۱۷ میدان گازی «الماهر» و «ججار» نیز تخریب شدند و در حال حاضر از هشت پالایشگاه گاز تنها یک مورد آن در حال فعالیت و در کنترل دولت باقی مانده است.

۴-۱-۳-۲- حمل و نقل

در طول هفت سال جنگ نیابتی در سوریه، به منظور آسیب رساندن به سایر بخش‌ها، بخش حمل و نقل و زیرساخت‌های مربوط به این بخش، همواره جزء اهداف تروریست‌ها بوده است. میزان خسارت وارده بر وزارت حمل و نقل سوریه، در حدود ۴.۵ میلیارد دلار برآورد شده است که این میزان به از دست دادن کارکنان این وزارتخانه، تخریب جاده‌ها، پل‌ها، راه‌آهن و سایر زیرساخت‌های مرتبط با حمل و نقل سوریه مربوط می‌شود. گفتنی است که درآمد سوریه ناشی از حمل و نقل هوایی و دریایی نیز همانند حمل و نقل ریلی و جاده‌ای، متاثر از ناامنی و تخریب زیرساخت‌ها به شدت آسیب دیده است.

مهم‌ترین نیازهای سوریه در بخش حمل و نقل را می‌توان به تفکیک برشمرد:

- بازسازی و احیای ۶۵ درصد از جاده‌های درون‌شهری و برون‌شهری سوریه به‌ویژه در شهر حلب، حماه و ادلب (حدود ۴۴ درصد از شبکه جاده‌ای شهر حلب خسارت دیده است)؛
- بازسازی و احیای ۲۵ درصد از پل‌های سوریه (بیش از ۵۰ پل حیاتی که از جمله آن‌ها می‌توان به پل‌های ورودی استان حلب، پل «المعلق» واقع در دیرالزور، پل‌های استان رقه بر روی رودخانه فرات، پل‌های شهر درعا و پل‌های بزرگراه «ادلب، اریحا، لاذقیه» اشاره کرد؛
- احیاء و بازسازی کارخانه‌های مرتبط با خطوط راه‌آهن، واگن‌ها و انبارهای واقع در استان‌های حلب و ادلب؛
- بازسازی و احیای فعالیت بین‌المللی خطوط هواپیمایی سوریه^{۶۷}

۴-۲- اهمیت تمرکز فعالان ایرانی در اقتصاد سوریه بر روی سرمایه‌گذاری

با توجه به اینکه سوریه قبل از جنگ کشوری با بازار گسترده بوده و توان تامین نیازهای خود را داشته است در حال حاضر تقاضای زیادی در بازار این کشور وجود دارد و با توجه به تنوع بالای این نیازها، صادرکنندگان ایرانی می‌توانند بازار محصولات خود را در این کشور توسعه دهند.

کالاهای ایرانی در سوریه تقریباً ناشناخته اند و کیفیت بسیاری از محصولات ایرانی در مقایسه با کشورهای عربی و ترکیه‌ای، بیشتر است. لذا بررسی این بازار به فعالان اقتصادی کمک می‌کند تا بازار جدیدی را برای محصولات خود پیدا کنند. بعد از بحران سوریه و نقش آفرینی فعال ایران در این کشور، دولت سوریه اعلام کرده است که اولویت همکاری بین‌المللی سوریه با سه کشور ایران، چین و روسیه خواهد بود.

در حال حاضر روسیه در قالب بخش دولتی وارد سوریه شده و در پروژه‌های نفت و پتروشیمی سرمایه‌گذاری کرده است. چین هم هنوز پشتیبانی از حضور شرکت‌هایش را در سوریه اجرایی نکرده است و موضوع تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپا در این میان مطرح است. این شرایط باعث شده تا شرکت‌های ایرانی موقعیت بهتری برای حضور در این بازار داشته باشند.

شرکت‌های ایرانی که توان تجاری لازم صادرات کالا یا خدمات را دارا باشند می‌توانند با افتتاح شعبه نمایندگی خود در سوریه و یا تاسیس شرکتی مشترک با طرف‌های سوری اقدام به طراحی سازوکار حضور بلندمدت در این کشور و بازاریابی محصولات خود کنند. هر کدام از این دو روش مزایای خود را دارد که تجار می‌توانند با بررسی شرایط، نسبت به آنها اقدام کنند.

بازارهایی مانند کشور سوریه که دارای سابقه صنعتی هستند و در شرایط بازسازی پس از جنگ قرار دارند، بازار مناسبی برای صادرات کالاهایی همچون مواد اولیه و واسطه‌ای هستند. سرمایه‌گذاری و تولید مشترک با هدف تکمیل زنجیره ارزش منطقه‌ای نیز در حفظ بازار صادراتی (پایدارسازی صادرات) موثر است.

یکی از روش‌های تکمیل زنجیره ارزش منطقه‌ای، صادرات قطعات و مونتاژ کالا در کشور مورد نظر با هدف فروش در بازار مقصد یا صادرات مجدد است. به عبارت دیگر صادرات قطعات از ایران (با یک HS-code معین)، اسمبل کردن و یا تغییر شیوه بسته‌بندی و در نهایت تولید محصول نهایی سبب خواهد شد که اولاً فروش آن محصول در بازار هدف با موانع کمتری همراه باشد (به دلیل حمایت از تولیدات داخلی در کشور مقصد) و ثانیاً صادرات آن محصول (با یک HS-code متفاوت) با نام کشور مورد نظر رخ دهد. در این صورت صدور گواهی مبدا به نام ایران که در برخی موارد مانع صادرات مجدد است، ممکن نیست و امکان صادرات محصولات از آن کشور به سایر بازارها (با تعرفه و موانع کمتر) و حتی فروش از طریق فروشگاه‌های اینترنتی بین‌المللی و منطقه‌ای فراهم می‌شود. تاسیس شرکت در کشور مورد نظر و انتقال بخشی از انتهای خط تولید (با مصرف انرژی و نیروی کار اندک) به آن کشور لازمه انجام این کار است.

ظرفیت سرمایه‌گذاری

پس از تجارت مستقیم، مهم‌ترین روش فعالیت اقتصادی در سوریه، سرمایه‌گذاری در این کشور است. صاحبان صنایعی که در حال حاضر با رکود تولیدی رو به رو هستند و همه یا بخشی از توان تولید خود را از چرخه خارج کردند، می‌توانند با بازار تولید محور سوریه بخشی از توان اقتصادی خود را احیا کنند و تجربه خود را در قالب سرمایه‌گذاری تولیدی به این بازار تشنه منتقل کنند.

فعالان اقتصادی از طریق احیای خطوط تولید غیرفعال در سوریه نیز می‌توانند وارد این بازار شوند. بخشی از خطوط تولید سوریه غیرفعال یا نیمه فعال هستند و نیاز بازار به مصرف، باعث شده تا فرصت خوبی برای احیای این صنایع فراهم شود.

با توجه به بحران پیش آمده، کشور سوریه از فضای تکنولوژی روز فاصله گرفته است. شرکت‌های ایرانی با رویکرد انتقال دانش می‌توانند به بازار این کشور راه پیدا کنند. شرکت‌های دانش بنیان که ظرفیت اشتغالزایی بالا با هزینه کمتر را دارند در اولویت قرار خواهند گرفت. همچنین پیشنهادهایی که باعث صنعتی سازی زمینه‌هایی مانند کشاورزی و دامپروری می‌شوند، می‌تواند فرصت خوبی برای رایزنی با دولت و بخش خصوصی ایجاد کند.

در ادامه به مواردی از این بخش‌های تولیدی سرمایه‌پذیر در سوریه پرداخته می‌شود.

۴-۲-۱- بخش معادن

کشور سوریه ذخائر با ارزشی از فسفات را داراست به گونه‌ای که در سال ۲۰۱۲، میزان ۱/۶٪ از نیاز سنگ فسفات دنیا را تامین می‌کرده است. این در حالیست که در حال حاضر ایران تنها ۲۵۰ هزار تن فسفات به اندازه نیاز داخلی از این ماده معدنی را از سوریه وارد می‌کند. در صورتیکه می‌توان با احداث کارخانه‌های جدید تولید کود فسفات در ایران و سوریه، از این فرصت جهت صادرات محصولات مبتنی بر فسفات به کشورهای مختلف استفاده کرد.

سوریه با داشتن منابع معدنی خوب، فرصت خوبی برای اکتشاف و سرمایه‌گذاری در این زمینه را نیز دارد. به طور مثال به تازگی معدنی از بازالت در اطراف حماه کشف شده که مقدار قابل قبول و اقتصادی از این ماده را دارد. سابقا در استان‌های دیگر نیز این ماده کشف شده بود اما استان حماه حالا به جمع معادن این ماده پیوسته و احتمالا سرمایه‌گذارانی را به خود جلب خواهد کرد. سنگ بازالت به صورت فرآوری شده در کف‌سازی پیاده‌روها، جدول خیابان‌ها و به صورت ساییده برای نمای ساختمان‌ها کاربرد دارد. از کاربردهای دیگر آن باید به عنوان پشم سنگ و استفاده در فرایند فیزیوتراپی اشاره کرد.

۴-۲-۲- بخش کشاورزی

محصولات کشاورزی، عمده محصولات صادراتی کشور سوریه را تشکیل می‌دهد و نشان از ظرفیت بالای این کشور در حوزه کشاورزی و آبخیزداری دارد. به طوریکه در سال ۲۰۱۹، میزان ۲۰٪ از GDP این کشور به این حوزه اختصاص پیدا کرد. طبق گزارش فائو در اکتبر سال ۲۰۱۶، بخش کشاورزی سوریه در سال ۲۰۱۰، معادل

۱۸ درصد از تولید ناخالص ملی، ۲۳ درصد از صادرات و همچنین ۱۷ درصد از اشتغال این کشور را به خود اختصاص داده بود که این رقم پس از جنگ بیشتر نیز شده است. طبق آمارها، سوریه از بیش از ۵۰۰ هزار تن زیتون تولیدی، حدود ۱۱۵ هزار تن روغن زیتون تولید می‌کند که ۷۰ هزار تن آن قابلیت صادراتی دارد. با توجه به ظرفیتهای بالای کشاورزی در کشور سوریه، نیازهای متعددی در این بخش وجود دارد که مهمترین آنها تهیه کود شیمیایی و استفاده از فناوری های نوین شامل روش های آبیاری جدید و استفاده از ماشین آلات جدید کشاورزی جهت افزایش بهره‌وری می باشد.

جمهوری اسلامی ایران، با تولید بیش از ۷/۵ میلیون تن اوره در سال بیش از ۳/۵٪ از تولید کل اوره جهان را در دست دارد. بیش از ۹۰٪ اوره تولید شده در دنیا، به منظور استفاده در کودهای شیمیایی حاوی نیتروژن مصرف می‌شود و ایران می‌تواند صنعت کشاورزی سوریه را هدف صادراتی خوبی برای اوره تولیدی خود قرار دهد. در طرف مقابل، ایران می‌تواند با استفاده از ظرفیت کشاورزی و دامپروری سوریه به واردات محصولات کشاورزی و فراورده های دامی از این کشور به عنوان یک منبع مطمئن جهت واردات این محصولات بپردازد و در جهت سیاست متنوع سازی بازار اقدام نماید.

۴-۲-۳- بخش حمل و نقل

استفاده از ظرفیت بندر لاذقیه به عنوان بزرگترین بندر سوریه که طبق توافقات امتیاز استفاده از آن به ایران داده شده، می‌تواند فرصت مناسبی برای اقتصاد ایران باشد. اما متأسفانه بدلیل کم کاری ها در حال حاضر این بندر در دست پیمانکاران فرانسوی می باشد. حضور و سرمایه گذاری ایران در این بندر می تواند منجر به سهولت صادرات ایران به کشور سوریه و همسایگان آن و همچنین دروازه ورود ایران به منطقه مدیترانه باشد. ایران می تواند با حضور در این بندر، با استفاده از صادرات مجدد^{۶۸} به کشورهای حاشیه دریای مدیترانه، راه ورود به دو قاره آفریقا و اروپا را نزدیکتر کرده و به بازار این دو قاره ورود کند.

در پایان سال ۱۳۹۹ اما با فعال شدن ترانزیت زمینی در البوکمال، این امکان برای بخش خصوصی ایران فراهم خواهد بود تا کالای خود را بسیار آسان تر به سوریه بفرستد؛ این در حالی است که تا پیش از این صادرات ایران به کشور سوریه از طریق کشتی انجام می‌شد. با گشایش این مسیر زمینی، هزینه صادرات ایران به سوریه به گفته کیوان کاشفی رئیس اتاق بازرگانی ایران و سوریه تا ۵۰ درصد کاهش می‌یابد. همچنین زمان حمل و نقل نیز به گفته حسن دانایی فر رئیس ستاد توسعه روابط اقتصادی ایران با عراق و سوریه، از ۱۵ روز به ۲ روز کاهش می‌یابد.

با این حال فواید برقراری این مسیر ترانزیتی برای ایران، تنها منحصر در صادرات به مقصد عراق و سوریه نیست. این کریدور زمینی می‌تواند دروازه‌ای برای تبادلات تجاری ایران با سایر کشورهای حوزه مدیترانه همچون لبنان و مصر نیز باشد.

^{۶۸} Reexport

سرمایه‌گذاری در توسعه و ایمن سازی این مسیر ترانزیت زمینی نیز می‌تواند از مهم‌ترین اقدامات برای جهش مبادلات اقتصادی با کشور سوریه به حساب آید.

۴-۲-۴- بخش خدمات فنی و مهندسی

از مهمترین خدماتی که کشور ایران می‌تواند به سوریه صادر کرده و حضور خود را در این کشور تثبیت کند و همچنین به رشد اقتصاد سوریه کمک کند، صادرات خدمات فنی و مهندسی است. صادرات خدمات فنی و مهندسی یکی از بخش‌هایی است که در داخل کشور توان آن وجود دارد و ظرفیت صادرات قابل توجهی در این زمینه به کشور سوریه در فرآیند بازسازی این کشور فراهم است. البته تاکنون چندین توافق نامه و قرارداد بین مسئولین دو کشور بسته شده که متأسفانه اکثر آنها به عمل ختم نشده است.

ایران می‌تواند در زمینه‌هایی همچون ساخت نیروگاه‌های تولید برق، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی همچون جاده و ریل، ساخت سد و مسکن و همچنین بازسازی کارخانجات این کشور به صادرات خدمات فنی و مهندسی بپردازد و نقشی مهم در کشور سوریه داشته باشد. از مهمترین ظرفیتهای صادرات خدمات فنی و مهندسی می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

- ۱- **بنزین:** با توجه به کمبود بنزین و پمپ بنزین در کشور سوریه، شرکتهای خصوصی پالایشی می‌توانند با ساخت پالایشگاه‌های کوچک در این کشور به تولید بنزین پرداخته و همچنین با ساخت پمپ بنزین‌های متعدد در این کشور، چرخه تولید تا توزیع بنزین را در دست داشته باشند.
- ۲- **برق:** احداث نیروگاه‌های برق و ارائه خدمات فنی و مهندسی در این زمینه، می‌تواند یکی از مهمترین نیازهای کشور سوریه را بر طرف نماید.
- ۳- **بازار مسکن:** باتوجه به ویرانی‌های ناشی از جنگ، احداث مسکن و ساختمان از نیازهای دیگر کشور سوریه می‌باشد که کشور ایران با توجه به تجربیات موفق می‌تواند در این حوزه ورود نماید. ایران با ورود به این عرصه در کشور سوریه می‌تواند علاوه بر مباحث فنی و مهندسی، به صادرات فولاد، سیمان، کاشی و سرامیک و انواع لوازم مورد نیاز در احداث ساختمان ورود نماید. همچنین با انعقاد قراردادهای بلند مدت می‌توان کارخانجات متعدد مرتبط با این محصولات را در کشور سوریه احداث نموده و از مواد اولیه ایرانی استفاده نمود.
- ۴- **صنایع غذایی:** باتوجه به ظرفیتهای کشور سوریه در کشاورزی و دامپروری و اتصال به دریا، ورود به صنایع مواد غذایی می‌تواند سوریه را به قطب صادرات مواد غذایی صنعتی تبدیل نماید.
- ۵- **ماشین‌های صنعتی:** کمک به بازسازی کارخانجات آسیب دیده در اثر جنگ چه در عرصه فنی و مهندسی و چه در صادرات ماشین آلات و ابزارهای مکانیکی از دیگر حوزه‌های ورود ایران به سوریه می‌تواند باشد.

بخش خصوصی و دولتی ایران می‌تواند با ورود به هر کدام از عرصه‌های فوق در کشور سوریه ضمن سرمایه‌گذاری و صادرات خدمات فنی و مهندسی با عقد قراردادهای مشارکت با دولت و بخش خصوصی سوریه، ضمن سودآوری موجب رشد اقتصادی کشور سوریه نیز بشود.

۳-۴- موانع پیش روی تجارت و سرمایه‌گذاری فعالان ایرانی در سوریه

رابطه ایران و سوریه در حال حاضر رابطه دو دولت با یکدیگر است که پایدار نخواهد بود. اگر بنا باشد این رابطه پایدار بماند باید بخش خصوصی دو کشور وارد کار شوند و از طرفی دولت هم از این بخش‌ها حمایت کند. جذابیت‌های اقتصادی سوریه به سبب نیاز برای بازسازی، به حدی بالاست که روسیه با تخطی از تحریم‌های آمریکا علیه سوریه، شروع به سرمایه‌گذاری در این کشور و بهره‌برداری از چاه‌های نفت و معادن فسفات کرده‌است. همچنین سران امارات متحده عربی علی‌رغم وجود شکاف‌های عمیق عقیدتی و سیاسی میان حاکمیت این دو کشور، نتوانسته‌اند از این فرصت چشم‌پوشی کنند و وارد کارزار رقابت برای سرمایه‌گذاری در این کشور شده‌اند.

با این حال در مسیر توسعه تجارت خارجی با کشور سوریه موانع متعددی نیز وجود دارد که از جلب نظر بخش خصوصی و همکاری آن جلوگیری می‌کند. در ادامه مهم‌ترین این موانع بررسی می‌شود.

۴-۳-۱- ریسک سیاسی

اولین لازمه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، اطمینان از امنیت سرمایه‌گذاری است. جنگ، درگیری‌های نظامی و عملیات‌های تروریستی همانگونه که ویرانی‌های فیزیکی بسیاری در سوریه به جای گذاشته‌اند، ریسک سیاسی سرمایه‌گذاری را نیز در این کشور افزایش داده‌اند.

ریسک سیاسی یا ژئوپولیتیک به ریسک‌هایی اطلاق می‌گردد که به دلیل بی‌ثباتی عوامل مرتبط با نهاد حاکمیت و تنش‌های امنیتی-نظامی بوجود می‌آید و موجب می‌شود تا بازدهی سرمایه‌گذاری در یک کشور تحت تأثیر قرار گیرد و سطح اطمینان سرمایه‌گذاری کاهش یابد. در نتیجه بسیاری از شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی به‌خاطر وجود ریسک سیاسی در سوریه، از سودهای انتظاری بازار این کشور چشم‌پوشی می‌کنند.

در اینجا یک دوگانه در برابر فعالین اقتصادی بخش خصوصی پدید می‌آید؛ فرصت‌ها و ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری سودآور از یک سو و ریسک سیاسی در سوی دیگر. ماهیت ریسک سیاسی ایجاب می‌کند که نه فعالین و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و نه بانک‌ها و شرکت‌های بیمه‌ی خصوصی تمایلی به پوشش آن نداشته باشند.

همین مسئله موجب شده‌است که دولت‌ها برای پوشش ریسک سیاسی پا به میدان‌گذارند و از محل منابع و ذخایر ملی، اقدام به ایجاد بانک‌ها، صندوق‌ها، شرکت‌ها و موسساتی کنند که از طریق صدور ضمانت‌ها و بیمه‌نامه‌های مختلف، ریسک سیاسی حضور در بازار دیگر کشورها را برای بخش خصوصی خود پوشش دهند.

نهادهایی که وظیفه ارائه بیمه‌نامه‌ها و ضمانت‌های پوشش ریسک سیاسی را بر عهده دارند، در دنیا با نام آژانس اعتبار صادراتی (ECA) شناخته می‌شوند. پوشش ریسک سیاسی در چین توسط شرکت بیمه اعتباری و صادراتی (Sinosure) و در روسیه توسط آژانس بیمه صادراتی روسیه (EXIAR) انجام می‌شود.

سرآمد این نهادها در آمریکا، بانک صادرات و واردات (EX-IM Bank) و شرکت بین‌المللی تأمین مالی توسعه‌ای آمریکا (DFC) هستند. از آنجایی که نهادهای دولتی ریسک سیاسی را پوشش می‌دهند، پروژه‌هایی در اولویت قرار می‌گیرند که در راستای اهداف سیاست خارجه آمریکا نیز باشند.

در ایران صندوق «ضمانت صادرات ایران» با صدور انواع ضمانت‌نامه‌ها و بیمه‌نامه‌ها سعی در پوشش ریسک سیاسی دارد. اما در حال حاضر این صندوق نمی‌تواند زمینه را برای حضور فعالین اقتصادی ایران در سوریه به نحو شایسته فراهم آورد؛ زیرا:

- ۱- محدودیت منابع صندوق باعث شده است تا نتواند روی فرصت‌های به وجود آمده در سوریه تمرکز داشته باشد.
- ۲- ارزیابی‌های صندوق از ریسک دیگر کشورها متکی به نهادهای اعتبارسنجی بین‌المللی نظیر OECD, Fitch, Moody's و S&P است. در حال حاضر تحریم‌های آمریکا علیه ایران و سوریه، استفاده از داده‌های این مؤسسات را با مشکلاتی مواجه کرده‌است.
- ۳- در حال حاضر سوریه در برآوردهای صندوق، در گروه پرریسک‌ترین کشورها یعنی گروه ۷ قرار دارد.
- ۴- سقف پوشش صندوق برای سوریه در مجموع ۵۰ میلیون یورو برای تمام خدمات است. این مقدار در مقایسه با حجم سرمایه‌های مورد نیاز برای حضور مؤثر بخش خصوصی در فرآیند بازسازی و بازار سوریه بسیار ناچیز به شمار می‌رود.
- ۵- اولویت‌های توسعه تجاری کشور در سطح سیاسی دولت، ارتباطی با کشورهای محور مقاومت و علی‌الخصوص سوریه ندارد.

در نتیجه نمی‌توان چندان امیدی به کمک صندوق ضمانت صادرات ایران برای زمینه سازی حضور بخش خصوصی ایران در سوریه داشت. خلاء نهادی موجود برای پوشش ریسک سیاسی در ایران از یک سو و حمایت‌های دولتی سایر رقبا برای حضور در بازارهای سوریه از سوی دیگر، این تهدید را به همراه دارد که بخش خصوصی ایران نتواند از فرصت‌های به وجود آمده متنعم شود.

لذا نهادهای متولی امر باید رویه خود را در مواجهه با فرصت‌های اقتصادی سوریه تغییر دهند تا با تداوم روند فعلی، بخش خصوصی ایران حسرت فرصت‌های سرمایه‌گذاری از دست رفته در یک بازار بزرگ را نخورد و نظاره‌گر تصاحب این بازار توسط روس‌ها و سایر رقبا نماند.

۴-۳-۲- مسیرهای ارتباطی

از مهمترین موانع جهت حضور بخش خصوصی ایران در سوریه می‌توان به عدم وجود مسیرهای ارتباطی جهت حمل و نقل جاده‌ای و دریایی و لجستیک نام‌برد. در حال حاضر مسیر زمینی به سوریه که از دو کشور ترکیه

و عراق می‌گذرد، هر دو دچار مشکلاتی است. ترکیه مانع رفت و آمد کالا به سوریه است و مرز القائم - بوکمال عراق و سوریه نیز از امنیت کافی برخوردار نیست. لذا تنها مسیر مطمئن برای دستیابی به بازار سوریه استفاده از دریا و کشتی‌های باربری است که مسیری بسیار پرهزینه و زمانبر است.

هرچند در انتهای سال ۱۳۹۹ با پیوستن عراق به کنوانسیون TIR و ابلاغ این مصوبه اداره گذرگاه‌های مرزی به وزارت حمل و نقل این کشور، دو مرز خسروی و مهران این امکان را پیدا کردند تا حمل و نقل ترانزیتی کالا را به داخل عراق و از آنجا به سوریه انجام دهند. به این ترتیب صادرات کالا به سوریه از این پس می‌تواند از طریق مسیر زمینی داخلی عراق محقق شود. این اتفاق به معنای تشکیل یک کریدور اقتصادی جدید برای ایران است. موضوعی که پیش از این، به دلیل عدم تصویب و اجرای کنوانسیون ترانزیت بین الملل TIR در کشور عراق، امکانپذیر نبود.

۴-۳-۳- جابه‌جایی پول

مشکلات بانکی و موضوع جابه‌جایی پول بین ایران و سوریه از عمده مشکلاتی است که در این مسیر وجود دارد. آسان‌ترین و سریع‌ترین راه برای تبادلات مالی بخش خصوصی با سوریه در حال حاضر، از طریق صرافی‌هاست و اتاق مشترک ایران و سوریه باید به معرفی صرافی‌های معتبر بپردازد. این در حالی است که نزدیک به ۳ سال از مذاکرات تأسیس بانک مشترک ایران و سوریه به نام «الأمان» می‌گذرد و هنوز این بانک به مرحله بهره‌برداری نرسیده است.

موضوع تهاتر باید در روابط اقتصادی با سوریه جدی گرفته شود. مبادله با پول‌های ملی در سوریه قابل تحقق است چون اقتصاد آن کشور تحت تاثیر امریکا نیست. به عبارت دیگر دلار باید به کلی از مبادلات طرفین حذف گردد.

۴-۳-۴- عدم وجود متولی واحد و قدرتمند

بروکراسی پیچیده و عدم وجود نهاد تصمیم گیرنده واحد در خصوص تجارت ایران و سوریه موجب سردرگمی فعالان اقتصادی می‌گردد. هرچند ستاد توسعه روابط اقتصادی ایران با عراق و سوریه، به همین منظور تاسیس شده و وظیفه تسهیل و رفع موانع کلان توسعه تجارت ایران با سوریه را برعهده دارد و رایزنی‌های کلان در سطوح حاکمیتی را برای این مهم عهده‌دار است، اما همچنان سطح تجارت خارجی ایران و سوریه از پیش از آغاز نبرد نیابتی سوریه با داعش کمتر است.

اتاق‌های مشترک بازرگانی، تجلی‌گاه روابط اقتصادی بخش خصوصی هستند، اما عمر تشکیل اتاق مشترک ایران و سوریه به یک سال نرسیده و این یکی از دلایل ضعف روابط بخش خصوصی با سوریه است. سطح روابط اقتصادی ایران و سوریه به اندازه سطح روابط سیاسی، امنیتی و نظامی دو کشور نیست و یکی از مهم‌ترین دلایل این امر ضعیف بودن روابط بخش خصوصی دو کشور است. بنابراین باید با همت اتاق مشترک، فرصت حضور فیزیکی بخش خصوصی در بازار سوریه فراهم شود، مقدمه توسعه روابط اقتصادی دو کشور شود.

این در حالی است که اتاق بازرگانی مشترک ایران و سوریه معتقد است سازمان توسعه تجارت به عنوان متولی توسعه تجارت هیچ گونه کمکی به اتاق بازرگانی ایران و سوریه در توسعه صادرات به سوریه نکرده است و حتی وظایفی که طبق قانون باید از طرف سازمان توسعه تجارت به اتاق بازرگانی ایران و سوریه تفویض شود نیز همچنان بدون متولی باقی مانده است.

دفتر هماهنگی اقتصادی در دمشق و مرکز تجارت ایرانیان و مرکز حمایت از شرکت‌های دانش بنیان که در این شهر تشکیل شدند، بستری برای رفع ابهامات تجار ایرانی و ایجاد هماهنگی‌های لازم هستند که باید هرچه زودتر فعال شوند.

۴-۴-۴- پیشنهادهای اجرایی

در این فصل ابتدا نیازهای کشور سوریه در مرحله پس از جنگ معرفی و ارزیابی شد. سپس ظرفیت‌های ایران برای همکاری اقتصادی با این کشور مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه نیز موانع حضور فعالان اقتصادی در سوریه و افزایش تعاملات تجاری ایران با سوریه مرور گردید. در انتها پیشنهادهای اجرایی برای ارتقای سطح روابط اقتصادی ایران و سوریه با توجه به همه ملاحظات فوق ارائه می‌شود.

۴-۴-۱- توسعه زیرساخت‌های پولی و مالی

از مهم‌ترین موانع برشمرده، فراهم نبودن بسترهای زیرساختی پولی و مالی است. در بخش زیرساخت‌های اقتصادی، با فعالیت در سه حوزه بانکداری، بیمه و بورس به عنوان حلقه‌های متصل راهبردی می‌توان بر اقتصاد جامعه هدف تأثیرگذار بود. اما تا پیش از آن، آسان‌ترین و سریع‌ترین راه برای تبادلات مالی بخش خصوصی با سوریه، از طریق صرافی‌هاست و اتاق مشترک ایران و سوریه باید به معرفی صرافی‌های معتبر بپردازد. موضوع تهاوتر باید در روابط اقتصادی با سوریه جدی گرفته شود. مبادله با پول‌های ملی در سوریه قابل تحقق است چون اقتصاد آن کشور تحت تأثیر امریکا نیست. به عبارت دیگر دلار باید به کلی از مبادلات طرفین حذف گردد.

بانک مرکزی باید در راستای تسهیل تراکنش ارزی و جابه جایی پول بین دو کشور نسبت به ایجاد خط اعتباری و بانکی مستقل اقدام نموده و روش‌های متنوع در این حوزه مانند استفاده از ارزهای محلی را به کار گیرد.

۴-۴-۲- برنامه‌ریزی نهادها برای هدف‌گیری بازار سوریه

بازارهایی مانند سوریه به دلیل قرابت و همسانی که با ظرفیت‌ها و توان فنی و تولیدی کشورهای نظیر ایران دارند، راهبردی‌ترین ابزار در راستای اهداف توسعه بخش بازرگانی کشورمان محسوب می‌شوند. به عبارت دیگر سوریه به دلیل نزدیکی سیاسی، فرهنگی و اجتماعی با کشور ایران از جمله آماده‌ترین بازارهای هدف برای توسعه فرصت‌های اقتصادی به شمار می‌رود. دلیل این موضوع، مزیت تشابه تقاضای بازار مصرف کشور مقصد با کشور مبدأ در بین کشورهای در حال توسعه است.

تجارت با چنین کشورهایی به مراتب سودمندتر و پایدارتر از کشورهای دارای بازار غیر مشابه است. بنابراین باید هدف‌گذاری نهادهای تصمیم‌ساز برای آینده تولید صادراتی، ناظر بر اینگونه بازارها باشد، نه آنکه تولید را به سمت نیازهای بازارهای غیر مشابه با بازار داخلی سوق دهد؛ به عبارت دیگر وجود بازاری جدید (کشور سوریه) مشابه بازار مصرف کنونی (بازار ایران) سبب می‌شود تولید صادرات‌محور در ایران با هدف صادرات به بازار کشور سوریه با موانع کمتری، از جمله تولید محصولات با شاخص پیچیدگی بالا (PCI)، نیاز به توسعه یا واردات فناوری و... روبرو باشد که سودآوری و پایداری صادرات به کشور سوریه را به همراه خواهد داشت.

از سوی دیگر برخی از صنایع پیشران کشور ما عیناً منطبق با نیازهای اولویت‌دار یا سودآور کشور سوریه‌اند. صنعت پتروشیمی با پوشش دادن به انواع کالا و خدمات از بخش‌های مهم فعالیت در این کشور محسوب

می‌گردد و تجارب شرکت‌های ایرانی در این عرصه بهترین بستر را برای ایجاد و گسترش این صنعت در سوریه پدید می‌آورد. فعالیت و سرمایه‌گذاری در زمینه نیروگاه و انرژی منجر به حضور مؤثر در این کشور می‌گردد. حضور فعالانه شرکت‌های ایرانی در بخش‌های سیمان، سیلو، خودرو، کشاورزی، صنایع تبدیلی کشاورزی، نساجی، نوسازی پالایشگاه‌ها و نیروگاه‌ها، آهن و فولاد، لوازم خانگی و... در کشور سوریه نیز با عنایت به وجود بسترهای مناسب در این بخش‌ها قابل توجیه است. این حضور همچنین فرصتی برای گسترش تولید مازاد بر ظرفیت داخل کشور برای شرکت‌های تولیدی است.

۴-۴-۳- سود پایدار در توانمندسازی اقتصاد سوریه با سرمایه‌گذاری و تولید مشترک

در خصوص شرایط پیش آمده پس از وقوع جنگ در سوریه موارد زیر حائز اهمیت است: از زمان آغاز جنگ نیابتی در سوریه، این کشور دو منبع اصلی درآمدی خود یعنی صادرات نفت و درآمدهای توریستی را از دست داده و حکومت سوریه به متحدان نزدیک خود از جمله روسیه و ایران متکی است.

کشور سوریه قبل از شروع بحران، جزء کشورهای صادرکننده کالا به بیش از ۵۰ کشور عربی و غیر عربی بوده و از این حیث می‌توان سوریه پیش از جنگ را کشوری صادرکننده دانست. محصولات فراوانی در بخش کشاورزی (میوه، زیتون و روغن آن)، معدنی (فسفات) انرژی (گاز و نفت) محصولات نساجی و پارچه به کشورهای همسایه و عربی و اروپایی صادر گردیده است.

کاهش چشمگیری در تولید و صادرات پنبه، نخ و محصولات نساجی، مواد شوینده و آرایشی و بهداشتی و روغن زیتون که از مهمترین تولیدات سوریه است دیده می‌شود. این کاهش بدلیل وجود مراکز تولیدی این محصولات در شهرهای بحران زده حلب و ادلب است. مراکز صنعتی این شهرها بشدت توسط شورشیان تخریب و متحمل ضررهای زیادی شده است.

سوریه با بیش از ۶۶ کارخانه داروسازی یکی از بزرگترین کشورهای عربی تولیدکننده دارو بوده اما هم اکنون نیمی از کارخانه‌های داروسازی تعطیل یا تخریب شده است.

در بخش انرژی نیز تحولات تازه ای رخ داده است. از کار افتادن صنعت نفت باعث شده تا تامین برق در نیروگاه‌ها نیز با مشکل مواجه شود.

لذا در بین انواع ممکن همکاری اقتصادی، توجه ویژه به توانمندسازی مجدد ظرفیت‌های اقتصاد سوریه به صورت سرمایه‌گذاری یا تولید مشترک، راه حل بهتری از صادرات مستقیم باشد. کارشناسان معتقدند تولید مشترک با کشور عراق و سوریه دروازه ورود کالای ایرانی به بازار کشورهای عربی است.

۴-۴-۴- رعایت قواعد بازاریابی و بسته‌بندی مناسب بازار سوریه

بازار سوریه پیش از دوران جنگ با داعش بسیار پررونق بوده و از کالاهای مرغوب کشورهای توسعه یافته استفاده می‌کرده که یکی از دلایل آن انعقاد توافق تجارت آزاد با اتحادیه اروپا^{۶۹} طی سال‌های گذشته است.^{۷۰} لذا اهتمام جهت حضور فعال در بازارهای این کشور باید با در نظر گرفتن بسته‌بندی مناسب کالا، ارائه قیمت رقابتی، تحویل به موقع کالا و توجه به سلیقه مشتریان، استفاده از نمایندگی بومی برای عرضه محصولات، و توجه دقیق به اصول بازاریابی باشد. چنین اقداماتی می‌تواند عامل مؤثری در گسترش و تسهیل فعالیتهای تجاری شرکتهای ایرانی در سوریه محسوب گردد.

بسیاری از شرکت‌های ایرانی فاقد یک برنامه ریزی راهبردی و مدون جهت دستیابی به اهداف موردنظرشان می‌باشند و بسیاری از آنها با اصول و مبانی بازاریابی آشنایی کافی ندارند و بازاریابی را تنها به معنای فروش بیشتر میدانند. لذا تدوین یک برنامه جامع و دقیق و جامع‌نگر، آشنایی با اصول بازاریابی و کسب آخرین اطلاعات در مورد رقبای بالفعل و بالقوه محصولات صادراتی مورد نظر در بازار سوریه و پایش آنها، اطلاع از آخرین موافقتنامه‌های امضا شده بین رقبا و دولت سوریه و امتیازات متقابل اعطایی، آشنایی دقیق و ملموس با بازار سوریه و ویژگی‌های آن در موفقیت شرکت‌های ایرانی در امر صادرات به سوریه نقش مهمی را ایفا می‌کند.

۴-۴-۵- توسعه صادرات خدمات فنی مهندسی با اولویت راه و ساختمان‌سازی

رشد قابل ملاحظه‌ای در بخش ساخت و ساز کشور سوریه دیده می‌شود. در بسیاری از شهرها عملیات بازسازی از هم اکنون آغاز شده است. این مساله باعث شده تا قیمت مسکن و مصالح ساختمانی در برخی شهرها از جمله دمشق رشد چشمگیری داشته باشد. بخصوص که هزاران پناهنده سوری از شهرهای حمص، حماه و ریف به دمشق وارد شده است. این مساله خود باعث ایجاد معضلاتی در تامین مسکن مورد نیاز آن‌ها شده است.

ایران با ورود به این عرصه در کشور سوریه می‌تواند علاوه بر مباحث فنی و مهندسی، به صادرات فولاد، سیمان، کاشی و سرامیک و انواع لوازم مورد نیاز در احداث ساختمان ورود نماید. همچنین با انعقاد قراردادهای بلند مدت می‌توان کارخانجات متعدد مرتبط با این محصولات را در کشور سوریه احداث نموده و از مواد اولیه ایرانی استفاده نمود. این ابرپروژه می‌تواند با کمک بخش‌های دولتی اقتصاد و با تجربه شرکت‌های انبوه‌ساز و دست‌اندرکاران مسکن مهر به سرانجام بهتری برسد.

۴-۴-۶- ضرورت حضور فیزیکی فعالان اقتصادی در بازار مقصد

یکی دیگر از موانع حضور فعالان ایرانی در اقتصاد عراق، عدم آشنایی فعالان دو بازار با یکدیگر است. شرکت در نمایشگاه‌های بین‌المللی و برپایی نمایشگاه‌های تخصصی در این کشور به منظور فراهم آوردن امکان تبلیغ و معرفی محصولات غیرنفتی و شناخت ذوق، سلیقه و قدرت خرید مشتریان، شرکت در همایش‌های تجاری که

^{۶۹} سازمان تجارت جهانی؛ <https://b2n.ir/q22840>

^{۷۰} این توافق به دلیل تحریم‌ها به حال تعلیق درآمده است.

توسط دستگاه‌های ذیربط دو کشور برگزار می‌گردد به منظور شناخت فرصت‌ها و مزیت‌های فراوری همکاری‌ها در بخش‌های مختلف، حضور در ترکیب هیأت‌های تجاری اعزامی به کشور سوریه به منظور بررسی زمینه‌های لازم جهت توسعه فعالیت‌های تجاری در بخش‌های مختلف، پایش همه‌جانبه فعالیت رقبا در بازار این کشور و مهم‌تر از همه توجه به اصول بازاریابی نوین در صدور کالا و خدمات به سوریه، با در نظر گرفتن اینکه اصلی‌ترین کالاهای صادراتی ایران به سوریه شامل محصولات و صنایع کارخانه‌ای پایه می‌باشد که مطابق با نیازهای وارداتی سوریه نیز به شمار می‌رود، از مهم‌ترین اقدامات است که باید به سرعت اجرایی شود.

۴-۴-۷- بسترسازی نهادهای حاکمیتی برای حضور فعالان اقتصادی در بازار سوریه

ضروری است دولت با ایجاد جذابیت‌های متنوع برای سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی ایرانی، از جمله ارائه معافیت‌های مالیاتی توسط سازمان امور مالیاتی، برداشتن تعرفه‌های گمرکی توسط سازمان گمرک، تضمین اصل سرمایه توسط بانک مرکزی، تضمین امنیت، رفت و آمد آزاد، عقد قراردادهای همکاری بلندمدت و...، زمینه حضور بخش خصوصی در کشور سوریه را فراهم نماید.

نیاز است دولت جهت جلوگیری از بروکراسی پیچیده و سردرگمی تجار و سرمایه‌گذاران به معرفی یک نهاد واحد جهت انجام فعالیت‌های اقتصادی در کشور سوریه و یک تصمیم‌گیر واحد اقدام نماید. اعضای این نهاد متشکل از نمایندگان وزارت صمت، وزارت راه و شهرسازی، وزارت اقتصاد، وزارت امور خارجه، وزارت گردشگری، بانک مرکزی و اتاق بازرگانی است. این نهاد نسبت به تدوین سند همکاری‌های اقتصادی بین دو کشور و آئین‌نامه‌های مزبور اقدام خواهد نمود.

از سوی دیگر کشور ایران در سال ۱۳۹۰، یک توافقنامه تجارت آزاد با سوریه منعقد نمود که ۸۸ قلم کالا از آن مستثنا شده بود. اما از آن زمان تاکنون هیچ توافقنامه تجارت آزادی با این کشور برای بهبود اوضاع تجارت یا کاهش کالاهای مستثنا شده نداشته‌ایم. تعرفه گمرکی سوریه با بسیاری از کشورهای منطقه صفر است اما با ایران ۱ تا ۴ درصد است.

بنابراین پیشنهاد می‌شود موافقتنامه و تفاهم‌نامه‌های ویژه مواد اولیه با گمرک صفر با کشور سوریه منعقد شود و همچنین تعداد اقلام کالا استثناسده از توافق (۱۴ محصول کشاورزی و ۷۴ محصول صنعتی) کاهش و به تعداد صفر برسد.

۴-۴-۸- سایر پیشنهادها

برخی دیگر از راهکارهای بهبود روابط تجاری ایران و سوریه به شرح زیر است:

- تشکیل بانک اطلاعاتی دربرگیرنده اصلی‌ترین نیازهای اقتصادی روز سوریه؛
- ایجاد فضای مثبت برای تجار و بازرگانان با باز نمودن پروازها؛
- حضور موثر و فعال در نمایشگاه‌های سوریه به صورت نماینده سازمان توسعه تجارت یا بازدید کننده؛

- راه اندازی خط اعتباری دوم و اعلام محل‌های مصرف آن به صورت شفاف؛ در این راستا لازم است جریان اعتباری با استفاده از ریال و لیر (ارزهای ملی دو کشور) راه اندازی شود؛
- ایجاد یک مرکز اقتصادی در مورد تجارت خارجی با کشورهای محور مقاومت در ایران؛
- ایجاد فضای رسانه‌ای و مطالبه‌گری در راستای بهبود وضعیت تجارت منطقه‌ای؛
- استفاده از ظرفیت شرکت‌های کوچک در تبادلات بین دو کشور؛
- استفاده از ظرفیت تهاتر به‌جای جابجایی پول؛
- راه اندازی سایت عربی خاص تجار سوری و کشورهای عربی جبهه مقاومت؛
- استفاده از ظرفیت شرکت‌هایی که قبل از جنگ در سوریه حضور داشته و فعالیت می‌نمودند؛

۵- جمع‌بندی

کشور ایران جهت حفظ و تثبیت حضور خود در کشور سوریه و همچنین حفظ امنیت اقتصادی محور مقاومت برای فائق آمدن بر توطئه‌های استکبار بایستی به دنبال رشد اقتصادی همه کشورهای مقاومت بوده و منافع اقتصادی این کشورها را با یکدیگر گره بزند. اولین گام در این عرصه، توسعه تجارت خارجی و روابط اقتصادی با کشورهای محور مقاومت می‌باشد. در این پژوهش سعی شده تا به مهمترین ظرفیت‌های موجود در کشور سوریه اشاره شده و همچنین پیشنهادهایی در این عرصه ارائه شود.

اکنون که جنگ و ناآرامی در سوریه تقریباً به پایان رسیده است و سفارتخانه کشورهای مختلف در دمشق در حال بازگشایی هستند، توجیهی برای بخش خصوصی و دولتی ایران وجود ندارد که روابط اقتصادی‌شان با سوریه را به گستردگی سطح روابط سیاسی نرسانند.

کشورهای روسیه و چین به عنوان شرکای تجاری سوریه هم اکنون با صرف هزینه اندک معنوی و مادی، در حال کسب امتیازات فراوان از سوری‌ها هستند. پیش از آغاز بحران، بازرگانان و صنعتکاران سوری اغلب با کشورهای عربی خلیج فارس مرادفات تجاری داشته‌اند اما پس از بحران و بعد از آشکار شدن دشمنی آن کشورها با مردم و ملت سوریه، نگاه تجار سوری به ایران معطوف شده است.

از سوی دیگر همانگونه که در متن پژوهش توضیح داده شد، بازسازی اروپا و طرح مارشال شروعی بر پروژه نفوذ اقتصادی ایالات متحده آمریکا در کشورهای مختلف جهان بود. یکی از نقاط قوت و علل موفقیت این طرح، ارائه یک طرح جامع و اجرایی کردن آن از مسیر یک‌نهاد متولی قدرتمند بود. رشد اقتصادی آمریکا وابسته به حمایت از رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه است که این روش یک استراتژی مؤثر برای دولت آمریکا در طول زمان بوده است. البته برنامه‌های آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده الزاماً به صورت مستقیم از رشد اقتصادی آمریکا پشتیبانی نمی‌کنند بلکه آن‌ها برنامه‌های دیگری را تکمیل می‌کنند که توسط خود کشورها و سایر کمک‌کنندگان برای تأمین و جذب سرمایه‌های خصوصی انجام می‌شود.

با توجه به تجربیات آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده، جمهوری اسلامی ایران با داشتن یک طرح جامع و ایجاد یک نهاد متولی قدرتمند برای گسترش تبادلات اقتصادی در سطح منطقه می‌تواند به اهدافی از قبیل

ارتقای امنیت و رفاه در سطح ملی و منطقه‌ای، افزایش اشتغال، ایجاد بازار صادراتی برای کالای ایرانی، تأمین مواد اولیه برای صنایع داخلی، خروج از رکود از طریق رشد صادرات، بی‌اثر شدن تحریم‌ها و تأمین امنیت غذایی کشور دست یابد.

از این رو و با توجه به اهمیت بالای کشورهای محور مقاومت برای اهداف راهبردی جمهوری اسلامی ایران لازم است که نگاه به این کشورها جامع باشد. ایران در حوزه همکاری‌های نظامی و سیاسی سطح بالایی از ارتباط با این کشورها از جمله سوریه را محقق نموده است اما در زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی عقب‌ماندگی زیادی وجود دارد. لذا نیاز به یک برنامه جامع برای توسعه حضور اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای محور مقاومت به شدت در کشور احساس می‌شود.

به علت شرایط خاص کشورهای محور مقاومت به لحاظ از بین رفتن بسیاری از زیرساخت‌ها در آن‌ها نیاز به یک نهاد قدرتمند متولی برای برنامه‌ریزی و مدیریت تعاملات مشهود است. این نهاد دارای کارکردها و مأموریت‌هایی است که در حال حاضر هیچ نهاد و سازمانی در کشور به آن‌ها نمی‌پردازد. لذا نیاز به تهیه برنامه جامع حضور اقتصادی در کشورهای محور مقاومت و ایجاد نهاد متولی اجرای آن در زمانی کوتاه به شدت احساس می‌شود و فرصت بی نظیر به وجود آمده در حال از بین رفتن است.

به گزارش سازمان ملل، هزینه بازسازی سوریه ۳۸۸ میلیارد دلار است. با توجه به این موضوع کشور سوریه یکی از بازارهای لازم برای صادرات کالاهایی است که تولیدات آن‌ها در کشور به اشباع رسیده است. دولت سوریه به‌خوبی از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی ایران در این کشور استقبال می‌کند، اما بخش خصوصی باید بتواند از این برگ برنده به نفع خود استفاده کند.

مهمترین خدمتی که موجب رشد اقتصادی کشور سوریه نیز می‌شود، صادرات خدمات فنی و مهندسی توسط ایران به این کشور و سرمایه‌گذاری برای بازگشت صنایع تخریب شده سوری به چرخه اقتصاد است. استفاده از ظرفیت بنادر کشور سوریه به عنوان دروازه ورود ایران به دریای مدیترانه از دیگر ظرفیت‌های عظیم و مهم برای ایران به شمار می‌رود. البته در این مسیر موانعی نیز وجود دارد که مهم‌ترین آنها بر شمرده شد.

مساله مهم دیگر بین ایران و سوریه، حمل‌ونقل است. در حال حاضر ارسال کالا به سوریه باید از طریق بنادر انجام شود که بسیار زمانبر است و به همین دلیل هزینه‌های حمل‌ونقل بسیار بالا می‌رود. از همین رو مسئولان ایرانی به دنبال آن هستند که مسیر ترانزیت ایران به سوریه از طریق عراق بازگشایی شود. پیوستن عراق به کنوانسیون TIR در اواخر سال ۱۳۹۹ و امکان ترانزیت زمینی کالا از این کشور به سوریه، می‌تواند فرصت بی‌نظیری برای جهش همکاری اقتصادی با سوریه و استحکام محور مقاومت باشد.

به گفته مسئولان ایرانی، انتقال پول بین فعالان اقتصادی دو کشور در حال حاضر بر صرافی‌ها متمرکز شده است و در مرحله بعدی سیستم‌های بانکی بین دو کشور برقرار خواهد شد که توافقات حاصل‌شده بین بانک مرکزی ایران و سوریه و پیشنهاد تأسیس بانک مشترک ایران-سوریه در همین راستاست.

از طرف دیگر سوریه تنها کشوری است که ایران با آن «توافق‌نامه تجارت آزاد» دارد. با اینحال لازم به ذکر است که نباید بازار کشور سوریه را با عراق مقایسه کرد؛ تاجران سوری بسیار قدیمی هستند و تولید در سوریه قدمت دارد؛ به‌طوریکه تا قبل از بروز جنگ نیابتی، سوریه یکی از مهم‌ترین رقبای ایران در بازارهای عراق بود. صنعت پوشاک و کشاورزی سوریه بسیار قدرتمند است و می‌توان از این ظرفیت برای صادرات خدمات فنی مهندسی و سرمایه‌گذاری مولد شرکت‌های ایرانی به‌خصوص در حوزه‌هایی مانند انرژی، ساختمان‌سازی و آب از یک سو و از سوی دیگر گسترش صادرات سوریه به ایران استفاده نمود.

ضروری است منافع مشترک کشورهای محور مقاومت ذیل پروژه‌های بین‌المللی بزرگ از جمله پروژه جاده ابریشم طراحی و تعریف شود؛ چراکه این موضوع ریسک همکاری منطقه‌ای و احتمال اثرگذاری تحریم‌های یکجانبه آمریکا را به حداقل می‌رساند. آنچه مشهود به‌نظر می‌رسد این است که کشورهای ایران و سوریه همواره به دنبال افزایش سطح مبادلات تجاری با یکدیگر بوده‌اند. این موضوع با رجوع به تفاهم‌نامه‌ها و سندهای امضاشده بین دو طرف قابل اثبات است.

۶- پیوست الف: درباره سوریه

کشور سوریه با نام رسمی جمهوری عربی سوریه، در سواحل شرقی دریای مدیترانه در جنوب غربی آسیا واقع شده است. مساحت کشور سوریه ۱۸۷،۴۳۷ کیلومتر مربع است که شامل ۱۲۹۵ کیلومتر مربع از اراضی اشغالی رژیم صهیونیستی است. در مقام مقایسه کشور سوریه حدوداً ۱۸ برابر کشور لبنان، ۸ برابر مساحت تحت اشغال رژیم صهیونیستی، ۲ برابر اردن، یک‌چهارم ترکیه و کمتر از نصف عراق است.

۶-۱- ویژگی‌های جغرافیایی سوریه

کشور سوریه به لحاظ جغرافیایی در یک موقعیت چهارراهی قرار دارد. از سویی بوسیله دریا و خشکی با اروپا مرتبط است و از سوی دیگر از طریق کشور عراق به آسیا و خلیج فارس، از طریق کشور اردن به دریای سرخ و خلیج عدن و از طریق ساحل غربی به دریای مدیترانه وصل می‌شود.

این سرزمین از دیرباز موقعیت تجاری حساسی داشته و محل اتصال بازرگانان اروپایی، آسیایی و آفریقایی بوده است و درواقع نقطه وصل مراکز صنعتی اروپا و کشورهای تولیدکننده نفت در خلیج فارس می‌باشد. این کشور همچنین به علت موقعیت جغرافیایی خود نقشی بسیار مهم در غرب آسیا ایفا نموده و در مجموعه کشورهای مقاوم علیه سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی در منطقه می‌باشد.

۶-۱-۱- مرزهای کشور

طول نوار ساحلی سوریه ۱۸۳ کیلومتر و مرزهای زمینی این کشور بالغ بر ۲۲۵۳ کیلومتر است. این کشور از شمال با ترکیه، از شرق و جنوب شرقی با عراق، از جنوب با اردن و از جنوب غربی با لبنان و سرزمین فلسطین اشغالی هم‌مرز است.

طول مرزهای کشور سوریه با ترکیه ۸۲۲ کیلومتر، با عراق ۶۰۵ کیلومتر، با اردن ۳۷۵ کیلومتر و با لبنان ۳۷۵ کیلومتر است. مرزهای این کشور با فلسطین اشغالی نیز ۷۶ کیلومتر است.

۶-۱-۲- آب و هوای کشور

آب و هوای سوریه معتدل مدیترانه‌ای است و چهار فصل جدا از هم و مشخص دارد و آسمان در اغلب روزهای سال آفتابی است. دمای آن در فصل پاییز و بهار بین ۲۰ تا ۲۵ درجه سانتی‌گراد و در تابستان بین ۳۰ تا ۳۵ درجه سانتی‌گراد و در زمستان بین ۵ تا ۱۵ درجه سانتی‌گراد بوده و معمولاً زمستان معتدل و بارانی است و منجر به باریدن برف در شهرها و روستاها نمی‌شود، اما بارش برف در کوه‌های بلند نظیر کوه الشیخ متداول است. تابستان‌های آن در استان‌های داخلی گرم و خشک و در استان‌های ساحلی گرم و مرطوب است. صحرای شام در مرکز سوریه قرار دارد و آب و هوای آن صحرایی است.

نقشه ۱۵. موقعیت، همسایگان و تقسیمات کشوری سوریه

۳-۱-۶- رشته‌کوه‌ها

سوریه دارای یک دشت ساحلی باریک است که در امتداد دریای مدیترانه، از شمال به جنوب می‌گذرد و در قسمت‌هایی از این منطقه، کوه‌ها مستقیماً به دریا می‌رسند. در سمت شرق، کوه الأنصاریه با دشت ساحلی شمال به جنوب هم‌مرز است. متوسط عرض این کوه ۳۲ کیلومتر و بلندترین قله آن ۱۵۶۲ متر است که در شرق لاذقیه قرار دارد. در ضلع شرقی کشور، دشت غاب وجود دارد که در واقع دره‌ای ۶۴ کیلومتری است و رود عاصی با عبور از این دشت، به ترکیه و دریای مدیترانه جریان دارد.

دامنه کوه شرقی لبنان نشان‌دهنده مرز سوریه و لبنان است. متوسط ارتفاع این رشته کوه از ۲۰۰۰ متر و بالاترین نقطه آن کوه حرمون (جبل الشیخ) با ارتفاع ۲۸۱۴ متر است.

رشته کوه دیگر کشور سوریه «رشته کوه ابو رجمین» است که تا رشته کوه‌های الرواق (که تا حدودی با رشته کوه شرقی لبنان موازی است)، کمی به شرق امتداد دارد. در جنوب شرقی کشور، «کوه دروز» واقع است که تا ۱۸۰۰ متر ارتفاع دارد. همچنین «رشته کوه‌های بشری» نیز از قسمت مرکزی کشور عبور و در شمال شرقی گسترش می‌یابد.

سایر نواحی کشور سوریه نیمه‌کویری با زمین‌های کوهستانی است. این زمین‌ها در صورت بارندگی کافی به مراتع سرسبز تبدیل می‌شود.

۴-۱-۶- رودخانه‌ها

سوریه در مقایسه با سایر کشورهای عربی از رودخانه‌های بیشتری برخوردار است. مهم‌ترین رودخانه و منبع اصلی آب این کشور، رودخانه فرات است که از ناحیه شمال و از خاک ترکیه وارد سوریه شده و منطقه شرق و منطقه جزیره را درنوردیده و سپس وارد خاک عراق می‌گردد. این رودخانه برای سوریه بسیار حیاتی بوده و بخش اعظم نیروی برق این کشور و همچنین آب کشاورزی مناطق مختلف آن را تأمین می‌کند و دولت سوریه با کمک کشور شوروی سابق سدی به نام سد فرات بر روی این رودخانه ساخته است.

دومین رودخانه مهم سوریه رودخانه دجله است که این رودخانه نیز از ترکیه وارد سوریه، و پس از پیمودن پنجاه کیلومتر وارد خاک عراق می‌شود. پیش از بروز جنگ نیابتی در کشور سوریه، رودخانه‌های دجله و فرات همیشه باعث بروز اختلافاتی بین سوریه و ترکیه می‌شده است.

از دیگر رودخانه‌های سوریه می‌توان رودخانه «قویق» را نام برد که از ترکیه وارد استان حلب می‌شود. این رودخانه سابقاً توسط دولت ترکیه مسدود شده بود و با توافقات به عمل آمده در سال ۲۰۰۷، به صورت جزئی بازگشایی شد.

رودخانه «عاصی» یکی دیگر از رودخانه‌های سوریه است که در استان حمص و حماه جریان دارد. علت تسمیه این رودخانه، بنا به قولی، پیچ و خم‌های فراوان آن است و بنا به قول دیگر علت تسمیه این است که این رودخانه برخلاف سایر رودخانه‌ها از سمت جنوب به سوی شمال جریان دارد.

از دیگر رودخانه‌های سوریه می‌توان به: رودخانه بزرگ شمالی در استان لاذقیه، رودخانه یرموک در مرز سوریه و اردن، رودخانه بردی در استان دمشق، رودخانه خابور، رودخانه بزرگ جنوبی، و رودخانه عفرین اشاره نمود.

۴-۱-۵- دریاچه‌ها

سوریه تعدادی دریاچه دارد که تمامی این دریاچه‌ها مصنوعی بوده و در پشت سدهای جدیدالتأسیس آن قرار دارد، از جمله دریاچه‌های مذکور می‌توان از «دریاچه الاسد» نام برد که بر روی رودخانه فرات در استان الرقه قرار دارد و بزرگ‌ترین دریاچه سوریه به شمار می‌رود. این دریاچه با طول ۸۰ و عرض ۸ کیلومتر در پشت سد الفرات تشکیل شده است و از آب آن برای تولید برق و آبیاری زمین‌های کشاورزی استفاده می‌شود.

«دریاچه قطینه» نیز بر روی رودخانه العاصی با طول ۳۰ کیلومتر و مساحت ۶۱ کیلومتر مربع تشکیل شده است. همچنین می‌توان از دریاچه المزیریب و دریاچه البعث و دریاچه ۱۷ نیسان بر روی رودخانه عفرین و دریاچه ۶ تشرین بر روی رودخانه بزرگ شمالی و دریاچه خاتونیه و مسعده و بلوران در استان لاذقیه و دریاچه الرستن در استان حمص و تعدادی دیگر از دریاچه‌های کوچک و بزرگ متفرقه در سوریه نام برد.

۶-۲- مردم‌شناسی کشور سوریه

۶-۲-۱- جمعیت

طی چند سال اخیر سرشماری سراسری و آمار رسمی از جمعیت سوریه منتشر نشده است. جدول زیر آمار ساکنان کشور سوریه طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ را بر اساس اطلاعات اعلام‌شده مرکز آمار سوریه نشان می‌دهد.^{۷۱}

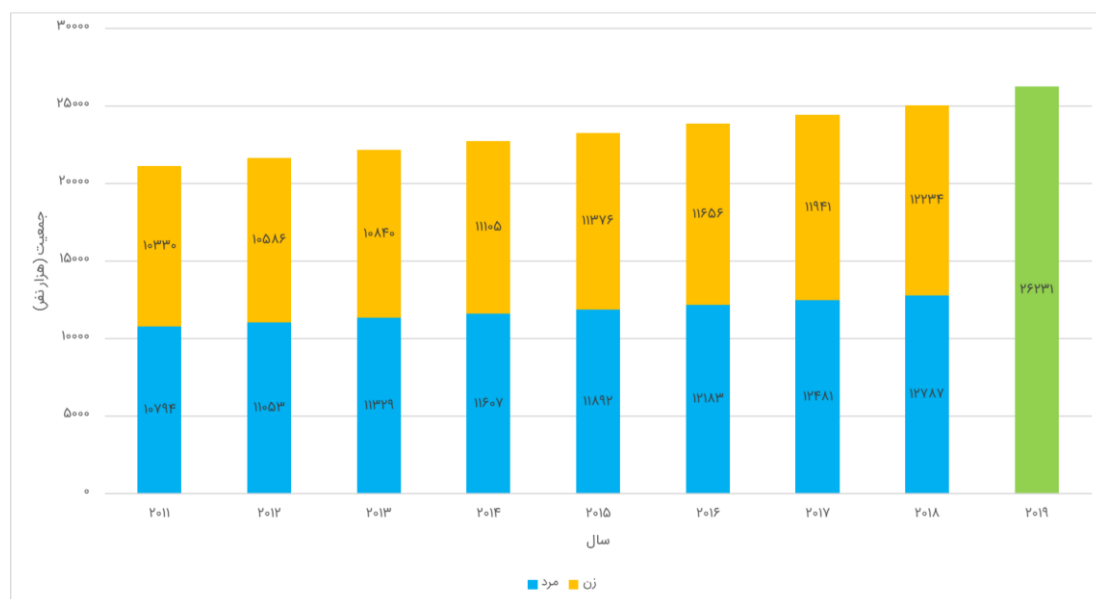
جدول ۱۷. آمار جمعیت کشور سوریه تا سال ۲۰۱۹

جمعیت (هزار نفر)			
سال	مرد	زن	مجموع
۲۰۱۱	۱۰۷۹۴	۱۰۳۳۰	۲۱۱۲۴
۲۰۱۲	۱۱۰۵۳	۱۰۵۸۶	۲۱۶۳۹
۲۰۱۳	۱۱۳۲۹	۱۰۸۴۰	۲۲۱۶۹
۲۰۱۴	۱۱۶۰۷	۱۱۱۰۵	۲۲۷۱۲
۲۰۱۵	۱۱۸۹۲	۱۱۳۷۶	۲۳۲۶۸
۲۰۱۶	۱۲۱۸۳	۱۱۶۵۶	۲۳۸۳۹
۲۰۱۷	۱۲۴۸۱	۱۱۹۴۱	۲۴۴۲۲
۲۰۱۸	۱۲۷۸۷	۱۲۲۳۴	۲۵۰۲۱
۲۰۱۹/۶/۱۳	آمار در دسترس نیست.	آمار در دسترس نیست.	۲۶۲۳۱

مأخذ: مرکز آمار جمهوری عربی سوریه

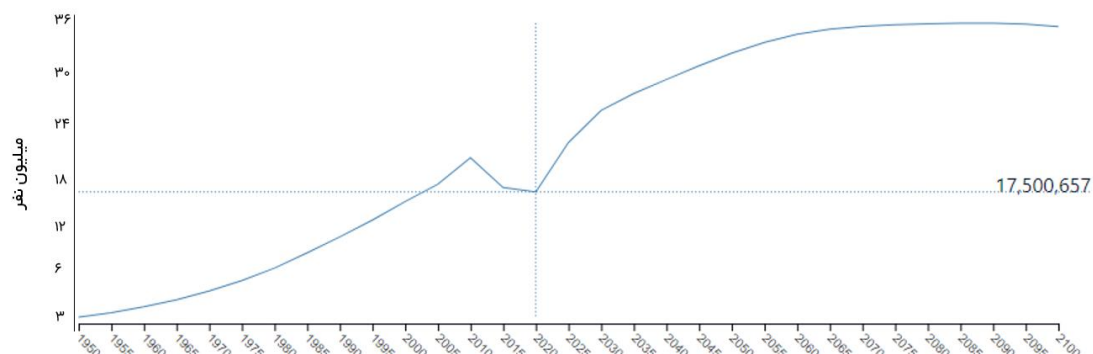
براساس منابع دولتی جمعیت سوریه تا ماه ششم سال ۲۰۱۹ میلادی برابر ۲۶۲۳۵۲۵۳ نفر بوده که تفکیک جنسیتی آن در نمودار زیر نشان داده شده است.

^{۷۱} دفتر مرکزی آمار سوریه cbssyr.sy

نمودار ۷. جمعیت ساکنان سوریه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ به تفکیک جنسیت

با این حال، تخمین زده می‌شود که بیش از ۲.۷ میلیون سوری در نتیجه جنگ در سوریه به کشورهای دیگر گریخته‌اند، به عبارت دیگر بر اساس آمارهای تخمینی و غیر رسمی، جمعیت سوریه در سال ۲۰۲۰ حدود ۱۷.۵ میلیون نفر برآورد شده است. پیش‌بینی افزایش کشور سوریه تا سال ۲۱۰۰ نیز به شرح زیر است:^{۷۲}

نمودار ۸. جمعیت کشور سوریه طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۱۰۰

اغلب جمعیت کشور سوریه را جوانان تشکیل می‌دهند؛ به طوریکه حدوداً ۱۰ میلیون از جمعیت ساکنان حال حاضر سوریه سنی کمتر از ۳۰ سال دارند.

۲-۲-۶- زبان‌های رایج

زبان رسمی سوریه عربی است و این کشور جزو معدود کشورهایی است که تدریس در دانشگاه‌های آن به زبان عربی صورت می‌گیرد.

پس از زبان عربی، زبان کردی دومین زبان بومی این کشور است که در بین کردهای ساکن در استان‌های شمالی نظیر حسکه، رقه، حلب و شهر قامشلی رواج دارد.

زبان ترکی پس از زبان عربی و کردی رایج‌ترین زبان سوریه است که در برخی از شهرهای سوریه نظیر حلب و قامشلی در بین بسیاری از خانواده‌های ترک تبار باقیمانده از دوران حکمرانی ترکیه عثمانی رواج دارد.

زبان ارمنی نیز در بین بسیاری از ارمنی‌های سوریه رایج است و پس از آن زبان چرکسی، از زبان‌های رایج در بین اقلیت چرکسی‌ها^{۷۳} در سوریه است.

زبان‌های کهن آرامی و سریانی و آشوری هنوز در برخی از شهرها و روستاهای کوچک سوریه رایج و متداول است. به عنوان مثال زبان سریانی در شهرهای معلولا، جبعدین، صیدنایا و یبرود رواج دارد.

از بین زبان‌های اروپایی رایج در این کشور، باید دو زبان انگلیسی و فرانسه را نام برد. در حال حاضر زبان انگلیسی زبان دوم رسمی دانشگاه‌های سوریه است. در برخی از موارد دانشجویان می‌توانند زبان فرانسه را به عنوان زبان دوم خود انتخاب نمایند.

۶-۲-۳- اقوام ساکن

کشور سوریه اقوام و نژادهای مختلفی دارد. اکثریت ساکنان سوریه را اعراب تشکیل می‌دهند. گفته می‌شود هرچند قبل از ظهور اسلام تمدن‌های عربی منذریان و تدمر در این منطقه ساکن بوده‌اند، اما پس از فتح اسلامی، بسیاری از قبایل شبه جزیره عربستان و برخی از قبایل یمن به این منطقه کوچ کردند و در شهرهای دمشق و حلب و حمص و حماه سکنی گزیدند.

کردها از اقوام بسیار مهم سوریه هستند که از جهت تعداد در رتبه دوم قرار دارند. اکثریت کردهای سوریه سنی مذهب بوده و در شهرهای شمالی سوریه نظیر قامشلی و حسکه سکونت دارند.

سومین نژاد مهم سوریه ترک‌ها هستند که اصل و ریشه آنها به سرزمین ترکیه بازمی‌گردد و در دوره حکمرانی عثمانی‌ها به این سرزمین مهاجرت کردند و در آن مستقر شدند. تعداد دقیق آنها مشخص نیست و از شمال سوریه تا جنوب این کشور پراکنده شده‌اند.

از دیگر اقوام سوریه سریانی‌ها و آرامی‌ها هستند که از ساکنان قدیمی این سرزمین بوده و در قرن اول میلادی پس از این که آرامی‌ها به دین مسیحیت گرویدند، نام سریان را به جای نام آرامی بر خود نهادند و زبان آنها که زبان آرامی بود زبان رسمی کلیسای سریان گردید. در قرون اولیه اسلامی کتاب‌های زیادی از این زبان به عربی ترجمه شد و بسیاری از افراد این طائفه در روزگار عباسی‌ها به کار طبابت و تعلیم و تدریس و امور دیوانی مشغول بودند.

^{۷۳} چرکس یا شرکس یکی از اقوام مسلمان شمال قفقاز که نام اصلی آنان اودیگه Adyghe بوده است. تعدادی از آنان به علت قیام بر علیه حکومت تزاری روسیه، ناچار شدند که از مناطق محل سکونت خود به برخی از کشورهای عربی نظیر سوریه، اردن، لبنان، مصر و فلسطین اشغالی مهاجرت نمایند.

ارمنی‌ها از دیگر اقوام ساکن در شهرهای دمشق و حلب و حمص می‌باشند. این قوم پس از قتل عام ارامنه در ترکیه به سوی سوریه سرازیر شده و در این کشور سکونت اختیار کردند.

۳-۶- ادیان و مذاهب در کشور سوریه

شکل ۲۱. علمای مذاهب مختلف سوریه در کنار رئیس جمهور

سوریه به علت سابقه تاریخی بسیار و حضور مذاهب مختلف، تنوع مذهبی فراوانی را به خود دیده است. پیش از بروز جنگ‌های اخیر علیه کشور سوریه، پیروان ادیان و مذاهب مختلف در این کشور با حفظ آداب و رسوم خود و انجام تشریفات مذهبی، در کنار یکدیگر زندگی می‌کردند. با وجود این که اسلام دین غالب مردم سوریه است، اما مسیحیت و یهودیت هم در آن به خوبی گسترش یافته بود؛ به طوری که بسیاری از بناها و اماکن تاریخی این کشور مربوط به مسیحیان است.

۳-۶-۱- اسلام

مسلمانان سوریه اکثراً سنی مذهب هستند و در بین مذاهب چهارگانه اهل سنت، دو مذهب حنفی و شافعی پیروان بیشتری دارد. ۷۴٪ از جمعیت سوریه را اهل سنت تشکیل می‌دهد.

علویان یکی از اقلیت‌های مذهبی مسلمان سوریه هستند. این طایفه تا اوایل قرن نوزدهم به نام «نصیری» معروف بوده و بعدها به علویان تغییر نام دادند. علویان عقاید ویژه‌ای درباره حضرت علی علیه السلام دارند. تمامی علویان از قبایل عرب بوده و در مناطق ساحلی دریای مدیترانه سکونت دارند.

اسماعیلیان نیز از اقلیت‌های مسلمان هستند که در برخی از شهرهای سوریه سکونت دارند، محل سکونت اصلی آنان، شهر سلمیه در استان حماه می‌باشد. علویان، شیعیان امامی و شیعیان اسماعیلی با همدیگر ۱۳٪ از جمعیت سوریه را تشکیل می‌دهند.

خانواده حافظ اسد (پدر بشار اسد، رئیس جمهور کنونی سوریه) از طایفه علویان بود و در دوران زمامداری وی، علویان به درجات عالی علمی، اداری و نظامی رسیدند.

۶-۳-۲- مسیحیت

در آغاز رواج مسیحیت در سوریه، کلیسا و صومعه‌های متعددی ساخته شد؛ برای مثال می‌توان از کلیسای سنت پل و کلیسای یوحنا قدیس نام برد. مسیحیت ریشه‌ای کهن در سوریه دارد و هر سه فرقه این دین (فرقه‌های کاتولیک، ارتودوکس و پروتستان) در سوریه پراکنده شده بودند. هرچند مسیحیان سوری اغلب در روستاهای معلولا، صیدنایا و مرمیتا زندگی می‌کردند. در سوریه، کلیساهای کاتولیک، شامل کلیساهای کاتولیک یونانی، سوری، ارمنی و لاتین است، کلیسای ارتدوکس هم در سه شکل یونانی، سوری و ارمنی وجود دارد، اما شمار پروتستان‌های سوریه از دو فرقه دیگر بسیار کمتر است.

مسیحیان سوری ۱۰٪ از جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند

۶-۳-۳- دروزیان

دروزیان یکی دیگر از اقلیت‌های مذهبی سوریه هستند. دروزی شاخه‌ای از مذهب اسماعیلی است. این طایفه در دو کشور سوریه و لبنان سکونت دارند و محل سکونت آنان در استان‌های جنوبی سوریه و در اطراف جبل‌العرب یا جبل‌الدروز است. رهبر این طایفه «شیخ‌العقل» است که در لبنان اقامت دارد. دروزیان ۳٪ از جمعیت سوریه را تشکیل می‌دهند.

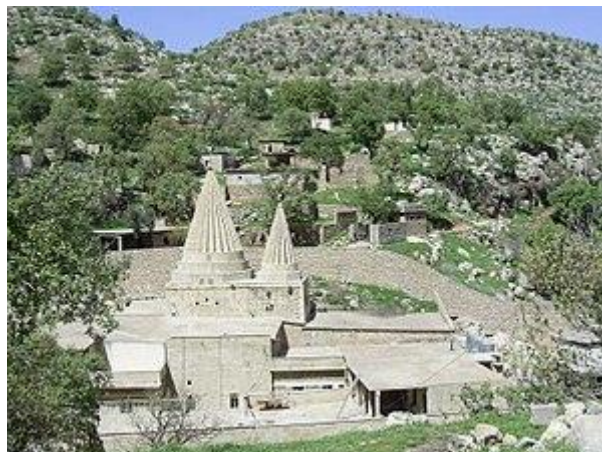
۶-۳-۴- یهودیت

حضور پیروان آیین یهود در دنیای عرب، به قرن ششم میلادی بازمی‌گردد. این افراد در شام نیز تفاوتی با ساکنان بومی شهر نداشته و در ادای مراسم و اجرای آداب و رسوم خود آزاد بودند و حتی کودکانشان را نیز با نام‌های عربی می‌خواندند. یهودیان سوریه در زمان اشغال دمشق به وسیله عثمانی، وارد این کشور شدند. اولین گروه این مهاجران از ایبریا بودند که در فلسطین، سوریه و مصر مستقر شدند و به تدریج زبان عربی زبان اصلی آنها شد. اما در قرن نوزدهم گروه دیگری از یهودیان از اروپای شرقی به سوریه آمدند که به زبان «یدیش» سخن می‌گفتند.

۶-۳-۵- ایزدیان

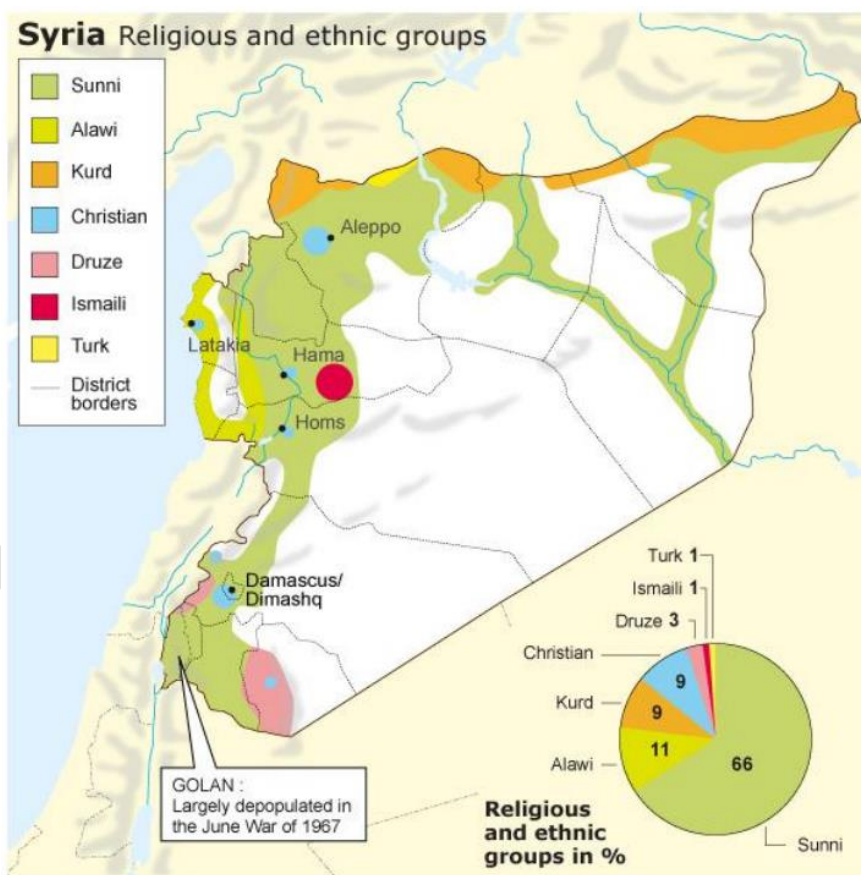
ایزدیان در برخی مناطق شمال عراق، کردنشین سوریه و در برخی از شهرهای شمالی و شمال غربی سوریه نظیر قامشلی، اعزاز و غیره سکونت دارند. گفته می‌شود مؤسس این فرقه مذهبی «شیخ عدی بن مسافر اموی» است که آرامگاه وی در روستای لالش در کردستان عراق قرار دارد. البته قابل ذکر است که این فرقه قبل از ورود شیخ عدی به منطقه مذکور، وجود داشته است و شیخ عدی در آغاز تلاش کرده است که آنان را به اسلام درآورد، اما بعدها آیینی به وجود آمد که برآمده از آیین کهن و برخی از اصول و شریعت اسلامی بود.

شکل ۲۲. آرامگاه شیخ عدی در لالش، شمال عراق

نقشه زیر پراکندگی ادیان و مذاهب در کشور سوریه (آمار پیش از جنگ سال ۲۰۱۱) را نشان می‌دهد.

نقشه ۱۶. پراکندگی ادیان و مذاهب در سوریه

۴-۶- سیاست در سوریه

در ادامه به بررسی ساختار سیاسی کشور سوریه ذیل قوه مجریه و قوه مقننه پرداخته می‌شود.

۴-۱-۴-۶ - قوه مجریه

بر خلاف قانون اساسی سابق سوریه که فقط حزب بعث مجوز فعالیت در این کشور را داشت، طبق قانون اساسی جدید کشور سوریه (صادره تاریخ ۲۷ فوریه ۲۰۱۲)، سیاست در جمهوری عربی سوریه در چارچوب یک نظام نیمه‌ریاستی با نظام چندحزبی صورت می‌گیرد.

نامزد پست ریاست جمهوری در سوریه باید طی ده سال اخیر منتهی به انتخابات در این کشور اقامت داشته باشد و همچنین دست‌کم باید پشتیبانی ۳۵ تن از نمایندگان پارلمان را از بین ۲۵۰ نماینده کسب کند. همچنین نامزد ریاست جمهوری در سال برگزاری انتخابات باید به سن چهل سالگی رسیده و ملیت سوریه را داشته و از پدر و مادری اهل این کشور متولد شده باشد. علاوه بر این فرد نامزد شده در انتخابات ریاست جمهوری سوریه باید از حقوق سیاسی و مدنی بهره‌مند بوده، هیچ‌گونه محکومیت جنایی نداشته باشد و همسری غیرسوری اختیار نکرده باشد و همچنین نباید دارای تابعیتی به غیر تابعیت سوریه باشد و از حق انتخاب هم محروم نباشد.

رئیس جمهور سوریه بالاترین مقام سیاسی کشور جمهوری عربی سوریه است. رئیس جمهور سوریه، توانایی نصب و عزل نخست وزیر سوریه و دیگر اعضای کابینه سوریه و فرماندهان ارتش سوریه را دارد. رئیس جمهور و افرادی که از سوی او انتخاب می‌شوند، بسیاری از تصمیم‌های سیاسی و اقتصادی موثر بر وضعیت کشور، همچون وضع مالیات بر کالاهای وارداتی و نظارت بر نظام بانکداری کشور را اتخاذ می‌کنند. رئیس جمهور می‌تواند اعلان جنگ کند، به وضع برخی قوانین بپردازد و تغییر قانون اساسی را به مشارکت عمومی بگذارد. او همچنین می‌تواند افراد را برای تصدی مشاغل دولتی و نظامی برگزیند.

تا پیش از سال ۱۹۴۹، انتخاب رئیس جمهور در کشور سوریه توسط پارلمان صورت می‌گرفت. در این سال پس از کودتای مارس ۱۹۴۹ ریاست جمهوری حسنی الزعیم به رای مردم گذاشته شد. از این نوع انتخابات تحت عنوان همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه (الاستفتاء الرئاسی السوری) نام برده می‌شود. جدول زیر لیست همه‌پرسی‌های سوریه و نتایج آن را نشان می‌دهد. آخرین همه‌پرسی در کشور سوریه سال ۲۰۰۷ برگزار شد.

جدول ۱۸. نتایج آرای همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه از سال ۱۹۴۹

همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۴۹ ریاست جمهوری حسنی الزعیم		همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۵۳ ریاست جمهوری ادیب بن حسن الشیشکلی	
موافق (درصد)	۹۹.۴	موافق (درصد)	۹۹.۷
مخالف (درصد)	۰.۶	مخالف (درصد)	۰.۳
آرا باطله (درصد)	۰	آرا باطله (درصد)	۰
همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۵۸ تشکیل جمهوری عربی متحده/ ریاست جمهوری جمال عبدالناصر		همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۷۱ بعد از روی کار آمدن حزب بعث (۱۹۶۳)/ ریاست جمهوری حافظ اسد	

۹۹.۲	موافق (درصد)	۱۰۰	موافق (درصد)
۰.۸	مخالف (درصد)	۰	مخالف (درصد)
۰	آرا باطله (درصد)	۰	آرا باطله (درصد)
همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۸۵ ریاست جمهوری حافظ اسد		همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۷۸ صدور قانون اساسی جدید/ ریاست جمهوری حافظ اسد	
۱۰۰	موافق (درصد)	۹۹.۹	موافق (درصد)
۰	مخالف (درصد)	۰.۱	مخالف (درصد)
۰	آرا باطله (درصد)	۰	آرا باطله (درصد)
همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۹۹ ریاست جمهوری حافظ اسد		همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۱۹۹۱ ریاست جمهوری حافظ اسد	
۱۰۰	موافق (درصد)	۹۹.۹۹	موافق (درصد)
۰	مخالف (درصد)	۰.۰۱	مخالف (درصد)
۰	آرا باطله (درصد)	۰	آرا باطله (درصد)
همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۲۰۰۷ ریاست جمهوری بشار اسد		همه‌پرسی ریاست جمهوری سوریه سال ۲۰۰۰ ریاست جمهوری بشار اسد	
۹۷.۶۲	موافق (درصد)	۹۹.۷	موافق (درصد)
۰.۱۷	مخالف (درصد)	۰.۳	مخالف (درصد)
۲.۲۱	آرا باطله (درصد)	۰	آرا باطله (درصد)

شکل ۲۳. اولین انتخابات پس از اصلاح نظام تک‌حزبی در سوریه

پس از صدور قانون اساسی جدید سوریه در فوریه ۲۰۱۲ و اصلاح نظام تک‌حزبی در این کشور، تشکیل و فعالیت رسمی سایر حزب‌ها در نظام سیاسی کشور سوریه امکان‌پذیر و دولت از انحصار حزب بعث سوریه خارج شد. آخرین انتخابات ریاست جمهوری سوریه در سال ۲۰۱۴ انجام شد که نتایج آن به شرح زیر است:

جدول ۱۹. نتایج آخرین انتخابات ریاست جمهوری سوریه

انتخابات ریاست جمهوری سوریه سال ۲۰۱۴		
 حسان النوری حزب المبادرة الوطنية رای: ۴.۳ درصد	 بشار الأسد حزب بعث رای: ۸۸.۷ درصد	 ماهر حجار مستقل رای: ۳.۲ درصد
آرا باطله: ۳.۸ درصد		
درصد مشارکت: ۷۳.۴۲ درصد		

مطابق قانون هر فرد دارای شرایط که مورد حمایت حداقل ۳۵ نفر از نمایندگان مجلس خلق سوریه باشد، می‌تواند نامزد ریاست جمهوری شود. درخواست نامزدی ریاست جمهوری توسط دیوان عالی قانون اساسی بررسی و در مدت ۵ روز پس از پایان مهلت مشخص می‌شود. در صورت احراز نشدن صلاحیت هیچ یک از نامزدان، مهلت ثبت نام مجدداً تمدید می‌شود.

انتخاب رئیس جمهور در کشور سوریه مستقیماً توسط مردم صورت می‌گیرد. فرد منتخب باید حائز ۵۰ درصد به علاوه یک رای از آرای مأخوذه باشد. نتایج انتخابات توسط رئیس مجلس خلق سوریه اعلام می‌شود.

مدت ریاست جمهوری در سوریه ۷ سال است و رئیس جمهور می‌تواند تنها برای یک دوره ۷ ساله دیگر نامزد ریاست جمهوری شود.

در کشور سوریه رئیس جمهور وظیفه معرفی نخست‌وزیر و معاونان وی، معرفی وزیران و معاونان ایشان و همچنین قبول استعفا و برکناری ایشان از منصب را بر عهده دارد.

امضای اعتبار سفیران سوریه در کشورهای خارجی و سفیران خارجی در این کشور به دست رئیس جمهور است. همچنین رئیس جمهور معاهدات و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی را مطابق قانون اساسی و مقررات مربوطه منعقد و یا ابطال می‌کند.^{۷۴}

جدول ۲۰. مشخصات سران قوای اجرایی سوریه^{۷۵}

	حسین عرنوس نخست وزیر سوریه (از ۲۰۲۰/۰۶/۱۵)		بشار حافظ الأسد رئیس جمهور سوریه و فرمانده کل نیروهای مسلح (از ۲۰۰۰/۰۷/۱۰ و طبق قانون جدید از سال ۲۰۱۴)

۶-۴-۲- قوه مقننه

قوه مقننه کشور سوریه متشکل از تنها یک مجلس به نام مجلس خلق سوریه (مجلس الشعب السوري) است. مجلس خلق سوریه جمعاً ۲۵۰ کرسی دارد و حوزه‌های انتخاباتی به صورت استانی است، البته استان حلب به دو حوزه انتخاباتی شهر حلب و حوزه انتخاباتی سایر مناطق استان تقسیم شده است. جدول زیر تعداد کرسی‌های هر استان را نشان می‌دهد.

جدول ۲۱. تعداد کرسی‌های هر استان در مجلس خلق سوریه

حوزه انتخاباتی	دمشق	ریف دمشق	حلب	مناطق حلب	حمص	حمه	لاذقیه	ادلب
کرسی	۲۹	۱۹	۲۰	۳۲	۲۳	۲۲	۱۷	۱۸
حوزه انتخاباتی	طرطوس	رقه	دیر الزور	حسکه	درعا	سویدا	قنیطره	مجموع
کرسی	۱۳	۸	۱۴	۱۴	۱۰	۶	۵	۲۵۰

^{۷۴} قانون اساسی کشور جمهوری عربی سوریه <https://b2n.ir/623924>

^{۷۵} پایگاه اطلاع‌رسانی www.pministry.gov.sy

درخواست نامزدی جهت انتخابات مجلس خلق سوریه، از طرف حزب‌های دارای مجوز به صورت لیستی یا فردی ارائه می‌شود. نامزدها با توجه به تعداد آراء معتبر به دست آمده، رتبه‌بندی می‌شوند و افراد حائز بیشترین رأی، به ترتیب کرسی‌های متعلق به هر استان را در اختیار می‌گیرند. مدت نمایندگی در مجلس خلق سوریه ۴ سال است و نمایندگان پس از هر دوره نمایندگی، مجدداً قابل نامزدشدن هستند.

نمایندگان مجلس خلق سوریه در دو گروه تقسیم‌بندی می‌شوند؛ به‌طوریکه ۱۲۷ کرسی از آن گروه کارگران و کشاورزان (العمال والفلاحین) و ۱۲۳ گروه از آن سایرین (باقی فئات الشعب) خواهد بود.^{۷۶}

شکل ۲۴. نسبت اعضای مجلس بر اساس گروه‌های مردم

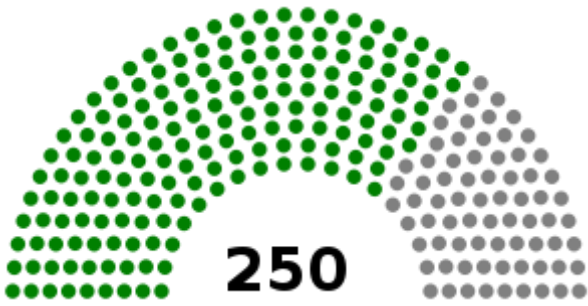
همچنین وزیران دولت این امکان را دارند که همزمان نماینده مجلس خلق نیز باشند.^{۷۷} در صورت خالی شدن تعدادی از کرسی‌های مجلس (به دلیل مرگ، استعفا، از دست دادن شرایط و یا عزل عضویت)، رئیس جمهور در مدت ۶۰ روز جایگزینی معرفی خواهد کرد.

آخرین انتخابات مجلس خلق سوریه ۱۹ ژوئیه ۲۰۲۰ برگزار شد که در آن ۱۷۷ کرسی به «ائتلاف الجبهه الوطنية التقدمية» به رهبری حزب بعث (با تصاحب ۱۶۷ کرسی)، ۱۶ کرسی به سایر احزاب و ۶۷ کرسی نیز به کاندیداهای مستقل تعلق یافت.

^{۷۶} ماده ۲۴ قانون انتخابات سراسری سوریه

^{۷۷} ماده ۱۱۶ قانون اساسی جمهوری عربی سوریه

جدول ۲۲. آمار منتخبین مجلس خلق سوریه بر اساس احزاب

	حزب تعداد کرسی البعث العربی الاشتراکی ۱۶۷ السوری القومي الاجتماعي ۳ الاتحاد الاشتراکی العربی ۳ الشیوعي ۲ الشیوعي الموحد ۲ العهد الوطني ۲ الوحدويين الاشتراکيين ۲ العربي الديمقراطي ۱ الوحدوی الاشتراکی الديمقراطي ۱ مستقلها ۶۷

۶-۴-۲-۱- کمیسیون‌های مجلس خلق سوریه

مجلس خلق سوریه شامل ۱۷ کمیسیون دائمی است. لیست این کمیسیون‌ها در جدول زیر مشاهده می‌شود.^{۷۸}

جدول ۲۳. کمیسیون‌های مجلس سوریه و رؤسای آنها

ردیف	کمیسیون	رئیس فعلی
۱	امور قانون اساسی و قانون گذاری	أحمد کزبری
۲	بودجه و حسابرسی	حسین حسون
۳	قوانین مالی	عمار بکداش
۴	امور کشورهای عربی، امور خارجه و مهاجران	بطرس مرجانه
۵	آموزش و تحقیقات علمی	عبد السلام الدهموش
۶	امور اقتصادی و انرژی	فارس الشهابی
۷	مدیریت محلی و توسعه شهری	زیاد سکری
۸	خدمات	صفوان قربی

^{۷۸} <https://www.parliament.gov.sy/arabic/index.php?node=5518&cat=435&>

۹	امنیت ملی	فیصل الخوری
۱۰	شکایات و نظارت	عبود الشواخ
۱۱	کشاورزی و منابع آب	عدنان سلیمان
۱۲	آزادی‌های عمومی و حقوق بشر	نزار اسکیف
۱۳	کمیته امور اجتماعی	سلام سنقر
۱۴	جوانان و ورزش	موفق جمعه
۱۵	رسانه ، ارتباطات و فناوری اطلاعات	إلیاس مراد
۱۶	آشتی ملی	خیرالدین عبدالستار السید
۱۷	امور شهدا و قربانیان جنگ	جانسیت قازان

۶-۵- تقسیمات اداری در سوریه

جمهوری عربی سوریه ۱۴ استان (محافظة)، ۶۰ منطقه (منطقة) و ۲۰۶ منطقه فرعی دارد که ناحیه (ناحیه إداریه) نامیده می‌شود. ناحیه‌های کشور سوریه شامل شهرستان (مدینه/ بلد) و دهستان (قریه) است. قریه کوچکترین واحد اداری در تقسیمات کشوری سوریه است. در هر استان از کشور سوریه یک شهر به عنوان مرکز استان (مدینه رئیسیه) معرفی می‌شود. در کشور سوریه ۴۸ شهرستان و ۶۴۳۲ دهستان وجود دارد. هر استان یک استاندار (محافظ) دارد که توسط رئیس جمهور منصوب می‌شود. استاندار وظیفه اداره استان در امور بهداشت، خدمات اجتماعی، آموزش، گردشگری، حمل‌ونقل عمومی، تجارت داخلی، کشاورزی، صنعت، دفاع مدنی و حفظ قانون و نظم را در استان دارد.

۶-۵-۱- مدیریت استانی در کشور سوریه

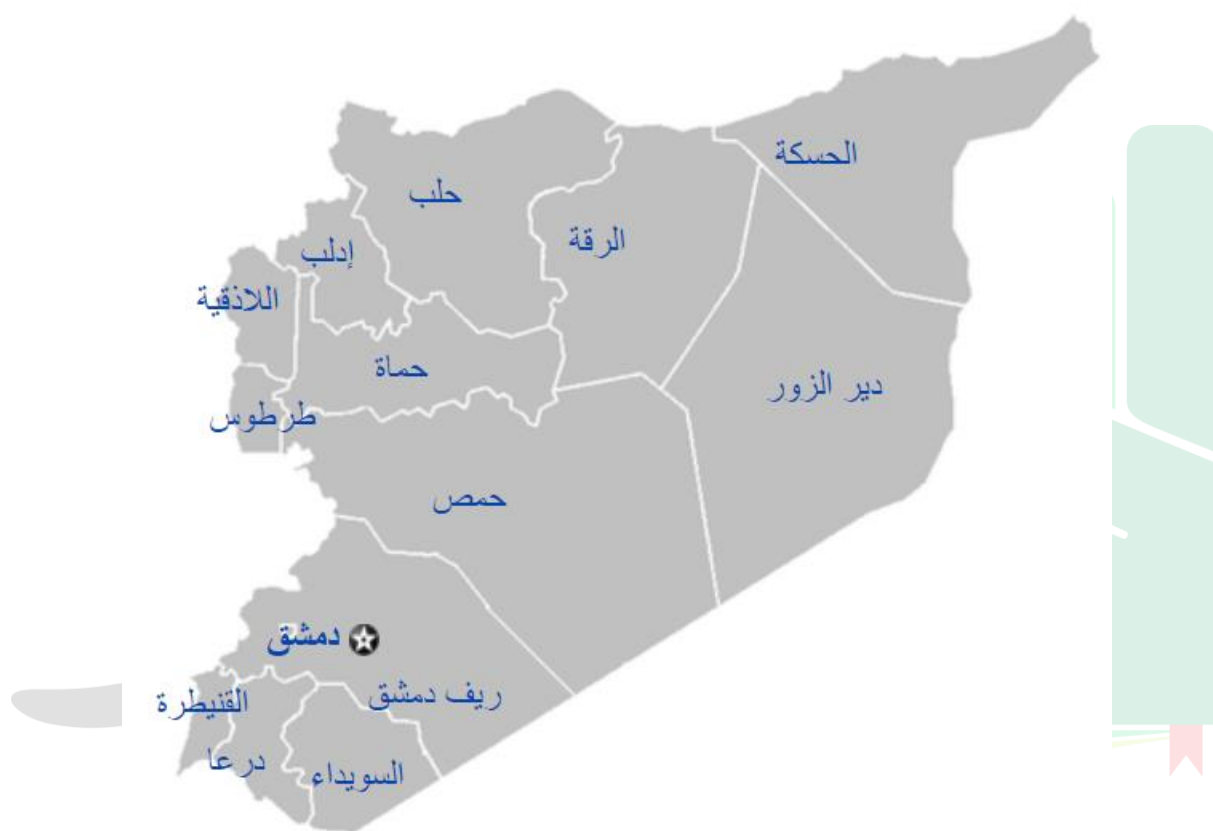
استانداران هر استان در کشور سوریه با همکاری وزارت امور داخلی، هماهنگی و نظارت بر پروژه‌های توسعه داخلی را پیگیری می‌کنند. همچنین در هر استان شورای استان (مجلس المحافظة) تعیین شده است که سه چهارم اعضای آن در انتخاباتی عمومی برای دوره‌ای ۴ ساله و یک چهارم افراد آن توسط وزیر کشور و استاندار منصوب می‌شوند.^{۷۹} علاوه بر این هر شورا یک بازوی اجرایی دارد که متشکل از ۶ تا ۱۰ مامور است و از بین اعضای شورای منتخب برگزیده می‌شوند و به هر کدام وظایف مشخصی اختصاص داده می‌شود.

^{۷۹} برای اطلاع بیشتر رجوع شود به: <https://b2n.ir/750848>

مقامات اداری ذیل هر استان توسط استاندار و با موافقت وزیر کشور انتخاب می‌شوند. این مقامات با شوراهای محلی منتخب در مورد مسائل محلی کار می‌کنند و به‌عنوان واسطه بین دولت مرکزی و بزرگان محلی مانند سران روستاها، رهبران قبیله و ریش‌سفیدان عمل می‌کنند.

۶-۵-۲- استان‌های سوریه

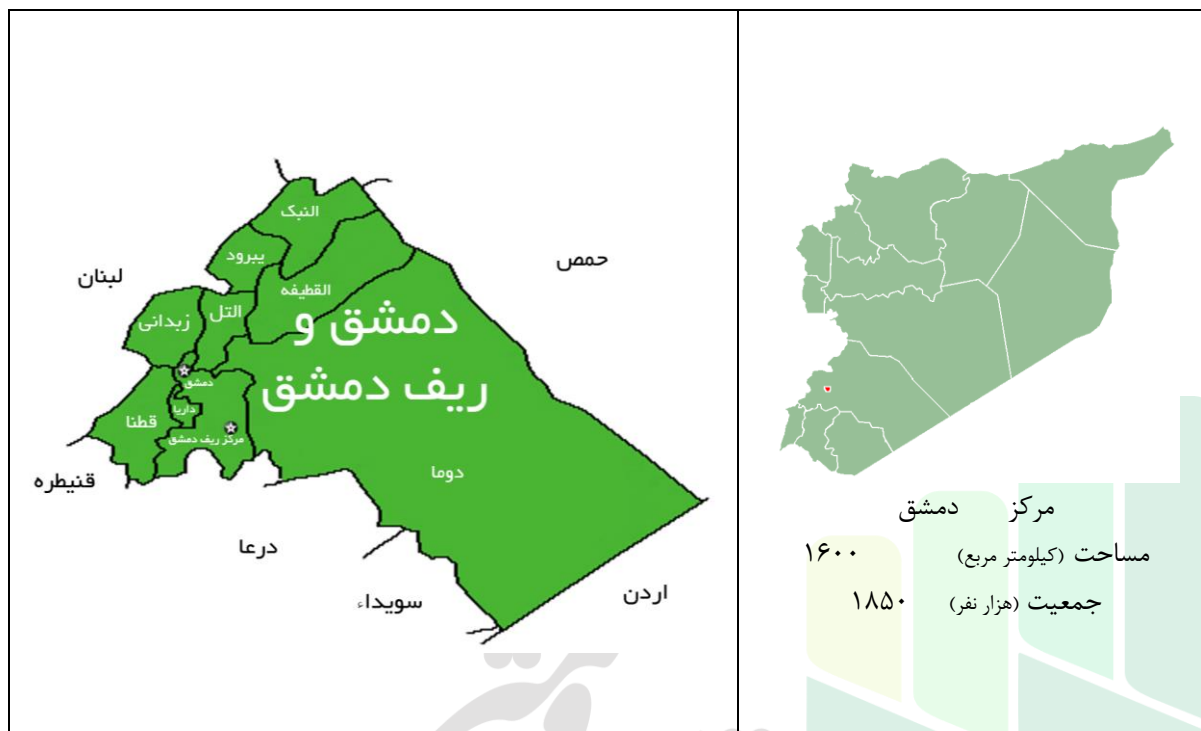
استان‌های کشور سوریه عبارتند از: دمشق، ریف (حومه) دمشق، حلب، حمص، حماه، قنیطره، درعا، سویدا، طرطوس، لاذقیه، ادلب، الرقه، الحسکه و دیر الزور.

نقشه ۱۷. تقسیمات استانی کشور سوریه

۶-۵-۲-۱- استان دمشق

استان دمشق تنها شامل شهر دمشق است که پایتخت جمهوری عربی سوریه است. جمعیت این استان ۱.۸۵۰.۰۰۰ میلیون نفر است و ۲۹ کرسی در مجلس خلق دارد.

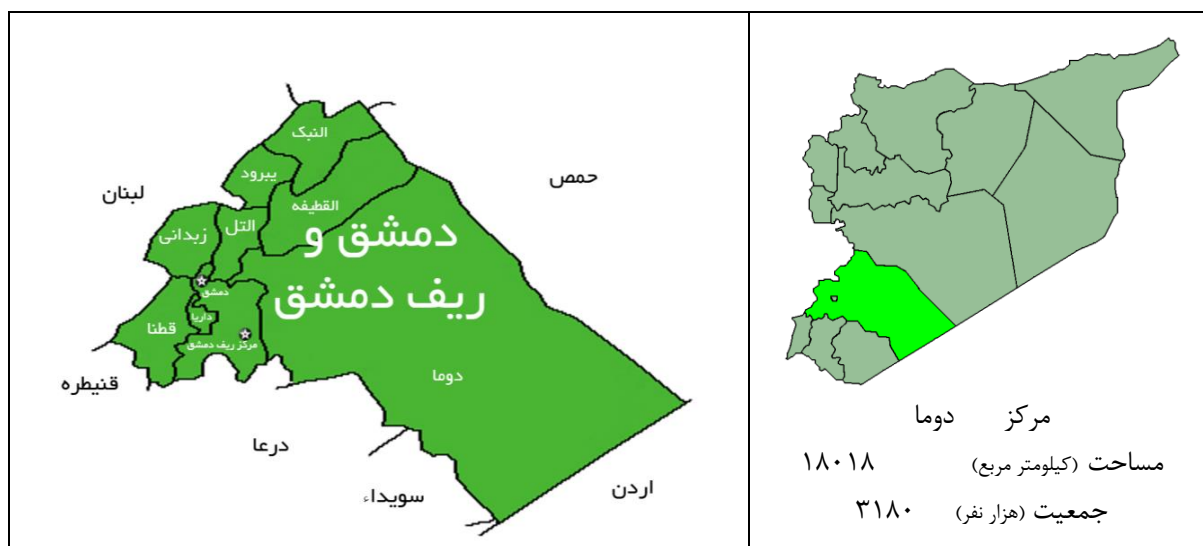
نقشه ۱۸. مشخصات استان دمشق و موقعیت آن نسبت به ریف دمشق

۶-۵-۲-۲- استان ریف دمشق

استان ریف دمشق از نظر جغرافیایی احاطه‌کننده استان دمشق است. جمعیت این استان ۳.۱۸۰.۰۰۰ نفر، تعداد کرسی‌های آن در مجلس خلق ۱۹ نفر و مساحت آن ۱۸۰۱۸ کیلومتر مربع است. این استان مستقیماً از شرق با اردن و از غرب و شمال غربی با لبنان هم‌مرز است. این استان سابقاً مناطق روستایی اطراف پایتخت را دربر می‌گرفت که رفته‌رفته به یکی از بزرگترین و مهمترین استان‌های سوریه تبدیل شده است.

استان ریف دمشق استانی با تنوع زمین و طبیعی گسترده از دشت‌ها، تپه‌ها، کوه‌های بلند و دره‌ها شناخته می‌شود. این استان شامل ۹ منطقه، ۲۷ ناحیه، ۲۸ شهر، ۱۹۰ روستا و ۸۲ مزرعه است. جاذبه‌های طبیعی از سالیان قبل باعث ایجاد صنعت گردشگری باسابقه‌ای شده که به گسترش استان کمک کرده و استراحتگاه‌ها و اماکن توریستی سطح شهرهای استان را فرا گرفته است.

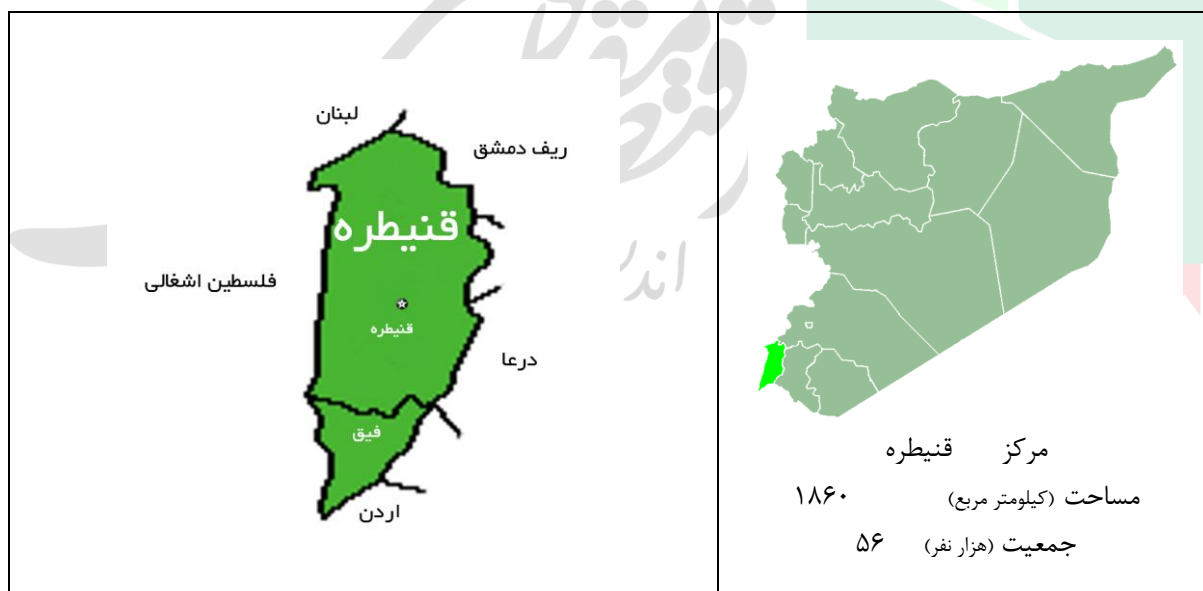
این استان دارای باغ‌های میوه و مزارع کشاورزی بسیار است. آب و هوای استان در تابستان معتدل است و در زمستان با بارش باران و برف همراه است که بارش در ارتفاعات با شدت بیشتری جریان دارد.

نقشه ۱۹. مشخصات استان ریف دمشق و موقعیت آن نسبت به دمشق

۳-۲-۵-۶- استان قنیطره

استان قنیطره یکی از استان‌های سوریه است که در ارتفاعات جولان در جنوب غربی سوریه واقع شده است. این استان پس از جنگ سال ۱۹۶۷ توسط رژیم صهیونیستی اشغال شد و پس از جنگ ۱۹۷۳ توسط دولت سوریه بازسازی شد. این استان مساحتی بالغ بر ۱۸۶۰ کیلومتر مربع و جمعیتی ۵۶ هزار نفری دارد. تعداد کرسی‌های استان حلب در مجلس خلق ۵ کرسی است.

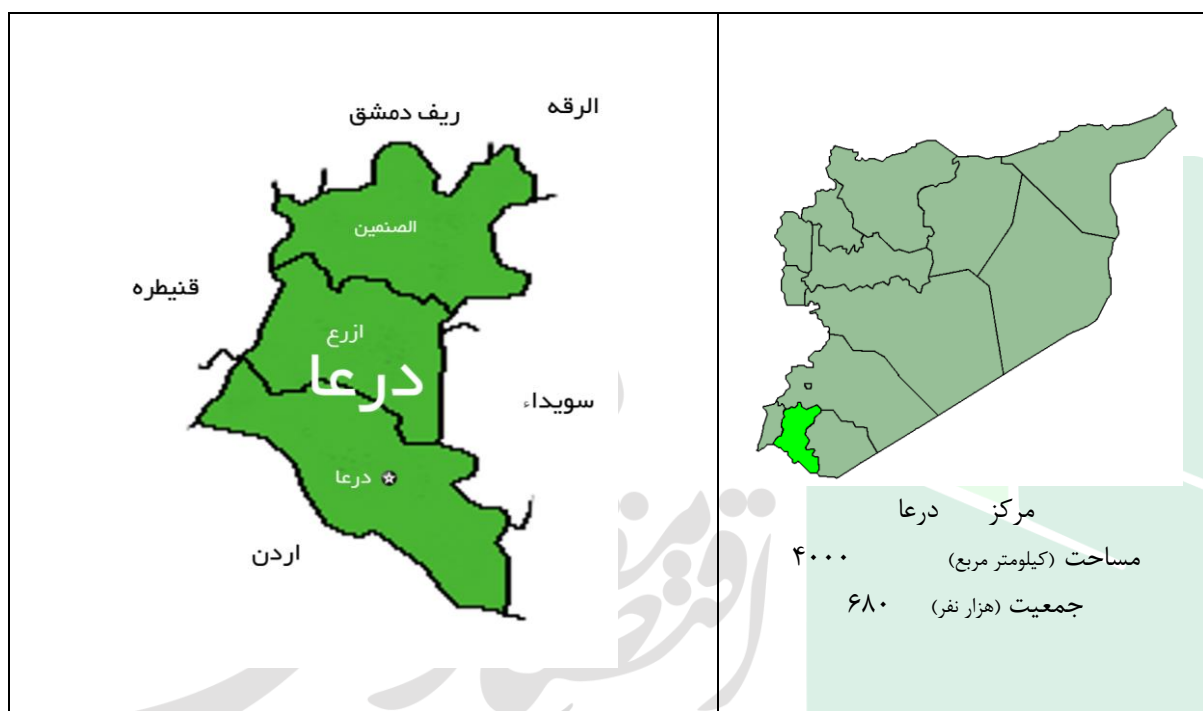

نقشه ۲۰. استان قنیطره

۴-۵-۶- استان درعا

استان درعا یکی از استان‌های جنوب غربی کشور سوریه است که از جنوب با کشور اردن، از غرب با استان قنیطره، از شرق با فرمانداری سویدا و از شمال با استان ریف دمشق هم مرز است. نام سابق این استان حوران بوده است.

مساحت این استان ۴۰۰۰ کیلومترمربع است که بیشتر آن دشتی به نام دشت حوران است. جمعیت استان درعا تقریباً ۶۸۰ هزار نفر است که اکثریت آنان به کشاورزی اشتغال دارند. این استان ۱۰ کرسی در مجلس خلق دارد.

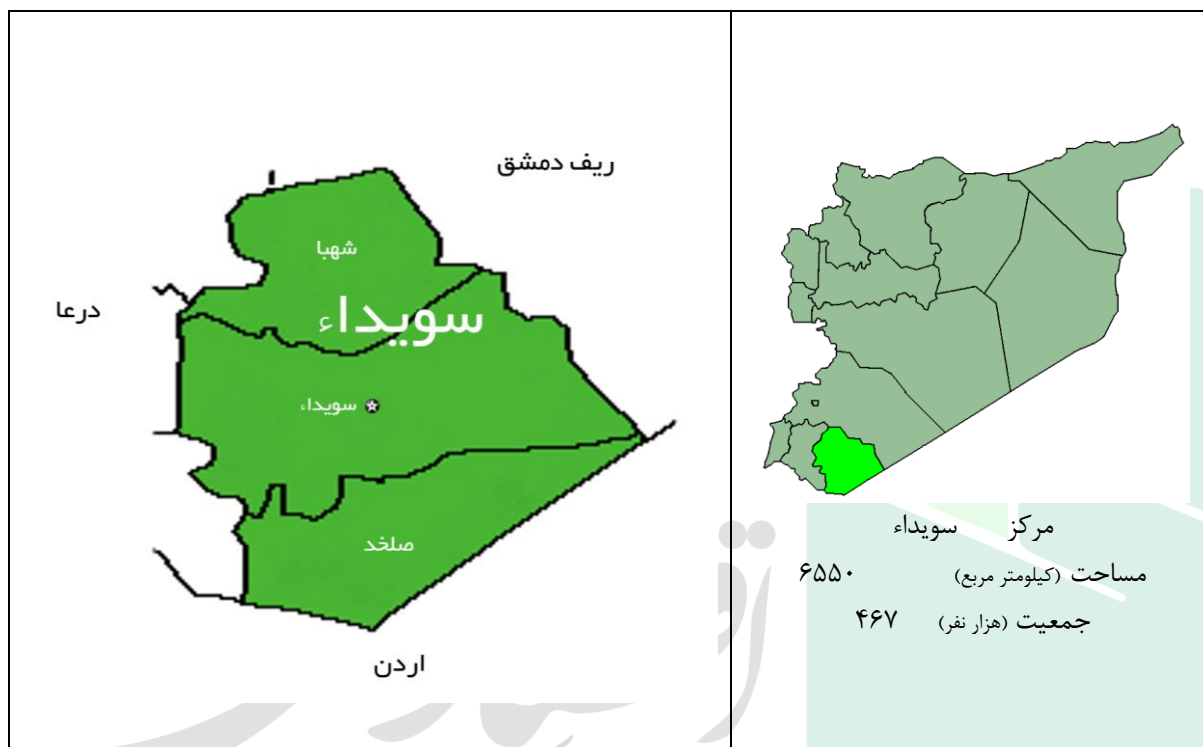
نقشه ۲۱. استان درعا

۶-۵-۲-۵- استان سویداء

استان سویدا در جنوب شرقی دمشق پایتخت سوریه واقع است. این استان از شمال و شرق با استان ریف دمشق، از غرب با استان درعا و از جنوب با کشور اردن هم‌مرز است.

آب و هوای این استان در مناطق کوهستانی آن تابستان معتدل و در زمستان سرد و پربرف است. همچنین میزان بارندگی سالانه این استان بین ۳۵۰ تا ۴۰۰ میلی‌متر است.

جمعیت این استان ۳۴۶ هزار نفر و تعداد کرسی‌های آن در مجلس خلق سوریه ۶ کرسی است.

نقشه ۲۲. استان سویداء

۶-۵-۲-۶- استان حمص

استان حمص در مرکز کشور سوریه واقع است که مساحتی بالغ بر ۴۱ هزار کیلومتر مربع دارد و بزرگترین استان این کشور به شمار می‌رود. بزرگترین شهر این استان، شهر حمص است. از میان این استان رودخانه العاصی عبور می‌کند که منبع طبیعی مهمی برای این شهر به شمار می‌رود. شهر باستانی پالمیرا (تدمر) نیز در این استان واقع شده است که حدود ۱۶۰ کیلومتر از مرکز استان (حمص) فاصله دارد.

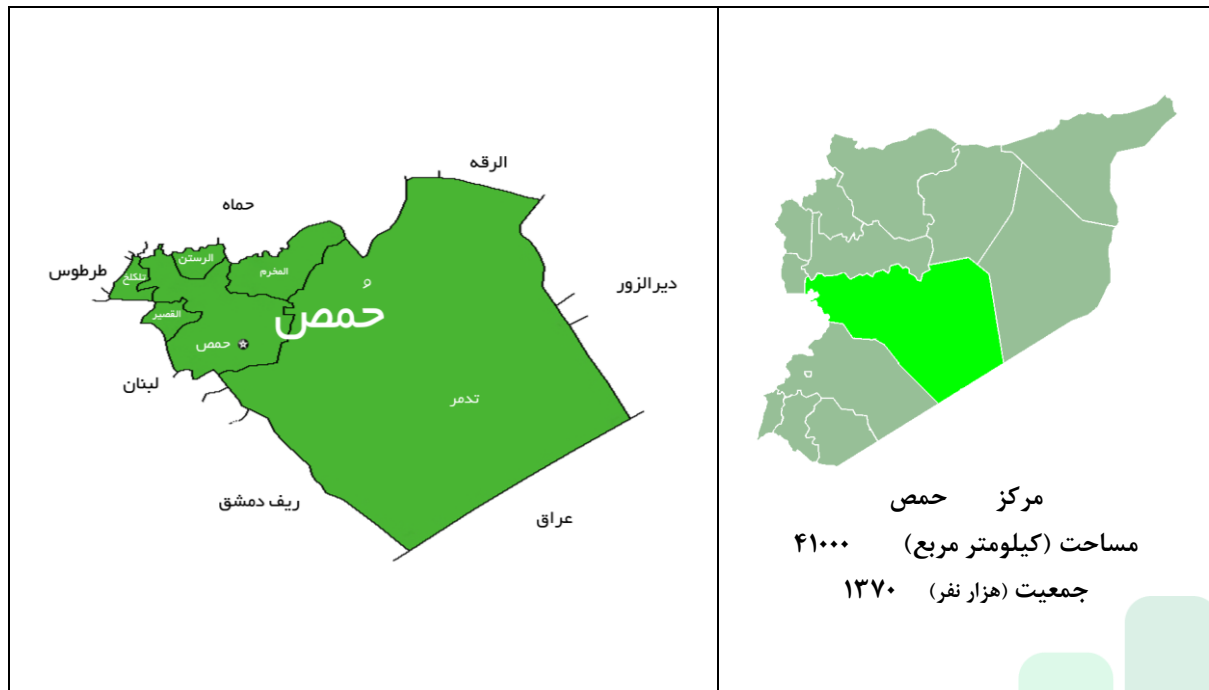
در شهر حمص آثار باستانی و گردشگری فراوانی یافت می‌شود که قلعه باستانی الحصن یکی از این آثار است. مقبره صحابی خالد بن ولید نیز در این شهر واقع است و به نام مسجد «سیدی خالد» شناخته می‌شود. در این شهر، کنیسه ام الزنار نیز واقع است که گفته می‌شود زناری که به‌وسیله حضرت مریم دوخته شده است، در این کنیسه نگهداری می‌شود.

بررسی ظرفیت‌ها و فرصت‌های همکاری اقتصادی ایران با سوریه - اندیشکده اقتصاد مقاومتی

این استان با کشورهای عراق و لبنان هم‌مرز است و در فاصله ۱۶۲ کیلومتری از دمشق قرار دارد.

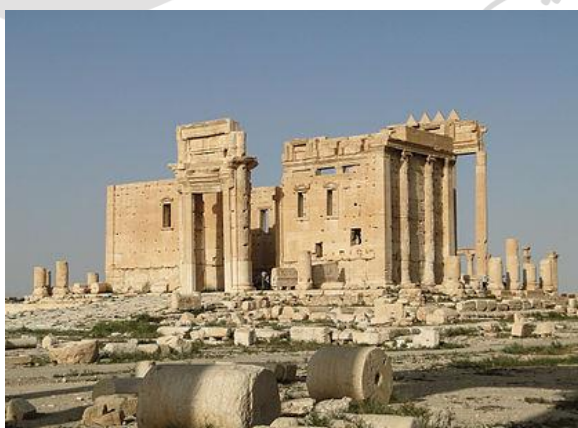
نقشه ۲۳. استان حمص

مسجد سیدی خالد در حمص

قلعه باستانی الحصن در حمص

معبد بل در پالمیرا

کنیسه ام الزنار در حمص

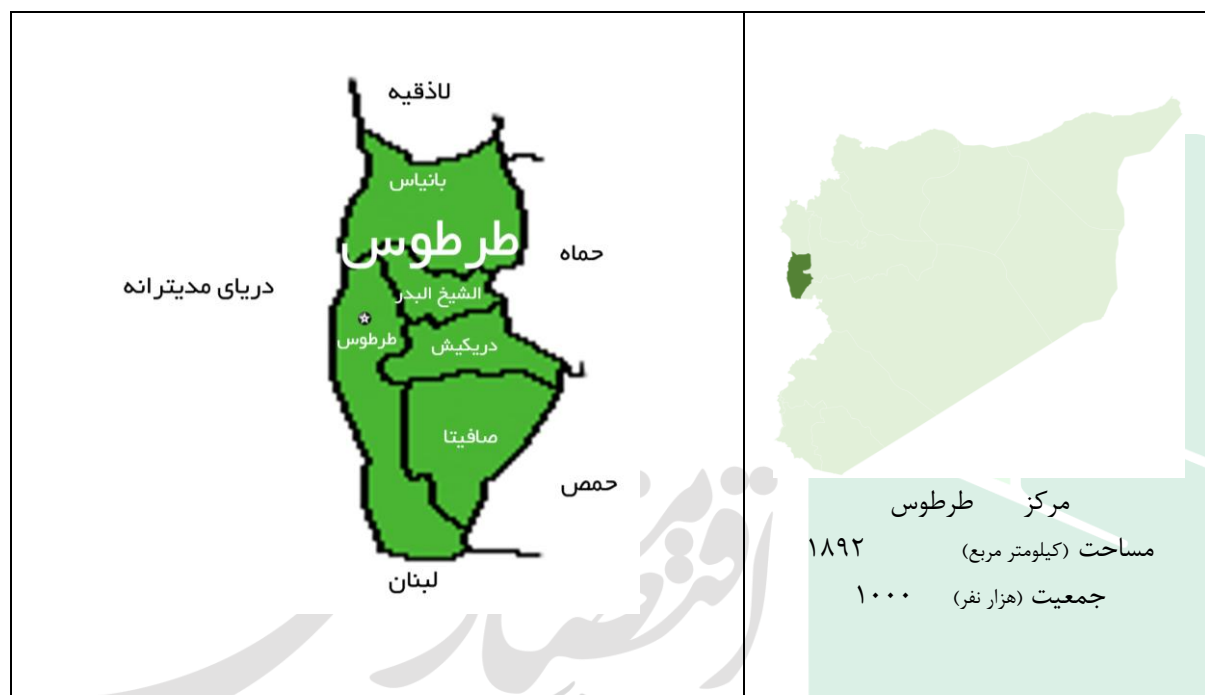
شکل ۲۵. نقاط باستانی استان حمص

۶-۵-۲-۷- استان طرطوس

استان طرطوس در غرب کشور سوریه واقع شده، دارای ساحلی ۹۰ کیلومتری از غرب با دریای مدیترانه است و از جنوب با کشور لبنان مرز مشترک دارد. جزیره‌های ارواد، العباس، النمل و أبو علی از جمله جزیره‌های این استان است که جزیره ارواد تنها جزیره مسکونی کشور سوریه است.

شهر طرطوس با ۹۳ هزار نفر جمعیت مرکز استان و بزرگ‌ترین شهر استان طرطوس است. بندر طرطوس پس از لاذقیه دومین بندر بزرگ در کرانه‌های سوریه است و شهری عمدتاً تجاری و گردشگری است.

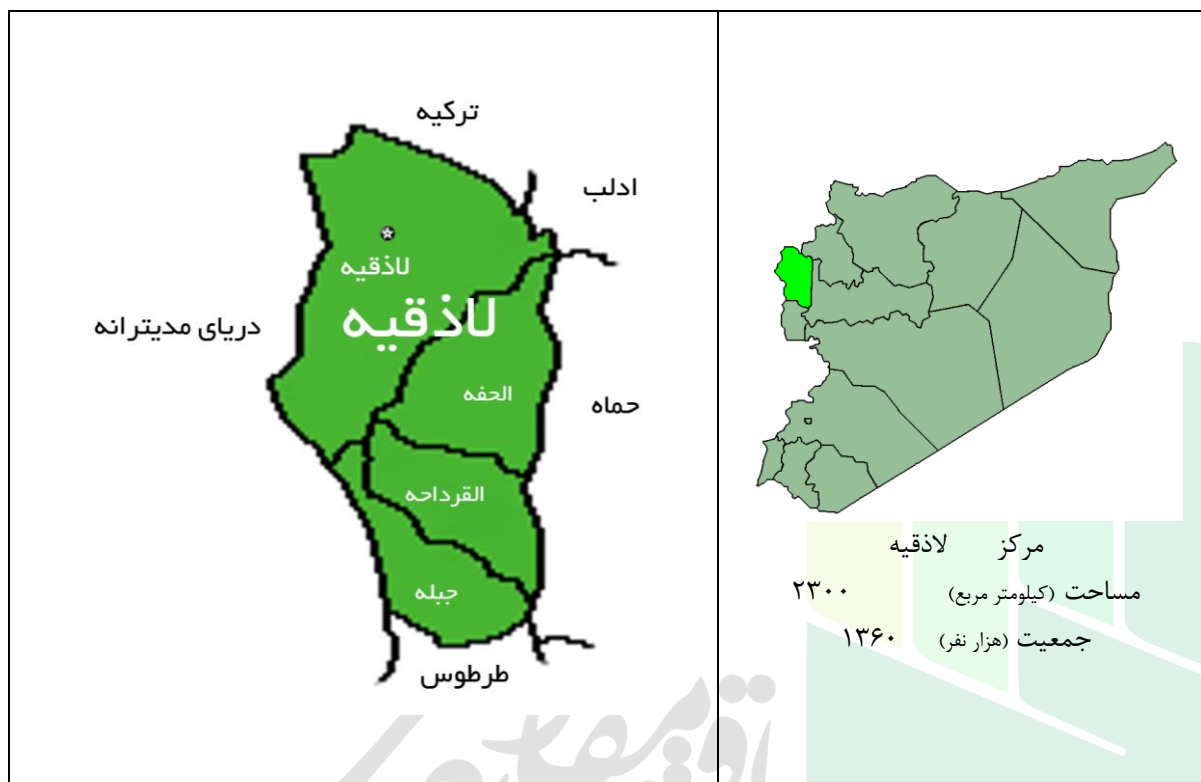
جمعیت ساکنان این استان ۱ میلیون نفر و دارای ۱۳ کرسی در مجلس خلق سوریه است.

نقشه ۲۴. استان طرطوس

۶-۵-۲-۸- استان لاذقیه

استان لاذقیه در شمال غربی سوریه واقع شده و مشرف به دریای مدیترانه است و با ترکیه مرز مشترک دارد. این منطقه با مساحتی ۲۳۰۰ کیلومتر مربعی دارای جمعیت ۹۴۳ هزار نفری است و تعداد ۱۷ کرسی در در مجلس خلق سوریه دارد.

نقشه ۲۵. استان لاذقیه

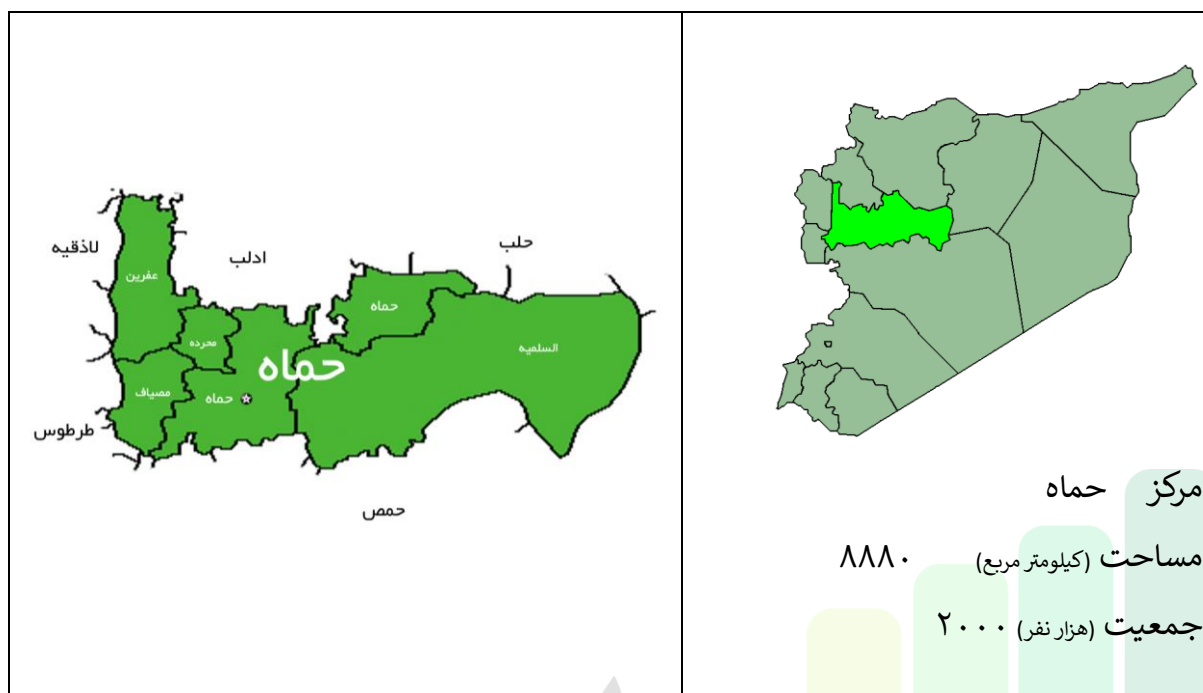
۶-۵-۲-۹- استان حماه

استان حماه از قدیمی‌ترین مناطق مسکونی غرب آسیا به شمار می‌رود و به دلیل قدمت باستانی آن همواره مورد توجه باستان‌شناسان و گردشگران علاقه‌مند به آثار باستانی بوده است.

این استان مجموعه‌ای شگفت‌انگیز از دشت‌ها، کوه‌ها و دره‌ها است. در طول این استان رودخانه العاصی به طول ۱۷۱ کیلومتر جریان دارد. این استان از طریق شبکه حمل و نقل بین‌المللی با استفاده از راه‌های جاده‌ای و راه‌آهن با استان‌های مجاور در ارتباط است.

این استان با داشتن آثار باستانی بسیار، میدان‌های بزرگ شهری، خیابان‌های گسترده، محله‌های مدرن، هتل‌های بین‌المللی، رستوران‌های مجلل، کارخانه‌ها، موسسات و شرکت‌های تولیدی پیشرفته به یکی از ثروتمندترین استان‌های کشور سوریه تبدیل شده است.

مساحت این استان بالغ بر ۸۸۸۰ کیلومتر مربع، دارای جمعیتی ۱.۴ میلیون نفری و تعداد کرسی‌های آن در مجلس خلق سوریه ۲۲ کرسی است.

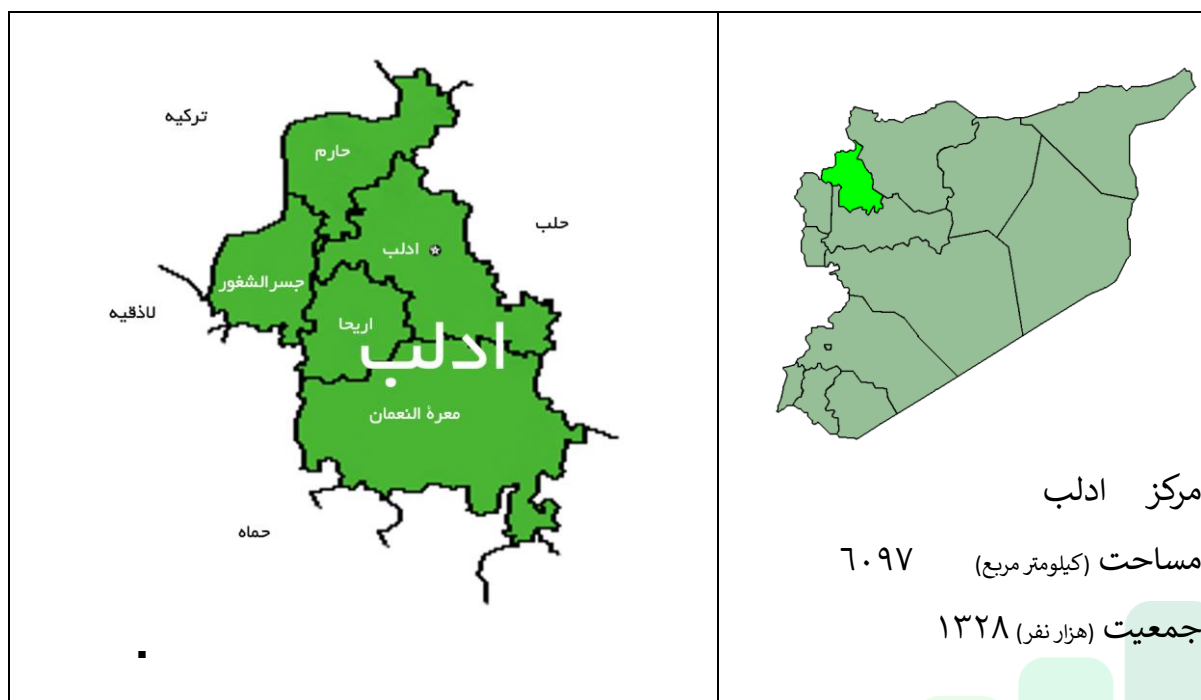

۶-۵-۲-۱۰- استان ادلب

استان ادلب یکی از استان‌های شمالی کشور سوریه است که به دلیل هم‌مرزی با کشور ترکیه به عنوان دروازه شمالی این کشور شناخته می‌شود و یکی از استان‌های مدرن سوریه شمرده می‌شود.

موقعیت این استان دارای اهمیت ویژه جغرافیایی و نقش اساسی در جاده ابریشم باستانی است؛ به طوریکه به گذرگاه و مسیر مواصلاتی مهمی برای نیروهای ارتش و همچنین کاروان‌های تجاری بدل شده است.

مساحت این استان ۶۱۰۰ کیلومتر مربع است که از شمال با کشور ترکیه، از شرق با استان حلب، از غرب با استان لاذقیه و از جنوب با استان حمه مرز مشترک دارد. جمعیت این استان ۱.۵ میلیون نفر و تعداد کرسی‌های آن در مجلس خلق ۱۸ کرسی است.

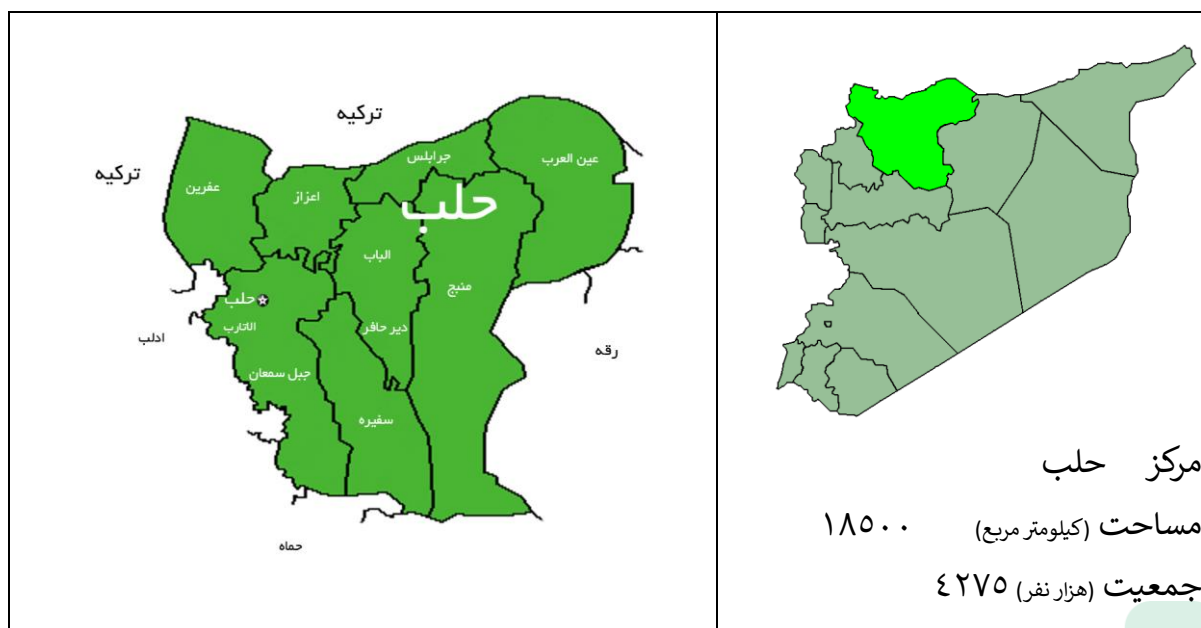
نقشه ۲۷. استان ادلب

۶-۵-۲-۱۱- استان حلب

استان حلب در شمال کشور سوریه واقع شده است و دومین استان بزرگ سوریه است. مساحت این استان ۱۸ هزار و ۵۰۰ کیلومتر مربع است و جمعیتی بالغ بر ۴,۲۷۵,۰۰۰ میلیون نفر دارد.

مرکز این استان شهر حلب است و دارای ۱۰ شهر، ۸ منطقه، ۴۰ ناحیه و دهها دهستان است. این استان از اهمیت ویژه‌ای در زمینه اقتصادی، تجاری، کشاورزی و صنعتی برخوردار است. شهر حلب به عنوان بزرگترین شهر استان، مشهورترین و قدیمی‌ترین شهر عربی در زمینه صنعتی است که از زمان‌های بسیار قدیم به دلیل صنعتش معروف بوده است.

تعداد کرسی استان حلب در مجلس خلق سوریه ۵۲ کرسی است.

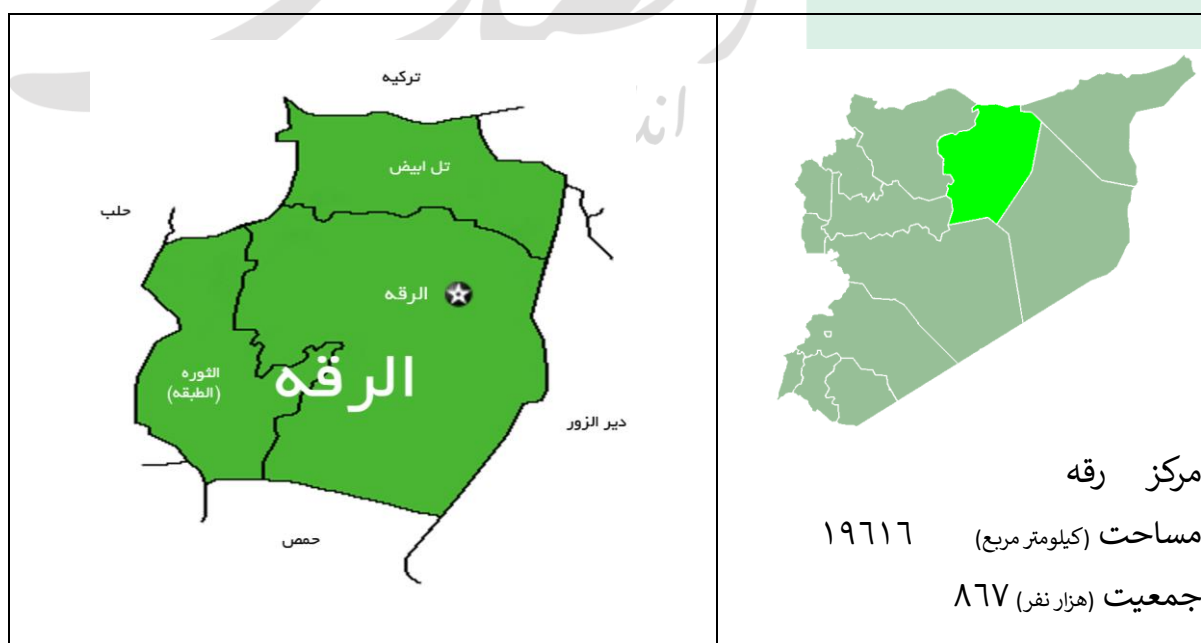

نقشه ۲۸. استان حلب

۶-۵-۲-۱۲- استان الرقه

استان رقه در شمال سوریه واقع شده است و با کشور ترکیه مرز مشترک دارد. مساحت این استان حدود ۲۰ هزار کیلومتر مربع است و در ساحل شمالی رود فرات واقع شده است.

از اواسط دهه ۱۹۷۰، اقتصاد استان رقه به سد فرات و کشاورزی حول آن و همچنین چاه‌های نفت مجاور استان وابسته بود. از مهمترین بناهای باقیمانده در شهر رقه، «قصر العذاری» است. این استان تعداد ۸ کرسی در مجلس خلق سوریه دارد.

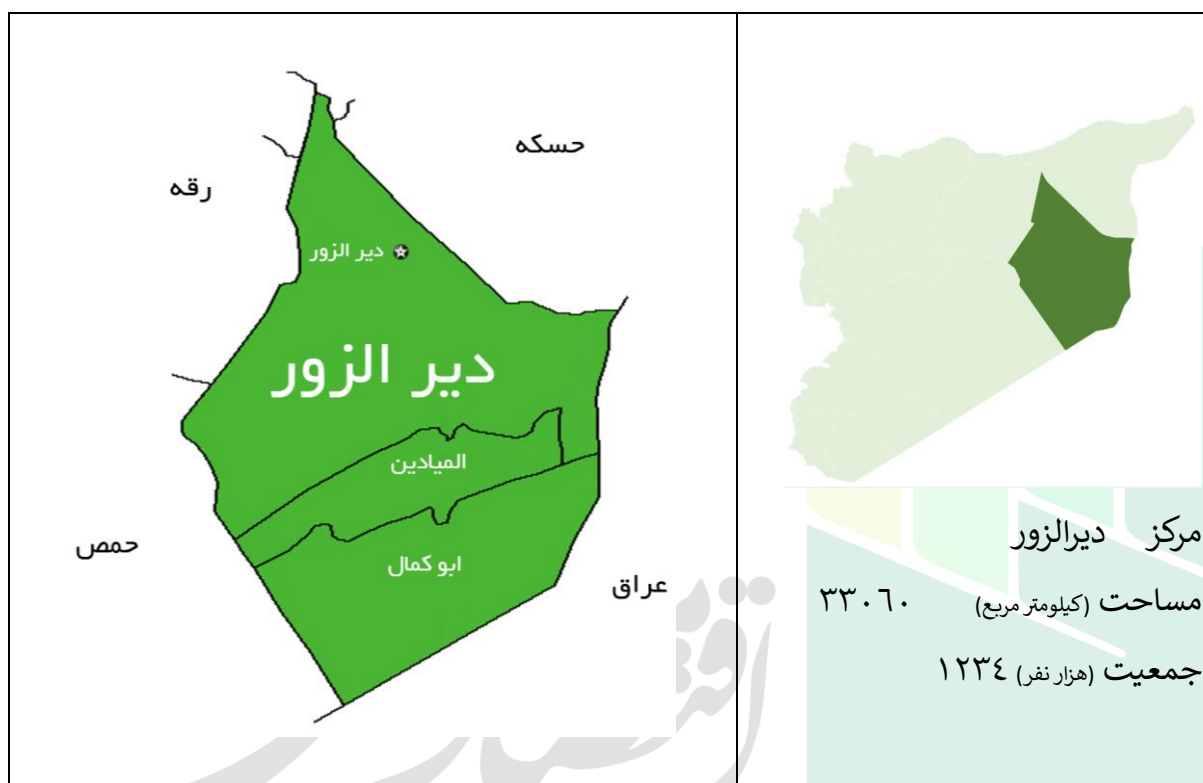

نقشه ۲۹. استان رقه

۶-۵-۲-۱۳- استان دیرالزور

استان دیرالزور در شرق کشور سوریه واقع شده است و رود فرات از میان آن عبور می‌کند. این استان با کشور عراق هم‌مرز است و دارای مساحتی بالغ بر ۳۳ هزار کیلومتر مربع و جمعیتی بیش از ۱.۲ میلیون نفری است. این استان تعداد ۱۴ کرسی در مجلس خلق سوریه دارد.

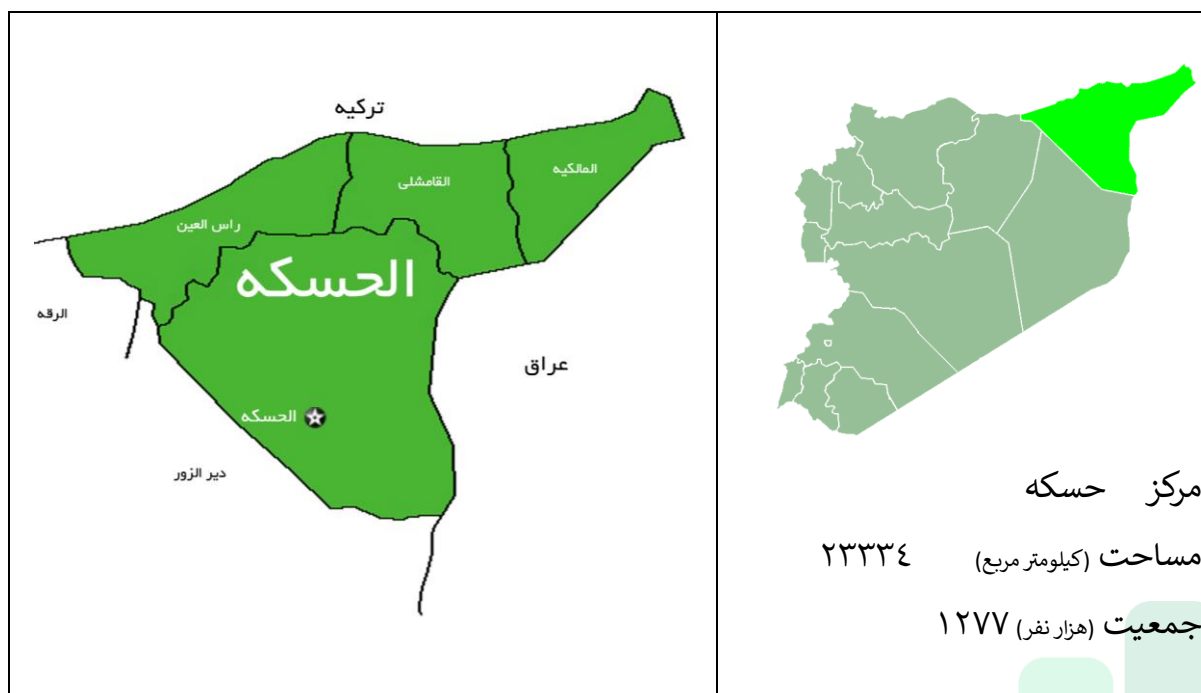
نقشه ۳۰. استان دیرالزور

۶-۵-۲-۱۴- استان حسکه

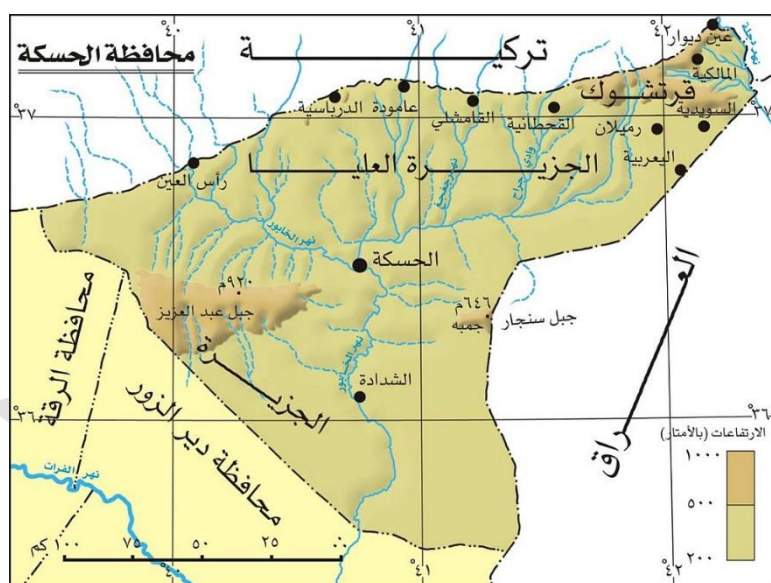
این استان که در شمال شرقی کشور سوریه واقع شده است، مساحتی ۲۳ هزار کیلومتری دارد و جمعیت آن به ۱.۲ میلیون نفر می‌رسد که در ۴ منطقه و ۱۴ ناحیه سکونت دارند.

استان حسکه تامین‌کننده اصلی نفت سوریه است. میدان‌های نفتی «رمیلان»، «الهل» و «الجبسه» از جمله مهمترین میادین نفتی این استان است.

بیشتر جمعیت استان الحسکه در بخش کشاورزی اشتغال دارند. کشت گندم، پنبه و میوه‌هایی نظیر سیب و انگور در این استان متداول است.

نقشه ۳۱. استان حسکه

نقشه ۳۲. منابع آبی استان حسکه

از مهمترین شهرها در این استان می‌توان به الحسکه (مرکز استان)، القامشلی، عامودا، راس العين و المالکیه و روستاهای فروانی که به‌ویژه در نزدیکی منابع آب شکل گرفته‌اند مخصوصا روستاهای اطراف سرچشمه خابور اشاره کرد.

۶-۶- شاخص‌های جمعیتی سوریه

جمعیت یک کشور یکی از عوامل تعیین‌کننده در اقتصاد آن کشور و چشم‌انداز آن است. بدون شک یک هرم سنی متناسب، که در آن جمعیت نیروی انسانی در سن کار بیشتر باشد، نوید آن را می‌دهد که اقتصاد در آینده با کمبود نیروی کار مواجه نخواهد شد. هرچه نسبت تعداد افراد جوان به افراد سالخورده بزرگتر باشد، یا به اصطلاح اقتصادی قسمت میانی هرم سنی جمعیت گسترده‌تر باشد، چشم‌انداز بازار نیروی کار بهتر خواهد بود. نیروی کار به عنوان یکی از عوامل اصلی تولید، تاثیر بسیار مهمی در تعیین سرنوشت اقتصادی یک کشور دارد، زیرا در صورت کمبود نیروی کار، قیمت نیروی کار یعنی دستمزد افزایش یافته و این افزایش قیمت باعث می‌شود هزینه تمام‌شده تولید کالاها افزایش یابد؛ افزایش قیمت باعث کاهش رقابت‌پذیری تولیدات یک کشور می‌شود و نتیجه این اتفاق، کاهش میزان صادرات و به تبع آن کاهش میزان تولید است.

کشور سوریه از زمان آغاز جنگ در سال ۲۰۱۱ شاهد تحولات اقتصادی و اجتماعی بسیاری بوده و پدیده‌های بسیاری در این کشور ظاهر شده است که قبلاً سابقه‌ای نداشتند. از این میان می‌توان به مهاجرت بین استانی، مهاجرت خارجی و پناهندگی اشاره کرد. این جنگ صدمات جدی به زیرساخت بخش‌های مهم اجتماعی، به ویژه بخش‌های بهداشت و آموزش وارد کرد که تأثیر عمده‌ای بر میزان مراقبت‌های بهداشتی و خدمات آموزشی، به عنوان ۲ عامل مهم در توسعه منابع انسانی داشته است.

آخرین اطلاعات آماری سراسری کشور سوریه به سال‌های پیش از جنگ یعنی حداکثر تا سال ۲۰۱۲ برمی‌گردد. در سال ۲۰۱۷ و پس از بهبود نسبی وضعیت برخی از استان‌های سوریه، مرکز آمار این کشور با مراجعه به بیش از ۲۸ هزار خانوار در ۱۱ استان (استان‌های دمشق، ریف دمشق، حلب، حمص، حماه، لاذقیه، حسکه، سویدا، درعا، طرطوس، قنیطره)^{۸۰} به ارائه آمار پرداخت.

شکل ۲۶. تصویری از مرکز آمار سوریه

برآوردها حاکی از آن است که جمعیت این ۱۱ استان معادل ۶۳ درصد از جمعیت کل کشور سوریه در سال ۲۰۱۷ است. در ادامه برخی از مهمترین داده‌های آماری با استفاده از جامعه آماری این ۱۱ استان سوریه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

^{۸۰} استان‌های ادلب، رقه و دیرالزور به دلیل ناامنی مورد بررسی قرار نگرفته اند.

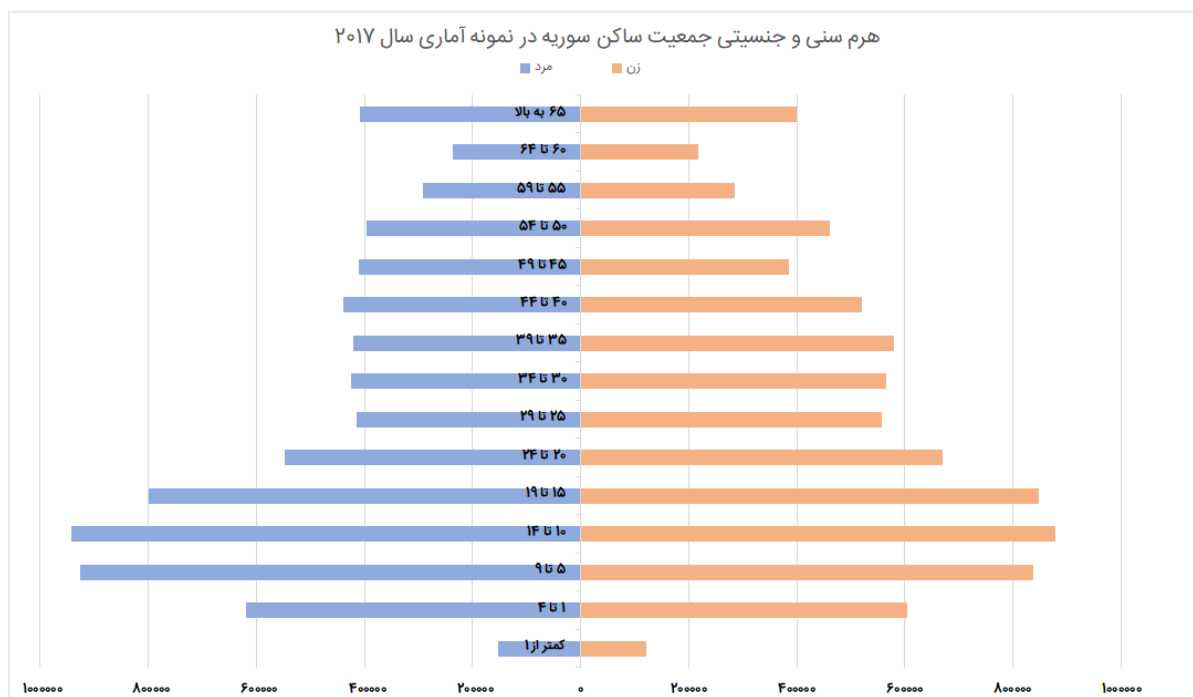
۶-۶-۱- توزیع سنی و جنسیتی

همانگونه که در نمودار و جدول زیر قابل مشاهده است، ۳۳.۲ درصد از جمعیت سنی کمتر از ۱۵ سال، ۶۱.۵ درصد از جمعیت سنی بین ۱۵ تا ۶۴ سال (نیروی کار بالقوه) و ۵.۳ درصد از جمعیت بالای ۶۵ سال سن دارند. همچنین داده‌های آماری فوق نشان می‌دهد که اختلاف ترکیب سنی در بین مردان و زنان تقریباً اندک است، اما در ترکیب سنی ۲۰ تا ۴۴ سال این اختلاف قابل ملاحظه است؛ به طوریکه ۳۰.۳ درصد مردان و ۳۶.۴ درصد زنان در این سن هستند.

جدول ۲۴. آمار نسبت جنسیتی مردم سوریه در سنین مختلف

مجموع		زن		مرد		محدوده سنی (سال)
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱.۸	۲۷۴۲۲۳	۱.۵	۱۲۱۶۳۴	۲.۱	۱۵۲۵۸۹	کمتر از ۱
۸.۰	۱۲۲۱۹۱۴	۷.۶	۶۰۳۶۴۹	۸.۳	۶۱۸۲۶۵	۱ تا ۴
۱۱.۵	۱۷۶۲۸۱۰	۱۰.۶	۸۳۶۹۹۶	۱۲.۵	۹۲۵۸۱۴	۵ تا ۹
۱۱.۹	۱۸۲۰۵۵۹	۱۱.۱	۸۷۸۰۸۹	۱۲.۷	۹۴۲۴۷۰	۱۰ تا ۱۴
۱۰.۷	۱۶۴۵۹۸۴	۱۰.۷	۸۴۷۹۵۰	۱۰.۷	۷۹۸۰۳۴	۱۵ تا ۱۹
۷.۹	۱۲۱۵۸۳۰	۸.۴	۶۶۹۲۴۶	۷.۴	۵۴۶۵۸۴	۲۰ تا ۲۴
۶.۳	۹۶۹۸۲۸	۷	۵۵۶۳۶۶	۵.۶	۴۱۳۴۶۲	۲۵ تا ۲۹
۶.۵	۹۹۰۳۶۷	۷.۱	۵۶۶۴۰۸	۵.۷	۴۲۳۹۵۹	۳۰ تا ۳۴
۶.۵	۱۰۰۰۳۲۸	۷.۳	۵۷۸۸۰۷	۵.۷	۴۲۱۵۲۱	۳۵ تا ۳۹
۶.۲	۹۵۹۴۱۱	۶.۶	۵۱۹۵۷۰	۵.۹	۴۳۹۸۴۱	۴۰ تا ۴۴
۵.۲	۷۹۶۷۰۴	۴.۹	۳۸۶۰۳۳	۵.۵	۴۱۰۶۷۱	۴۵ تا ۴۹
۵.۶	۸۵۶۱۵۴	۵.۸	۴۶۰۸۹۴	۵.۳	۳۹۵۲۶۰	۵۰ تا ۵۴
۳.۸	۵۷۷۳۹۷	۳.۶	۲۸۴۸۵۰	۳.۹	۲۹۲۵۴۷	۵۵ تا ۵۹
۳.۰	۴۵۴۰۲۸	۲.۸	۲۱۸۱۳۵	۳.۲	۲۳۵۸۹۳	۶۰ تا ۶۴
۵.۳	۸۰۶۹۹۰	۵	۳۹۹۴۶۹	۵.۵	۴۰۷۵۲۱	۶۵ به بالا
۱۰۰	۱۵۳۵۲۵۲۷	۱۰۰	۷۹۲۸۰۹۶	۱۰۰	۷۴۲۴۴۲۹	مجموع

هرم سنی و جنسیتی داده‌های آماری بالا در نمودار زیر قابل مشاهده است.

نمودار ۹. هرم سنی و جنسیتی کشور سوریه در سال ۲۰۱۷

۲-۶-۶- متوسط تعداد اعضای خانواده در سوریه

متوسط تعداد اعضای خانواده در سطح همه مناطق مورد بررسی در ۱۱ استان، ۴.۷ نفر بوده است. بالاترین تعداد برای این میانگین در استان‌های درعا، دمشق و الحسکه و کمترین تعداد در استان‌های سویدا و لاذقیه است.

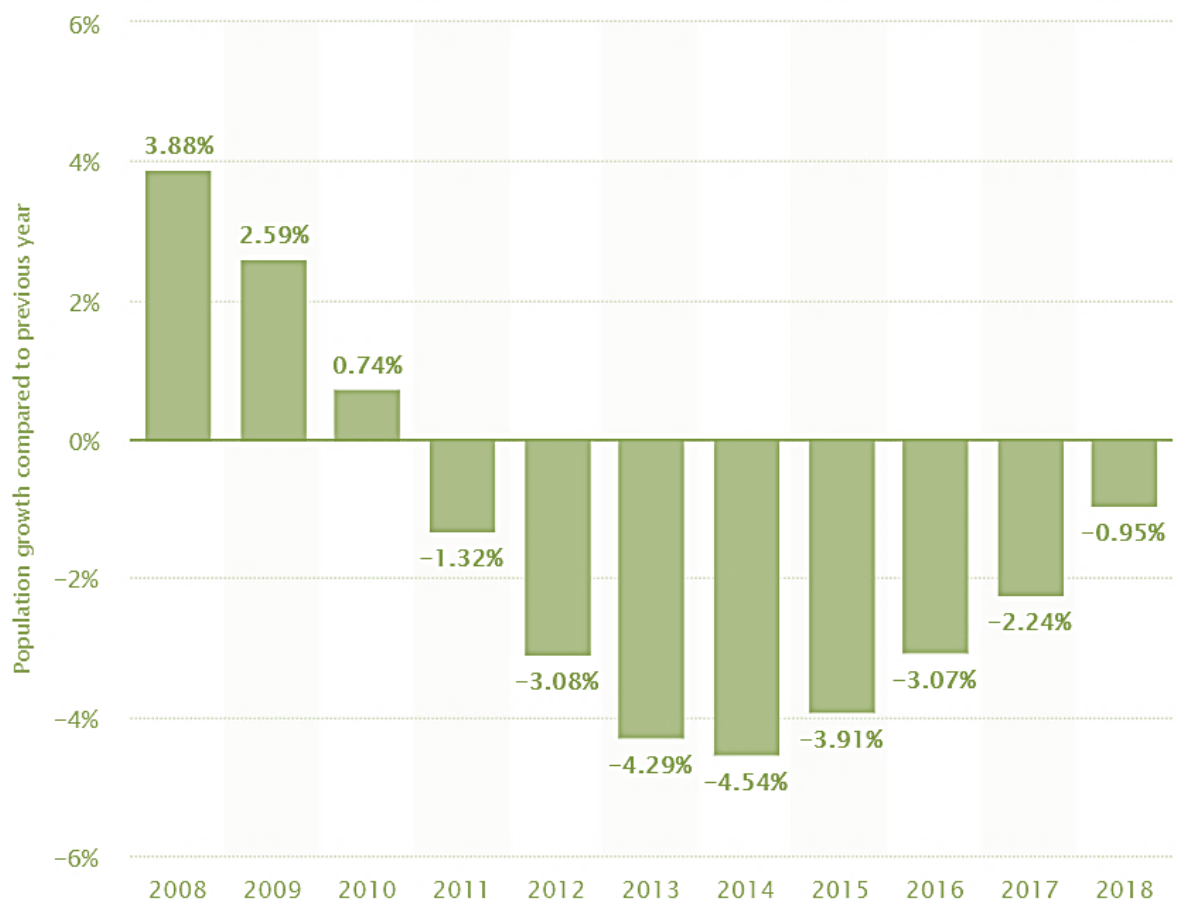
جدول زیر متوسط تعداد اعضای خانواده در سوریه به تفکیک استان‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۲۵. تعداد اعضای خانواده در استان‌های مختلف

استان / شهر	متوسط اعضای خانواده (نفر)
دمشق	۴.۵
شهر حلب	۴.۴
ریف دمشق	۵
حمص	۴.۸
حماء	۴.۸

اللاذقیه	۴.۲
الحسکه	۵
طرطوس	۴.۴
درعا	۵.۱
السويداء	۴
القنيطرة	۴.۸
متوسط کشور	۴.۷

۶-۳- نرخ رشد جمعیت سوریه از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸

نمودار ۱۰. نرخ رشد جمعیت سوریه از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸^{۸۱}

۴-۶-۴- توزیع سکونت به تفکیک نوع اقامت و جنسیت

با توجه به جدول زیر، بیش از ۸۱ درصد از جمعیت نمونه آماری ساکن، بیش از ۱۸ درصد آواره و درصد اندکی نیز از آوارگان به محل سکونت خود بازگشته اند. این میزان از جمعیت در نسبتی تقریباً متعادل بین مردان و زنان تقسیم شده است.

جدول ۲۶. توزیع سکونت به تفکیک نوع اقامت و جنسیت

نوع اقامت	مرد		زن		مجموع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مقیم در محل سکونت سابق	۶۰۶۲۷۸۱	۸۱.۷	۶۴۲۵۴۹۹	۸۱.۰	۱۲۴۸۸۲۸۰	۸۱.۳
جابه‌جاشده به مکان جدید (آوارگان)	۱۳۱۸۴۰۱	۱۷.۷	۱۴۵۷۳۸۱	۱۸.۴	۲۷۷۵۷۸۲	۱۸.۱
بازگشته به محل سکونت سابق	۴۳۲۴۷	۰.۶	۴۵۲۱۶	۰.۶	۸۸۴۶۳	۰.۶
مجموع	۷۴۲۴۴۲۹	۱۰۰	۷۹۲۸۰۹۶	۱۰۰	۱۵۳۵۲۵۲۴	۱۰۰

۴-۶-۵- توزیع نسبی جمعیت به تفکیک وضعیت تأهل و جنسیت افراد بالای ۱۰ سال

با توجه به جدول زیر، حدود ۵۰ درصد از جمعیت با سن بالای ۱۰ سال متأهل و حدود ۴۵ درصد نیز مجرد هستند. همچنین درصد اندکی از ساکنان سوریه (در نمونه آماری ۱۱ استان) در وضعیت دیگری به سر می‌برند. نکته قابل توجه در آمار بالا این است که آمار زنان بیوه ۱۱.۵ برابر آمار مردان زن‌مرده است؛ به‌طوریکه ۰.۷ درصد مردان و ۸.۱ درصد زنان همسر خود را از دست داده اند.

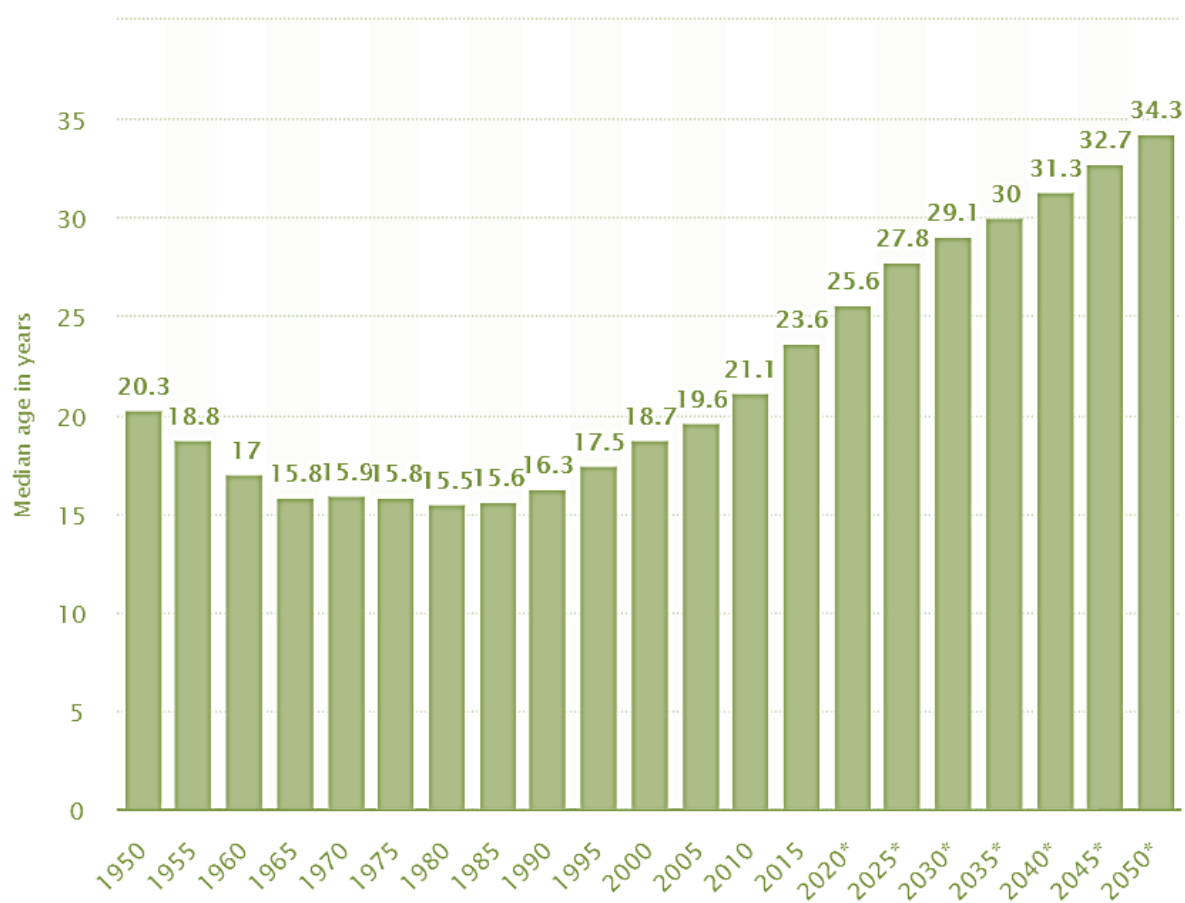
جدول ۲۷. توزیع نسبی جمعیت به تفکیک وضعیت تأهل و جنسیت برای افراد ۱۰ سال و بیشتر

وضعیت تأهل	مرد		زن		مجموع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مجرد (بدون سابقه ازدواج)	۲۷۳۳۲۹۹	۴۷.۷	۲۶۷۶۶۲۷	۴۲.۱	۵۴۰۹۹۲۶	۴۴.۸
متأهل	۲۹۲۹۸۱۲	۵۱.۲	۳۰۵۹۳۶۳	۴۸.۱	۵۹۸۹۱۷۵	۴۹.۵
همسر فوت‌شده	۴۲۸۲۷	۰.۷	۵۱۷۷۲۰	۸.۱	۵۶۰۵۴۶	۴.۶

۰.۸	۱۰۱۷۰۰	۱.۳	۸۴۰۲۰	۰.۳	۱۷۶۸۰	طلاق گرفته
۰.۳	۳۲۲۳۱	۰.۴	۲۷۹۷۲	۰.۱	۴۲۵۸	جدا شده (بدون طلاق)
۱۰۰	۱۲۰۹۳۵۷۸	۱۰۰	۶۳۶۵۷۰۲	۱۰۰	۵۷۲۷۸۷۶	مجموع

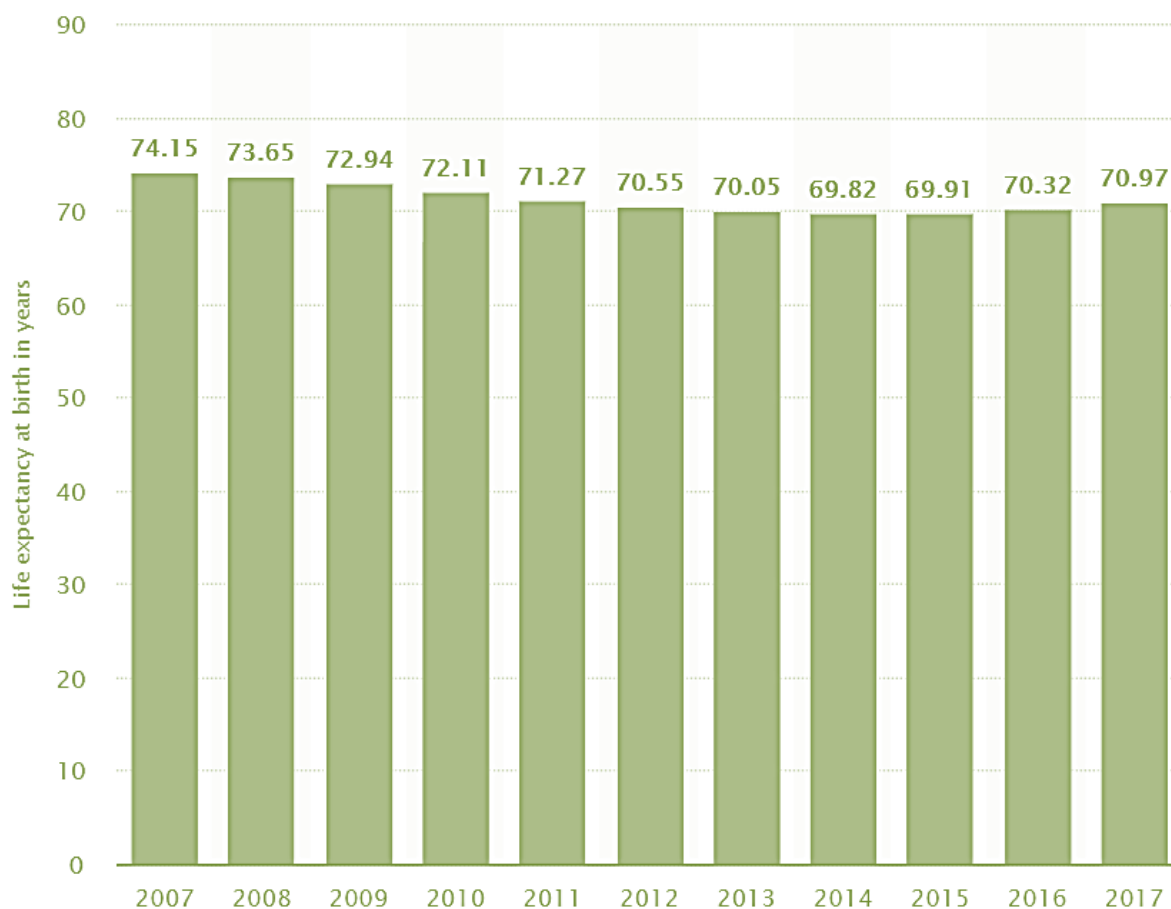
۶-۶-۶- میان‌سنی جمعیت در کشور سوریه طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۵۰

نمودار ۱۱. میان‌سنی جمعیت در کشور سوریه طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۵۰^{۸۲}

^{۸۲} منبع: <https://www.statista.com/statistics/326576/average-age-of-the-population-in-syria/>

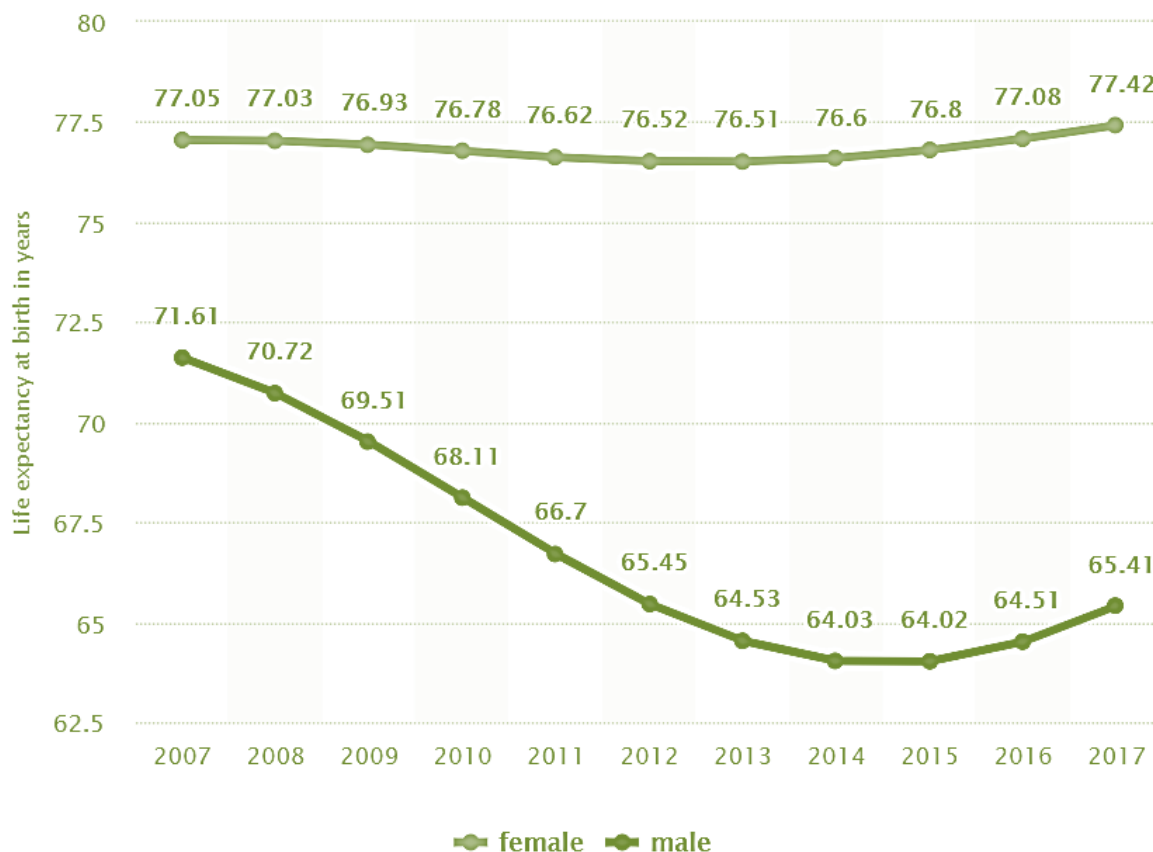
۶-۶-۷- امید به زندگی از سال تولد در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷

نمودار ۱۲. امید به زندگی از سال تولد در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷^{۸۳}

امید به زندگی از سال تولد در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ به تفکیک جنسیت در نمودار زیر دیده می‌شود:

^{۸۳} منبع: <https://www.statista.com/statistics/326569/life-expectancy-at-birth-in-syria/>

نمودار ۱۳. امید به زندگی از سال تولد در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ به تفکیک جنسیت^{۸۴}

۸-۶-۶- توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی به تفکیک استان‌ها

جدول زیر وضعیت خانواده‌های سوری را در سال ۲۰۱۷ از نظر امنیت غذایی نشان می‌دهد. درصد خانواده‌های با امنیت غذایی مناسب (سالم) تنها ۳۳.۲ درصد است. این آمار در دمشق ۴۸ درصد و در حماه تنها ۱۱ درصد است. بیش از ۵۳ درصد از مردم استان حماه در شرایطی بدون امنیت غذایی به سر می‌برند.

جدول ۲۸. توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی به تفکیک استان‌ها

استان / شهر	بدون امنیت غذایی	آسیب‌پذیر	امنیت غذایی مناسب
دمشق	۱۶.۵	۳۵.۴	۴۸
حلب	۳۶.۶	۳۷.۶	۲۵.۸
ریف دمشق	۲۴.۷	۳۹.۲	۳۶.۱
حمص	۲۰.۹	۳۸.۸	۴۰.۳

^{۸۴} منبع: <https://www.statista.com/statistics/971239/life-expectancy-at-birth-in-syria-by-gender>

حماء	۵۳.۴	۳۵.۷	۱۱
اللاذقية	۲۲.۵	۳۸.۶	۳۸.۹
الحسكة	۲۹.۵	۳۲.۵	۳۸
طرطوس	۲۳.۹	۴۵.۷	۳۰.۴
درعا	۲۹.۴	۳۸.۱	۳۲.۵
السويداء	۳۳.۵	۴۴	۲۲.۶
القنيطرة	۴۶.۵	۳۳.۳	۲۰.۲
مجموع	۲۸.۷	۳۸.۱	۳۳.۲

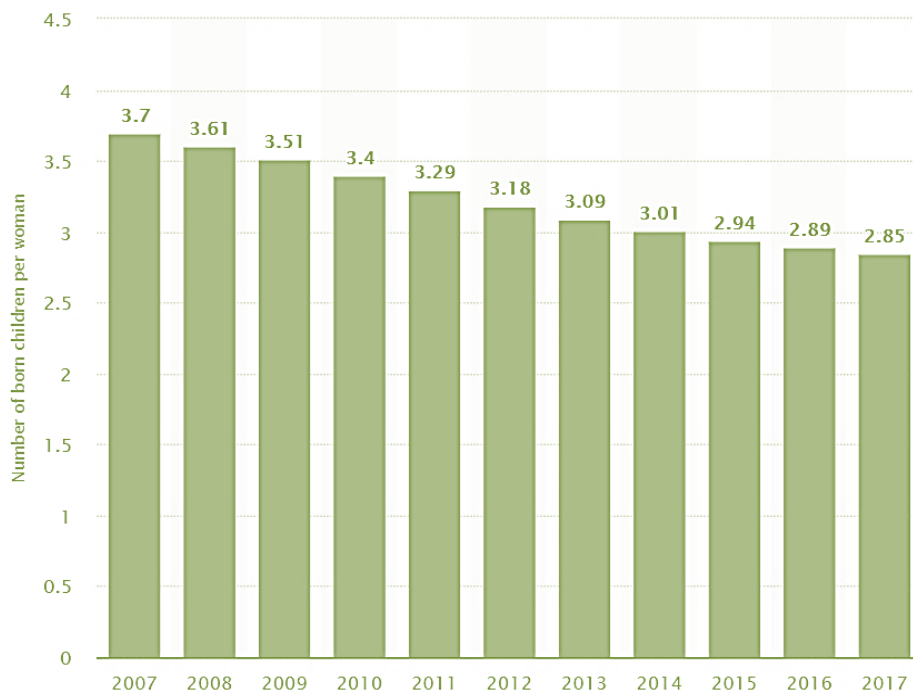
۹-۶-۶- توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی با توجه به مناطق شهری / روستایی

بررسی‌ها نشان داد که از نظر درصد خانواده‌هایی که از عدم وجود امنیت غذایی رنج می‌برند، بین مناطق روستایی و شهری نوعی همگونی وجود دارد. با این حال درصد خانوارهای حومه شهرها که در معرض ناامنی غذایی قرار می‌گیرند، در مقایسه با همسالان خود از خانواده‌هایی که در مناطق شهری بازدید می‌کنند بیش از ۵ درصد افزایش می‌یابد.

جدول ۲۹. توزیع نسبی شاخص‌های امنیت غذایی (درصد)

منطقه	بدون امنیت غذایی	آسیب‌پذیر	امنیت غذایی مناسب
شهری	۲۸.۹	۳۵.۶	۳۵.۵
روستایی	۲۸.۶	۴۰.۸	۳۰.۷
متوسط	۲۸.۷	۳۸.۱	۳۳.۲

۶-۶-۱۰- نرخ باروری در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷

نمودار ۱۴. نرخ باروری در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷^{۸۵}

۶-۶-۱۱- نرخ زاد و ولد در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷

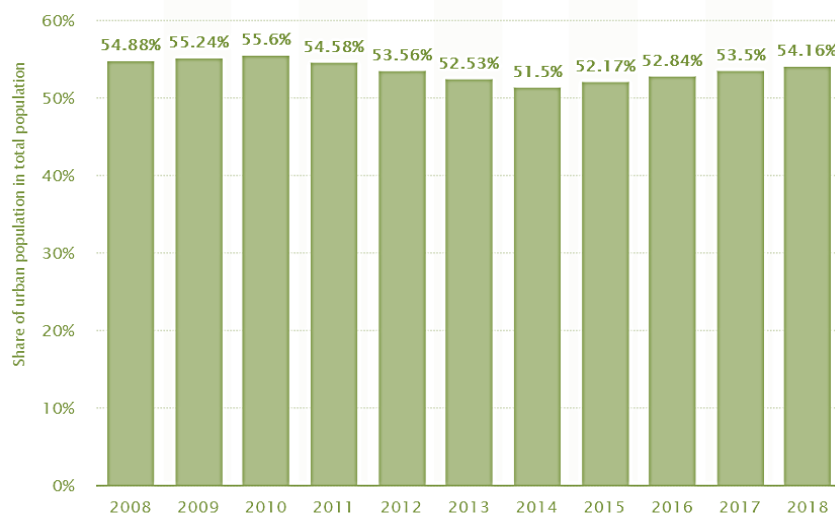

نمودار ۱۵. نرخ زاد و ولد در سوریه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷^{۸۶}

۶-۶-۱۲- نسبت شهرنشینی در کشور سوریه طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸

^{۸۵} منبع: <https://www.statista.com/statistics/326546/fertility-rate-in-syria>

^{۸۶} منبع: <https://www.statista.com/statistics/977280/crude-birth-rate-in-syria>

نمودار ۱۶. نسبت شهرنشینی در کشور سوریه طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸^{۸۷}

اندریشه
اقتصاد مقاومتی

۷- پیوست ب: تأسیس شرکت در سوریه

آغاز فعالیت یک شرکت در سوریه نیازمند طی مراحل و ارائه مستندات مورد نیاز به ادارات دولتی از جمله اداره مالیات و اداره تامین اجتماعی این کشور است.

۷-۱- انواع شرکت‌های قانونی در سوریه

قانون شماره ۲۹ مصوب سال ۲۰۱۱ میلادی، نحوه ایجاد برخی از تشکلهای تجاری را بیان می‌کند که مهمترین آنها شرکت‌های سهامی، شرکت‌های با مسئولیت محدود و شرکت‌های مشارکتی هستند. ذکر این نکته ضروری است که هیچ محدودیتی برای مالکیت خارجی در ترکیب هر یک از آنها وجود ندارد. آنها می‌توانند کاملاً متعلق به اتباع بیگانه باشند. شرکت‌هایی که در سوریه تشکیل شده‌اند ملیت سوری خواهند یافت و می‌توانند فارغ از ملیت سهامدارانشان، مالکیت املاک و مستغلات مورد نظرشان را به هر تعداد، در سوریه داشته باشند.

به صورت کلی یک شرکت باید در حوزه تجاری استان محل اقامت خود ثبت تجاری گردد. ثبت تجاری شرکت‌ها تحت اختیار قسمت مدیریت شرکت‌ها در وزارت تجارت داخلی و حمایت از مصرف کننده قرار دارد. هزینه ایجاد و ثبت شرکت با مسئولیت محدود (LLC) کمتر از مبلغ مربوط به شرکت سهامی خاص (JSC) است.

یکی از مهمترین مزایای استفاده از JSC در مقایسه با LLC این است که در فروش سهام در JSC، نیازی به پرداخت مالیات بر سود سرمایه نیست. اما در مورد فروش سهام در شرکت LLC، پرداخت مالیات مذکور لازم خواهد بود. شرکت با مسئولیت محدود مشابه شرکت مشارکتی است زیرا صاحبان آن به عنوان شریک در نظر گرفته می‌شوند. این شرکت به دلیل روابط موجود بین صاحبان سرمایه بیشتر مدنظر بوده و داده‌ها و مشارکت شخصی ایشان با ارزش است. شرکا در شرکت با مسئولیت محدود به مانند دیگر شرکت‌ها می‌توانند هم شخصیت حقوقی و هم حقیقی داشته باشند. حداقل سهم سرمایه مورد نیاز برای شرکت با مسئولیت محدود که توسط دو یا چند نفر تأسیس شده است به میزان ۵ میلیون لیر سوریه (معادل ۴ هزار دلار) و برای شرکت‌های تک عضوی ۱۰ میلیون لیر خواهد بود. در زمان تأسیس این شرکت، ۴۰ درصد از سهم سرمایه باید پرداخت شده و لازم است مابقی آن ظرف مدت یکسال تسویه حساب گردد و در غیر این صورت خطر لغو ثبت تجاری شرکت وجود خواهد داشت. سهم سرمایه مذکور هزینه ای نیست بلکه متعلق به LLC است و می‌تواند بلافاصله برای تأمین هزینه‌های آن استفاده گردد.

جهت تأسیس یک LLC نیاز است تا برخی اسناد در دفاتر اسناد رسمی به ثبت برسند. اگر تمامی اسناد در سوریه صادر و در این کشور به تأیید دفاتر اسناد رسمی رسیده باشند و همچنین اگر موسسین LLC همگی اشخاص حقیقی باشند که قادر به سفر به سوریه و اعطای وکالتنامه به وکیلی در دفاتر اسناد رسمی برای پیگیری مراحل ثبت شرکت باشند، فرآیند ثبت شرکت بین ۴ تا ۷ هفته به طول خواهد انجامید. این تخمین با این فرض در نظر گرفته شده که توافق اعضا بر سر مفاد آئین نامه شرکت شامل اساسنامه، شرکت‌نامه و صورتجلسه مجمع عمومی، در حداقل زمان ممکن وجود داشته باشد. در صورتی که هر یک از این اسناد، به عنوان نمونه، وکالتنامه به وکیل سوری در خارج از سوریه (ایران) صادر شده باشد، لازم است تا این وکالتنامه

در دفاتر ثبت اسناد رسمی ایران به ثبت رسیده (و پس از ترجمه به زبان عربی توسط دفاتر ترجمه رسمی) و تأیید وزارت امور خارجه ایران، نهایتاً به تأیید بخش کنسولی سفارت جمهوری عربی سوریه در تهران برسد. بعد از طی این مراحل، سند (اسناد) مذکور، می‌بایست به تصدیق امنیتی مقامات سوریه برسند (و در صورت تصدیق ایشان) این فرآیند، از زمان وصول اسناد در سوریه، حدود یک تا سه ماه خواهد بود. پس از آن فرآیند ثبت شرکت بین ۴ تا ۷ هفته طول خواهد کشید.

۷-۲- مراحل و اسناد مورد نیاز برای ثبت شرکت با مسئولیت محدود در سوریه

مراحل و اسناد مورد نیاز برای ثبت LLC در سوریه به شرح زیر است:

۱- وکالت به یک وکیل سوریه‌ای به منظور پیگیری امور مربوط به ثبت LLC، گشایش حساب بانکی و دیگر امور محوله از طرف موکلین یا شرکای آن شرکت. وکالتنامه می‌تواند به هر زبانی تنظیم گردد اما هنگامی که به سوریه می‌رسد باید به عربی ترجمه گردد. به دلیل اینکه مترجمان رسمی در سوریه تنها از زبان‌های انگلیسی و فرانسه به عربی ترجمه می‌نمایند، بهتر است وکالتنامه به یکی از زبان‌های عربی، انگلیسی و یا فرانسه تنظیم گردد. همچنین وکالتنامه می‌بایست به تأیید محضری نیز برسد.

الف) اگر وکالتنامه در سوریه به تأیید محضری برسد (در صورتی که موکل شخصاً در سوریه حاضر باشد)، وکالتنامه بلافاصله قابل استفاده خواهد بود.

ب) اگر وکالتنامه در ایران امضا شده و به تأیید محضری رسیده باشد، تنها پس از تصدیق کنسولگری سفارت سوریه در تهران و با تأیید سازمان‌های امنیتی سوریه، قابل استفاده در این کشور خواهد بود. لازم است تا این وکالتنامه در دفاتر ثبت اسناد رسمی ایران به ثبت رسیده و پس از ترجمه به زبان عربی توسط دفاتر ترجمه رسمی و تأیید وزارت امور خارجه ج.ا.ایران، نهایتاً به تأیید بخش کنسولی سفارت جمهوری عربی سوریه در تهران برسد. بعد از طی این مراحل، می‌بایست به تصدیق امنیتی مقامات سوریه برسند و ایشان ممکن است برای سنجش اعتبار آن، یکسری از سوالات را مطرح نمایند.

۲- اگر شخصیت شرکایی که خواهان ثبت LLC در سوریه هستند حقیقی باشد، لازم است تا کپی پاسپورت تصدیق نشده ایشان در هنگام تأیید محضری وکالتنامه، ارائه گردد.

۳- اگر شخصیت شرکایی که خواهان ثبت LLC در سوریه هستند حقوقی باشد، لازم است تا اسناد شرکت (شخص حقوقی) شامل اساسنامه، شرکتنامه و صورتجلسه مجمع عمومی به همراه مصوبه ایشان در مورد اجازه تأسیس و ثبت LLC در سوریه، ارائه گردد. این اسناد نیز باید به ترتیب ذکر شده در بالا به تأیید مقامات سوریه برسند.

۴- نام پدر و مادر فرد یا افرادی که به عنوان مدیران LLC در سوریه منصوب خواهند شد (به منظور به دست آوردن سوابق قضایی مدیران مذکور و بررسی عدم سوء پیشینه ایشان) نیز باید ارائه گردد. پس از خاتمه مراحل تأیید اسناد فوق، وکیل قادر خواهد بود تا با استفاده از وکالتنامه و اسناد تأیید شده فوق الذکر اقدام به گشایش

حساب بانکی، اجاره دفترکار برای شرکت، ثبت نام شرکت در کمیسیون عمومی مالیات و عوارض سوریه، پرداخت سهم سرمایه، ثبت شرکت در اداره ثبت تجاری و اجرای دیگر رویه‌های مرتبط نماید. شرکت‌های با مسئولیت محدود در سوریه می‌توانند از طریق مدیر و یا هیئت مدیره اداره شوند. تعداد هیئت مدیره مجاز برای LLC از یک تا هفت نفر خواهد بود. همچنین تعداد شرکای این شرکت‌ها نهایتاً تا ۲۵ نفر قابل افزایش است. مدیران این شرکت‌ها می‌تواند از هر ملیتی انتخاب شوند زیرا نیازمند اخذ اجازه کار از دولت سوریه نیستند. مدیر شرکت ملزم به اقامت در سوریه نبوده و تنها می‌بایست از انجام وظایف قانونی خود در قبال شرکت، اطمینان حاصل نماید.

در خصوص مدیران شرکت با ملیتی غیر از سوری، نیاز به اخذ اجازه کار و تمدید سالیانه آن است که رویه‌های آن معمولاً پیچیده و طولانی خواهد بود. به دلیل نیاز به حضور طولانی مدت مدیران عمومی خارجی در سوریه به منظور امکان تمدید مجوز کاری ایشان، پیشنهاد می‌شود این افراد از بین اشخاص سوریه‌ای (مخصوصاً ایرانیان مقیم) انتخاب شوند تا مشکلات کمتری برای شرکت متصور باشد.

به عنوان یکی از ملزومات اساسی تأسیس شرکت با مسئولیت محدود، خرید و یا اجاره واحد ملکی با کاربرد تجاری مطرح می‌باشد. اندازه دفتر می‌تواند به کوچکی یک اتاق کار ساده باشد. قرارداد اجاره ملک فوق می‌بایست تا زمانی که شرکت فعالیت می‌نماید، وجود داشته و تمدید گردد.

در پایان سال مالی شرکت با مسئولیت محدود، صورت‌های مالی شرکت باید توسط حسابداران خبره عضو انجمن حسابداران خبره سوریه مورد حسابرسی و تأیید قرار گیرد. شرکت ملزم به تعیین حسابرس و تجدید تعیین آن به صورت سالانه است. حسابرس در مقابل، حساب‌ها و دفاتر بررسی شده را به صورت سالانه به کمیسیون عمومی مالیات و عوارض سوریه تحویل خواهد داد. علاوه بر مالیات شرکت (زیرشاخه‌ای از مالیات‌های مستقیم که شامل مالیات بر درآمد و مالیات بر سرمایه یا مالیات بر ارزش سهام است) برای شرکت‌های با مسئولیت محدود در سوریه که معادل ۲۲ درصد است، باید دیگر مالیات‌ها و عوارضی را که به صورت محلی اخذ می‌گردد (از جمله مالیات اداره محلی و عوارض نویسی) نیز مد نظر داشت.

در مجموع، با توجه به نوع مجوز کار ارائه شده و شرایط مرتبط با آن، میزان مالیات پرداختی به حدود ۳۰ درصد از سود سالیانه شرکت خواهد رسید. خاطر نشان می‌سازد که عوارض گمرکی، تعرفه‌های واردات و دیگر عوارض مرتبط نیز با توجه به ماهیت فعالیت شرکت، متصور خواهند بود. به هر حال، نظر به نوع سرمایه گذاری و مخصوصاً درگیری فعالیت تجاری شرکت‌ها با بخش صنعت در سوریه، ارائه برخی معافیت‌های مالیاتی و اعمال بعضی مشوق‌ها برای سرمایه‌گذاری در سوریه از سوی دولت این کشور، پیش‌بینی شده است. همچنین متذکر می‌شود که در سوریه تنها شرکت‌های بیمه سوریه‌ای مجاز به ارائه خدمات بیمه‌ای در برابر ریسک‌های موجود برای فعالیت در سوریه هستند. همچنین، شرکت‌هایی که در سوریه فعالیت می‌نمایند، تنها قادر هستند کارکنان خود را از طریق بیمه‌های داخلی سوریه بیمه نمایند.

۷-۳- مقررات ثبت شعب، دفاتر و نمایندگی‌های خارجی شرکت‌ها و سازمان‌ها در سوریه

مقررات ثبت شعب، دفاتر و نمایندگی‌های خارجی شرکت‌ها، سازمان‌ها و ارگان‌ها در جمهوری عربی سوریه مطابق با احکام قانون شماره ۳۴ مصوب سال ۲۰۰۸ میلادی این کشور انجام پذیر است.

مراحل لازم برای درخواست ثبت شعب، دفاتر و نمایندگی‌های شرکت‌های خارجی از جمله شرکت‌های ایرانی، سازمان‌ها و ارگان‌ها طبق مقررات قانون شماره ۳۴ مصوب سال ۲۰۰۸ سوریه، به شرح زیر می‌باشد:

- شرکت‌های خارجی، سازمان‌ها و ارگان‌ها می‌توانند به یکی از شکل‌های شعبه، دفتر، نمایندگی و دفتر منطقه‌ای ثبت شوند.
- این شرکت‌ها حق اجرای عملیات اصلی خود و یا هر گونه فعالیت تجاری تا زمان ثبت نام و اخذ مجوز لازم برای کار طبق مقررات و قوانین موجود در سوریه را نخواهند داشت.
- در ثبت نام می‌بایست نوع شخصیت حقوقی خارجی و زمینه فعالیت آن در سوریه را معین نمایند.

درخواست ارائه شده به وزارت اقتصاد و تجارت خارجی سوریه باید حاوی این اطلاعات باشد:

- اسم شخصیت حقوقی خارجی، عنوان تجاری، ملیت و مکان ثبت
- نوع شخصیت حقوقی، دفتر مرکزی، محل فعالیت و میزان سرمایه
- نوع ثبت نام
- موقعیت شعبه / دفتر، محل اقامت موقت و بخش انتخاب شده در صورت وجود
- اسم و مشخصات مدیرعامل، ملیت و محل زندگی انتخاب شده در سوریه
- اسم و مشخصات فرد مجاز برای تکمیل فرایند ثبت نام
- ایمیل آدرس شخصیت حقوقی خارجی
- مشخصات؛ شامل مشخصات شرکاء در مورد شرکت‌های با مسئولیت محدود یا مشخصات اعضای هیئت مدیره در مورد شرکت‌های سهامی
- نام حسابرسی که برای شخصیت حقوقی خارجی کار می‌کند و نام حسابرس در سوریه

لازم است اسناد و مدارک مربوطه توسط مقامات ذیصلاح جمهوری اسلامی ایران تأیید شده و به درخواست ثبت نام پیوست شوند. ترجمه رسمی اسناد مذکور به زبان عربی باید به تأیید سفارت جمهوری عربی سوریه در تهران و سپس وزارت امور خارجه سوریه برسند. این اسناد به شرح ذیل می‌باشند:

تصویر مصدق اساسنامه، اظهارنامه، صورتجلسات و یا هر نوع سند معادل آن مربوط به مؤسسات و شرکت‌ها با مهر اداره کل ثبت شرکت‌های ایران بر روی تمام صفحات آن؛

اظهارنامه مقامات مربوطه سازمان یا ارگان در خصوص تصمیم هیئت مدیره شرکت، برای ایجاد یک شعبه / دفتر؛

- گواهی ثبت تجاری شخصیت حقوقی ایرانی یا مدارک معادل آن؛

- یک کپی از توافقنامه نمایندگی از شخصیت حقوقی ایرانی، جایی که فردی ساکن در سوریه به عنوان مدیر عمومی برای شعبه /دفتر ایجاد شده، مجاز به انجام امور مختلف از طرف ایشان خواهد بود؛
- سندی که اثبات می‌کند سرمایه پرداخت شده شرکت / سازمان، کمتر از پنجاه میلیون لیر سوریه (معادل ۴۰ هزار دلار) نیست. این سند باید به امضاء و تأیید مقام مجاز مربوطه در ایران برسد؛
- صورتحساب‌های مالی سال گذشته شخصیت حقوقی ایرانی در دفتر مرکزی شرکت با امضا و تأیید حسابرس خبره (با ارائه تأییدیه از انجمن حساب‌رسان خبره قابل ترجمه و تأیید است)؛
- یک نسخه از گواهی وکالت به شخص انتخاب شده از سوی شخصیت حقوقی ایرانی جهت اتمام فرایند ثبت نام.

شعب، دفاتر و نمایندگی‌های شرکت‌های خارجی، سازمان‌ها و ارگان‌ها لازم است تا بر اساس نوع درخواست ثبت به شرح جدول زیر هزینه‌های مربوطه را پرداخت نمایند:

جدول ۳۰. هزینه‌های ثبت شعب، دفاتر و نمایندگی‌های شرکت‌های خارجی و سازمان‌ها

نوع درخواست	هزینه (هزار لیر سوریه)
ثبت شعبه، دفتر، دفتر منطقه ای	۵۰
ثبت دفتر موقت و اصلاحات انجام شده در آن و در دفتر	۲۵
ثبت موسسات مالی و بانکی	۲۵
ثبت بخش، اصلاحات بخش و لغو ثبت شعب، دفاتر و دفتر موقت	۵
ثبت واسطه	۵
ثبت و لغو ثبت دفاتر نمایندگی	۱۰
اصلاحات دفتر نمایندگی	۵
ارائه کپی تصدیق شده از مدارک ذکر شده	۱
دسترسی به یک شعبه یا دفتر ثبت	۱
کپی تأیید شده	۱

۸- پیوست پ: قانون جدید سرمایه‌گذاری در سوریه

قانون شماره ۱۸ ریاست جمهوری

براساس مفاد قانون اساسی، و مصوبه مجلس خلق سوریه در مورخ ۷-۹-۱۴۴۲ هجری قمری مطابق با ۱۹-۴-۲۰۲۱ تصویب شد، موارد زیر صادر می‌شود:

فصل اول: تعریف‌ها

ماده ۱ - مقصود از کلمات و عبارات وارده در این قانون، به شرح زیر است:

- قانون: قانون سرمایه‌گذاری؛
- شورا: شورای عالی سرمایه‌گذاری؛
- وزیر: وزیر اقتصاد و تجارت خارجی؛
- وزارت: وزارت اقتصاد و تجارت خارجی؛
- سازمان: سازمان سرمایه‌گذاری سوریه؛
- هیأت مدیره: هیأت مدیره سازمان؛
- مدیر کل: مدیر کل سازمان؛
- سرمایه‌گذار: شخص حقیقی یا حقوقی، سوری یا غیرسوری است که در سرزمین‌های جمهوری عربی سوریه، مطابق با احکام قانون سرمایه‌گذاری می‌نماید؛
- سرمایه‌گذاری: هزینه و مخارج سرمایه‌گذاری جهت ایجاد موجودیت اقتصادی جدید در یکی از بخش‌ها و حوزه‌های اقتصادی مطابق با احکام این قانون؛
- پروژه: فعالیت اقتصادی سرمایه‌گذار مطابق با احکام قانون؛
- مجوز سرمایه‌گذار: سند و وثیقه‌ای که سازمان، آن را بعد از درخواست سرمایه‌گذار و صدور همه مجوزها و موافقت‌های لازم جهت اقدام به اجرا از جانب همه طرف‌های ذیربط واگذار می‌نماید.
- منطقه اقتصادی: منطقه سرمایه‌گذاری که در داخل منطقه گمرکی در داخل جمهوری عربی سوریه واقع است، و با هدف برپایی فعالیت اقتصادی مشخص و معین احداث و ساخته می‌شود.
- اختصاص: فعالیت اقتصادی مشخص.
- طرح اجرایی: وثیقه و سندی است که سازمان بعد از هماهنگی با نهادهای عمومی ذیربط، آن را صادر می‌نماید، و شامل ضوابط و قوانین و شروط و معیارهای فنی و بارهای مسوولیت مالی و فعالیت‌های اجرایی مجوز است که پایبندی به آن در هنگام مجوز و تاسیس پروژه لازم است، و در چهارچوب زمانی مشخص می‌شود.
- مرکز سرمایه‌گذاران: خدمات واحد تشکیلاتی در سازمان و شعبه‌های آن که نمایندگانی از نهادهای مربوط به سرمایه‌گذاری در آن حضور دارند و نقطه ارتباط مستقیم با سرمایه‌گذاران جهت پیگیری امور مربوطه است.

- دارایی‌های ثابت: دارایی به کارگرفته شده جهت ساخت پروژه و طرح شامل ساختمان‌ها، ماشین آلات، ابزارها و تجهیزات، سایر وسایل، وسائل نقلیه و وسایل حمل و نقل غیر توریستی؛
- مرکز: مرکز جدید التأسيس داوری مطابق با احکام قانون.

فصل دوم: اهداف قانون

ماده ۲ -

هدف از این قانون، ایجاد محیط سرمایه‌گذاری رقابتی برای جذب سرمایه‌ها و استفاده از مهارت‌ها و تخصص‌های مختلف جهت گسترش پایگاه‌های تولید با هدف افزایش فرصت‌های شغلی و کاری و بالابردن میانگین و متوسط رشد اقتصادی به گونه ای که انعکاس مثبتی بر افزایش درآمد ملی جهت دستیابی به رشد فراگیر و دائمی داشته باشد.

فصل سوم: چهارچوب اجرای قانون

ماده ۳ - احکام این قانون بر موارد زیر اجرا می‌شود:

- الف. پروژه‌ای که سرمایه‌گذار به تنهایی یا از طریق شرکت‌های مشترک با هر نهادی از نهادهای عمومی، برپا می‌دارد و مجوز سرمایه‌گذاری را به دست می‌آورد، به استثناء همه انواع بانک‌ها و شرکت‌های صرافی و بانک‌های تامین مالی کوچک و همه موسسات مالی که پذیرنده سپرده‌گذاری هستند.
- ب. پروژه‌ای که براساس طرح و پیشنهاد مرتبط با مالکیت‌های اختصاصی نهادهای عمومی برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی باشد و تابع قانون مشارکت نباشد.

فصل چهارم: اصول و ضمانت‌های سرمایه‌گذاری

ماده ۴ - پایه‌های اصول سرمایه‌گذاری در جمهوری عربی سوریه به شرح زیر است:

- أ) اضمات ثبات سیاست تشویق به سرمایه‌گذاری در دولت؛
- ب) آزادی سرمایه‌گذاری و مبارزه با احتکار و فعالیت‌های مخل رقابت؛
- ج) عدالت در دسترسی به فرصت‌های سرمایه‌گذاری و معاملات؛
- د) سرعت و کیفیت در انجام معاملات سرمایه‌گذاران و گسترش فعالیت‌ها؛
- ه) مراعات ملاحظات بُعد اجتماعی، حفاظت از محیط زیست و بهداشت و سلامت عمومی.

ماده ۵ - ضمانت‌های سرمایه‌گذاری:

- أ) توقیف موقت پروژه یا صدور حکم مصادره برای آن ممنوع است، مگر به حکم قضایی؛
- ب) سلب مالکیت پروژه ممنوع است؛ مگر برای منفعت عمومی و با پرداخت غرامت معادل ارزش واقعی پروژه، مطابق با قیمت رائج در تاریخ تملک. سرمایه‌گذار مجاز است مقداری از غرامت را که به میزان

سرمایه خارجی به منظور تأمین مالی پروژه وارد کرده بود را به یک ارز تبدیل و به خارج از کشور انتقال دهد.

(ج) پروژه هیچ وظیفه‌ای در خصوص انجام مسئولیت‌های اجرایی جدید ناشی از مصوبه‌ها، بخشنامه‌ها و بیانیه‌های صادره از هر نهاد عمومی که در طرح اجرایی (procedure manual) مناسب در تاریخ ارائه درخواست مجوز سرمایه‌گذاری وارد نشده باشد، ندارد؛ به استثناء آن چه که مربوط به محیط زیست و بهداشت و سلامت عمومی است.

(د) پروژه هیچ وظیفه‌ای در خصوص پرداخت مسئولیت‌های مالی جدید ناشی از مصوبه‌ها، بخشنامه‌ها و بیانیه‌های صادره از هر نهاد عمومی که در طرح اجرایی مناسب در تاریخ ارائه درخواست مجوز سرمایه‌گذاری وارد نشده باشد، ندارد.

(ه) لغو مجوز سرمایه‌گذاری تنها پس از اخطار به سرمایه‌گذار و بیان تخلفات وی که در رابطه با پروژه است، مجاز است. در این شرایط باید مهلت ۹۰ روزه جهت رفع تخلفات به وی داده شود که از یک روز پس از ابلاغ اخطار آغاز می‌شود. حکم لغو مجوز باید با دلیل و مدرک مستند همراه باشد.

فصل پنجم: تشکیلات سازمانی

ماده ۶ -

أ) شورایی تحت عنوان «شورای عالی سرمایه‌گذاری» تأسیس می‌شود که متشکل از افراد زیر است:

- نخست وزیر: به عنوان رئیس؛
- معاون اقتصادی نخست وزیر: به عنوان عضو؛
- وزیر اقتصاد و تجارت خارجی: به عنوان عضو؛
- وزیر دارایی: به عنوان عضو؛
- وزیر تجارت داخلی و حمایت از مصرف کننده: به عنوان عضو؛
- وزیر کشاورزی و اصلاح کشاورزی و زراعی: به عنوان عضو؛
- وزیرصنعت: به عنوان عضو؛
- وزیرگردشگری: به عنوان عضو؛
- وزیر اداره محلی و محیط زیست: به عنوان عضو؛
- وزیر کار و امور اجتماعی: به عنوان عضو؛
- وزیر خدمات عمومی و مسکن: به عنوان عضو؛
- وزیر مشاور در امور سرمایه‌گذاری: به عنوان عضو؛
- رئیس سازمان برنامه ریزی و همکاری بین‌المللی: به عنوان عضو؛
- رئیس بانک مرکزی سوریه: به عنوان عضو؛
- مدیر کل: به عنوان عضو؛
- یک کارشناس اقتصادی: به عنوان عضو؛

• یک کارشناس حقوقی: به عنوان عضو؛

- (ب) کارشناسان با حکم نخست وزیر و براساس پیشنهاد وزیر انتخاب می‌شوند.
- (ج) شورا به دعوت رئیس آن، حداقل هر سه ماه یک بار یا در صورت ضرورت، جلسه تشکیل می‌دهد. جلسه با حضور دو سوم اعضاء قانونی است. تصمیمات با آراء اکثریت مطلق^{۸۸} (absolute majority) اتخاذ می‌شود. در هنگام برابری آراء، نظر رئیس ترجیح داده می‌شود.
- (د) شورا قواعد و قوانین مربوط به سازماندهی جلسات را وضع می‌کند که با حکمی از طرف رئیس صادر می‌شود.
- (ه) رئیس شورا حق دارد هر فردی که حضورش در جلسات به تشخیص رئیس مناسب است، را دعوت نماید، بدون این که از حق رای برخوردار باشد.

ماده ۷ - شورا، عهده دار وظایف زیر است:

- (أ) بیان استراتژی‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلی مربوط به سرمایه‌گذاری، تقویت و تحکیم رقابت و محیط کاری و در اقتصاد سوریه، به صورتی که هماهنگ با رویکردها و اهداف توسعه ملی باشد؛
- (ب) تدوین نقشه کلی سرمایه‌گذاری در جمهوری عربی سوریه، که تضمین‌کننده رشد و توسعه مناطق و زمینه‌های مورد هدف است، به صورتی که هماهنگ با رویکردها و اهداف توسعه منطقه‌ای باشد؛
- (ج) تاسیس مناطق ویژه اقتصادی؛
- (د) بررسی قانون‌ها و آیین‌نامه‌های مربوط به سرمایه‌گذاری و اتخاذ تصمیمات و تدابیر لازم در خصوص آن‌ها؛
- (ه) موافقت با درخواست نهادهای عمومی جهت تاسیس شرکت‌های مشترک با بخش خصوصی با هدف اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری مطابق با احکام این قانون و تعیین سهم آنان در سرمایه شرکت‌ها؛
- (و) تعیین مابه‌ازای اجاره املاک ویژه دولت در راستای اهداف این قانون براساس پیشنهاد نهاد ذیربط؛
- (ز) تعیین حداقل ارزش دارایی‌های ثابت یا سرمایه پروژه‌های سرمایه‌گذاری در هر یک از مناطق ویژه اقتصادی یا در هر بخش مورد نیاز؛
- (ح) تعیین مابه‌ازای خدماتی که سازمان به سرمایه‌گذاران ارائه می‌دهد و شیوه برگشت این مابه‌ازا؛
- (ط) تعیین موارد لازم برای رفع مشکلات و موانع پیش روی محیط سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذاران؛
- (ی) بررسی گزارش‌های ویژه پیگیری اجرای برنامه‌های کلی سرمایه‌گذاری و تعیین الزامات و ضرورت‌های مرتبط با آن؛
- (ک) پیگیری اجرای استراتژی‌ها و برنامه‌های تعیین‌شده از جانب شورا؛
- (ل) موافقت با قرارداد سازمان با کارشناسان جهت انجام وظایف مشخص، مطابق با ضوابطی که شورا تعیین کند؛

^{۸۸} منظور ۵۰ درصد + ۱ رای است.

م) بحث و بررسی موضوعاتی که هیأت مدیره آن را مطرح می‌نماید و تعیین الزامات و ضرورت‌های مرتبط با آن؛

ماده ۸ -

سازمان عمومی دارای جنبه اداری با نام «سازمان سرمایه‌گذاری سوریه» تاسیس می‌شود و جایگزین سازمان تاسیس یافته به موجب حکم قانونی شماره ۹ سال ۲۰۰۷ می‌شود، به گونه‌ای که از شخصیت حقوقی و استقلال مالی و اداری برخوردار و زیر نظر وزیر است. دفتر مرکزی آن دمشق است و تاسیس شعبه‌های دفتر در استان‌ها با تصمیم هیأت مدیره بلامانع است.

ماده ۹ -

سازمان دریافت‌کننده مابه‌ازای خدماتی است که به سرمایه‌گذاران ارائه می‌دهد.

ماده ۱۰ -

سازمان عهده‌دار وظایف و مسوولیت‌های زیر است:

- ا) اجرای برنامه‌ریزی‌های سرمایه‌گذاری که شورا آن را تصویب می‌کند؛
- ب) بررسی پیشنهادهای مربوط به سرمایه‌گذاری که از طرف نهادهای دیگر به سازمان پیشنهاد شده باشد؛
- ج) پیشنهاد اصلاح مقررات لازم جهت رشد و توسعه محیط سرمایه‌گذاری و بروزرسانی آن؛
- د) فراهم‌آوری و به‌روزرسانی نقشه سرمایه‌گذاری ویژه با هماهنگی با نهادهای ذیربط، و به گونه‌ای که مطابق با احکام این قانون باشد؛
- ه) واگذاری مجوز سرمایه‌گذاری، بعد از صدور همه مجوزها و موافقت‌های لازم جهت اجرای پروژه، مطابق با طرح اجرایی مناسب؛
- و) ارائه خدمات به سرمایه‌گذاران و بررسی درخواست‌های آنان و اتخاذ تصمیمات و تدابیر لازم در خصوص آن؛

- ز) ارائه مشورت و فراهم‌آوری اطلاعات برای سرمایه‌گذاران؛
- ح) انجام همه انواع فعالیت‌های تبلیغاتی جهت جذب سرمایه؛
- ط) پیگیری اجرای و پروژه‌هایی جهت کسب مجوز سرمایه‌گذاری و رفع مشکلات و موانعی که سرمایه‌گذاران با آن مواجه می‌شوند؛
- ی) صدور طرح اجرایی؛
- ک) فراهم‌آوری پایگاه داده ویژه پروژه‌های سرمایه‌گذاری.

ماده ۱۱ -

بخش مدیریتی سازمان عهده‌دار مسوولیت‌های زیر است:

- ا) هیأت مدیره؛

ب) مدیر کل.

ماده ۱۲ -

ا) هیأت مدیره متشکل از افراد زیر است:

- وزیر اقتصاد و تجارت خارجی: به عنوان رئیس؛
- مدیر کل: به عنوان عضو؛
- نماینده وزارت دارایی: به عنوان عضو؛
- نماینده وزارت کار و امور اجتماعی: به عنوان عضو؛
- نماینده وزارت اداره محلی و محیط زیست: به عنوان عضو؛
- نماینده وزیر مشاور در امور سرمایه‌گذاری: به عنوان عضو؛
- نماینده سازمان برنامه‌ریزی و همکاری بین‌المللی: به عنوان عضو؛
- نماینده اتحادیه اتاق‌های بازرگانی: به عنوان عضو؛
- نماینده اتحادیه اتاق‌های صنایع: به عنوان عضو؛
- نماینده اتحادیه اتاق‌های کشاورزی: به عنوان عضو؛
- نماینده اتحادیه اتاق‌های گردشگری: به عنوان عضو؛
- یک کارشناس حقوقی: به عنوان عضو؛

ب) اعضاء هیأت مدیره با حکمی از جانب نخست وزیر و براساس پیشنهاد وزیر و با هماهنگی با نهادهای ذیربط تعیین می‌شوند، مشروط بر اینکه سمت نمایندگان نهادهای عمومی از مدیر کمتر نباشد و سمت نمایندگان اتحادیه‌ها از اعضای هیأت مدیره (آن اتحادیه) پایین‌تر نباشد.

ج) هیأت مدیره با دعوت رئیس، حداقل هر دو ماه یک بار یا در هنگام ضرورت جلسه تشکیل می‌دهد. جلسه، با حضور دو سوم اعضاء قانونی است و تصمیمات با آراء اکثریت مطلق اتخاذ می‌شود، و در هنگام تساوی و برابری آراء، نظر رئیس ارجحیت دارد.

د) هیأت مدیره، قواعد و احکام مربوط به تشکیل و ساماندهی جلسات را وضع می‌کند که این قوانین توسط حکمی از جانب رئیس هیأت مدیره صادر می‌شود.

ه) رئیس هیأت مدیره حق دارد هر فردی که حضورش در جلسات به تشخیص رئیس مناسب است را دعوت نماید، بدون این که از حق رای برخوردار باشد.

و) رئیس هیأت مدیره، بر اساس پیشنهاد مدیر کل، فردی از کارکنان سازمان را به عنوان دبیر تعیین می‌کند.

ز) پاداش‌های اعضاء هیأت مدیره و دبیر با حکمی از جانب نخست وزیر و براساس پیشنهاد وزیر تعیین می‌شود.

ماده ۱۳ -

علاوه بر آن چه در این قانون وارد شده است، هیأت مدیره، عهده دار مسوولیت‌ها و وظایف زیر است:

- ا) بررسی پیشنهاد‌های مخصوص به سرمایه‌گذاری، و تعیین آن چه که در رابطه با آن لازم است؛
- ب) ارائه پیشنهاد‌های مخصوص به توسعه و رشد محیط قانونی سرمایه‌گذاری به شورا؛
- ج) تصمیم‌گیری‌های ویژه جهت بررسی مشکلات سرمایه‌گذاران؛
- د) پیشنهاد تاسیس مناطق ویژه اقتصادی بعد از هماهنگی با نهادهای ذیربط؛
- ه) بررسی طرح اجرایی و تعیین آن؛
- و) بررسی و به‌روزرسانی سازوکارهای مجوز پروژه‌ها در هماهنگی با نهادهای ذیربط؛
- ز) لغو معافیت‌ها، مزایا و یا تسهیلات داده شده به پروژه مطابق با احکام این قانون؛
- ح) موافقت با درخواست سرمایه‌گذار مبنی بر دریافت مجدد مال خارجی که جهت سرمایه‌گذاری در پروژه مطابق با احکام این قانون وارد کرده است؛
- ط) تعیین قوانین و آیین‌نامه‌های ویژه فعالیت سازمان مطابق با قوانین و آیین‌نامه‌های معتبر؛
- ی) بیان برنامه‌ریزی‌ها و برنامه‌های اجرایی سازمان؛
- ک) موافقت با تاسیس دفاتر نمایندگی سازمان؛
- ل) بررسی گزارش‌های ارائه داده شده از جانب سازمان و اتخاذ تصمیمات و تدابیر لازم در خصوص آن؛
- م) تعیین و ارائه بودجه سالانه سازمان و حساب‌های نهایی سالانه و گزارش سالانه؛
- ن) قبول تسهیلات و کمک‌های بلاعوض و هدایای مالی مطابق با قوانین و آیین‌نامه‌های معتبر؛
- س) پیشنهاد مابه‌ازای خدمات ارائه شده توسط سازمان؛
- ع) پیشنهاد آیین‌نامه تشویقی (incentive system) ویژه سازمان.

ماده ۱۴ -

مدیر کل با حکمی و بر اساس پیشنهاد وزیر که در آن، پاداش‌ها و جریمه‌های مرتبط با وی مشخص شده باشد، تعیین می‌شود. وی در مقابل هیأت مدیره مسئول است و نمایندگی سازمان در مقابل دادگاه و سایر موارد را بر عهده دارد. وی همچنین تعیین‌کننده هزینه‌ها، دستوردهنده مصرف و تصفیه حساب‌ها در سازمان است.

ماده ۱۵ -

مدیر عهده‌دار وظایف و مسوولیت‌های زیر است:

- ا) مدیریت فعالیت‌های سازمان و نظارت بر امور آن؛
- ب) نظارت بر حسن اجرای احکام و مصوبه صادره از جانب شورا و هیأت مدیره؛
- ج) فراهم نمودن برنامه‌ریزی‌ها و برنامه‌های اجرایی سازمان، بودجه سالانه و تحویل آن به شورا؛
- د) تعیین پاداش‌ها و مجازات‌های کارکنان سازمان مطابق با قوانین و آیین‌نامه‌های موجود؛
- ه) قرارداد با کارشناسان در هنگام ضرورت، براساس موافقت شورا؛
- و) اعمال حق انتصاب و ترفیع و انتقال و تفویض در محدوده قوانین و آیین‌نامه‌های موجود؛
- ز) هر مسئولیت و وظیفه دیگری که از جانب وزیر یا هیأت مدیره تعیین شده باشد.

فصل ششم: مرکز خدمات سرمایه‌گذاران و سازوکار مجوز

ماده ۱۶ -

در سازمان و همه زیرمجموعه‌های آن و در مناطق توسعه و ویژه، مرکزی با نام «مرکز خدمات سرمایه‌گذاران» تاسیس می‌شود که متشکل از نمایندگان همه نهادهای عمومی مربوط به سرمایه‌گذاری است و به عنوان پنجره واحد سرمایه‌گذاری عمل می‌کند. نمایندگان مذکور می‌توانند اختیارات لازم برای انجام وظایف خود را تفویض کنند که این اختیارات با حکمی از سوی نهاد اصلی دارای صلاحیت تعیین می‌شود.

ماده ۱۷ -

علاوه بر وظایف و مسوولیت‌های تعیین شده در آیین‌نامه داخلی «مرکز خدمات سرمایه‌گذاران» عهده دار وظایف و مسوولیت‌های زیر است:

- ا) دریافت و بررسی درخواست‌های سرمایه‌گذاران جهت اخذ مجوز سرمایه‌گذاری؛
- ب) صدور همه مجوزها و موافقت‌های لازم جهت آغاز پروژه در هماهنگی با نهادهای ذیربط مطابق با طرح اجرایی مرتبط به هریک از بخش‌های سرمایه‌گذاری؛
- ج) واگذاری مجوز سرمایه‌گذاری، به گونه‌ای که این مجوز، به عنوان مجوز آغاز اجرای پروژه سرمایه‌گذاری مطابق با احکام این قانون باشد و همه حقوق و تعهدات و مزایا و امتیازات مرتبط با سرمایه‌گذاری، در متن مجوز تعیین شود؛
- د) ارائه پشتیبانی فنی و مشورت و اطلاعات لازم به سرمایه‌گذار در طول فعال‌بودن پروژه؛
- ه) ثبت شرکت‌ها و صدور سوابق ثبت نزد نهادهای ذیربط.

ماده ۱۸ -

نهادهای عمومی، به مهلت‌های تعیین شده در طرح اجرایی متعهد هستند، بر این اساس که مهلت تصمیم‌گیری جهت واگذاری مجوز سرمایه‌گذاری که شامل همه مجوزها و موافقت‌ها است، از مدت زمان ۳۰ روز فراتر نرود، مدت زمان ۳۰ روز از روز پس از ارائه درخواست، ارائه اوراق و اسناد و مدارک و پرداخت هزینه‌های مالی مربوطه آغاز می‌شود.

ماده ۱۹ -

- ا) در حالت عدم قبول درخواست سرمایه‌گذار، لازم است که حکم عدم پذیرش درخواست، با دلیل و علت همراه باشد. در این شرایط سرمایه‌گذار حق دارد که خلال مدت زمان ۳۰ روز از روز پس از دریافت حکم، نزد وزارتخانه نسبت به ابلاغ حکم عدم پذیرش یا انقضاء تاریخ مهلت واگذاری مجوز سرمایه‌گذاری اعتراض نماید.
- ب) وزارتخانه در رابطه با اعتراض در تاریخ ارائه درخواست اعتراض، در مدت زمان ۱۵ روز که از روز بعد آغاز می‌شود، تصمیم‌گیری می‌نماید.

فصل هفتم: مزایا و مشوق‌های سرمایه‌گذاری

ماده ۲۰ - مشوق‌های گمرکی:

ا) واردات ابزارآلات و تجهیزات و خطوط تولید و وسائل نقلیه خدماتی غیرگردشگری برای پروژه‌های دارای مجوز سرمایه‌گذاری، از پرداخت هرگونه عوارض گمرکی و مالی و سایر تعرفه‌های غیرگمرکی معاف اند؛ مشروط بر این که منحصرأ جهت اهداف پروژه به کارگرفته شوند. لازم است که سرمایه‌گذار به همه این تعهدات در رابطه با عدم کاربرد تجهیزات مذکور در اهدافی غیر از اهداف پروژه یا واگذاری آن به شخص ثالث تا پیش از پایان عمر تجهیزات مطابق با معیارهای محاسبه بین‌المللی، پایبند باشد.

ب) واردات مواد ساختمانی و ادوات و تجهیزات و ابزارها و وسائل نقلیه خدماتی غیرگردشگری و لوازم و وسائل لازم جهت تاسیس و ساخت و فعال‌سازی مجتمع‌های گردشگری و هتل‌ها و تاسیسات ساختمانی گردشگری در سطح بین‌المللی و درجه ممتاز و درجه یک و دو و رستوران‌ها و مجتمع‌های رفاهی و خدمات گردشگری که در آن سرمایه‌گذاری می‌شود، به استثناء مراکز تجاری (مغازه‌ها و پاساژها)، از پرداخت همه عوارض گمرکی و مالی و سایر تعرفه‌های غیرگمرکی معاف هستند، مشروط بر اینکه ارزش واردات بیش از موارد زیر نباشد:

۱. از ۵۰ درصد کل هزینه‌های سرمایه‌گذاری درنظر گرفته شده برای تاسیسات ساختمانی گردشگری در سطح بین‌المللی و درجه ممتاز فراتر نرود.
۲. از ۳۰ درصد کل هزینه‌های سرمایه‌گذاری برآورد شده برای تاسیسات ساختمانی گردشگری درجه اول و دوم فراتر نرود؛ مشروط بر اینکه مشابه آن در داخل تولید نشود.
۳. از ۳۰ درصد از هزینه‌های کل سرمایه‌گذاری برآورد شده برای آماده‌سازی و بازسازی مجدد تاسیساتی که دچار خسارت شده، فراتر نرود که باید با حکم شورای عالی سرمایه‌گذاری همراه باشد.

ماده ۲۱ - مشوق‌های مالیاتی:

ا) پروژه‌های تولیدی کشاورزی و دامپروری، از معایت مالیاتی دائمی به مقدار ۱۰۰ درصد از مالیات بر درآمد استفاده می‌کند.

ب) پروژه‌هایی که در مناطق توسعه و مناطقی که در محدوده بخش‌های مورد هدف توسعه واقع می‌شوند، مطابق با مصوبه شورا در خصوص تاسیس این مناطق، از کاهش مالیاتی به مقدار ۷۵ درصد از مالیات بر درآمد برای مدت ۱۰ سال، از تاریخ آغاز به فعالیت، برخوردار هستند.

ج) پروژه‌هایی که در خارج از مناطق توسعه و مناطق ویژه اجرا می‌شوند، از امتیازات مالیاتی از تاریخ آغاز به کار برخوردار می‌شوند که به قرار زیر است:

۱. کاهش مالیاتی به مقدار ۷۵ درصد از مالیات بر درآمد برای مدت زمان ۱۰ سال برای موارد زیر:

- پروژه‌های صنعتی که بیش از ۵۰ درصد توان تولیدی خود را صادرات می‌کنند.

مجتمع‌های گردشگری و هتل‌ها و تاسیسات ساختمانی گردشگری در سطح بین‌المللی و درجه ممتاز و درجه یک و دو و رستوران‌ها و مجتمع‌های رفاهی و خدمات گردشگری که در آن سرمایه‌گذاری می‌شود، به استثناء مراکز تجاری (مغازه‌ها و پاساژها).

۲. کاهش مالیاتی به مقدار ۵۰ درصد از مالیات بر درآمد برای مدت زمان ۱۰ سال برای موارد زیر:

- پروژه‌های صنعتی که به میزان بیش از ۵۰ درصد از افراد بومی استخدام کند؛
- پروژه‌های صنعتی که ارزش افزوده تولیدات آن بیش از ۴۰ درصد باشد؛
- پروژه‌های دارنده محتوای فنی بالا؛
- پروژه‌های صنعتی پزشکی، داروهای انسانی و دامپزشکی؛
- پروژه‌های مربوط به انرژی‌های تجدیدپذیر؛
- پروژه‌های بازیافت زباله‌ها با استفاده از فناوری‌های سازگار با محیط زیست؛
- پروژه‌های صنعتی‌سازی کشاورزی و دامپروری؛
- پروژه‌های صنعتی مرتبط با سرمایه‌گذاری در پروانه‌های ثبت اختراع؛
- تاسیسات مرتب‌سازی (sorting) و بسته‌بندی تولیدات کشاورزی؛
- تاسیسات و مراکز فنی حرفه‌ای.

د) پروژه‌هایی که در مناطق ویژه (المناطق التخصیصية) برپا می‌شود، از کاهش مالیاتی به مقدار ۵۰ درصد از مالیات بر درآمد برای مدت زمان ۱۰ سال از تاریخ آغاز کار و فعالیت و راه اندازی طرح برخوردار می‌شوند.

ه) پروژه‌های مذکور در بند ج این ماده، از کاهش مالیاتی اضافی برای مدت زمان پنج سال، به مقدار ۵ درصد به ازای هر ۱۰۰ کارمند با تابعیت سوری ثبت‌شده در سازمان عمومی بیمه‌های اجتماعی برخوردار است، به طوری که کاهش مالیاتی افزون بر ۱۵٪ نباشد.

و) پروژه‌های صنعتی که در پروژه، از ابزارالات و تجهیزات و خطوط تولید مستعمل یا تعمیرشده‌ای استفاده کنند که پیش از تاریخ ارائه درخواست مجوز سرمایه‌گذاری، مورد مصرف داخلی قرار گرفتند، از معافیت‌های مذکور در این ماده برخوردار نیستند.

ز) از جمله هزینه‌هایی که می‌توان آن را از سودهای مشمول مالیات کاهش داد، هزینه‌هایی است که با هدف دستیابی به مسئولیت اجتماعی انجام شود. این هزینه‌ها و مبنای پذیرش آنها با تصمیم شورا و بر اساس پیشنهاد وزارت دارایی تعیین می‌شود؛ مشروط بر اینکه این هزینه‌ها به هیچ وجه از ۳ درصد کل سود فراتر نرود.

ح) پروژه‌ای که مطابق مفاد این قانون مجوز سرمایه‌گذاری اخذ کرده باشد، بدون در نظر گرفتن سایر معافیت‌های مالیاتی مندرج در سایر قوانین، منحصرأ شامل معافیت‌های مالیاتی مندرج در این قانون خواهد بود.

ماده ۲۲ - مشوق‌های غیر مالیاتی:

أ) پروژه‌هایی که مجوز سرمایه‌گذاری را دارا می‌باشند و در ماده ۲۱ این قانون ذکر شده‌اند، از مشوق‌های غیرمالیاتی برخوردار هستند که با حکم شورا صادر می‌شوند و هدف از آن، حمایت از یک بخش یا فعالیت مشخص است که مفاد آن به شرح زیر است:

۱. اعطای مجوز واردات به استثناء مقررات منع و انحصار واردات و شرط کشور تولیدکننده لوازم تولید که مشابه آن تولید داخلی نداشته باشد.
  ۲. استفاده از خدمات صندوق حمایت و توسعه تولید داخلی و صادرات براساس پیشنهاد وزارت اقتصاد و تجارت خارجی؛
  ۳. استفاده از برنامه‌های پشتیبانی فنی ویژه پروژه‌های کوچک و متوسط از طریق سازمان توسعه پروژه‌های کوچک و متوسط؛
- ب) قراردادهای چک‌ها، وثیقه‌ها و همه اوراق نوشته شده مربوط به پروژه‌های مذکور در بند «ب» ماده ۳ این قانون از الصاق و چسباندن تمبر معاف اند.

ماده ۲۳ -

شورا حق دارد، زمین‌هایی را جهت اجرای پروژه‌ها به سرمایه‌گذاران اختصاص دهد. بر این اساس شورا موظف است مصوبه‌ای صادر کند که شامل اصول به کارگیری املاک تحت مالکیت دولت، با هدف سرمایه‌گذاری در آن، مطابق با احکام این قانون باشد.

ماده ۲۴ -

در حالت مخالفت سرمایه‌گذار با احکام این قانون و سرپیچی و تخلف از آن، یا تغییر هدف و چهارچوب فعالیت و پروژه بدون موافقت قبلی سازمان، امتیازات واگذار شده به پروژه طی حکمی همراه با ادله ابطال، سرمایه‌گذار موظف به پرداخت کلیه بارهای مالی است که از آن معاف شده است؛ به استثناء اینکه سرمایه‌گذار در شرایط فورس ماژور مورد تایید هیأت مدیره باشد.

فصل هشتم: مناطق ویژه اقتصادی

ماده ۲۵ -

- أ) مناطق ویژه اقتصادی با هدف‌های زیر تاسیس می‌شود:
۱. تشویق انجام فعالیت‌ها یا توسعه بخش‌هایی ویژه، به دلیل اهمیت آن، یا به دلیل توسعه حاصل از آن؛
  ۲. تشویق به برپایی مجموعه‌ای بهم‌وابسته (interrelated) از فعالیت‌های اقتصادی به شکل خوشه‌های تولیدی یا خدماتی؛
  ۳. توسعه مناطق دچار خسارت یا در حال رشد جهت رسیدن به رشد کامل و فراگیر؛
- ب) مصوبه تاسیس منطقه ویژه اقتصادی شامل موارد زیر است:
۱. قالب منطقه؛
  ۲. مرزهای اداری منطقه بعد از هماهنگی با نهادهای ذیربط؛

۳. فعالیت‌هایی مجاز در محدوده منطقه؛

۴. مشوق‌ها و مزایای سرمایه‌گذاری در منطقه؛

۵. ضوابط و قوانین سرمایه‌گذاری در منطقه؛

۶. بخش‌های دربرگیرنده مشوق‌ها و مزایا؛

۷. مدت زمان لازم جهت تاسیس منطقه.

ماده ۲۶ -

أ) قالب‌های مناطق ویژه اقتصادی به صورت زیر تعیین می‌شود:

۱. منطقه توسعه‌ای: منطقه‌ای اداری که به عنوان منطقه سرمایه‌گذاری جهت اهداف توسعه‌ای یا اهداف توسعه املاک و مستغلات یا جهت اهداف بازسازی در منطقه‌ای که متضرر از جنگ بوده، شناخته می‌شود.

۲. منطقه تخصصی: منطقه سرمایه‌گذاری و از نظر مکانی مشخص که مجوز انجام نوع مشخصی از فعالیت‌های اقتصادی تولیدی یا خدماتی دارد و دربرگیرنده مناطق فراهم‌آوری صادرات، مناطق فنی حرفه‌ای، شهرهای پزشکی، بهداشتی، گردشگری و غیره است.

۳. منطقه با مالکیت خاص: منطقه سرمایه‌گذاری و از نظر مکانی مشخص که براساس درخواست سرمایه‌گذار با مالکیت خاص وی تاسیس می‌شود. در این منطقه، به او مجوز داده می‌شود که مجموعه متنوعی از فعالیت‌های اقتصادی را انجام دهد.

ب) ویژگی سازمانی مناطق اقتصادی خاص، بر اساس درخواست سرمایه‌گذار اصلاح و تغییر داده می‌شود، به گونه‌ای که مناسب با هدف پروژه سرمایه‌گذاری بعد از موافقت شورا باشد.

فصل نهم: حقوق سرمایه‌گذار

ماده ۲۷ -

سرمایه‌گذار حق مالکیت و اجاره زمین‌ها و املاک لازم جهت برپایی پروژه یا توسعه آن در محدوده نیاز پروژه بعد از به دست آوردن موافقت شورا در شرایط فراتر از سقف مالکیت، را دارد.

ماده ۲۸ -

سرمایه‌گذار حق دارد که:

أ) حساب‌های بانکی مربوط به پروژه به لیر سوریه و پول‌های خارجی نزد بانک‌های عامل در جمهوری عربی سوریه افتتاح کند؛

ب) دستیابی به تسهیلات اعتباری به نفع پروژه به لیر سوریه و پول‌های خارجی از بانک‌های سوری و بانک‌های خارجی مطابق با احکام مصوبه‌ها و دستورالعمل‌های صادره از شورای پول و اعتبار و بانک مرکزی سوریه برای این هدف؛

ج) انتقال سودهای سالانه و عواید حاصل از فروش به خارج از کشور در ارتباط با آن بخش از پروژه که با مال و سرمایه خارجی سرمایه‌گذار انجام پذیرفته است. این موضوع بعد از انجام کامل تعهدات مالی و پرداخت مالیات‌ها و عوارض و رسیدگی به فهرست‌ها و صورت حساب‌های مالی حسابرس خارجی، مطابق با دستورالعمل‌های وضع شده از سوی شورای پول و اعتبار و بانک مرکزی سوریه، مجاز خواهد بود.

د) پرداخت تعهدات ناشی از پروژه به ارز خارجی در خارج از کشور از طریق بانک طبق اسنادی که صحت این تعهدات را اثبات می‌کنند، پس از اطلاع نهادی است که پروژه در محدوده بخشی آن قرار دارد؛ در صورتی که آیین‌نامه آن بخش چنین اجازه‌ای را صادر کرده باشد.

ماده ۲۹ -

سرمایه‌گذار حق دارد در حالت عدم صدور مجوز سرمایه‌گذاری در محدوده مهلت تعیین شده، یا در حالت عدم اجرای پروژه به دلایل غیر اختیاری، سرمایه خارجی که جهت سرمایه‌گذاری در پروژه از طریق بانک‌های عامل در جمهوری عربی سوریه وارد نموده بوده، را مجدداً انتقال دهد.

ماده ۳۰ -

سرمایه‌گذار حق دارد در طول مدت زمان پروژه:

- أ) دارای مجوز اقامت خود، خانواده و پدر و مادرش باشد؛
- ب) دارای مجوز کار باشد؛
- ج) دارای مجوز کاری، مجوز اقامت کارکنان، کارشناسان و فنی‌کاران غیر سوری باشد.

ماده ۳۱ -

سرمایه‌گذار حق دارد تجهیزات و ابزارآلات لازم جهت نصب و آزمایش دارایی‌های ثابت پروژه که بخشی از دارایی‌های ثابت پروژه به شمار نمی‌رود، را در خلال مدت زمان تأسیس پروژه واردات موقت کند.

فصل دهم: تعهدات سرمایه‌گذار

ماده ۳۲ -

سرمایه‌گذار باید به موارد زیر متعهد باشد:

- أ) اطلاع‌رسانی به سازمان در صورت واگذاری سهامی معادل یا بیش از ۱۰ درصد از سرمایه پروژه به دیگران، اما در صورتی که طبق آیین‌نامه صادرشده از بخشی که پروژه در آن فعالیت می‌کند، مقررات ویژه‌ای برای واگذاری مالکیت در نظر گرفته شده باشد، واگذاری در این موارد منوط به مفاد آیین‌نامه مربوطه است. همچنین در صورتی که شرکت مرتبط با پروژه در بورس اوراق بهادار دمشق ثبت شده باشد، واگذاری سهام در این موارد منوط به مفاد آیین‌نامه قانون بورس اوراق بهادار دمشق است؛
- ب) اطلاع‌رسانی مکتوب به سازمان در خصوص تاریخ شروع فعالیت پروژه و هزینه‌های سرمایه‌گذاری واقعی؛

- ج) بیمه پروژه نزد یکی از شرکت‌های بیمه فعال در جمهوری عربی سوریه؛
- د) نگهداری صورت‌حساب‌های پروژه مطابق با استانداردهای حسابداری بین‌المللی و ارسال رونوشتی از آمارهای مالی نهایی بعد از تایید حسابرس خارجی معتمد به وزارت دارایی؛
- ه) پرداخت مالیات‌ها و عوارض و همه هزینه‌های مالی حاصل از پروژه مطابق با قوانین موجود، به گونه‌ای که با احکام این قانون تعارض نداشته باشد؛
- و) ارائه هرگونه اطلاعات یا مشخصات یا وثیقه‌هایی که سازمان درخواست کند؛ مگر مواردی که سبب تضعیف یا نقض حقوق حمایت از مالکیت فکری پروژه باشد.

فصل یازدهم: حل و فصل منازعات

ماده ۳۳ -

منازعه‌های سرمایه‌گذاری ناشی از اجرای احکام این قانون، مطابق با روش‌های زیر، حل و فصل می‌شود:

الف. روش‌های دوستانه و مسالمت‌آمیز (sازش (conciliation) و وساطت (mediation)).

ب. داوری (Arbitration)؛

ج. حوزه قضایی ذیصلاح (competent jurisdiction).

ماده ۳۴ - داوری داخلی:

أ) مرکز داوری مستقل با نام «مرکز داوری اتحادیه اتاق‌های تجارت و بازرگانی سوریه» نزد اتحادیه اتاق‌های تجارت و بازرگانی سوریه تاسیس می‌شود.

ب) حوزه فعالیت این مرکز ویژه بررسی منازعه‌های شهری و تجاری ناشی از سرمایه‌گذاری است که در حالت توافق نظر طرفین بر مراجعه به وی و داوری در مقابل آن است.

ج) اتحادیه اتاق‌های تجارت و بازرگانی سوریه، آیین‌نامه داخلی مرکز و آیین‌نامه داوری در مقابل آن را وضع می‌کند که مطابق با قواعد و قوانینی است که قانون داوری موجود آن را تعیین می‌نماید، به گونه‌ای با احکام این قانون تعارض نداشته باشد.

ماده ۳۵ - داوری خارجی:

أ) صدور اجرای حکم صادره از سوی قضات کشور خارجی، در صورتی که آن حکم در همان کشوری خارجی صادر شده و در آن کشور قابلیت اجرا داشته باشد، مجاز است. این موضوع در حالتی است که با رعایت قواعد و مقررات بیان شده در قانون اصول داوری موجود همراه باشد.

ب) در صورتی که احکام صادرشده توسط قضات در یک کشور خارجی، مطابق با احکام قانون سوریه یا قرارداد دوجانبه یا منطقه‌ای یا بین‌المللی معتبر سوریه باشد، حکم با تصمیم دادگاه تجدیدنظر و مطابق با شروط مذکور در قانون یا قراردادهای مذکور در بالا، قابل اجرایی شدن است. این حکم به عنوان آرای داوری ملی شناخته می‌شود؛ مگر اینکه در قراردادهای مذکور مواردی غیر از این مقرر شده باشد.

ماده ۳۶ -

دعاوی و پرونده‌های موجود در دادگاه‌ها در رابطه با منازعه‌های سرمایه‌گذاری مطابق با احکام قانون شماره ۱۰، سال ۱۹۹۱ و قانون شماره ۸، سال ۲۰۰۷ و قانون شماره ۹، سال ۲۰۰۷ در صلاحیت همان دادگاه‌ها باقی می‌ماند.

فصل دوازدهم: احکام کلی

ماده ۳۷ -

- أ) مدت زمان پروژه در مجوز سرمایه‌گذاری تعیین می‌شود که شامل مدت تاسیس نیز هست؛
- ب) اگر سرمایه‌گذار پروژه را در مدت تاسیس مشخص اجرا نکرد، مجوز سرمایه‌گذاری لغو می‌شود؛ مگر اینکه دلایل موجهی که از طرف سازمان پذیرفته شود و حکم سازمان در همه موارد باید مستدل باشد؛
- ج) سازمان مجاز است در هنگام وجود دلایل مستدل، مدت تاسیس را تمدید نماید که معادل مدت تاخیر است. مدت زمان تمدید، از جمله زمان معافیت مالیاتی به شمار می‌رود، و در صورتی که سازمان، درخواست تمدید را نپذیرد، لازم است که حکم با ادله همراه باشد.
- د) در دستورالعمل‌های اجرایی، اصول و فعالیت‌ها و زمان‌های ارائه درخواست تمدید و زمان‌های تصمیم‌گیری در مورد آن تعیین می‌شود.

ماده ۳۸ -

- احکام زیر در هنگام لغو پروژه و یا تصفیه حساب آن، اجرا می‌شود:
- أ) سرمایه‌گذار سوری باید طبق قوانین موجود، مالکیت بیش از سقف مشخص شده قانونی در املاک و مستغلات پروژه را به سایر شهروندان سوری واگذار کند.
- ب) سرمایه‌گذار غیرسوری باید مالکیت اراضی متعلق به پروژه و ساختمان‌های ساخته‌شده روی آن را به دیگران واگذار کند.
- ج) واگذاری مالکیت توسط سرمایه‌گذار سوری یا غیرسوری جهت ایجاد پروژه یا سرمایه‌گذاری در پروژه‌ای موجود به نفع شخص غیرسوری مجاز نیست؛ مگر پس از اخذ تایید قبلی هیأت مدیره و تعیین حداکثر دو سال برای مدت واگذاری مذکور.

ماده ۳۹ -

در حالت انتقال کلی یا جزئی مالکیت پروژه به غیر، سرمایه‌گذار جدید، در رابطه با حقوق و تعهدات مترتب بر آن و به مقتضای احکام این قانون، جایگزین سرمایه‌گذار پیشین می‌شود.

ماده ۴۰ -

ا) مطابق با احکام قانونی شماره ۸ سال ۲۰۰۷ یا قانون شماره ۱۰، سال ۱۹۹۱ یا احکام مصوبه‌های شورای عالی گردشگری، هر پروژه موجود یا در دست اجرا، با استفاده از امتیازات و مزایا و تخفیفاتی که به آن واگذار شده است و بر اساس شروط وارده در آن، ادامه فعالیت می‌دهد.

ب) پروژه در بخش‌هایی که قوانین و آیین‌نامه مخصوص، فعالیت مربوط به آن بخش‌ها را سازماندهی می‌کند، تابع احکام وارده در آن قوانین و آیین‌نامه‌ها است و از مزایا و امتیازات اضافی وارده در این قانون استفاده می‌کند.

ماده ۴۱ -

کارمندان، کارشناسان و فنی‌کاران غیر سوری حق دارند، پنجاه درصد از دستمزدها و مبالغ مربوط به جبران خسارت‌های ماهیانه و خسارت‌های کامل پایان خدمت را از طریق یکی از بانک‌های عامل در جمهوری عربی سوریه به خارج انتقال دهند.

ماده ۴۲ -

مضاف بر رعایت مفاد ماده ۳۰ این قانون، احکام قانون کار معتبر و آیین‌نامه‌های اجرایی آن در رابطه با استخدام و به‌کارگیری کارشناسان، فنی‌کاران و کارکنان غیر سوری و واگذاری مجوزها و دریافت کامل مابه‌ازاها و ضمانت‌های پولی، اجرا می‌شود.

ماده ۴۳ -

رعایت قوانین تجارت، قوانین شرکت‌ها، قوانین رقابت و قوانین منع احتکار، توسط پروژه‌ها الزامی است؛ به گونه‌ای که با احکام این قانون تعارض نداشته باشد.

ماده ۴۴ -

همراستا با اجرای این قانون، احکام قراردادهای بین‌المللی دوجانبه و چندجانبه مرتبط با سرمایه‌گذاری و ضمانت سرمایه‌گذاری جاری در جمهوری عربی سوریه و قراردادهایی که با کشورهای دیگر یا با سازمان‌های عربی و بین‌المللی امضا شده است، رعایت می‌شود.

ماده ۴۵ -

همه کارکنان دائمی در سازمان تاسیس‌شده به وسیله مصوبه قانونی شماره ۹ سال ۲۰۰۷ و همچنین سایر پست‌های بلا تصدی از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، با همان شرایط، گروه‌های شغلی و دستمزدها، جز سازمان جدید به شمار می‌روند. شرایط ارتقای موقعیت‌های شغلی، کارکنان تفویض‌شده، موقت، پیمانی، فصلی و موردی، وضعیت کاری کنونی‌شان را مطابق با قوانین و احکام جاری ادامه می‌دهند.

ماده ۴۶ -

کارکنان در سازمان، تابع احکام قانون اساسی کارکنان در دولت و اصلاحات آن هستند.

ماده ۴۷ -

سازمان، دارای آیین‌نامه و قانون خاص تشویقی است که با حکم هیأت دولت و با هماهنگی وزیر دارایی و بر اساس پیشنهاد هیأت مدیره صادر می‌شود.

ماده ۴۸ -

سازمان، آیین‌نامه اجرایی کامل را در هماهنگی با نهادهای عمومی ذیربط، در خلال مدت زمان ۶ ماه از زمان اجرای این قانون صادر می‌نماید.

ماده ۴۹ -

دستورالعمل‌های اجرایی احکام این قانون، با حکم شورا صادر می‌شود.

ماده ۵۰ -

با مراعات احکام بند (الف) ماده ۴۰ این قانون:

الف. مصوبه قانونی شماره ۸ سال ۲۰۰۷ و مصوبه قانونی شماره ۹ سال ۲۰۰۷ لغو و باطل می‌شود.

ب. فصل دوم مصوبه قانونی شماره ۴۱ سال ۱۹۷۲، و حکم شماره ۱۸۶ شورای عالی گردشگری سال ۱۹۸۵ و شماره ۱۸۶ سال ۲۰۰۷ و اصلاحات آن دو، لغو و باطل می‌شود. سایر تصمیمات شورای عالی گردشگری به لازم‌الاجرا هستند و وزارت گردشگری وظایف سازمانی محول شده به شورای عالی گردشگری را به عهده می‌گیرد.

ماده ۵۱ -

این قانون در روزنامه رسمی منتشر شود.

منابع

- [1] parliament.gov.sy/arabic/index.php?node=8155&cat=534&
- [2] statista.com
- [3] usaid.gov
- [4] https://sp-today.com/en/currency/us_dollar
- [5] Delen B., Flanders P.C. (2018) Reconstruction Calling? Towards a different EU role in rebuilding Syria, page 3.
- [6] World Bank (2017), The Toll of War: The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria
- [7] Trademap.com
- [8] Ibid, Page: 36
- [9] syria-oil.com
- [۱۰] قانون اساسی کشور جمهوری عربی سوریه
- [۱۱] ماده ۲۴ قانون انتخابات سراسری سوریه
- [۱۲] ماده ۱۱۶ قانون اساسی جمهوری عربی سوریه
- [۱۳] پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر معاون اول ریاست جمهوری
- [۱۴] سازمان توسعه تجارت ایران به آدرس: <http://farsi.tpo.ir/>
- [۱۵] خبرگزاری رسمی جمهوری عربی سوریه (سانا): <https://mail.sanasyria.org/fa>
- [۱۶] دفتر مرکزی آمار سوریه به آدرس: cbssyr.sy
- [۱۷] سایت بورس اوراق بهادار دمشق به آدرس: <http://www.dse.sy/>
- [۱۸] سایت هلدینگ مپنا به آدرس: <https://www.mapnagroup.com>
- [۱۹] مهدی عباس زاده فتح آبادی، توسعه نامتوازن و ناآرامی سیاسی در سوریه، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، پاییز ۱۳۹۳
- [۲۰] محمد مهدی خانوار و حسین حاجیلو، راهکار گسترش نفوذ منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و توانمندسازی محور مقاومت با استفاده از ظرفیت دوران بازسازی سوریه، هفتمین همایش سالانه اقتصاد مقاومتی، بهمن ۱۳۹۹